

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

MARSHALL YARDIMI VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

99681

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN : METİN YILMAZ

DANIŞMAN : PROF.DR.ERGÜN AYBARS

İZMİR 2000

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2000

Metin YILMAZ

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Metin Yılmaz', is written below the printed name.

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../2000 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Metin Yılmaz'ın "Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri" konulu tezi incelenmiş ve aday/...../2000 tarihinde saat 'da tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayandığı anabilim dalından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser.
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
B.M.	: Birleşmiş Milletler
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Bkz:	: Bakınız
CENTO	: Merkezi Anlaşma Teşkilatı
Çev.	: Çeviren
D.P.	: Demokrat Parti
DLF	: Kalkınma İkraz Fonu kredileri
Dz.Kuv.	: Deniz Kuvvetleri
ECA	: İktisadi İşbirliği İdaresi
ERP	: Avrupa Kalkınma Programı
Gn.Kur.	: Genel Kurmay
Hv.Kuv.	: Hava Kuvvetleri
ICA	: Milletlerarası İktisadi İşbirliği
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İkt.Fak.	: İktisat Fakültesi
K.K.K.	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Mat.	: Matbaa
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması
OECD	: Avrupa ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı
OEEC-OECE	: Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
PL.480	: Mahsul fazlalarının satışı
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
S.B.F.D.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

II.Dünya savaşı sonunda Avrupa'nın içine düştüğü ekonomik bunalım ve dünyada soğuk savaş döneminin başlaması ile birlikte Türkiye ekonomik açıdan savaşın yıprattığı ekonomisini kalkındırmak ve iki kutba ayrılan dünyada yeni yerini alabilmek için tercihini Batı devletlerinden yana kullanmış ve bu maksatla komünizmin önüne set çekmek için Marshall yardımı alabilmek için bu plana dahil olmanın yollarını aramıştır.

Türkiye'nin Marshall yardımını alabilmek için hangi koşulların araştırılması gerekiyordu. Bu tez çalışması ile; Türkiye'yi komünizme set çekmeye ve Batı devletlerine yakınlaşmaya iten nedenler ile Marshall yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin durumuna açıklık getirebilmek için Türkiye'ye sağladığı faydalar ve kaybettirdiği konularına da yer verilmiştir.

Dört bölümden oluşan tez çalışmamda giriş kısmında, savaşların insanlık tarihindeki yeri ile II.Dünya savaşı öncesine kadar Türk dış politikasına değinilmiştir. Birinci bölümde II.Dünya savaşı öncesi ve sonrasındaki Türk dış politikası ile Rus komünizmi karşısında Türkiye'nin denge politikası ve Amerikan ilişkileri incelenmiştir. İkinci bölümde Amerikan askeri yardımı başlığı altında Truman Doktrini ile gelişen Türk – Amerikan ilişkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Marshall yardımı incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Amerikan askeri yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine yansımaları incelenmiştir.

Tez çalışmamızda ağırlıklı olarak Marshall yardımı konusunda ve Türk dış politikası konusunda yazılmış eserler ile süreli yayınlar ve o dönemin gazeteleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Türkiye'nin ve Türk silahlı kuvvetlerinin motorize hale gelmesinde, yeni teknolojinin karşılıksız ve bazı özel şartlar ile Türkiye'ye gelmesinde katkısı olan Marshall yardımı konusunda incelememe fırsat veren, çalışmalarım esnasında her türlü desteğini gösteren hocam Prof.Dr.Ergün Aybars'a teşekkürlerimi arz ederim.

Metin YILMAZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
I- SOĞUK SAVAŞ YILLARI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	3
A- II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	3
1- Coğrafi Durum ve Türk Dış Politikası.....	6
2- Boğazlar ve Türk Dış Politikası.....	7
3- Ortadoğu'da Türkiye.....	8
B- II. DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRKİYE'NİN UYGULADIĞI POLİTİKA	10
1- II.Dünya Savaşında Türk Dış Politikası.....	10
2- Türk – Alman İlişkileri	11
a- Balkanlara İnən Alman Tehlikesi ve Türkiye.....	12
b- Almanya'nın Türkiye'den Geçit istemesi	12
c- Türk-Alman İlişkileri ve Müttefiklerin Tutumu	12
3- Türk – Sovyet İlişkileri	14
a- 1939 Yılında Türk-Sovyet İlişkileri.....	14
b- 1940-1942 Yılları Arasında Türk-Sovyet İlişkileri.....	16
c- 1943-1945 Yıllarındaki Türk-Sovyet İlişkileri.....	17
C- II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRKİYE'NİN UYGULADIĞI POLİTİKA.....	22
1- Rus Komünizmi ve Türkiye'nin Jeopolitik Durumu.....	24
2- İlişkilerin Bozulması ve Notalar Savaşı (1945-1946).....	25
a- Notalar Savaşı.....	25
b- Sovyetlerle İlişkilerin Bozulmasında Batının Tutumu	26
c- Notalar ve Karşı Notalar.....	26
3- Sovyet Tehdidi ve Postdam Konferansı.....	27
a- Yalta Konferansı	29
b- Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının Bozulması.....	29
c- Postdam Konferansı.....	30
4- Sovyetlere Karşı Amerikan Desteği (Denge Politikası).....	33
a- 2 Kasım 1945 Tarihli ABD Notası	34
b- ABD'nin Türkiye'yi Desteklemeye Başlaması	35

c- Boğazlar Sorunu Yeniden Ortaya Çıkıyor.....	37
d- 1946 Yılı Başında ABD'nin Türk Boğazları Konusundaki Politikası	42
e- Türkiye'nin Batıya Yanaşması , Bunun Çözümlemesi ve Sonuçlanması ..	46
D- II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA DEVLETLERİ VE AMERİKA	
BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN EKONOMİK VE SİYASAL DURUMLARI.....	49
E- II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE.....	56
1- Petrol Sorunu ve Ortadoğu.....	61
2- II Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrası Ortadoğu Petrolleri	62
3- II Dünya Savaşı Sonrası Ortadoğu ve Önemli Olaylar.....	63
II- AMERİKAN ASKERİ YARDIMI.....	64
A- SAVAŞ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİ.....	64
B. TRUMAN DOKTRİNİ.....	64
1- Türkiye'nin Ödünç Verme ve Kiralama Kanunundan Doğan Bütün Borçlarının	
Silinmesine Ait Türk-Amerikan Antlaşması	66
2- 12 Temmuz 1947 Antlaşması	75
3- Türkiye 'de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu.....	75
4- Truman Doktrini Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri	81
C- TRUMAN DOKTRİNİNİN UYGULANMASI.....	83
D- TRUMAN DOKTRİNİNİN SONUÇLARI.....	87
III- AMERİKAN EKONOMİK YARDIMI.....	89
A- II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA'NIN EKONOMİK DURUMU.....	89
B- AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN TÜRKİYE'YE YAPTIĞI ASKERİ	
YARDIMIN AMAÇLARI.....	90
C- EKONOMİK BUHRAN , AVRUPA'NIN DURUMU VE KOMÜNİZM	
TEHLİKESİ.....	91
D- MARSHALL PLANI.....	92
1- Planın Hazırlık Safhası ve Olgunlaşması	93
2- Paris Toplantısı.....	94
3- Marshall Planının İçeriği ve Türk Ekonomisi	95
4- Ekonomik Kalkınma Programı	95
5- Türkiye ile Amerikan Arasında Türkiye'nin Marshall Planına Dahil Edilmesi	
Konusunda Antlaşma.....	97
6- Marshall Yardımının Uygulanışı	109
7- Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	111

8- İktisadi Yardımlar ve Kalkınma	111
9- İktisadi Yardımın Gayeleri	112
10- ABD'nin Dış Yardımı	113
11- ABD Yardımlarına Toplu Bakış	116
12- ABD İktisadi Yardımın Mahiyeti ve Çeşitleri.....	118
13- Askeri Yardımın İktisadi Tesirleri	120
14- Türkiye'ye Yapılan Dış Yardımlar ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasındaki Önemi.....	121
15- Marshall Planı Gereğince Yapılan Yardımların Tasnif ve Mahiyeti	122
E- TÜRKİYE VE MARSHALL PLANI.....	127
1- Marshall Planı	127
2- Marshall Planı Nasıl Tatbik Edilecek	128
3- Türkiye'de Marshall Planı Tatbikatı ve Programı.....	132
4- Türkiye'de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu.....	132
5- Marshall Planı Yoluyla Temin Edilen Yardımların Şekilleri	135
6- ABD İktisadi Yardımı ve Türkiye'ye Etkisi	139
7- Marshall Yardımının Kullanıldığı Yerler.....	140
F- ORTAK GÜVENLİK PROGRAMI.....	141
G- MARSHALL PLANININ SONUÇLARI.....	142
1- Ekonomik Sonuçları.....	142
2- Siyasi Sonuçları.....	143
3- Güvenlik Sonuçları.....	147
H- MARSHALL PLANI VE MOSKOVA'NIN TEPKİSİ.....	147
IV- AMERİKAN ASKERİ YARDIMLARI VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ.....	150
A- ASKERİ YARDIMLARIN AMAÇLARI.....	150
1- Siyasi Amaçları.....	150
2-Ekonomik Amaçları.....	153
3-Kültürel Amaçları.....	154
B-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ YARDIMLARININ TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNE ETKİSİ.....	156
1- Amerikan Yardımı Öncesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin Durumu.....	156
a- Teşkilat Ve İdari Yönden.....	156
b- Eğitim Yönünden.....	162
c- Lojistik Yönden.....	160

2- Amerikan Yardımı Sonrası Türk Silahlı Kuvvetlerinin Durumu.....	181
a- Teşkilat Ve İdari Yönden	181
b- Eğitim Yönünden.....	185
c- Lojistik Yönden.....	187
SONUÇ.....	197
BİBLİYOGRAFYA.....	204
EKLER.....	212

GİRİŞ

İnsanlık tarihi toplumlar arası kavgalarla dolu olduğundan, askeri tarih, bilinen genel tarihin bir parçası olarak yıllar yılı yerini ve önemini korumuştur. Çünkü insanlık tarihi sürekli bir mücadele şeklinde cereyan etmiştir. 5000 yılı aşan bir süre içinde, insanlık tarihinin 292 yılının barış içerisinde geçtiği görülmektedir. 14531 savaş olmuş ve bu savaşlarda üç milyar altı yüz kırk milyon (3.640.000.000) insan yok olmuştur. Bu savaşlarda meydana gelen zararlar için harcanan para ise dünyanın çevresinde 156 metre genişliğinde ve 10 metre kalınlığında bir altın çember oluşturacak kadardır.

Askerliğin ve askeri gücün önemi dün olduğu gibi bugünde değerini korumaktadır. Günümüzde siyaset dünya üzerindeki milli devletlerde ayrı ayrı veya kollektif paktlar içinde önemini korumaktadır. Milli varlığın güven içinde bulundurulması öncelik almak suretiyle, toplumun ekonomik ve sosyal mutluluğu başlıca sorunlardan biri olmaktadır. Güvenlik bir tehdiye karşı korunma ve savunma sorunu olarak belirlemektedir. Bu nedenle askerlik toplumların devamlılığında onun ayrılmaz bir parçası olarak bu yaşamla bütünleşmektedir. Türk Milli kurtuluş mücadelesinin temel amacı da, tarih içindeki ömrünü tamamlayarak savaşla beraber yıkılan, dağılan ve her taraftan istilaya uğrayan, Batı sömürgeciliğinin iştahını kabartan Osmanlı İmparatorluğunun enkazı ve yıkıntılarından Türk olan kısmı kurtarıp yepyeni ve milli bir devlet yaratmaktır. Yeni devletin temel politikası tam bağımsızlık ve her milletin kendi mukadderatına kendisinin hakim olması, üzerine kurulmuştur. Lakin yeni Türk devletinin devamlılığını sağlamak için dışardan yardım alması zorunluydu. Atatürk'ün "tabi şartlardan doğan" dostluk dediği, Türk - Sovyet dostluğu ve yakınlaşması 1920 yılından itibaren bu şekilde başlamıştır. Özellikle İngiltere'ye karşı yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti böyle bir politika gütmüştür.

Yerli silah sanayiimizin sağlıklı bir altyapıya sahip olmaması nedeniyle bu dönemde Sovyet Rusya'dan zırhlı araçlar alındığı görülmektedir. 1936 yılında faşist İtalyan yönetiminin Habeşistan'ı işgal etmesi ve Anadolu'ya gözünü dikmesi Türk devletinin politikasında değişikliğe yol açmıştır. Akdeniz'de güçlü olan İtalya'ya karşı, deniz gücü zayıf olan Sovyet Rusya'nın bir denge unsuru olamayacağı düşünülerek, deniz kuvveti güçlü olan İngiltere'ye yaklaşılmıştır. Bu dönemde Türk – İngiliz münasebetleri hızlı bir gelişme göstermiştir. Sovyet Rusya, Türk – İngiliz yakınlaşmasına tepki göstermiş, Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen Sovyet Rusya Türkiye'den uzaklaşmaya başlamış ve daha sonra bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu şartlar içerisinde 1945 yılına kadar İngiltere Türk dış politikasının temel dayanak noktası olmuştur. Bu dönem içerisinde Türkiye, İngiltere'den

satın alma veya hibe yoluyla silah temini yoluna gitmiş, bu sayede çeşitli modelde İngiliz tankları alınabilmiştir. Savunma sanayiinin atölye düzeyinde kalması, Türkiye'yi belli dönemlerde belli ülkelerin silahlarını kullanmaya zorlamış bu sebepten silahlarda belli bir standarda gidilememiştir.

II. Dünya savaşından yorgun çıkan İngiltere, Sovyet baskı ve tehditlerine karşı bir denge unsuru oluşturamamış bu durumu Türkiye ve Birleşik Amerika'ya açıkça bildirmiştir. Bunun üzerine dönemin Türk yöneticileri Birleşik Amerika'ya dayanma ve Amerika'dan destek sağlama imkanlarını aramaya başlamış neticede 1947 yılında itibaren ABD Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'yi desteklemiştir.

Yukarda da görüldüğü üzere yola çıkmış olan Türk Devleti Milli ekonomisini ve savunma sanayiini güçlü bir şekilde tesis edemediği için sürekli güçlü devletlerle ittifak kurmak zorunda kalmıştır. Amerikan yardımı ve Marshall Planı da bu durumun bir uzantısı gibi görülmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonu çerçevesinde ve Türkiye'nin iktisadi alanda kalkınmasını hızlandırmak amacıyla, II.Dünya savaşından dolayı kalkınma hızı düşen Türkiye, Marshall Planı ile yeni bir sürece girmiştir. Marshall planına Türkiye'nin bakış açısı "denize düşen yılana sarılır" mantığından ibaret olduğundan bir takım kayıplar baştan kabullenilmiştir. Türkiye'nin ayrıntılı bir yol belirleme şansı olmadığından Marshall planını Amerikanın kendisine sunduğu şekilde kabullenmek zorunda kalmıştır.

I- SOĞUK SAVAŞ YILLARI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

A- İLDÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1920'lerden itibaren Türkiye yeni sınırlarını kabul ettirmeye ve korumaya çalışırken ülke içinde de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temel esaslarını ve reformlarını tamamlamaya gayret ediyordu. Henüz dünya diplomasisinde yalnızlıktan kurtulmuş değildi. Birçok ülke ile sorunları devam etmekteydi. 1929 Dünya ekonomik krizi henüz sanayileşmemiş ve tarım ülkesi olan Türkiye'yi de etkilemişti ve ekonomik desteğe ihtiyacı vardı. Bu nedenle önce komşuları ile bölgesel ekonomik ve politik işbirliğine girişti. Büyük gayretlerle Balkan ülkeleri ile işbirliğini gerçekleştirdi¹.

Türk dış politikasını yönetenler, 1923-1930 yılları arasındaki dönemde, bağımsızlığımız ve toprak bütünlüğümüz bakımından en çok batıdan korku duymuşlardır. Sovyetlerde daha ulusal bağımsızlık savaşı sırasında başlayan diplomatik yakınlığı korumuş, hatta arttırmışlardır².

Türk yöneticileri Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, Batılı örneklere uygun liberal devlet biçimlerini benimsemişler; hatta bunların arasında en gelişmiş olan demokratik devlet modelini Türkiye'de gerçekleştirmeyi daha ilk günlerden başlayarak amaç edinmişlerdir.

Bu tutumun dış politikadaki doğal sonucu, önce Batılı devletlere karşı duyulan yakınlık, daha sonra da bunlarla yapılan işbirliği olmuştur. Türk devlet adamları, çeşitli dönemlerde değişen ve biçimlerde de olsa, 1930'lardan başlayarak Batılı devletlerle işbirliğini aramışlardır³.

Mustafa Kemal'e göre çağdaş uygarlığın beşiği Avrupa'dır. Ve uygarlaşmak isteyip de Avrupa'ya yönelmemiş tek ulus yoktur.

Bu sırada yalnız Batılı Devletlerle iyi ilişkiler kurmak değil, fakat Avrupa topluluğu içinde yer almak da, Türk yöneticileri için son derece önemli bir amaç olmuştur. Türk Dış politikasında 1930 yılında başlayan Batıya yönelme ile birlikte iç politikada da bir "çok partili düzene geçiş" denemesi yapıldığını görüyoruz. Bu deneme ile birlikte kısa ömürlü Serbest

¹ Mahmut Yargıç, "II. Dünya Harbi Öncesi , Harp Esnası ve Sonrasında Türkiye'nin Milli Politikası ve Milli Askeri Stratejisi " , *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997)* , Genelkurmay Yay., Ankara , 1999, s.471.

² A.Haluk Ülman, " Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) " , *A.Ü.S.B.F. Dergisi* , XXIII. , (1968),s.244.

³ Haluk Ülman, Oral Sander,"Türk Dış Politikasına Yön veren Etkenler II(1923-1968)",*A.Ü.S.B.F.Dergisi* , XXVII/1 (Mart 1972) , s.2.

Fırka kurulmuştur. Lord Kinross'a göre bu Atatürk'ün Türkiye 'yi Batıya kabul ettirmek için attığı bir adımdır⁴.

1930 yıllarına kadar batıyla çeşitli anlaşmazlıklar içinde olan Türkiye bu durumdan bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü açısından büyük endişeler duyuyor ve dış politikasını Sovyet dostluğuna dayandırıyor. Ancak, Lausanne'dan arta kalan sorunlar birer birer çözüldükçe Türkiye'nin batılılar karşısında duyduğu güvensizlik azalmaya başlamıştır. Nitekim, 1930'lardan başlayarak, Türkiye'nin bir yandan Sovyet dostluğuna korunurken öte yandan da batıya çekingen bir yakınlaşma denemesi yaptığını görüyoruz⁵.

1932'lerden itibaren yayılıcı emelleri yeniden hortlayan İtalya ortaya çıktı. Mussolini'nin yayılıcı politikasına karşı Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Balkan Antantı'nı oluşturdular. Bu birliğin amacı Balkanların politik ve ekonomik birliğini devam ettirmektir. 1935'te İtalya Habeşistan'ı işgal etmesi Almanların Ren havzasında güç gösterilerinde bulunmaları üzerine Türkiye özellikle Boğazlar bölgesinde gelişebilecek kötü durumları önlemek amacıyla Milletler Cemiyetine müracaat ederek boğazların statüsünün belirlenmesini istedi. Nihayet 1936'da Montreux Konferansı ile Boğazlar Türkiye yönetimine verildi. Boğazlar sorununun çözülmesi ile Türkiye – İngiltere arasında yakınlaşma yeniden başladı. Bu arada Almanya özellikle Balkan ülkelerinde ekonomik ağırlığını Balkanlar da arttırmak çabası içinde idi. İngiltere'nin Türkiye'ye ekonomik yardımı başladı ve Karabük Çelik Fabrikası kuruldu. 1937 yılında Akdeniz ülkeleri toplantısında alınan karar gereği Yunanistan ile beraber Ege kıyılarını savunacak olması aynı zamanda Akdeniz ticaret yollarının korunması için İngiltere ve Fransa'ya destek vermesi; Türkiye'yi bölgesel işbirliğinden, uluslararası işbirliği içine sokmuştu. 1939 yılında İtalya'nın Arnavutluğu işgal etmesi, Türkiye'yi İngiltere ve Fransa'ya biraz daha yaklaştırdı. Ve netice de Türkiye – İngiltere – Fransa, II nci Dünya Savaşının başlangıç safhasında Üçlü İtilaf Anlaşmasını gerçekleştirdiler⁶.

1930 – 1934 yılları arasında Türkiye'nin bu iki etkenle Batıya yaptığı çekingen yakınlaşma denemesi, özellikle 1935 yılından sonra, adım adım, Türkiye ile İngiltere arasında bir işbirliğine doğru yönelmiştir. Bu işbirliğine, çok geçmeden, Fransa da katılmıştır. 1939 yılında Türk-İngiliz-Fransız antlaşmasına kadar varacak olan bir işbirliğinin en büyük etkeni ise, 1934'lerden sonra Akdeniz de beliren İtalyan tehlikesidir⁷.

1934 yılından sonra, Türkiye'nin 1930'lara kadar batılı devletlerin hepsinden duyduğu korkunun yerini, özellikle İtalya'dan duyulan korku almıştır. Türkiye'yi o zamana kadar

⁴ A.g.m. ,s.4.

⁵ Haluk Ülman, a.g.m. , s.251.

⁶ Mahmut Yargıç, a.g.m. , s.471-472.

⁷ A.Haluk Ülman, a.g.m. , s.251.

birlikte yürüdüğü Sovyetler birliğinin dostluğuyla yetinmeyerek İngiltere ve Fransa'ya bağlanmaya iten, bir korkudur⁸.

Bunların en önemlileri Irak sınırı (Musul), Osmanlı borçları ve Yunanistan la Türkiye arasında yapılacak ahali değişimi sorunlarıydı. Bunlar sonradan ortaya çıkan Patrikliğin durumu, yabancı şirketlerin ulusallaştırılması ve yabancı okullarda yapılacak Türkçe öğrenim gibi başka bazı sorunlarda eklenince, 1923-1930 yılları arasındaki dönemde Türkiye ile batılı devletler arasındaki ilişkiler çok gergin kalmıştır⁹.

Şeyh Said isyanının Türkiye'yi ulusal bağımsızlık savaşından bu yana dostça ilişkiler kurduğu Sovyetler Birliğine biraz daha yaklaştırdığı görülüyor. Nitekim, bu iki ülke, 1925 Aralık ayında bir Türk-Sovyet dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzalamışlardır¹⁰.

Türk dış politikasını yönetenlerin, özellikle Atatürk'ün Bulgaristan'ın izlemeye başladığı milliyetçi ve revizyonist dış politikayı Yunanistan'ın tutumundan daha tehlikeli görmeye başlamaları ve Balkanlarda Bulgaristan'a karşı ortak bir cephe kurulması için Yunanistan'ı kazanmak istemeleri olsa gerektir¹¹.

1930'ların sonuna gelindiğinde Lozan'dan sonra Türkiye'nin uzlaşmadığı tek batılı devlet İtalya'ydı. Faşist Diktatör Mussolini'nin Asya'ya yönelik yayılcılığını açıkça açığa vuruyordu. Özellikle 1930'ların II. Yarısından başlayarak, İtalyan tehdidi, Türk Dış Politikasına yön veren başlıca etmen olarak ortaya çıkmış ve Türkiye'nin Akdeniz'de bir denge unsuru olarak İngiltere'nin yakınlığını aramasına yol açmıştır.

Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler 1934 ilkbaharında yeniden bozulmaya başlamıştır.

Mussolini 1934 Martında bir konuşma yaparak, İtalya'nın geleceğinin Avrupa'da değil, Asya ve Afrika'da olduğunu ; Mussolini 1935 Ekiminde Habeşistan'a saldırınca endişeleri somutlaşmıştır.

İtalya'nın 1939 Nisan'ında Arnavutluğu işgal etmesinden sonra İngiltere ile başlatılan görüşmeler 12 Mayıs 1939'da bir Türk İngiliz bildirisi ile sonuçlandı. Bu bildiri ile iki devlet, hiçbir devlete karşı olmayacağı açıklanan bağlaşma anlaşması imzalamayacaklarını ve bu anlaşma imzalanana dek Akdeniz güvenliği tehlikeye düşerse, işbirliği yapmaya başlayacaklarını açıklıyorlardı. Türkiye ile Fransa arasındaki Hatay sorununun tümüyle çözülmesinden sonra Fransa'da 23 Haziran 1939'da aynı nitelikte bir bildiri yayınladı¹².

Batılı devletlerin özellikle İngiltere'nin, Almanya'nın yayılcı politikasına karşı gerekli tepkiyi göstermekte gecikmesi ve özellikle 1938 Münih düzenlemesi ile Çekoslovak halkına danışmadan bu ülkeyi Hitler'e terk etmeleri, Sovyetler Birliği yöneticilerinde

⁸ A.g.m. , s.244-245.

⁹ A.g.m. , s.245.

¹⁰ A.g.m. , s.248.

¹¹ A.g.m. , s.250.

¹² Şükrü Sina Gürel, " Türk Dış Politikası (1919-1945)", s. 530

Batılıların Alman saldırganlığını Doğu Avrupa'ya Sovyetlere doğru yönelttikleri inancını güçlendirmiştir. Hele Almanya'ya karşı bir bağlaşma içinde yer alma yolundaki Sovyet önerilerinin İngiltere ve Fransa tarafından reddedilmesi, bu inancı daha da pekiştirmiştir. Böylece, Almanya'ya karşı Doğu Avrupa'da kendisine bir güvenlik kuşağı yaratma yollarını arayan Sovyetler, 23 Ağustos 1939'da II.Dünya savaşı başlamadan hemen önce Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalayarak yeni bir yol denemeye başlamışlardır¹³.

Bu pakt bütün dünyada büyük bir şaşkınlık yarattığı gibi, Türkiye'yi de çok güç durumda bırakmıştır. Gerçekten, Türkiye İngiltere ve Fransa ile görüşmelere girerken, Sovyetler Birliğinin de bu devletlerin yanında yer alacağını umuyordu¹⁴. Oysa Sovyetler Birliği Almanya ile anlaşınca, Türkiye zor bir seçim karşısında kalmıştır¹⁵.

Bu amaçla, 1939 Eylülünde, dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun başkanlığında bir heyet Moskova'ya gönderilmiştir. Heyete verilen görev, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında yeni bir yardımlaşma antlaşması imzalanması sağlamaktır. Fakat Sovyet hükümeti böyle bir antlaşmanın bedeli olarak, Türkiye'nin, boğazların kendisiyle ortak savunulmasına razı olmasını istemiştir. Bu isteği ulusal egemenliği ve bağımsızlığı ile bağdaşı görmeyen Türkiye, o zaman, ister istemez Sovyetler Birliğinden ayrılarak, İngiltere ve Fransa'nın iş birliği ile yetinmek zorunda kalmıştır¹⁶.

1- Coğrafi Durum ve Türk Dış Politikası :

Dış politikamıza yön veren etkenlerden biri de, Türkiye'nin coğrafi durumudur¹⁷.

- a. Coğrafi durumumuzun ulusal güvenliğimizin, böyle olunca da dış politikamızı etkilemek bakımından, üç önemli özelliği olduğu kanısındayız.
- b. Türkiye 1917 devriminden sonra Dünyamdaki en büyük ve güçlü devletler arasına giren, bu gün de iki üstün devletten biri olan Sovyetler Birliği ile sınır komşusudur. Türkiye, çekişen bloklar için her dönemde çok önemli bir ekonomik ve stratejik değer taşıyan, devamlı bir üstünlük yarışmasına konu olan Orta Doğu bölgesindedir.
- c. 1936 Montreux Konferansında, Türk boğazları için, İngiltere'nin ve Sovyetler Birliğinin stratejik durumlarını ve kendi güvenliğimizi en iyi bağdaştıra bilecek bir düzen aramışlardır.

¹³ A.g.m. , s. 530 – 531.

¹⁴ Nitekim, İngiltere ile Türkiye arasında görüşmeler devam ederken, 1939 Nisan-Mayısında, Sovyet Dışişleri Bakan yardımcısı Potemkin Ankara'ya gelmiş ve bu görüşmelerden bilgili kılınmıştı. Potemkin'in ziyareti sonunda yayınlanan ortak bildiride, iki komşu ülke arasında uluslararası konularda tam bir görüş birliği olduğu belirtilmektedir.

¹⁵ A.Haluk Ülman, a.g.m. , s.258-259.

¹⁶ A.g.m. , s. 259.

¹⁷ A.g.m. , s. 256.

2- Boğazlar ve Türk Dış Politikası :

Boğazların kendi toprakları içinde bulunmasında Türkiye'nin dış politikasını devamlı olarak etkileyen bir doğal etkidir¹⁸.

Rusya kendisini Akdeniz'deki öteki denizci güçlerden daha zayıf gördüğü her zaman Boğazların savaş gemilerine kapalı tutulmasını savunmuş; kuvvetli gördüğü zamanlar ise, açılmasını istemiştir¹⁹.

Ancak Sovyetler Birliğinin bir amacı Boğazları kendi savaş gemilerine açmaksa, ondan daha çok istediği, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletleri savaş gemilerine kapamaktı. Bu bakımdan, Montreux'de kurulan düzenin boğazları Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine bütün bütüne kapayamaması, Sovyet güvensizliğinin devamına yol açmıştır²⁰.

Nitekim ikinci Dünya Savaşı sonunda kendini kuvvetli, Türkiye'yi de zayıf ve yalnız görür görmez, Montreux düzenine değiştirmek istemiş; önce 1945 yılındaki sözlü bildiriler ile, ondan sonra da 1946 yılındaki notalarıyla, Boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulmasına, bunun için kendilerine boğazlarda deniz ve kara üsleri verilmesine bundan başka Montreux sözleşmesinin Karadeniz devletleri yararına yeniden gözden geçirilmesini önermiştir²¹.

Sovyetlerin Montreux düzenini yeniden gözden geçirmek gereğini duymaları, Türkiye'nin II. Dünya savaşı içindeki tutumundan bağımsızdır. Sovyetler Birliği zayıf bir Türkiye'nin Boğazları kendisine karşı yönetilecek bir saldırıya istese de kapalı tutamayacağından, devamlı olarak endişe duymuştur. Onun içindir ki 1939 Eylül'ünde Moskova'ya giden Türk heyetinden Boğazların ortak savunulmasını istemiş; gene onun içindir ki 1940 Kasımında Almanya ile yaptığı Berlin pazarlığında aynı isteği ortaya atmıştır²². Sovyet-Alman işbirliği bittikten ve batılılarla işbirliği yapmaya başladıktan sonra da, 1943 sonlarında toplanan Tahran konferansında, İngiltere'den Montreux rejiminin yeniden gözden geçirilmesi sözünü koparmaya çalışılmıştır²³.

Ege Denizi Alman üstünlüğü altına girdikten sonra Türkiye'nin Almanya'nın baskılarına dayanamayarak Boğazlardan Karadeniz'e gizlice Mihver savaş gemilerini

¹⁸ A.g.m. , s. 262.

¹⁹ A.g.m. , s. 262 – 263.

²⁰ A.g.m. , s. 264.

²¹ A.g.m. , s. 264.

²² Bu pazarlıkların en önemlisi, 12-13 Kasım 1940'da Alman yöneticileri ile Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov arasında yapılan Berlin görüşmelerinde olmuştur. Molotov, Almanlardan, Sovyetler Birliğinin sıcak denizlere çıkabilmesi için Türkiye'nin kendi nüfuzları altına bırakılmasını, Karadeniz güvenliğinin sağlanması için Sovyetlere Türk boğazlarını denetlemek yetkisinin verilmesini ve –Alman Donanma Komutanlığında bulunan bazı kayıtlara bakılırsa- Kars ve Ardahan bölgelerinin Sovyet toprakları arasına katılmasını istemiştir. Almanya, Montreux rejiminde yapılacak bazı ufak değişiklikler dışında, Molotov'un isteklerini kabul etmemiştir.

²³ Haluk Ülman, a.g.m. , s. 264 – 265.

sızdırılmasına göz yumması, Sovyetlerin zaten duydukları güvenlik endişesinin daha da çoğalmasına yol açmış ve 1945-1946 gerginliğinin doğmasında önemli bir rol oynamıştır²⁴.

Boğazlar ve Birleşik Amerika Montreux düzeninin değişmesi yönündeki Sovyet isteği, Birleşik Amerika'nın önüne ilk kez Potsdam Konferansında gelmiştir. (Temmuz-Ağustos 1945) Başkan Truman, önce buna karşı görünmemiştir. Fakat sonradan, Montreux düzeninde büyük değişiklikler yapılmasını sakıncalı bulduğu anlaşılıyor²⁵.

Birleşik Amerika'nın boğazların yalnızca Türk egemenliği altında kalmasına ve Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine açık tutulmasına önem vermeye başlaması, kesin olarak bilinmiyorsa da, bir yandan İngiltere'nin, öte yandan bazı Amerikan uzmanlarının ısrarı üzerine olmalıdır. İngiltere Sovyetlerle savaş içinde yapılan iş birliğinin savaş sonunda yürütülemeyeceğini anlar anlamaz, Karadeniz'in batıya kapanmasını sakıncalı görmeye başlamıştır. Amerikan uzmanlarına gelince onlarda boğazlar rejiminde yapılacak büyük bir değişikliğin Süveyş ve Panama Kanalları'nın durumunu da etkilemesinden çekinmişlerdir. İşte bu nedenlerle olsa gerek 1945 yılında Sovyet görüşlerine yakın bir tavır takınan Birleşik Amerika, 1946 yılından başlayarak boğazlar düzeninden Türk egemenliğini zedeleyecek ve Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin Montreux de sağladıkları hakları ortadan kaldıracak her türlü değişikliğe karşı durum almıştır²⁶.

3- Orta Doğu'da Türkiye :

Türkiye, çekişen bloklar için her dönemde çok önemli bir ekonomik ve stratejik değer taşıyan, devamlı bir üstünlük yarışmasına konu olan Orta Doğu bölgesindedir²⁷.

Bu coğrafi durum bakımından, Türkiye bir yandan Sovyetler birliği, öte yandan da Batılıların Arap olan ve olmayan Orta Doğu devletleriyle yeni ilişkiler kurmak, yada eski ilişkilerini korumak istedikleri zaman ilk yararlanmayı düşündükleri bir sıçrama taşı olarak beliriyor²⁸.

II.Dünya savaşının ertesinde Türkiye'ye Ortadoğu'dan yöneltilmiş bir tehdit yoktu. Ortadoğu'da Sovyetlerle işbirliği yapmak eğilimi gösteren devrimci yönetimler henüz kurulmadığı gibi, gözleri Avrupa'ya ve Uzakdoğu'ya çevrili olan Sovyetler Birliği de Orta Doğu işlerine karışmaktan dikkatle kaçınıyordu. Fakat bu rahatlığa rağmen, Türkiye bu bölge sorunları dışında kalamamıştır²⁹.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında bağlanmak istediği Batının etkisi ile Orta Doğuda Arapları ürküten durumlar takındığını, ilk olarak, İsrail konusunda görüyoruz.

²⁴ A.g.m. , s. 265.

²⁵ A.g.m. , s. 265.

²⁶ A.g.m. , s. 265.

²⁷ A.g.m. , s. 266.

²⁸ A.g.m. , s. 267.

²⁹ A.g.m. , s. 270.

Yüzyıllardır kendilerini bildikleri topraklarda Birleşik Amerika'nın eliyle bir yahudi devletin kuruluşunu Araplar büyük bir tepkiyle karşılamışlardı. Türkiye'de, 1945 yılından 1947 yılına kadar Filistin sorunda Arap ülkelerinin görüşünü desteklemiştir. Fakat Truman Doktrinin ilanından ve Marshall Planının uygulanmaya başlamasından sonra, Türkiye'nin önce bu konuda tarafsızlık politikası izlemeye başladığını; ondan sonra da, 1949 Martında, İsrail'i de facto (geçici,durum gereği) olarak tanıdığını görüyoruz³⁰.

İsrail'in arkasından ortaya Orta Doğudaki İngiliz varlığının korunması sorunu çıkmıştır. 1936 yılında Mısır ve Irak'la yaptığı birer anlaşmaya, İngiltere Mısır'da Süveyş bölgesinde, Irak'ta da iki yerde İngiliz kuvvetleri bulundurmak hakkını elde etmişti. II.Dünya Savaşından sonra, özellikle Mısır'da bu kuvvetlerin geri çekilmesini isteyen sesler yükselmeye başlamıştır. Dünyanın o günkü gidişi içinde İngiltere'nin bu seslere kulak vermemesi çok güçlü. Bu bakımdan, hem Mısırlı milliyetçileri, hem de kendisini tatmin edecek bir uzlaşma yolu aramaya başlamıştır. Bulunan formül, bir Ortadoğu savunma düzenidir. Görünüşü kurtarmak için bu düzene İngiltere ile birlikte, o sırada Sovyetler Birliği karşısında destek arayan Türkiye ile Yunanistan da katılacaklardı. Süveyş de ki İngiliz birlikleri üslerinde kalarak bu düzen içinde yer alacaklar ve başında bir İngiliz'in bulunacağı Orta Doğu Komutanlığının buyruğu altına konulacaklardı. O sırada Arap devletlerinin üzerine dolaylı, ya da dolaysız hiçbir Sovyet tehdidi bulunmadığına göre, kurulacak düzenin her şeyden çok Büyük Britanya İmparatorluğunun bugün bile vazgeçemediği Süveyş'in doğusundaki çıkarlarını korumaya yöneleceği açıktı³¹.

Türkiye başlangıçta kendisini Arapların gözünde İngiliz emperyalizminin ortağı durumuna düşürecek böyle bir düzeni desteklemeye yanaşmamıştır. Fakat kuzeyindeki Sovyet tehlikesi yüzünden de güvenliğini şu ya da bu biçimde Batının genel güvenliğine bağlamak kararındaydı. Bunun için, kuruluşundan kısa bir süre sonra NATO'ya katılmak istemiştir. İngiltere, kendi Orta Doğu planlarını gerçekleştirebilmek için, 1950 yılına kadar Türkiye'nin NATO'ya alınmasına karşı çıkmıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılması, Kore savaşının üzerine Avrupa'da da bir savaş çıkabileceğini düşünmeye başlayan Birleşik Amerika'nın Türk topraklarından yararlanmak isteyerek İngiltere'ye bu yolda baskı yapması ve Türkiye'nin de, Londra'ya NATO'ya girerse Orta Doğu savunması ile ilgilenmek sözünü vermesi üzerinedir.

Türkiye'nin İngiltere'ye verdiği bu söz, Birleşik Amerika NATO ile SEATO arasındaki boşluğu doldurmak gereğini duyuncaya kadar hiçbir yere ulaşamamıştır³².Amerikan Dışişleri Bakanı Foster Dulles 1954 Eylülünde SEATO'yu kurduktan sonra çevreleme (containment)

³⁰ A.g.m. , s. 270.

³¹ A.g.m. , s. 270-271.

³² Gerçi bu arada, Türkiye NATO'ya girmeden çok kısa bir süre önce, Ankara İngiltere ile birlikte Mısır'a Orta Doğuda bu ülkenin de katılacağı bir ortak komutanlık kurulması için öneride bulunmuş, fakat Mısır bu teklifi derhal reddetmiştir.

politikasında sıranın artık Orta Doğu'ya geldiğini düşünmüş ve bunun için çalışmalara başlamıştır. İşte bu çalışmaların sonunda, 1955 yılında, Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı kurulacaktır.

Türkiye'nin Sovyetler birliği karşısındaki güvenliği zaten NATO çerçevesinde sağlandığına göre, Bağdat Paktı Türkiye'ye güvenlik bakımından bir şey kazandırmıyordu. Üstelik, Orta Doğunun eski sömürgecisi İngiltere ile bu bölgede bir işbirliğine girişmek, Orta Doğu devletlerini bu işbirliği içine çekmek görevini yüklenmek, başta Mısır olmak üzere birçok Arap devletinin bize kırılmasına yol açmıştır. İleride, Türk politikasını Arap ülkelerinin iç gelişmelerini, Orta Doğu'daki uluslar arası ilişkileri ve Türkiye'nin güvenlik sorunlarını yanlış değerlendirmek ve dış yardım alabilmek için Batı'dan gelen öneriye açık görünmek, Orta Doğu'da Türkiye'ye çok pahalıya patlamıştır³³.

B- II.DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRKİYE'NİN UYGULADIĞI POLİTİKA

1- II.Dünya Savaşında Türk Dış Politikası :

II.dünya savaşı içinde Türk Dış politikasını yönetenlerin amaçları savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak, maceracı bir politikadan uzak durmak ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma politikasını yürüterek saldırılardan korunmaktır. Savaşın dengesi müttefikler, yani Batılılar ve Sovyetler lehine bozulmaya başladıkça Türk yöneticileri müttefiklerin Almanya'yı sildikten sonra Avrupa'yı etki alanlarına böleceklerini ve Türkiye'nin de Sovyet etki alanına gireceğini düşünerek, savaşa katılmaktan kaçındılar ve müttefiklerin Türkiye'yi savaşa çekmek için yaptıkları baskılara karşı koydular³⁴.

Ve Türkiye savaşın sonuna kadar tarafsız kalmayı başardı. Bununla beraber Türkiye, savaşın başlarından itibaren güvenliğini sağlamak üzere her iki taraf ile çeşitli diplomatik ilişkilerde bulunmaktan geri kalmadı.

Müttefikler, savaş sırasında savaşın yürütülmesini sağlamak ve zafere ulaşmak için alınacak önlemleri saptamak, aynı zamanda savaş sonrası düzeni belirlemek üzere aralarında birçok toplantılar yapmışlardı. Bu toplantılar arasında Türkiye'yi ilgilendiren hususlar şunlardır:

- 14-24 Ocak 1945'te Roosevelt ve Churchill ve Fransız generalleri De Gaville ve Giraud arasında yapılan Casablanca Konferansında Balkanlar'da ikinci cephenin

³³ A.Haluk Ülman, a.g.m. , s. 272.

³⁴ Şükrü Sina Gürel, a.g.m. , s. 532.

açılması ve dolayısıyla Türkiye'nin savaşa katılması için hazırlıklara girişilmesi kararı da vardı.

- 12-16 Mayıs 1943'te Roosevelt ve Churchill arasında yapılan Washington konferansında Türk hava alanlarından yararlanılması kararı vardı.
- 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye İngiltere ve Fransa arasında bir bağlaşma anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın önemli hükümleri şunlardır: Bir Avrupa devletinin saldırısıyla başlayan ve İngiltere ve Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e yayılırsa, Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Ayrıca, Türkiye, bir Avrupa devletinin saldırısına uğrarsa, İngiltere ve Fransa kendisine yardım edeceklerdi. Türkiye ayrıca, İngiltere ve Fransa'ya, Romanya ve Bulgaristan'a vermiş oldukları güvence konusunda da yardım etmeyi yükleniyordu. Anlaşmadan hemen sonra Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında iktisadi ve mali anlaşmalar da imzalandı. Bu anlaşmalarla iki devlet Türkiye'ye savaş malzemesi ihtiyacını karşılamak üzere kredi veriyorlardı. Bundan sonra bağlaşma yandaşları arasında askeri ve teknik konularda görüşmelere başlandı³⁵.
- 11-12 Mayıs 1943'te aynı liderlerin Quebec'te yaptıkları konferansta yine Türkiye'nin savaşa sokulması kararı vardı.
- 19 Ekim – 1 Kasım 1943'te ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin Dışişleri bakanlarının Moskova Konferansında Türkiye'nin savaşa sokulması için baskı yapılması kararı alındı.
- 28 Kasım – 1 Aralık 1943'te Roosevelt – Churchill ve Stalin arasında yapılan Tahran konferansında Türkiye'nin savaşa sokulması kararında ısrar edildi. Bunun için baskı unsuru olarak Boğazlar statüsünün değiştirilmesi konusu ortaya atıldı.
- 4-11 Şubat 1945'te Yalta'da Roosevelt – Churchill ve Stalin arasında yapılan konferansta boğazlar statüsünün Sovyetler lehine değiştirilmesi kararı alındı.

17 Temmuz 2 Ağustos 1945'te Truman, Churchill ve Clement Attlee ile Stalin arasında yapılan Postdam konferansında Türkiye'den toprak ve boğazlardan üs dileği dile getirildi. Sonuçta; Boğazlardan geçişin tam olarak serbest olması için görüşmeler yapılması ve her devletin konu ile görüşlerini Türkiye'ye bildirmesi kararı aldı³⁶.

1- Türk - Alman İlişkileri :

1940 yılının sonlarında, savaşın başından beri ayrı nedenlerle Doğu Avrupa'ya ve Baltık ülkelerinin paylaşılması konusunda aynı yönde hareket etmekte bulunan Almanya ile

³⁵ A.g.m. , s.530.

³⁶ Mahmut Yargıç, a.g.m. , s.475-476.

Sovyetler Birliği'nin yol ayrımına geldikleri belli oluyordu. Bu aşamada bu iki devlet, savaş sonunda kurulacak Dünya düzeninin pazarlığını yapmaya oturmuşlar, ama zaten nesnel nedenlerle mümkün olmayan bu anlaşma gerçekleştirilememiştir. Bu pazarlıklar içinde Türkiye'de söz konusu edilmiş ama Almanya, yeni bir boğazlar rejimi kurulması konusunda Sovyetlere taviz vermekten ileri gitmemiş, Türkiye'yi kendi etki alanına alabileceğinden emin görünmüştür³⁷.

a- Balkanlara İnen Alman Tehlikesi ve Türkiye

Almanların 1941'den başlayarak tüm Balkan devletlerini tehdit eder biçimde Balkanlara inmesi İngiltere'nin Türkiye'nin savaşa katılmasını istemesine yol açmıştır. Churchill'e göre, Balkanlar'da durumunu güçlendirdikten sonra Almanya'ya Türkiye'den Ortadoğu'ya, İngiliz İmparatorluğu'nun can damarına geçit isterse, Türkiye bu baskıya boyun eğebilirdi. Bu yüzden, Churchill, Ocak sonunda bir mektupla İnönü'ye başvurarak, Türkiye'nin savaşa katılmasını, İngiltere'nin askeri ve teknik yardımda bulunacağını bildirmiştir. İngiltere'nin bu çabasına, daha sonra savaşa katılmamış bulunan ABD'de katılmış ve Türk yöneticilerine ABD'nin de er geç savaşa katılacağı, Türkiye'nin ise hemen harekete geçmesi gerektiği bildirilmişti. Bu çabalara karşılık Türkiye savaş dışı durumunu korumuş ve Bulgaristan'la 17 Şubat 1941'de Saldırmazlık Paktı imzalamıştır³⁸.

4 Mart'ta İnönü'ye bir mektup gönderen Hitler ise Türkiye'ye karşı bir saldırganlık içinde bulunmadıklarını ve Alman ordularının Türk sınırından 50km uzakta duracağını bildirmiştir. Bu arada ileride Sovyetlere karşı girişeceği savaşta Türkiye'nin hiç değilse tarafsızlığını sağlamak isteyen Hitler, Türk Büyükelçisine boğazlar üzerindeki Sovyet isteklerinden söz ederek Türkiye'nin Sovyetlere karşı duyduğu korkuyu arttırmak istemiştir.

b- Almanya'nın Türkiye'den Geçit İstemesi :

1941 Mart ve Nisan'ın da bir yandan hem tüm Balkan ülkeleri Alman işgali ve denetimi altına düşerken bir yandan da Ortadoğu'da önemli bir gelişme olmuştur. 5 Nisan 1941'de Irak'ta Alman yanlısı bir Hükümet darbesi yapılıncı Almanya bu yeni yönetimin yardımına koşmak istemiş ve bunun için Türkiye'ye baskıda bulunmaya başlamıştır. Türkiye, Almanya'nın bu geçiş istemlerine karşı direnmiş ve sonunda Irak'ta Alman yanlısı yönetimin devrilmesi sonucu sorun ortadan kalkmıştır³⁹.

c- Türk – Alman İlişkileri ve Müttefiklerin Tutumu :

Sovyetler Birliğine karşı girişeceği saldırıdan önce Balkan cephesini tümüyle güvenlik altında görmek isteyen Hitler, Türkiye'ye bir Saldırmazlık Paktı önermiş ve Türkiye ile Almanya arasında 18 Haziran 1941'de bu pakt imzalanmıştır.

³⁷ Şükrü Sina Gürel, *a.g.m.*, s.532.

³⁸ *A.g.m.*, s. 532 – 533.

³⁹ *A.g.m.*, s. 533.

22 Haziran 1941’de Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne saldırması Türk Diplomasisi için yeni bir durum doğuruyordu. Bunun üzerine Sovyetler Birliği İngiltere ile birlikte Türkiye’ye ortak bir nota vererek Montreux sözleşmesine ve Türkiye’nin toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini ve Türkiye bir saldırıya uğrarsa elinden geleni yapacağını bildirdi. Bu dönemde Sovyetler Birliği ile İngiltere Türkiye’nin savaş dışı kalmasını ve Almanya’nın boğazlardan geçerek Ortadoğu’ya inişini engelleyen bir unsur olarak varlığını korumasını yeterli görüyorlardı.

Bu sırada müttefiklerin Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyen bir ekonomik sorun ortaya çıktı. Bu krom sorunudur. 1939 yılında İngiltere ile imzalanan anlaşma uyarınca Türkiye tüm kromunu 1942 sonuna dek İngiltere’ye vermeye yükümlenmişti. Anlaşma hükümleri uyarınca daha da uzatılabilirdi. Ancak Almanya’yla Saldırmazlık Paktının imzalanmasından sonra bu devlet Türk kromunu satın alabilmek için yoğun çaba göstermeye başladı. İngiltere ise stratejik bir hammadde olan kromu Almanya’ya satışını engellemek için 1939 anlaşmasının uzatılmasını istiyordu. Sonunda 9 Ekim 1941’de Türkiye ile Almanya arasında 100 milyon liralık bir ekonomik anlaşma yapıldı. Ve Türk kromunun 90.000 tonunu 1943 ve 1944 yıllarında Almanya’ya satılması kararlaştırıldı. Bu anlaşmaya İngiltere pek fazla tepki göstermemeyi yeğlediye de daha öncede Türk – Alman Saldırmazlık Paktına tepki göstererek yardımı önce kesen sonra da çok azaltan Amerika Birleşik Devletleri bu kez de Türkiye’ye yardımı kesme kararı aldı. Ancak 1941 yılı sonundan itibaren “Ödünç Verme ve Kiralama Yasası” çerçevesinde Türkiye’ye yapılan Amerikan yardımı yeniden başlatıldı.

Ancak 1943 sonbaharından başlayarak, müttefiklerin Türkiye konusunda aralarında tam bir görüş birliğine varamadığı görülüyordu. 19 Ekim’de müttefik Dışişleri bakanları Moskova’da bir araya geldiklerinde Sovyetler Birliği Türkiye’nin artık savaşa katılmak üzere zorlanması gerektiğini öne sürer ve isterken İngiliz ve Amerikalılar buna yanaşmıyordu. Onlara göre Türkiye bu aşamada savaşa hazır değildi. Ve kendisinden hava üsleri ve ulaşım kolaylıkları istenmesi daha uygun olacaktı. Sonunda bir uzlaşmaya varıldı. Önce İngiltere Türkiye’den üslerin verilmesini isteyecek ardından da yıl sonuna doğru İngiltere ve Sovyetler Birliği Türkiye’nin savaşa katılmasını isteyeceklerdi.

Bu kararlar doğrultusunda İngiliz Dışişleri bakanı A.Eden Moskova dönüşünde Kahire’de Türk Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu ile buluşarak müttefik önerilerini bildirdi Ancak Türk yetkilileri Türkiye bakımından müttefiklere üs vermekle savaşa katılmak arasında ayırım bulunmadığını bildirerek bu istekleri geri çevirdiler⁴⁰. Sonunda Tahran’da Türkiye’nin savaşa katılmaya çağırılmasına karar verildi. Bu karar doğrultusunda Churchill ve Roosevelt İnönü’yü Kahire’ye çağırarak görüştüler. 3 Aralık 1943’te başlayan Kahire

⁴⁰ A.g.m. , s. 533 – 534.

görüşmelerinde Churchill Türkiye'nin 1944 Şubatında savaşa katılmasını istediklerini bu gerçekleşmez ise müttefiklerin Türkiye ile işbirliği umutlarını tümüyle tüketceklerini bildirdi. İnönü ise ilke olarak savaşa girmeye razı olmasına karşın, müttefiklerden iki koşulun yerine getirilmesini istedi: Türkiye ile birlikte yapılacak ve Türkiye'nin yalnızca bir piyon olarak kullanılmasını engelleyecek bir ortak askeri plan ve bölgenin siyasal geleceği hakkında ayrıntılı bilgi verilmesini istemiştir.

4 Şubat 1944'de İngiltere Türkiye ile girişilen görüşmelerin durmasından sonra Türkiye ile ilişkilerini dondurduğunu ve ABD'nin de aynı yolu izlemesi gerektiğini ABD'ye bildiriyordu. 7 Şubat'ta Amerika'da İngiltere'yi izliyor ve 1944 ilkbaharında Türkiye'ye yapılmakta olan Amerikan ve İngiliz yardımları kesiliyordu. Bundan sonra araya giren güven bunalımı müttefiklerle Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemeye başlayacaktır.

5 Haziran 1944'de boğazlardan Karadeniz'e bazı Alman gemilerinin geçmesi, Türkiye ile müttefiklerin arasının daha da açılması sonucunu doğurmuştur. Bu olay sonunda Dışişleri bakanı Menemencioğlu istifa etmiştir.

Bu arada müttefiklerin baskıları sonucu Nisan'da Almanya'ya yapılan krom ihracatını durduran Türkiye yine aynı baskıların sonucu 2 Ağustos 1944'de de Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesiyordu. Daha sonra 6 Ocak 1945'te de Japonya ile diplomatik ve ticari ilişkilerini kesti.

Şubat 1945'te ki Yalta Konferansında Sovyetler Birliği Montreux sözleşmesinin değiştirilmesini isteyeceğini bildiriyor ama ayrıntılı bir istekte bulunmuyordu. Aynı toplantıda müttefikler ileride ki bir toplantıda Sovyetler Birliğinin ayrıntılı isteklerini öğrenip uygun bir zamanda Türkiye'ye bildirmeyi kararlaştırıyorlardı. Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan ediyor ve San Francisco'da toplanarak yeni bir uluslararası örgütün kurulması konusunu görüşecek olan konferansa katılmaya karar veriyordu. Türkiye San Francisco konferansına resmen çağırıldıktan sonra Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu üyeleri arasında da yer alıyordu.

2- Türk Sovyet İlişkileri :

a- 1939 yılında Türk – Sovyet İlişkileri :

Montreux'tan sonra, Türk Dış politikası batıya ve özellikle İngiltere'ye yönelmişti. Ancak bunun yanında Türkiye, savaş öncesinde, Mihver devletlerine karşı başlatılan barış çabalarına Sovyetlerinde katılacağına, müzakerelerin bir paket ile tamamlanacağına inanıyordu. Bu inancı Ankara'ya gelen Sovyet Dışişleri Bakanı Potemkin'de onaylamıştır⁴¹.

⁴¹ Gündüz Uluksar, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk – Rus İlişkileri", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997)**, Genelkurmay Yay., Ankara, 1999, s.397., Yusuf Sarımay, "Türkiye'nin Batı ittifakına Yönelişi ve Nato'ya Girişi (1939-1952)", **Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını**, Ankara, 1988, s.14.

Türkiye hiçbir zaman Dış politikasında Sovyetleri dışlamamıştı. Aksine hala güçlü görmeyen Sovyetler, Türkiye ile iyi geçinmeye çalışıyordu, ayrıca Türkiye'nin batılı devletlerle olan ilişkilerini ve müzakerelerini endişe ile izlemekteydi.

Sovyetlerin 23 Ağustos 1939'da Almanya ile bir Saldırmazlık Paktı imzaladıkları haberi, bütün dünyada endişe ile karşılandı.

Yine Sovyetler Ekim 1939'da Türkiye'ye yaptığı isteklerle Türk Sovyet ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur.

Bu isteklerde ;

- 1- Çanakkale Boğazının ortak savunması,
- 2- Sahildar olmayan devletlerin savaş gemilerinin Karadeniz'e girmemesi için garanti,
- 3- Bir Türk – Sovyet anlaşmasını Sovyetleri dolaylı ya da dolaysız, Almanya'yı da silahlı bir çatışmaya götürmeyeceği hakkında kesin kayıtlar gibi bağlayıcı talep ve yükümlükler vardı⁴².

Bu istekler Türkiye tarafından reddedilmiştir.

19 Ekim 1939'da Türk – İngiliz – Fransız ittifakı imzalandı. İki Avrupalı devlet bir başka Avrupalı devlet ile savaşa girerlerse, Türkiye tarafsız kalacak, İngiltere ve Fransa Romanya'nın Yunanistan'a verdikleri garantiler sebebiyle savaşa girerlerse, Türkiye işbirliği yapacaktı. Ancak 2 numaralı protokole göre bu taahhütler sebebi ile Sovyetler ile savaşa sürüklenmesi durumunda ittifak geçersiz kalacaktı. Böylece; Sovyetler ile Türkiye'nin yolları 1939'da ayrıldı.

1939 yılına gelinceye kadar Türkiye kuzeyindeki komşusu Sovyetleri kızdırmamakla birlikte komşusunun her eylemini iyi karşılayarak Moskova'nın kredisini temin etmeye çalışmıştır⁴³.

Türkiye'nin Sovyetleri güvenlik bakımından tatmin etmesi sonucu iyi ilişkilerin geliştirilmesi politikası normal koşullar altında iyi sonuç verdi. Fakat 1939 yılı gelip her yanda hazırlıklar başladığında koşullar kesin bir şekilde değişti. Her devlet yaklaşan savaş için tedbirlerini almaya başlamıştı. Hepside garantiler elde etmeye, savunma ittifaklarına girmeye çalışıyorlardı. Almanya'da kurulan gittikçe saldırgan bir hale gelen Nazi rejiminden çok çekinen Sovyetler topraklarının güvenliğini sağlamak için çaba gösterenlerin başındaydı. Bu nedenle Sovyetler İngiliz ve Fransızlarla görüşmeye başladı. Fakat nedense müttefikler bir türlü anlaşmaya yanaşmadı. Bu durumdan Sovyetler kuşkulandı. Almanya'nın Sovyetlere saldırmasında, Sovyetlerin güvenliği açısından Türkiye'nin durumu stratejik konumu dolayısıyla büyük önem kazanmıştı. Bu sıralarda da Türkiye'de müttefiklerle anlaşmanın

⁴² Gündüz Uluksar, *a.g.m.*, s. 398.

⁴³ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu" Sorunu Nedir? Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1970) A.Ü.S.B.F.yay., s. 48.

yollarını aramaktaydı. Türkiye'nin Batılılarla yaptığı görüşmeler Sovyetlerin sandığından daha fazla gelişmiştir⁴⁴.

Bu arada siyasi şartların zorlamasıyla Ağustos 1939'da Alman – SSCB paktı imzalandı. Ve bundan sonra Türkiye'nin tarafsız kalmasını istemiştir. Fakat bu sırada Türkiye'nin izlediği Batı yanlısı bir politika izlemesi ile artık Sovyetlerle yollarını iyice ayırmış oluyordu⁴⁵.

Sovyetler Birliği görünür bir şekilde yaklaşmakta olan savaşa güney kanadını güvenlik altına alma çabasında idi⁴⁶.

Boğazlar konusunda Moskova'da yapılan görüşmelerden sonra Molotov'un istekleri Türk Hükümeti Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, bunun Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve güvenliğine aykırı olduğu için reddedilmişti.

Boğazlar stratejik önemini koruduğu sürece, Sovyetler Birliği güneyinden daima kuşku duymuş ve kendisini biraz güçlü hissettiği zaman Boğazları kendisine tehdit yöneltmeyecek bir statüye sokmak istemiştir⁴⁷.

Savaşın yaklaşmasıyla kendisini tehlikede gören Sovyetler Almanya ile anlaşınca güçlendiğini hissetmiş ve boğazların kapanmasını temin için Türkiye'ye baskı yapmıştır⁴⁸.

Türk Hükümeti, daha Saraçoğlu yoldayken İngiltere ve Fransa ile anlaşmayı imzalamıştır. Bu durum hem Almanları hem de Sovyetleri korkutmuş olmalıdır⁴⁹.

Fakat Hitler'in 1940 yılına gelindiğinde Sovyetleri istila etme planını uygulamaya karar vermişti. Ve Almanya Haziran 1941'de Türk Hükümeti ile Saldırmazlık Paktı imzalamıştır⁵⁰.

Bu dönemde SSCB'nin Türkiye politikası, bu devletin tarafsızlığını sağlamaya yönelmiştir⁵¹.

b- 1940 – 1942 Yılları Arasındaki Türk – Sovyet İlişkileri :

22 Haziran 1940'ta Fransa'nın Almanya ile anlaşma imzalaması üzerine İngiltere Türkiye'nin savaşa girmesi için ısrar etmedi. Türkiye stratejik önemi dolayısıyla, Almanya'nın Orta Doğu ve Süveyş bölgesine geçişine coğrafi olarak engel oluşturmaktaydı.

Sovyetler savaşın başından beri Türkiye'nin tutumunu eleştiriyorlardı. Türkiye ise komşusunu (Sovyetleri) kışkırtmamaya çalışıyordu. Türkiye Mihver ile savaşa tutuşursa, Almanya ve İtalya Sovyetler Birliğini güneyden sarabilirdi⁵².

⁴⁴ A.g.m. , s. 48.

⁴⁵ A.g.m. , s. 49.

⁴⁶ A.g.m. , s. 49.

⁴⁷ A.g.m. , s. 49.

⁴⁸ A.g.m. , s. 49.

⁴⁹ A.g.m. , s. 50.

⁵⁰ A.g.m. , s. 52.

⁵¹ A.g.m. , s. 52.

⁵² Gündüz Uluksar, a.g.m. , s.399.

Bu arada Almanya Sovyetlere saldırdı. Balkanların Alman işgali altına düşmek üzere olduğunu gören Sovyetler Türkiye'nin Almanya'ya karşı göstereceği mukavemetin kendileri için arz ettiği önemi fark etmişler ve 25 Mart 1941'de Türkiye'ye başvurarak, 1925 tarihli tarafsızlık ve saldırmazlık paktını teyit ettiler. Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi halinde, Sovyetlerin tam bir tarafsızlığına güvenebileceğini bildirdiler⁵³. Ancak Sovyetler içinde bulundukları sıkışık durumdan dolayı böyle davranıyorlardı. Bu da işin gerçeği idi.

Almanya sağ kanadını emniyet altına almak için, Türkiye ile 18 Haziran 1941'de Saldırmazlık Paktı imzaladılar. 22 Haziran'da da Sovyetlere saldırdı. Türkiye her iki ülkeye de tarafsızlığını tebliğ etti. Ancak I nci Dünya savaşında olduğu gibi, İngiltere ve Sovyetlerin müttefik oluşu Türkiye'yi endişeye sevk etti. Bunun üzerine her iki devlet 1941'de Türkiye'ye teminat vererek: Montreux boğazlar rejimine, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne riayet edeceklerini bildirdiler.

Sovyetler Birliği Alman saldırısı üzerine, Montreux sözleşmesini kendi çıkarlarına bazı taşıdığını ve Karadeniz'in güvenliğini ancak Türkiye'nin bu hükümlere bağlı kalması ile sağlanabileceğini anlamıştı. Türkiye savaş dışı tutumu ile Sovyetlerin Güney cephesini Almanya'ya karşı kapatıyordu⁵⁴.

Sovyetler 1942 Kasım ayında Stalingrad'da Alman ilerleyişini durdurduktan ve savaş stratejisi bakımından avantajlı duruma geçtikten sonra, Türkiye'ye karşı eski politikasına geri döndü. Almanya tehlikesi kalkmış olmakla beraber, Türkiye üzerine yine Sovyet Rus tehlikesi belirmişti.

c) 1943 – 1945 Yıllarındaki Türk – Sovyet İlişkileri :

ABD'nin savaşa katılmasından sonra, Almanlar Stalingrad ve Kuzey Afrika'da yenilmişlerdi. Müttefikler, Almanya'yı kesin yenilgiye uğratmak için stratejik planlar hazırlıyordu. Bu planların içinde, jeopolitik konumu gereği Türkiye'nin de bulunması tabi idi.

14 – 24 Ocak 1943 Casablanca Konferansında, Roosevelt ve Churchill Türkiye'yi savaşa sokmak için girişimde bulunmaya karar verdiler. Bu amaçla İnönü ve Churchill 30 Ocak 1943'te Adana'da görüştüler. İnönü Churchill ile Sovyetlerden emin olmadıklarını savaş sonunda Avrupa'da Sovyet egemenliğinin artabileceği ve savaşa girebilmesi için Türk ordusunun geniş çapta takviyesini gerektiğini söyledi.⁵⁵

Churchill, Türkiye'nin Sovyetler hakkındaki endişelerini Stalin'e iletti. Stalin'in görüşleri ise Türkiye'ye karşı olumsuzdu. Stalingrad kabiliyetinden sonra şans ibresi, Rusya'dan yana dönünce Türkiye'ye karşı olan tavırları da değişmeye başladı.

⁵³ A.g.m. , s.399; Fahir Armaoğlu ,20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980) , 9. Baskı , T.İş.Bankası yay. ,Ankara ,1993, s.409.

⁵⁴ Gündüz Uluskar , a.g.m. , s.400.

⁵⁵ A.g.m. , s. 400.

11 – 24 Ağustos 1943'te Quebec'te Roosevelt ve Churchill, Türkiye'nin henüz savaşa girme zamanının gelmediğine ve askeri yardımın devamına karar verdiler. Askeri değere haiz gemilerin Boğazlardan geçirilmesi ile Almanya'ya Türkiye'nin yaptığı Krom sevkıyatının azaltılması da talep edilecekti⁵⁶.

19 – 30 Ekim 1943'te Moskova görüşmelerin de ise, ikinci cephenin 1944 ilkbaharında açılması ile Türkiye'nin savaşa katılması kabul edilmiştir. Bu Sovyetleri son derece memnun etmiş ve Türkiye savaşa hazır olduğu taktirde, ikinci bir cephenin birkaç ay gecikmesine razı olduklarını söylemişlerdir⁵⁷. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov İngiliz ve ABD'li meslektaşlarına verdiği memorandumda Türkiye'den savaşa girme talebinin, telkin şeklinde değil emir şeklinde istenmesi gerektiğini belirtmiştir⁵⁸.

1943 Kasımında Tahran'daki toplantıda üç müttefik devletin başkanları, İnönü'yü memleketini savaşa sokma fikrine inandırmak için Kahire'ye davet etmeyi kararlaştırdılar.

Kahire görüşmelerinde İnönü, savaşa girmeyi prensip olarak kabul etti, ancak yükümlülük altına girmedi. Kahire'de Türkiye ile İngiltere ve ABD arasında yüksek seviye de bağlar kurulmuştur. Türkiye'nin buradaki politikası savaş sonunda Sovyetlere karşı tehlikeli bir yalnızlığa düşmeyi önlemeye çalışmaktır. Bu sebeple müttefiklerle samimi ilişkiler içine girerken, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini de düzeltmeye gayret etmiştir⁵⁹.

Müttefiklerin devamlı baskıları ve Mihverin çökmesi karşısında, Türkiye, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti. Türkiye 23 Ağustos 1945'te de Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etti. Çünkü, 1 Mart 1945'e kadar, Mihvere savaş ilan etmesi şart koşulan Türkiye, San Francisco konferansında temsil edilmek hakkını kazanacaktı. Tarafsız Türkiye'nin bu uzun mücadelesi, savaşın son günü bitmiş olmuyordu. Sovyetler, toprak taleplerini, bu kez daha açık ve saldırgan bir tavırla tekrarlama hazırlığındaydı⁶⁰.

Roosevelt, Churchill ve Stalin, "11 Şubat 1945'te Yalta'da toplandılar. Konferansta Stalin, Montreux anlaşmasının eskimiş olup, revizyona tabi tutulması gerektiğini söylemiş ve konferansta Sovyetlerin Montreux sözleşmesi ile ilgili olarak yapacağı tekliflerin görüşülmesine yine Türk Hükümetinin, bu tekliflerden haberdar edilmesine karar verildi⁶¹.

19 Mart 1945'te Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, süresi 7 Kasım 1945'te bitecek olan, 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasının savaş sonrasında meydana gelen değişikliklerden dolayı ciddi surette değiştirilmeye ihtiyacı olduğunu bildirdi. Türkiye, 4 nisan 1945'te her iki tarafın menfaatlerine uygun diğer bir paktın yapılabileceğini ve

⁵⁶ A.g.m. , s. 400.

⁵⁷ A.g.m. ,s. 400. ; Fahir Armaoğlu ,a.g.e. ,s.392.

⁵⁸ Gündüz Uluksar , a.g.m. , s.400.

⁵⁹ A.g.m. , s.401.

⁶⁰ A.g.m. , s.401. , Osman Öndeş, II. Dünya Savaşı (1939-1945), Altın Kitapları Yay., İstanbul 1974, s.769.

⁶¹ Gündüz Uluksar, a.g.m. , s.401.

yapılacak tekliflerin büyük bir dikkat ve iyi niyetle inceleneceğini cevabi notasında bildirdi. Sovyetlerin bu davranışı, savaş sonunda izlemek istediği yayılma politikasının belirtilerinde biriydi.

Molotov, Büyük Elçi Selim Sarper'e, Türkiye Sovyetler ile anlaşmak istiyorsa, Sovyet isteklerini kabul etmesinin lazım geldiğini belirtti. Bu istekler şunlardı:

- 1- 16 Mart 1921 tarihli Moskova Anlaşmasında tespit edilen Türkiye – Sovyet sınırında, Sovyetler lehine düzeltme yapılması
- 2- Boğazların ortak savunulması, Sovyetlere Boğazlarda kara ve deniz üsleri verilmesi.
- 3- Montreux Sözleşmesinin değişmesi konusunda mutabakat.

Sovyet istekleri reddedildi. Sovyet baskısı 1945 Haziranından itibaren, Türkiye üzerinde yoğunlaştı. Bu baskılardan anlaşılmaktadır ki , Sovyetlerin politikası 1921 öncesine dönmektedir. Bu sebeple Türkiye Sovyet tehlikesine karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla, 1939 dan itibaren ittifak içinde bulunduğu İngiltere'nin ve ayrıca ABD nin desteğini aramıştır. Ancak Postdam konferansından önce, her iki devlette konunun üzerinde fazla durmamışlardır.

17 Temmuz – 2 Ağustos 1945'te toplanan Postdam konferansı, Avrupa sorunları ile uğraşmış ve Avrupa'ya bir şekil vermeye çalışmıştır.

Konferansta Sovyetlerin boğazların Türkiye ile birlikte kendi kontrolüne verilmesini istemesine karşılık, boğazlardan geçişin tam serbest olması için görüşmeler yapılması ve her devletin bu konudaki görüşünü Türkiye'ye bildirmesi kararlaştırılmıştır⁶².

Postdam'da boğazlar konusundaki görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmamıştır. Bu görüşmelerde iki nokta ortaya çıkmıştır. Birincisi ABD ve İngiltere'nin Montreux rejiminin değişmesine karşı olmadıkları ve ABD'nin boğazlar rejimi konusunda söz sahibi olmak isteğidir. Esasen Türkiye'de boğazların ulusal egemenliğini ve bağımsızlığını zedelememek şartı ile yeni bir rejime tabi kılınmasını kabul etmiştir. Postdam'da ki ikinci önemli nokta, Sovyetlerin toprak talepleri konusundadır. ABD bu konunun yalnızca Sovyetler ve Türkiye'yi ilgilendirdiğini konunun iki devlet arasında çözüme bağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu ABD'nin Sovyet davranışlarının gerçek anlamını kavrayamamasından ileri gelmektedir. ABD hala SSCB'nin savaş içindeki işbirliğini devam ettireceği umundaydı⁶³.

Sovyetler savaş sonrasında İran, Türkiye, Yunanistan üzerindeki istek ve girişimleri ile Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde yayılmaya çalışırken Avrupa'da işgali altında bulunan ülkelerde komünist rejimleri yerleştirerek bir Sovyet bloğu oluşturma çabası içindeydi. Ayrıca Uzak Doğuda da Sovyet yayılmacılığı artmıştı.

⁶² A.g.m. , s. 402. ; Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789 – 1994)*, 4. Baskı, İstanbul , 1995, s.628.

⁶³ Gündüz Uluksar, a.g.m. , s. 402.

1946 yılı Sovyet tehdidinin daha da ağır olarak ortaya çıktığı yıldır. Postdam kararları gereği olarak, ABD boğazlar ile ilgili görüşlerini 2 Kasım 1945'te Türkiye'ye bildirdi. ABD boğazlardan ticari gemiler için tam serbestlik, kıyıda olmayan devletlerin savaş gemileri için belli bir tonajda geçiş hakkı, Karadeniz'e kıyıda devletlerin savaş gemileri için tam serbesti istiyordu. İngiliz görüşü de aynı nitelikteydi.

Sovyetler 8 Ağustos 1946'da 2. Dünya savaşında vuku bulan olayları ileri sürerek Montreux Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan boğazlar rejiminin Karadeniz devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini belirterek, Boğazlar sözleşmesinde şu değişiklikleri istedi:

1. Tüm ticaret gemileri için serbesti.
2. Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine devamlı geçiş serbestisi
3. Özel haller dışında Karadeniz'e sahildar olamayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçirilmemesi.
4. Boğazlardan geçişi tayin yetkisinin Türkiye ve Karadeniz devletlerine ait olduğunun kabulü.
5. Boğazların Karadeniz devletlerine düşmanca amaçlarla kullanılmasına mani olmak için, Türkiye ve Sovyetler arasında ortak savunmanın düzenlenmesi⁶⁴.

O zamana kadar Türk – Sovyet anlaşmazlığını boğazlardan geçiş meselesi olarak gören ABD, Sovyet notasından sonra Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu ciddi tehlikeyi anlamaya başlamıştır. ABD boğazlar ile ilgili olarak notasını Sovyetlere vermiştir. Bu notada; Sovyetler meselesinin tüm ülkeleri ilgilendirdiğini belirttikten sonra Türkiye'nin boğazlardan sorumlu tek devlet olarak kalmaya devam etmesi ve boğazlar saldırıya uğrarsa, bunun BM Güvenlik Konseyi tarafından harekete geçirilmesi için açık bir sebep teşkil edeceği bildirilmektedir⁶⁵.

22 Ağustos 1946 tarihli cevabi Türk notasında; Montreux sözleşmesinin savaş ve ticaret gemilerinin boğazlardan geçişi ile ilgili değişiklik yapılabileceği, ancak kurtulan rejimin kaldırılması ve boğazlarda ortak savunma tesislerinin kurulması yönündeki Sovyet istekleri reddedilmiştir⁶⁶.

Ayrıca Türkiye beşinci madde ile ilgili olarak "Türkiye'nin hiçbir bakımdan feragat edemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırı olduğu " bildirip, bunun Türkiye'nin güvenliğinin imhası demek olacağının belirtiyordu.

Sovyetler Birliği 24 Eylül 1946'da 2. bir notayı Türkiye'ye vererek, boğazlar rejiminin sadece Karadeniz devletleri arasında tespit edilmesi ve boğazların ortaklaşa savunulması fikrinde ısrar etmiştir.

⁶⁴ A.g.m. , s.403.

⁶⁵ A.g.m. , s.403.

⁶⁶ A.g.m. , s.403.

Türkiye Sovyetlerin 2 Eylül tarihli notasında ABD ve İngiltere'yi haberdar etmiştir. Her iki devlet 9 Ekim'de Sovyetlere verdikleri notalarda, Türkiye'nin boğazların savunulmasının tek sorumlusu olarak kalması gerektiği konusundaki görüşlerini belittiler. Türkiye'de ABD ve İngiltere'nin kendisini desteklediğini görmüş, 18 Ekim 1946 tarihli notası ile Sovyet isteklerini bir kez daha reddetmiştir.

Bundan sonra, Türkiye dış politikasında büyük bir değişiklik yaparak Sovyetler Birliği karşısında Bağımsızlığını korumak ve savaş sonrasında iyice kötüleşen ekonomik durumunu iyice güçlendirmek amacı ile o zamana kadar BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde ABD'nin, doğrudan askeri ve ekonomik desteğini sağlamak amacı ile faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.

1946'daki Sovyet tehdit ve baskılarını dikkate alan İngiltere; savaş sonrası içinde bulunduğu ekonomik krizi göz önüne alarak Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlığının batı dünyasının savunması bakımından önemli olduğunu, ABD'nin ekonomik ve askeri yardımının, bu iki devlet için şart olduğunu bir muhtıra ile ABD'ye bildirmiştir. Bunun üzerine ABD yöneticileri Uzak Doğuda Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu da Sovyet davranış ve girişimleri karşısında , Sovyet yayılmasını önlemek üzere harekete geçmeye karar vermişlerdi. Bunun ilk belirtisi de Truman Doktrini olmuştur⁶⁷. Bu doktrin Truman tarafından özgürlük ve bağımsızlıklarını korumaya çalışan uluslara askeri ve ekonomik yardım yapmak sureti ile, komünizmi durdurma amacını güden bir program etrafında geliştirilmiştir. Bu çerçevede Yunanistan'a 300 Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık yardım yapılması planlanmıştır.

Savaş sonrası ekonomik durumları çok kötü olan Avrupa ülkelerinde, çıkabilecek kargaşalıkları, ekonomik istikrarsızlıkları önlemek ve Sovyet yayılmacılığını önlemek amacıyla, ABD Marshall planını uygulamaya koymuştu. 16 Avrupa devleti 1947'de Paris'te toplanarak Avrupa devletlerinin ihtiyaçları konusunda ortak bir rapor hazırlamıştır. Bu program üzerine ABD, Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu kabul ederek, Truman Doktrini gereği Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımı bu kanun çerçevesine almıştır. Avrupa, ekonomik kalkınma programını uygulamak için "İktisadi İşbirliği İdaresi" ABD'nin de Avrupa'ya yardım kararı alması üzerine , 16 Avrupa devleti "Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını" kurdular⁶⁸.

Türkiye kendi ekonomik kalkınması için dış yardımın gerekli olduğunu belirterek ABD'ye başvurmuştur. ABD, Türkiye'yi Marshall Planı içine almış, iki ülke arasında ekonomik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Truman Doktrininden , Türkiye'nin Marshall planına dahil edilmesi, Türk Kamuoyunda, ülkenin Batı dünyasına girmesi ve bu dünyanın

⁶⁷ A.g.m. , s. 404, ; Rıfat Uçarol , a.g.e. , s.628.

⁶⁸ Gündüz Uluskar , a.g.m. , s.404-405.

lideri durumuna yükselen ABD ile savunma ilişkilerine geçmesinde bir aşama olarak görünmüştür.

Türkiye ve Yunanistan, 17 Ekim 1951’de NATO’ya alındılar. Böylece Sovyet tehdidine karşı 16 devletin ittifakını kazanmış oluyordu. Ayrıca bu ittifaka giriş, Türk Dış politikasında da kolektif ittifaklar devrini açmıştır.

1953’te Sovyetler verdiği bir Nota ile 1945’teki toprak taleplerinden, iyi komşuluk ilişkilerinin muhafazası, barış ve güvenliğin kuvvetlendirilmesi için vazgeçtiklerini bildirmişlerdir.

Kısaca Türk – Sovyet ilişkilerin bir sorun olarak çıkmasının sebebi, Türkiye ve Sovyetler Birliğinin komşu olmasıdır. Eğer Türkiye, diyelim ki, Afrika’nın güneyinde bulunsaydı, büyük bir olasılıkla Sovyetler Birliği diye bir sorunu olmayacaktı. Şimdiye kadar anlaşıldığının aksine, Sovyetler Birliği ile komşuluk olgusu, Türkiye üzerinde iki türlü etki yapmaktadır:

1. Sovyetler Birliğinin etkisi – ki şimdiye kadar bu etki dikkate alınmıştır.
2. Sovyetler Birliğine rakip olan diğer büyük devletlerin etkisi.

Sovyetler sorunu genelde, Türkiye’nin güvenliği açısından ele alınmaktadır. Halbuki Türkiye küçük, Sovyetler Birliği büyük devlettir. Böyle durumlarda, eğer küçük devlet büyük komşusuna potansiyel bir tehlike arz ediyorsa kendi güvenliğini hiçbir zaman sağlayamayacaktır demektir. Bu potansiyel tehlike teşkil ediş de, özellikle, küçük ülkenin toprağı bir başka büyük devlet tarafından kullanıldığı zaman ortaya çıkar. Türkiye’nin Kuzeydeki büyük komşusu ile olan ilişkilerinin tartışılmasında da bu sorunun ele alınması gerekir⁶⁹.

C- II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI GELİŞEN SİYASİ OLAYLAR VE TÜRKİYE’NİN UYGULADIĞI POLİTİKA

Türkiye II nci Dünya savaşını galip devletler safında bitirmişti. Buna rağmen savaştan hemen sonra büyük olaylarla karşı karşıya gelmiştir. Savaşı izleyen ilk yıllarda Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında olduğu halde siyasi yalnızlıktan kurtulamamıştı. Bu sıralarda Dünya güçler dengesi yeniden kuruluyordu. Bu bakımdan Türkiye, bu dengenin kendi güvenliğini gölgelemeden ve savaşın sonlarından itibaren yeniden ortaya çıkan Sovyet baskısı ve isteklerine karşı toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını güven altına alabilen bir dış politika gütmek esası ile hareket etmiştir⁷⁰.

⁶⁹ Baskın Oran, **a.g.m.** , s.45.

⁷⁰ Mahmut Yargıç, **a.g.m.** ,s.477.

II nci Dünya Savaşı henüz bitmeden Yalta ve Postdam konferansları esnasında Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi açık açık ortaya çıkmıştır.

Türkiye II nci Dünya Savaşından sonra kendini Sovyet Emperyalizmine karşı korumak zorundaydı.

Sovyetler savaş zamanında olduğu kadar barış zamanında da Boğazlardan geçebilmek için Montrö Antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini, Boğaziçi ve Çanakkale’de askeri üsler kurmalarını sağlayacak yeni hükümler getirilmesini de istedi⁷¹.

Sovyetler Birliğinin özellikle boğazlarda üs isteği ile Kars ve Ardahan’ın terk edilmesini istemesi, Sovyet tehdidinin teşkil ve niteliğini belirtmesi yönünden ayrıca önem taşıyordu.

7 Ağustos 1946 da ve 24 Eylül 1946’da Sovyetler Birliğinin Türkiye’ye nota vererek Boğazlar ve toprak konusundaki isteklerine karşı Türkiye bu isteklerin egemenlik haklarına aykırı olduğunu ve bu haklardan asla feragat edemeyeceğini bildirdi.

Akdeniz ve Ortadoğu’da büyük çıkarları olan İngiltere bile mevcut Sovyet tehdidine karşı çıkmak gücünü ve cesaretini kendinde bulamadığı için 21 Şubat 1947’de ABD’ye nota vererek içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeni ile Türkiye ve Yunanistan’daki askerlerini geri çekeceğini, ancak bu devletlerin Batı savunması için önemli olduğunu, bu nedenle de bu ülkelerin askeri ve ekonomik yardım yapılması gerektiğini, bu sorumluluğun da ABD’ye düştüğünü bildirmek zorunda kalmıştır. Böylece ABD bölgede İngiltere’nin yerine birinci devlet olma niteliğine ulaşıyordu.

ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947’de kongreye sunduğu bildiride özgürlük ve bağımsızlıklarını korumaya çalışan uluslara askeri ve ekonomik yardım yapmak sureti ile komünizmi durdurmak amacını güden “Truman Doktrini” adlı bir program ileri sürdü. 22 Mayıs 1947’de onaylanarak yürürlüğe giren bu program doğrultusunda Yunanistan ve Türkiye’ye yardım başlatıldı. Böylece dünyanın iki bloğa ayrıldığı soğuk savaş dönemi başlamış oluyordu. 5 Haziran 1947’de ABD Dışişleri bakanı George Marshall tarafından ortaya atılan Marshall Planı, Avrupa ülkeleri arasında ekonomik işbirliği için ilk adımı oluşturdu. Türkiye dahil olmak üzere 16 Avrupa ülkesinin katılımı ile Paris’te düzenlenen konferanslar sonucu 4 yıl süreli Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırlandı ve bu ABD’ye verildi. ABD 3 Nisan 1948’de Ekonomik İşbirliği Kanunu’nu çıkararak Avrupa’ya yardımı amaçladı. Bunun üzerine 16 Avrupa ülkesi 16 Nisan 1948’de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) yi kurdular. Bu düşüncenin paralelinde 17 Mart 1948’de Batı Avrupa birliği, 4 Nisan 1949’da Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) kuruldu⁷².

⁷¹ Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, II Cilt, E Yayınları, İstanbul ,1983, (Çev: Mehmet Harmanacı) , s. 468.

⁷² Mahmut Yargıç, **a.g.m.** , s.477-479.

Sonuç olarak; Türkiye 1920’li yıllardan itibaren kendi iç sorunlarının yanında çevre sorunları ile de ilgilenmek durumunda kalmıştır. 1933-1939 yılları arasında Almanya, Türkiye’yi etkilemek ve kendi yanına çekebilmek için siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerle çaba göstermiş ancak bunda başarılı olamamıştır. Nazi Almanya’sının 1936- 1938 Avrupa politikasını giderek sertleştirmesinden rahatsız olan Türkiye; Almanya ile bir çok siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmasına rağmen hiçbir askeri ilişki kurmamıştır.

İngiltere ile ilişkiler, 1923 - 1926 döneminde hayli gergin, 1926 – 1930 döneminde kopuktur. 1930-1939 döneminde giderek gelişen siyasi ve ekonomik ilişkiler, 1939 yılında ittifaka dönüşmüştür. 1939 – 1945 savaş döneminde Türkiye gerek müttefikler ve gerekse mihver devletleri ile oldukça yoğun baskı altındaki siyasi gelişmelerini savaşa katılmama tercihini başarı ile yürütmüş ve savaşın bitiminde galip devletler safında yer alarak Birleşmiş Milletler teşkilatının kurucu üyesi olmuştur. II nci Dünya savaşı sonrası giderek artan Sovyet baskısı neticesinde ABD ile ittifak içerisine girip Sovyet ve dolayısıyla Doğu Bloku tehdidine karşı Batı Bloğunda yer alarak kendini emniyete almıştır. Aynı zamanda Balkanlar ve Ortadoğu’da etkin ve söz sahibi bir ülke durumuna gelmiştir⁷³.

1- Rus Komünizmi ve Türkiye’nin Jeopolitik Durumu

Türkiye’yi Batı ile ilişki kurmaya iten nedenler:

- 1- II nci Dünya savaşından sonra Türkiye’ye yöneltilen Sovyet tehditleri ve Sovyetler Birliği karşısında duyduğu güvenlik endişesi ile Türkiye 1952’de NATO’ya katılmış, Ondan sonra da “barış ve güvenliğin bölünmezliği” sloganı adı altında ve ABD. ile kurduğu bir dizi ikili anlaşmalar ağı ile kendini, fazla düşünmeden bu devletin savunma düzenine bağlamıştır.
- 2- Ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek için gerekli gördüğü ilk yardımdır. Gerçekten, kalkınması için dış yardıma bel bağladığına göre, dış yardım piyasasında yeni bir devlet ortaya çıkıncaya kadar Türkiye için önce ABD.nin, sonra da kendilerini hızla toparlayan Avrupa devletlerinin desteğini aramaktan başka çare yoktu.
- 3- Atatürk Devrimi ile başlayan Batılılaşmak çabalarıdır. Atatürk’ten sonra gelen Türk yöneticileri, Batılılaşmayı aynı zamanda Batı ile sıkı ilişkiler kurmak anlamına almışlardır⁷⁴.

Türkiye’nin Jeopolitik durumu da Batı için önemli idi. Üç kıtanın birleştiği noktada bulunan Türkiye hangi sistemin içinde olursa olsun o sistemin Orta Doğuyu ve Asya’yı kolayca kendi denetimi altında tutmak hatta nüfuzunu buralara imkânını bulacağı açıktır. Nitekim II nci Dünya savaşından sonra Orta Doğudan tasfiye edilmek durumunda kalan İngiltere, bu

⁷³ A.g.m. , s. 479-480.

⁷⁴ Mehmet Gönltübol, A.Haluk Ülman; “Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı” A.Ü.S.B.F. Dergisi , XXI , (Mart 1966), s. 147.

kaçınılmaz sonucu biraz geciktirebilmek ve askerlerini bölgede barındırabilmeyi sağlayabilecek bir formül bulabilmek için, daha savaşın sona erdiği günlerden başlayarak içine Türkiye'nin de katılacağı bir Orta Doğu düzeni kurmaya çalışmıştır. 1949-1951 yıllarının Akdeniz Paktı ve Orta Doğu kumandanlıkları tasarıları, Orta Doğu savunma düzeni, daha sonraki Bağdat Paktı (CENTO) denemesi, hep bu düşüncenin meyveleridir. Buna karşılık ABD.de, 1950 yıllarında, Türkiye'yi Sovyetler Birliğine gerekirse yapılacak bir karşı saldırı için en elverişli bir üs olarak görmeye başlamıştır⁷⁵.

2- İlişkilerin Bozulması ve Notalar Savaşı (1945 – 1946)

a- Notalar Savaşı :

Sovyetler 1925 Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktını fes ettikten sonra Türkiye bir anlaşma zemini aramaya başladı. Molotov Büyükelçi Sarper ile 7 Haziran 1945'te yaptığı görüşmede anlaşmak için şu koşulları ileri sürdü⁷⁶.

- a) Türk Sovyet sınırında bazı değişiklikler
- b) Boğazların ortak savunulması ve burada kendisine kara ve deniz üslerinin verilmesi
- c) Montreux'un değişmesi için prensip anlaşmasına varılması.

Sarper ilk iki teklifi Hükümetin razı olamayacağı için, üçüncü teklifi ise Montreux'ye taraf⁷⁷ bütün devletleri ilgilendirdiği gerekçesiyle reddetti.

Bu maddeler tek tek incelendiğinde birinci madde dışında diğer ikisinin Sovyetlerin eskiden beri güttüğü "Güneyini tam anlamıyla güven altına alma" amacına uyduğu görülüyor. Boğazların ortak savunulmasına ve üsler verilmesinden söz eden ikinci madde Sovyet savunmasının fiili, Montreux'un değiştirilmesini isteyen üçüncü madde ise bu savunmanın hukuki güvencesini sağlamak olunda bir adımdır⁷⁸.

Birinci maddeye gelince, bunun tutarlı bir yanı yoktur. Bu isteğin Sovyetlerin stratejik bir sınır değişikliği yapmak istemesi şeklinde yorumlamakta zordur. Zira Türk Sovyet sınırı doğal sınır bakımından Sovyetlerin lehinedir ve herhangi bir değişiklik yapmak SSCB'ye bir şey kazandırmayacaktır⁷⁹.

Basında fazla bir telaşla karşılanmamakla beraber bu istekleri Türk Hükümeti çevrelerini harekete geçirmiştir. Ve bu girişimler Türkiye'nin egemenliği ile bağdaşmaz oluşu hususunu değiştirmemektedir⁸⁰.

⁷⁵ A.g.m. , s. 148.

⁷⁶ Baskın Oran , a.g.m. , s.56.

⁷⁷ A.g.m. , s.56.

⁷⁸ A.g.m. , s.56.

⁷⁹ A.g.m. , s.56.

⁸⁰ A.g.m. , s.57.

b- Sovyetlerle İlişkilerin Bozulmasında Batının Tutumu :

Hükümet İngiltere ve ABD'nin desteğini kazanmaktan başka yol göremedi⁸¹.

19 Mart 1945 Sovyet notasının Türk – Sovyet sınırında Sovyetler Birliğine toprak verilmesini isteyen birinci maddesi hakkında Başkan Truman anılarında şöyle diyor: ⁸²

“Toprak verme sorununun Türk ve Rusların kendi başlarına oturup çözmeleri gereken bir sorun olduğunu söyledim Zaten mareşal Stalin’de böyle yapmak istediğini bildirmişti. Fakat Karadeniz Boğazları sorununun ABD ve bütün dünyayı ilgilendirdiğini işaret ettim.”

Görüldüğü gibi müttefikler Türkiye’nin bazı bölgelerinin Türk egemenliğinden çıkarak Sovyet mülkiyetine geçmesine kendi kuvvet durumlarını etkilemeyeceği için aldırmadıkları halde kendileri için uluslararası önemi olan boğazlar sorunu açıldığında dayatabilmektedirler. Sonunda Postdam konferansında boğazlar konusunda alınan karar, her üç devletin boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye’ye ayrı ayrı bildirmeleri yönünde olmuştur⁸³.

Bu arada İstanbul’da tan matbaasının ve birkaç solcu yayın evinin göstericiler tarafından yakılması ilişkileri gerginleştirdiği sırada iki gürcü profesörün yazıları ortalığı daha da karıştırdı. 14 Aralık 1945’te Tiflis “Komünist” gazetesinde çıkan ve “ Türkiye’den meşru isteklerimiz “ başlığını taşıyan yazıda, Ardahan, Artvin, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Doğu Lazistan, Trabzon ve Giresun bölgelerinin 1920 ve 1921 Gürcü halkı zor durumda iken Türkler tarafından işgale uğradığını, buradaki gürcü isimlerin, anıtlarının vb. yok edilmekte olduğunu ve savaş sırasında emperyalist Almanya’nın isteyerek hizmetine giren Türkiye’den bu toprakların geri alınması gerektiğini ileri sürmekteydi⁸⁴.

Yaratılan bu gergin hava 16 ay önce Washington’da ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün’ün cenazesinin ABD’nin en büyük savaş gemilerinden olan Missouri ile 5 nisan 1956’da İstanbul’a getirilmesi ile Türkiye açısından olumlu karşılanmasına rağmen bu durum SSCB-ABD ilişkilerini gerginleştirmiştir⁸⁵.

c- Notalar Ve Karşı Notalar :

Savaştan sonra yenilen devletlerle barış antlaşmaları sorununu çözmek için Paris’te 1946 yılında yapılan 4 Dışişleri bakanları görüşmesinde olumlu bir sonuç alınamadı⁸⁶.

Sovyetler Birliği 7 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye’ye bir nota vererek, bir takım isteklerde bulundular⁸⁷.

- a) Boğazların kontrolünü ortaklaşa yapmak ve boğazlardan bunun için üs verilmesi.
- b) Montreux’un esaslı bir şekilde gözden geçirilmesi

⁸¹ A.g.m. , s.57.

⁸² A.g.m. , s.57.

⁸³ A.g.m. , s.58.

⁸⁴ A.g.m. , s.58.

⁸⁵ A.g.m. , s.61.

⁸⁶ A.g.m. , s.63.

⁸⁷ A.g.m. , s.64.

Savaş notası 22 Ağustos 1946 tarihli Türk notası ile cevaplandırılmış Türkiye iddiaları reddederek özellikle üs isteğinin bağımsızlığı ile çatıştığını bildirmiştir⁸⁸.

Müttefiklerin tutumuna gelince bir yıl kadar önce Türkiye'nin Doğu topraklarının istenmesini “ Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin halledeceği bir mesele” olduğunu söyleyen ABD Sovyetler ile dünyayı paylaşma konusunda anlaşamayınca Orta Doğuda ki dengenin kendi aleyhine bozulması karşısında Türkiye'ye önem vermeye başlamıştır. ABD, 7 Ağustos Sovyet notasından sonra ABD başbakan Truman başkanlığında 15 Ağustos'ta yapılan bir toplantıdan sonra, ABD devlet adamları Akdeniz'e büyük bir deniz kuvveti göndermeye karar verdiklerini açıklamışlardır⁸⁹.

Bu arada 27 Eylül 1946'da Türkiye'ye ikinci bir Sovyet notası geldi. Notada Karadeniz'in kapalı bir deniz olduğu, zaten Montreux'unda Karadeniz sahilindeki devletlere tercihli bir rejim olduğu söylenmekte ve üs sorununun “katiyetle” Türkiye'nin egemenliğini zedelemeyeceği, aksine boğazların güvenliğini temin edeceği ileri sürülmektedir⁹⁰.

ABD'de 9 Ekim'de Sovyetler birliğine verdiği notada Montreux'un sadece Karadeniz'de sahili olan devletler tarafından değiştirilemeyeceğini ve Türkiye'nin boğazların savunulması konusunda tek sorumlu devlet olarak kalması gerektiğini bildirdi. Boğazlar bir saldırıya ya da saldırı tehdidinde maruz kalırsa, bundan doğacak olan durumun Birleşmiş Devletler Güvenlik Meclisinin harekete geçmesinin gerektireceğini belirtmiştir. Türkiye'de 18 Ekim 1946'da yolladığı cevabi notasında Sovyet isteklerini tekrar reddetmiş ve Postdam kararlarında öngörülmüş olan görüşmelerin nota alış verişi ile tamamlanmış olduğunu bildirmiştir⁹¹.

18 Ekim tarihli Türk notası ile üs, toprak ve Montreux'un değiştirilmesi teklifleri reddedilmiştir. Bunun üzerine Sovyetler, tepki olarak Ankara'daki Büyükelçisini, geri çağırmıştır⁹².

3- Sovyet Tehdidi ve Postdam Konferansı

II nci Dünya savaşını izleyen ilk yılda Türkiye'nin dış politikasının en önemli sorunu, savaş içinde düştüğü yalnızlıktı. Savaş içinde batılı müttefiklerin ABD'nin etrafında ve “Birleşmiş Milletler” adı altında yapmış oldukları işbirliğinin savaştan sonra da devam ettirebilmesi için bir çok çalışmalar yapılmıştı. Bu çalışmalar sonunda alınan işbirliği kararlarına Sovyetler Birliği'nin de katılmış olması, bu devletin muhtemel tehditleri ve Türkiye aleyhine genişleme teşebbüsleri karşısında Türkiye'nin diğer büyük devletlerin

⁸⁸ A.g.m. , s. 64.

⁸⁹ A.g.m. , s. 64-65.

⁹⁰ A.g.m. , s. 65.

⁹¹ A.g.m. , s.65.

⁹² A.g.m. , s.66.

destegini aramasini guclestirmisti. 25 Nisan 1945 ile toplanan San Francisco Konferansındaki Türkiye bu yalnızligini belirli biçimde hissetmiştir.

II nci Dünya Savaşı sonrası hem galip devletlerin hem de bütün dünyanın gündemin de olan bir mesele ortaya çıkıyordu.

Batılı Devletler, “Batı Demokrasi”sinin güçlendiği bir dünya düzeni düşünüyorlardı. Bunun için daha savaş sırasında 1 Ocak 1942’de Mihver’le(Almanya-Japonya ve İtalya) savaş halinde bulunan 26 Devlet “Birleşmiş Milletler Beyannamesi”ni imza etmişlerdi. Bu beyannameyi sonradan (1945 Mart’ına kadar) aralarında Türkiye’nin de dahil olduğu 20 devlet daha imza etmiştir.25 Nisan 1945’te ABD’nin San Francisco şehrinde büyük bir konferans toplandı. Türkiye’de bu konferansa katıldı. Konferans sonunda 26 Haziran 1945’te “Birleşmiş Milletler Antlaşması” imzalandı. Bu antlaşmada “insan hakları”teyit ediliyordu⁹³.

II nci Dünya Savaşı sonrasında, savaş yıllarında ABD ve müttefikleriyle Sovyet Rusya arasında kurulan işbirliği, çok çeşitli sebeplerle ortadan kalkmakta ve bir bloklaşmaya (Doğu Batı) gidilmekteydi.

1945 yılında Türkiye’nin tek parti yönetiminden çok partili demokratik hayata geçmesinde, Türkiye’nin Sovyet-Rusya komşuluğundan ve emperyalizminden duyduğu endişelerin ve milletlerarası yapının bloklaşmaya doğru gitmekte olması yüzünden Sovyet Rusya’nın karşısındaki Batı bloğu ile ittifak araması ihtiyacının çok büyük rolü olmuştu.

Diğer taraftan II nci Dünya savaşı sona erdiğinde, ABD’nin atom bombası tekeline sahip olması ve bunun yanı sıra bölünmeye başlayan iki blok arasında ABD’nin liderliğindeki Batının stratejik üstünlüğü, Türkiye’nin diğer etkenlerin yanı sıra, tercihini Batı bloğu yönünde yapmasını etkilemiş olmalıdır⁹⁴.

Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı yayılma politikasının önce Yalta Konferansında sonra da San Francisco konferansında açık bir biçimde ortaya koymuştur. Fakat bu durumun Türkiye’de uyandırdığı tepkiler, Yurt dışında aynı şekilde görülmemiştir. Öncelikle ABD bu sırada, savaş sonu düzeni Sovyetler Birliğinin işbirliği ile hala mümkün alabileceğini düşünüyordu. Batılıların Sovyetler Birliğinin yayılmak niyetini anlamaları ancak, Sovyet Hükümetinin kurtarılan Avrupa Devletleri özellikle Polonya konusunda Yalta’da yayınlana demece aykırı davranışlarda bulunmasından sonradır.

1945 yılının ilk yarısında İngiliz, özellikle ABD yöneticileri savaş sonrası işbirliği konusunda bütün ümitlerini kaybetmemiş ve savaş sonrası dünyasında barış ve düzeni bu işbirliği yolu ile kurabileceklerini ummuşlardı⁹⁵.

⁹³ Oğuz Ünal, Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu, Tek Partili Yönetimden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci ,Milliyet Yayınları, I nci Baskı, Kasım ,1994, İstanbul, s. 123.

⁹⁴ A.g.e. , s.129-130.

⁹⁵ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, “Olaylarla Türk Dış Politikası, II Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, A.Ü.S.B.F. Yayınları , III Bölüm , Ankara , 1989, s.192.

a- Yalta Konferansı :

Boğazlar sorunu, Sovyetler Birliğinin bu deniz yolunu düzenleyen 1936 tarihli Montreux sözleşmesini tek taraflı olarak kendi yararın değiştirme arzusundan bu deniz yolunu kontrol etmek için askeri üs istemesinden ve Türkiye'nin egemenliğine ve güvenliğine aykırı bu istekleri reddetmesinden doğmuştur. Sovyetler Birliğinin boğazları kontrol etmek istemesi gerçekte bütün Türkiye'yi etkisi altına almak istemesidir⁹⁶.

5 Şubat 1945 günü başlayıp 11 Şubat günü sona eren Yalta konferansında Türkiye'nin durumu iki sebebe dayalı olmak üzere görüşme konusu haline getirilmiştir.

1. San Francisco konferansına çağrılacak devletlerin kimler olacağı.
2. Boğazlar Meselesi.

Montreux'un modası geçmişti. Boğazlar zerinde Sovyetler Birliğinin hakları yok denecek kadar azdı. Sovyet çıkarları yeni bir sözleşme ile garanti altına alınmalıydı. Konferansın sonunda Üç Dış işleri (ABD , İngiltere, Rusya) Bakanı tarafından imza edilen toplantı protokolünü 14. maddesi Montreux sözleşmesi ve boğazlar olup şu şekildedir.

“ Dışişleri Bakanlarının Londra'da yapacakları gelecek toplantı da Sovyet hükümetinin Montreux sözleşmesi ile ilgili olarak ileri süreceği teklifleri inceleyip hükümetlerine rapor etmeleri kararlaştırılmıştır. Türk hükümeti münasip zamanda haberdar edilecektir.

Türkiye ise San Francisco'ya 1 Mart 1945'e kadar müttefiklerin düşmanlarına savaş ilan ettiği taktirde katılabilecektir⁹⁷.

b- Türk – Sovyet Dostluk Ve Tarafsızlık Anlaşmasının Bozulması :

Sovyetler Birliği Yalta Konferansından hemen sonra Türkiye ile arasındaki 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasını 19 Mart 1945'te son vermiştir. 19 Mart 1945'te Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov Türk Hükümetine bildirmek üzere bir bildiriye Türk Büyükelçisi Selim Sarper'e okumuştur ve ;

7 Haziran 1945'te Sarper Molotov'un görüşmesi Rusların şu istekleri üzerinde cereyan etmiştir⁹⁸.

- 1) 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tespit edilen Türk – Sovyet sınırında Sovyetler lehine bazı düzenlemelerin yapılması.
- 2) Boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa savunulması ve bunu sağlamak içinde Sovyetler Birliğine boğazlarda kara ve deniz üssü verilmesi.

⁹⁶ A.Suat Bilge, **Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri (1920 – 1964)**, **Güç Komşuluk** ,1992, s. 293.

⁹⁷ Kamuran Gürün, **Türk – Sovyet İlişkileri**, Ankara ,1991, s. 271 – 274.

⁹⁸ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **a.g.m.** , s.193.

- 3) Boğazlar rejimini tespit eden Montreux sözleşmesinde yapılması gerekli değişiklikler konusunda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir prensip mutabakatına varılması

Sarper; Molotov'un bu isteklerinin imkansızlığını belirterek kesin bir dille reddetmiştir.

c- Postdam Konferansı :

Sarper – Molotov görüşmesinin sonuçları **12 Haziran 1945**'te Batılılar tarafından öğrenilmiş, Türk Dışişlerinde diplomatik temaslar yoğunlaşmıştır. Bir ay kadar sonra ise Yalta'da alınan bir karar gereği 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945 tarihinde savaş sonrası işbirliğini gerçekleştirmek için ABD , İngiltere ve Sovyetler Birliği Postdam konferansını düzenlemiştir. Bu konferansta Sovyetler Birliği tarafından Montreux sözleşmesinin değiştirilmesi, boğazlardan kara ve deniz üslerinin verilmesi gündeme getirilmiştir. Boğazlar konusunda Postdam Konferansında, üç büyük devletin görüşlerini Türkiye'ye ayrı ayrı bildirmelerine karar verilmiştir. Postdam da Boğazlar konusunda yapılan görüşmeler de bir sonuca varılamamış ve özellikle iki noktada belirli bir şekilde ortaya çıkmıştır:

1. ABD ve İngiltere'nin Montreux boğazlar rejimine karşı olmadıkları ve Washington'un boğazların yeni rejiminde söz sahibi olmak istemesi
2. Sovyetler Birliğinin Türkiye'den toprak istekleri karşısında ABD'nin tutumudur.

Sovyetlerin toprak istekleri karşısında, Washington bu konunun yalnızca Türkiye ve Sovyetler Birliğini ilgilendirdiğini ve bu bakımdan sorunun bu iki devlet arasında çözümlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür⁹⁹.

Selim Sarper, Molotov'a verdiği cevapta Türk hükümetinin 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tespit edilen Türk – Sovyet sınırının değiştirilmesine ve Boğazlarda Sovyetler Birliğine üs verilmesine razı olmayacağını söylemiş ve Montreux sözleşmesinin de yalnız Türkiye ve Sovyetler Birliğini değil, bütün taraf devletleri ilgilendirdiğini, bu yüzden onların görüşlerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir¹⁰⁰.

Türk hükümetinin Sovyet isteklerini reddetmesi üzerine, Sovyetler Birliği 1945 yılının ortalarından başlayarak Türkiye üzerinde ağır bir siyasi baskı kampanyasına girişmiş. Sovyet radyo ve gazeteleri bazı Türk illerini, bu arada Kars ve Ardahan'ı Sovyetler Birliğine bırakılması yolunda yayınlar yapmaya başlamışlardır¹⁰¹.

⁹⁹ Hasret Çomak, "II nci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin sonrasında Türkiye – ABD ilişkileri, ABD nin Türkiye'ye yardım politikası", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri , (20-22 Ekim 1997)*" Genelkurmay yay. , Ankara, 1998, s. 460.

¹⁰⁰ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *a.g.m.* , s 193.

¹⁰¹ *A.g.m.* , s.193.

Türk Hükümeti bu durumdan büyük endişe duymaya başlamıştır. Fakat Türkiye silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde, tek başına da olsa bu saldırıya karşı koymaya kararlı olduğunu çeşitli yollardan dünya kamuoyuna duyurmuştur¹⁰².

Türkiye üzerindeki Sovyet tehditleri konusu, ABD'nin önüne ilk önce İngiltere tarafından getirilmişti. İngiliz hükümeti 18 Haziran 1945'te ABD hükümetine müracaat ederek "Üç büyükler" arasında yapılması kararlaştırılmış bulunan Postdam Toplantısından önce ortak İngiliz ABD tutumunun tespit edilmesine ve Sovyetlerin karşısına böyle çıkılmasını istemiştir.

Selim Sarper ile Molotov'un Moskova görüşmelerinden sonra Sovyetlerin Türkiye istekleri karşısında İngiltere'nin takındığı tavır; İngiltere Türkiye'nin Sovyet nüfuzu altına girmesi halinde Orta Doğu'daki çıkarlarının tehlikeye düşeceği hesabıyla meselenin başından itibaren Moskova'ya karşı Ankara Hükümetini destekleme yönünde tavır almıştır¹⁰³.

ABD ise Postdam Konferansı öncesi Rusya'yı gücendirmemek düşüncesiyle ılımlı yaklaşmıştır. 26 Haziran Ankara'nın eline geçen ABD görüşünde, bir destekten ziyade iki tarafın görüşlerine saygı duymaları telkin ediliyor ve gayet belirsiz bir şekilde ABD'nin BM prensiplerine uygun olarak görüşmelerin yapılması için destek vereceği vaat ediliyordu. Washington'un aksine ABD Büyükelçisi Wilson, Sovyetlerin yayılmacı bir siyaset izlediği ve bunun şimdiden önlenmesi gerektiği fikrini taşıyordu. Hükümetine gönderdiği telgraflarda Sovyetleri durdurmak gerektiği hususunu belirtiyordu¹⁰⁴.

Bununla beraber ABD Dışişleri Bakan vekili Grew 7 Temmuz 1945'te kendisi ile bu konuda görüşme yapan Türk Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'a, Molotov ile Selim Sarper arasında Moskova'da yapılan görüşmenin şimdilik dostane bir görüş alışverişine benzediğini, Sovyetlerin Türkiye'ye herhangi bir somut bir tehdit yöneltmediğini söyleyerek, Türk Hükümetinin ABD'nin Sovyet nezdinde teşebbüse geçmesi yolundaki isteğini kabulden kaçınmıştır.

Üç müttefik Devletin katılımıyla Postdam Konferansı 17 Temmuz günü toplandı¹⁰⁵.

Boğazlar meselesi 22 Temmuz 1945 günü yapılan oturumda gündeme getirildi¹⁰⁶.

Postdam Konferansında ele alınan en önemli konulardan biri, Türk boğazlarının durumudur. Montreux sözleşmesinin Sovyet ticaret ve savaş gemilerini boğazlardan her zaman serbestçe geçmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesi yolundaki Sovyet isteği 1944 yılının Ekim ayında Churchill ile 1945 yılında da Rousvelt ile açıklanmış ve her iki devlet

¹⁰² A.g.m. , s.193.

¹⁰³ İsrail Kurtcephe, "II nci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay yay., Ankara, 1998, s. 139.

¹⁰⁴ A.g.m. , s.139.

¹⁰⁵ A.g.m. , s.139.

¹⁰⁶ A.g.m. , s.139.

adaminin prensip itibarı ile desteğini kazanmıştı. Bu bakımdan Sovyet gemilerini boğazlardan geçişi konusunda Postdam'da geniş bir görüş ayrılığı ortaya çıkmadığı halde Sovyetler Birliğinin boğazlar konusuna yalnız Türkiye ile kendisini ilgilendiren iki taraflı bir sorun olarak kalması ve boğazlarda deniz ve kara üsleri istemesi geniş tartışmalara yol açmıştır.

Yapılan tartışmalar sırasında, Truman, Sovyetler Birliği'nin toprak isteklerinin yalnızca bu iki devleti ilgilendiren, böyle olduğu içinde ikisi arasında çözülmesi gereken bir sorun olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan Truman, Boğazlar meselesinin ABD yi ve bütün dünyayı ilgilendirdiğini söyleyerek, Türk boğazları için düzenlenecek yeni rejime ABD nin de katılması gerektiğini ifade etmiştir.

Sovyetler Birliğinin Boğazlarda üs istemek hususunda ısrar etmesi üzerine tarafların görüşlerini birleştirmek mümkün olmamış ve her üç devletin boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye ayrı ayrı bildirilmelerine karar verilmiştir.

Konferansta özellikle iki nokta ortaya çıkmıştır:

- 1) ABD ve İngiltere'nin Montreux rejiminin değişmesine karşı olmadıkları ve ABD'nin yeni boğazlar rejimi konusunda söz sahibi olmak isteği

Sovyetlerin Türkiye'den toprak talepleri karşısında ABD nin tutumudur. Sovyet istekleri karşısında ABD bu konunun yalnızca Türkiye ile Sovyetler Birliğini ilgilendirdiğini ve bu bakımdan bu iki devlet arasında çözüme bağlanması gerektiğini ileri sürmüştür.

Ve 2 Ağustos'ta sona eren Postdam konferansında bu konu – **Boğazlar** – açıklığa kavuşturulamadı.

Daha Postdam Konferansı sırasında toprak taleplerini çeşitli yayınlarında dile getiren Tass Ajansı, Türkiye'den kaçtıkları iddia edilen Ermenilerin 31 Temmuz 1945 günü Bükreş'te düzenledikleri mitinge ilişkin haberleri vermişti. "Ermeni Cephesi" adı verilen Ermeni grubun lideri Danyelyan, Romanya Ermeni kilisesi reisi Balcıyan, yaptıkları konuşmalarda "Türkiye tarafından haksız şekilde ilhak edilen Ermeni topraklarının iade edilerek Sovyet Ermenistan'ı ile birleştirilmesini" istemişlerdir. Sovyetlerin amacı, Ermenileri öne sürerek Türkiye'den toprak talebine haklılık ve meşrutiyet kazandırmaktı¹⁰⁷.

Rusların toprak iddialarına Türkiye'nin en yetkili Ağzı cevap verdi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin 1 Kasım 1945 günü yeni dönem için açılışında yaptığı konuşma da şöyle diyordu: "..... Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız, şerefli insanlar olarak öleceğiz"¹⁰⁸.

Bu arada Türk ve Rus arasında propaganda savaşı sürerken; Türk basınında süre gelen bu karşılıksız suçlamalar, tatsız bir olayın yaşanmasına yol açtı. 4 Aralık 1945 günü İstanbul

¹⁰⁷ A.g.m. , s. 142.

¹⁰⁸ A.g.m. , s. 143.

Üniversitesi öğrencileri galeyana gelerek sol yayınlar yapan Tan, Yeni Dünya, Fransızca çıkan La Turgui gazetelerini yağmaladılar. Ayrıca Berrak ve ABC Kitap evleri de gazetecilerin hücumuna uğradı. Bunun üzerine sıkı yönetim komutanlığı yayınladığı bildiride her türlü gösterinin yasaklandığını, olaylar hakkında soruşturma açıldığını, bazı gençlerin ifadelerinin alındığını belirtiyordu¹⁰⁹.

Olaylarla ilgili Tass ajansının geçtiği haberde, gösterilerin, hükümet emniyetleri ile hareket eden “faşist” üniversite gençliğinin eylemi olarak yorumlanıyor ve bu gösterilerin Sovyetler Birliği aleyhine yapıldığı iddia ediliyordu¹¹⁰.

Postdam’da A.B.D. Başkanı Truman ise Boğazlar sorununa Avrupa’daki Tuna ve Ren gibi bir iç su yolu meselesi olarak yaklaşarak serbest seyir hakkı ve uluslararası kontrolü önerdi. Sovyetlerin Boğazlarda askeri üs kurmasına ilişkin talepleri hem ABD hem de İngiltere tarafından reddedildi. Ancak Sovyetlerin Doğu Anadolu’dan toprak taleplerine gelince ABD, bu sorunun Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında çözülmesi gereken bir konu olduğunu ileri sürerek bu konuya kayıtsız kaldılar¹¹¹.

Postdam Konferansı, Boğazlar sorununa herhangi bir uzlaşmacı sonuç getirmeden sona erdi. Konferansın sonunda imzalanan protokolde, sorunun üç hükümetin herbiri ve Türk Hükümeti arasında yapılacak direkt görüşmelerle çözülmesi gerektiği belirtildi. A.B.D.’nin konferanstaki tutumu Ankara’yı bir kez daha hayal kırıklığına uğrattı¹¹².

Amerikanın Postdam da ki tutumundan hayal kırıklığına uğrayan Türkler Postdam’da imzalanan protokol gereği ABD ile yapılacak ikili görüşmeler konusunda endişeliydiler.

İnönü yönetimi, kendi kamuoyunun süre giden belirsizlik yüzünden yaşadığı rahatsızlığı ABD’ye hatırlatarak, onlardan Boğazlar sorunu ile ilgili konumlarını derhal açıklığa kavuşturmalarını talep etti.

4- Sovyetlere Karşı Amerikan Desteği (Denge Politikası)

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki iyi komşuluk ilişkileri iki dünya savaşı arasındaki dönemde, bir yandan milletlerarası durumun etkisiyle, öte yandan Türk yöneticilerinin Sovyetleri harekete geçirmemek için gösterdikleri devamlı dikkat sayesinde hiç bozulmadı. Bu dönemde her şeyden önce, kendi ülkesinde kurduğu komünist düzeni koruyup geliştirmekle meşgul olan Sovyet-Rusya’da, Türkiye’nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı görünmüştür. **16 Mart 1921 Türk – Sovyet Dostluk ve İşbirliği**

¹⁰⁹ A.g.m. , s. 144.

¹¹⁰ A.g.m. , s. 145.

¹¹¹ Ayşegül Sever, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu (1945-1958) ,I nci Basım, Ekim, 1997 , s.28.

¹¹² A.g.e. , s. 28.

Antlaşması ve 1925 yılı Aralık ayında imzalanan **Türk – Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması** Türkiye ile Sovyetler arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin belgeleridir¹¹³.

II nci Dünya savaşının sonuçlanmasına az bir zaman kala Türk-Sovyet ilişkilerinde savaş yılları boyunca oluşan soğuma yerini ciddi bir gerginliğe bıraktı.

19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye verilecek bir nota ile süresi 7 Kasım 1945'te bitecek olan 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını yenilemek istemediğini bildirmesi, 1945 Haziran'ında da, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un ağzıyla Türkiye ile yeniden anlaşabilmek için Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak istediğini açıklaması Türk-Sovyet ilişkilerini tehlikeli bir duruma getirmiştir¹¹⁴.

1946'nın ilk günlerine kadar A.B.D. Sovyetlerle uzlaşmayı umuyordu. Savaş sonrasında "Üç Büyüklerin " yaptığı son toplantı olan **Aralık 1945 Moskova Konferansında** Sovyetlerle son bir kez daha uzlaşmaya varmayı denedi. S.S.C.B. ile Moskova'da uzlaşamaması Başkan Truman ve Amerikan yönetimi için büyük darbe oldu¹¹⁵.

1946'nın başlarında A.B.D.Sovyet politikasında değişim rüzgarları esmeye başladı¹¹⁶.

A.B.D. Dışişleri Bakanlığı **27 Eylül 1945** tarihli raporunda;Boğazlarla ilgili verilebilecek herhangi bir ödünün Batının Türkiye üzerindeki etkisini yok edeceğini belirterek Türk topraklarından Sovyetlere ödün verilmemesinin önemine de dikkat çekilmiştir¹¹⁷.

Yine Genel Kurmay Başkanlığı Birleşik İstihbarat Servisinin 26 Ekim 1945 tarihli raporunda; "Türkiye'ye yönelik saldırgan Sovyet politikası savunma değil yayılma anlayışına dayalıdır ya da temelde savunma olsa da planlanan Sovyet güvenlik bölgesi, bağımlı ve güdümlü bir Türkiye'nin bir atlama taşı olarak kullanılmasıyla daha geniş alanları kucaklayacaktır"¹¹⁸.

a- 2 Kasım 1945 Tarihli ABD Notası :

ABD; Türk Boğazlarının Sovyetler ile Türkiye'nin ortak yetkisi altına konulmasını değil, bu su yollarının Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını istemiştir.

ABD'nin boğazlar konusundaki yeni tutumunu açık olarak gösteren ilk belge, Postdam'da alınan kararlar uyarınca, bu devletin 2 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği notadır. ABD elçisi tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na verilen bu notada Montreux Sözleşmesi hükümlerinin zamanın şartlarına uydurulması için uluslararası bir konferansın toplanması teklif edilmektedir. Bu notada ayrıca, çağrıldığı takdirde ABD'nin bu konferansa

¹¹³ Oğuz Ünal, a.g.e. , s.119.

¹¹⁴ A.g.e. ,s.120.

¹¹⁵ Ayşegül Sever, a.g.e , s.36-37.

¹¹⁶ A.g.e. , s.37.

¹¹⁷ A.g.e. , s.38.

¹¹⁸ A.g.e. , s.39.

katılmaktan memnurluk duyacağı belirtildikten sonra; Montreux sözleşmesinde şu değişikliklerin yapılması istenmektedir¹¹⁹.

- 1) Montreux sözleşmesine göre Türkiye savaş zamanında muharip olduğu takdirde, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir ülkenin bayrağını taşımayan bütün ticaret gemileri, düşmana hiçbir suretle yardım etmemek şartıyla, Türk boğazlarından serbestçe geçebilirler.(madde 5) ABD notasına göre, bu hüküm değiştirilmeli ve boğazlar; barışta ve savaşta, bütün ülkelerin ticaret gemilerine açık olmalıdır.
- 2) Montreux sözleşmesine göre, savaş zamanında, Türkiye muharip olmadığı takdirde, savaşan devletlerin harp gemileri Boğazlardan geçemez.(madde 19) ABD notasına göre, Boğazlar, Karadeniz'e sahildar devletlerin savaş gemilerinin geçişine her zaman açık olmalıdır.
- 3) Montreux sözleşmesine göre, Karadeniz'e sahildar olmayan devletlerin savaş gemileri, bazı şartlar ve tonaj kayıtları altında, barış zamanında boğazlardan serbestçe geçebilirler.(madde 14 ve 18) ABD notasına göre bu hüküm de değiştirilmeli ve barış zamanında üzerinde anlaşmaya varılacak bir tonajda gemi dışında, boğazlar Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine her zaman kapalı tutulmalıdır. Ancak, gene ABD notasına göre bu hüküm , Karadeniz devletlerinin açık müsaadeleri olduğu hallerde, ya da Birleşmiş milletlerin otoritesi altında hareket eden savaş gemilerine uygulanmamalıdır.
- 4) Montreux sözleşmesinin zamanın şartlarına uydurulması için sözleşmede bazı değişiklikler yapılmalı; bu arada "Milletler Cemiyeti" deyimini "Birleşmiş Milletler" deyimini ile değiştirilmeli ve Japonya sözleşmeye taraf olan devletler arasından çıkarılmalıdır.

Başbakan Saraçoğlu, 5 Aralık 1945'te yaptığı bir basın toplantısında, bu ABD notasına şöyle cevaplandırmıştır: "Gerek barışta, gerek savaşta, ticaret ve harp gemilerinin (boğazlardan) serbestçe geçiş haklarına dair Montreux sözleşmesinde mevcut hükümleri Türk güvenliği ve egemenliği ile en iyi bağdaştıracak esaslar...bir Milletlerarası konferansta tayin ve tespit edilecektir. ABD görüşünün esas bakımından iyi olup, tatbikata ait şekil ve kayıtları zamanında tetkik edilmek üzere, bir tartışma ve görüşme zemini olarak kabule değer olduğu şüphesizdir. Herhalde müstakbel konferansta ABD nin yer almasına hem hükümetimizin harareti bir arzusu hem de zaruret olarak telakki etmekteyiz"¹²⁰.

b- ABD'nin Türkiye'yi Desteklemeye Başlaması :

¹¹⁹ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m ,s.198.

¹²⁰ A.g.m. , s.199.

1946 başlarında art arda bir dizi olay A.B.D. Yönetimine Sovyetlere karşı daha sert politika izlemelerini isteyenler için uygun bir ortam hazırladı. Yunanistan'da artan Sovyet tehdidi, Sovyetlerin İran'dan çekilmemekteki ısrarı ve Türkiye üzerindeki istekleri, Sovyetlerle savaş zamanındaki işbirliğinin devam ettirilebileceği konusunda Washington'da ciddi şüpheler uyandırdı. Amerikalıların Yunanistan, İran ve Türkiye'deki huzursuzlukları birbirinden ayrı rastlantısal olaylar olarak görmesi her geçen gün biraz daha zorlaşıyordu. Bunu yanında; A.B.D.daha önce Doğu Avrupa'da izlenen Sovyet politikalarıyla Yunanistan, İran ve Türkiye'ye yönelik politikalar arasında bir çok benzerlikler bulmaya başlamışlardı¹²¹.

İki kamp(Sovyet – ABD) arasındaki işbirliğinin savaş sonunda işlemeyeceği yolundaki düşünceler 1946 yılında daha da kuvvetlenmiştir. Bu düşünceleri kuvvetlendiren olaylar:

(a) Yunanistan'da başlayan iç savaş

(b) Sovyetlerin İran'daki askerlerini geri çekmemekteki ısrarlı tutumu.

ABD yi Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'yi tam desteklemek kararını almaya zorlayan, işte bu iki kutba ayrılma olayının başlamasıdır¹²².

Türkiye 1945-1947 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin karşısında olduğu halde, Sovyet isteklerine boyun eğmemiştir. Eğer bu sırada bir Sovyet saldırısına uğrasaydı, Batının Türkiye'nin yardımına koşan hiçbir belirti yoktu. Fakat 1947 yılından itibaren başlayarak Sovyet emelleri Batı tarafından anlaşıncı, ABD Türkiye'yi, Sovyet yayılmasının durdurulması gereken noktalardan biri olarak görmüştür. Bir başka deyişle, 1947'den sonra Türkiye ile ABD arasında Truman Doktrini ile başlayan yakınlaşma yalnız Türkiye'nin değil, her iki devletinde karşılıklı çıkarlarına uygun görülmüştür.

ABD'yi I nci Dünya Savaşı sonrası tutumundan değişik olarak geleneksel yalnızlık politikasına tekrar dönmemeye, bu arada Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye'ye yardım elini uzatmaya iten neden, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehditler değil Sovyet davranışlarının ortaya çıkardığı yeni uluslar arası ortamdır¹²³.

Ayrıca; Yunanistan, Türkiye ve İran Hükümetleri Washington'a neredeyse her gün gönderdikleri raporlarla A.B.D.'yi Sovyetlere karşı sert bir tutum sergilemeye çağırıyor.

ABD'nin Sovyetlere karşı sertleşme kararı Türkiye'ye büyük memnuniyetle karşılandı. Amerikan politikasındaki bu değişikliğin ilk belirgin sinyali 28 Şubat 1946'da Dışişleri Bakanı Byrnes'in Newyork'ta yaptığı bir konuşma ile verildi. Konuşmasında Byrnes Sovyetleri uyarak;¹²⁴.

¹²¹ Ayşegül Sever, a.g.e , s.39.

¹²² Mehmet Gönlübol , Haluk Ülman , "Türk Dış Politikasının Yirmi yılı (1945-1965)" , A.Ü.S.B.F. Dergisi , XXI, (Mart , 1966) , s.152.

¹²³ A.g.m. , s.153.

¹²⁴ Ayşegül Sever, a.g.e. , s.40.

“BM sözleşmesinin amaçlarına ve prensiplerine ters düşerek şiddet ya da şiddet tehdidi kullanılmasına kayıtsız kalmayacağız ve kalamayız....Eğer büyük güçsek sadece kendi güvenliğimizi temin etmek için değil aynı zamanda tüm dünya barışını korumak içinde büyük bir güç gibi davranmalıyız” dedi.

Churchill’in İngiltere ve Almanya’nın Sovyetlere karşı politikalarında paralel bir tutum izlediklerini açıklayan tarihi “Demir Perde” konuşmasında Türkiye’den bahsetmesi, Türk yöneticileri ayrıca yüreklendirdi¹²⁵.

Bu konuşmadan hemen sonra Truman’ın önceki yıl ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün’ün naşını Amerika’nın Türkiye’ye artan bir desteğinin sonucu olarak dünyanın en güçlü savaş gemisi sayılan Missouri ile İstanbul’a gönderme kararı alması Ankara’yı fazlasıyla sevindirdi. Missouri zırhlısının 6 Nisan 1946’da ülkede büyük bir coşku yarattı.

Missouri gemisinin İstanbul limanına vardığı gün, yani 5 Nisan 1946’da Başkan Truman Ordu günü münasebetiyle Chicago’da bir konuşma yaparak ABD dış politikasına yeni bir yön vereceğini açıklamıştır. Başkan Truman’ın bu konuşmasının Türkiye’de en çok dikkat çeken kısmı, Orta Doğu ile ilgili oluyordu. Ve Truman Orta Doğu konusunda şöyle demiştir¹²⁶: “Gözlerimizi Yakın ve Orta Doğuya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşırız. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek Deniz, Kara ve Hava yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız ne de beraberce kendilerine yönelecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdürler. Böyle olunca da Yakın ve Orta Doğunun bu bölgenin dışındaki devletler arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu hareketin birden bire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir. Yakın ve Orta Doğuda küçük ya da büyük hiçbir devletin, BM kanalıyla, diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştıramayacağı hiçbir meşru çıkarı yoktur. BM’nin Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda ısrara hakkı vardır.”

Bu konuşmasını Türk basını çok olumlu karşılamıştır.

c- Boğazlar Sorunu Yeniden Ortaya Çıkıyor :

7 Ağustos 1946’da Sovyetler Birliği Türkiye’ye bir nota vermiştir. Türk boğazları konusundaki görüşlerini ihtiva eden bu notasında Sovyetler, II nci Dünya Savaşı içinde meydana gelen olayların Montreux Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan Boğazlar rejiminin Karadeniz Devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini ileri sürerek, savaş sırasında bazı

¹²⁵ A.g.e. , s. 40-41.

¹²⁶ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, “Olaylarla Türk Dış Politikası, II Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, A.Ü.S.B.F. Yay. ,7. Baskı ,Ankara ,1989, s.202-203.

düşman gemilerinin boğazlardan geçirildiğini iddia ediyor ve şu esaslara dayanan bir boğazlar rejiminin kurulmasını istiyordu¹²⁷:

- 1) Boğazlar, bütün devletlerin ticaret gemilerine açık tutulmalıdır.
- 2) Boğazlar, Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin geçişine devamlı açık tutulmalıdır.
- 3) Özel surette ön görülecek haller dışında, Boğazlar Karadeniz’e sahili olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişine kapalı olmalıdır.
- 4) Karadeniz’e girmek ve Karadeniz’den çıkmak için, tabi su yolu olan boğazlarla alakalı rejimin kurulması yalnız Türkiye’nin ve Karadeniz’e sahili olan diğer devletlerin yetkisi dahilinde olmalıdır.
- 5) Boğazlarda ticari seyrüsefer serbestliği ve boğazların güvenliğini temin hususuyla en fazla ilgili ve bunu gerçekleştirmeye en güçlü oldukları için Türkiye ve Sovyetler, Boğazların diğer devletler tarafından Karadeniz’e sahili bulunan devletler aleyhine kullanılmasının önüne geçmek amacıyla, bunların savunulmasını müştereken kabul etmelidir.

Sovyetler, Boğazlar konusundaki görüşünü ihtiva eden bu notayı, Türkiye ile beraber ABD ve İngiltere’ye de vermişti. Türkiye, Sovyet notasını cevaplandırmadan önce ABD ve İngiltere’nin düşüncesini öğrenmek istemiş ve ABD, sonuçları ne olursa olsun Türkiye’nin desteklenmesine taraftar olduğu yönde görüş belirtmiştir¹²⁸. Silahlı bir çatışma pahasına da olsa ABD bu Sovyet isteklerine karşı kesin bir tavır takınmıştır. Ve 19 Ağustos 1946’da ABD Sovyet notasına cevap vermiştir¹²⁹:

“Sovyet notasında, söz konusu olan 4. teklif, Montreux sözleşmesinin değiştirilmesinden çok, Türkiye ile Karadeniz devletlerine münhasır kalacak yeni bir rejim kurulmasını öngörür bir nitelik taşımaktadır. Hükümetimizin görüşü şudur ki Boğazlar rejimi yalnız Karadeniz devletlerine değil, fakat ABD de dahil olmak üzere diğer devletlere de taalluk eden bir meseledir. Bu bakımdan ABD Hükümeti, boğazlar rejiminin tespit işinin diğer devletler dışarıda bırakılmak suretiyle Karadeniz devletlerinin yetkisinde bulunduğuna dair Sovyet görüşüyle mutabık olamaz. Sovyet notasında sözü geçen beşinci teklif Türkiye ile Sovyetler Birliği’nin boğazların savunulmasını ortaklaşa yapmaları yolundadır. Hükümetin kesin düşüncesi şudur: Türkiye boğazların korunmasında başlıca sorumlu olarak kalmaya devam etmelidir. Eğer boğazlar bir saldırgan tarafından saldırı ya da saldırı tehdidine konu olursa, buradan doğacak durum uluslararası güvenlik için bir tehdit ve BM Güvenlik Meclisinin harekete geçmesi için açık bir sebep teşkil edecektir.”

¹²⁷ A.g.m. , s.204.

¹²⁸ A.g.m. , s.205.

¹²⁹ A.g.m. , s.206.

ABD 15 Ağustos 1946'da Akdeniz'e bir ABD deniz kuvvetinin gönderileceğini açıklaması Moskova Radyosu, 28 Ağustos'ta yaptığı yayında, Akdeniz'e ABD deniz kuvveti yollamasını "Sovyetler Birliğine karşı girişilmiş bir tahrik kampanyası" olarak nitelendirilmiştir.

Sovyet Notası karşısında Türk tutumuna gelince, Recep Peker Hükümeti, 14 Ağustos 1946'da TBMM'de okunan programında, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün dokunulmazlığını ve güvenliğini korumak olduğunu açıklamıştır.

Akdeniz'e gönderilen ABD deniz kuvvetlerinin yarattığı tepkiler yatışmadan 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye ikinci bir nota vermişlerdir. Ve tekrar Sovyet isteklerini tekrarlamışlardır. Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz'e sahili olan devletler tarafından tespit edilmesi için ısrar eden Sovyetler Birliği Karadeniz'de sahili olmayan ABD ve İngiltere'nin bu işe karışmasını istemediğini göstermek amacıyla, ilk notada takip ettiği usule aykırı olarak notanın birer örneğini ABD ve İngiliz Hükümetine vermemiştir. Türk Hükümeti II nci Sovyet notasını alır almaz İngiliz ve ABD hükümetlerini de durumdan haberdar etmiştir. Bu durumda ABD hükümeti yeniden Türkiye'nin yanında yer almıştır. ABD, Sovyetler Birliğine verdiği 9 Ekim 1946 tarihli notada Montreux sözleşmesinin yalnız Karadeniz devletleri tarafından değiştirilemeyeceği ve Türkiye'nin boğazların savunulmasında başlıca sorumlu olarak kalması gerektiği yolundaki görüşlerini tekrarladı ve Boğazlarda bir saldırı ya da saldırı tehdidinde maruz kalırsa, bundan doğacak durumun Birleşmiş Milletler Güvenlik Meclisini harekete geçmesini gerektireceğini bir kez daha belirtmiştir.

Sovyetlerin 24 Eylül 1946 tarihli notası karşısında Türkiye'nin tutumuna gelince: ABD'nin bir kere daha Türkiye'den yana çıkmasının Türk resmi çevreleri ile kamuoyunda yeniden geniş bir ferahlık yarattığına şüphe yoktur. Nitekim ABD ve İngiliz hükümetleri tarafından desteklendiğini gören Türk Hükümeti, 18 Ekim 1946 tarihinde Sovyet Hükümetine verdiği karşılık notasında, eski görüşleri üzerinde ısrar etmiştir¹³⁰.

İngiltere hükümeti Amerikanın boğazlar konusundaki bazı ifade ve formüllerinde bir takım değişiklikler yapılmasını istemenin dışında daha mühim bir itirazda bulunmuştur. İngiltere'ye göre, Amerikanın Ruslara Çanakkale boğazında üs vermeyen görüşleri , Ruslar için tatmin edici olmayacaktı.

İnönü yönetiminin Amerika'nın Sovyetlere karşı gerçek tavrı ile ilgili endişeleri, 17 Ağustos 1946'da Amerika ve İngiltere ile birlikte göze alarak cevap vermesi suretiyle son buldu¹³¹.

¹³⁰ A.g.m. , s.208 – 209.

¹³¹ Ayşegül Sever, a.g.e , s.41.

Sovyet isteklerinin 17 Ağustos tarihli nota ile yeniden canlanması sonucunda Truman yönetimi Türk-Sovyet problemleri karşısında en üst düzeyde yoğun bir biçimde gözden geçirmeye mecbur oldu. Dışişleri Bakan vekili Dean Acheson'un girişimiyle Dışişleri, Deniz Kuvvetleri ve Savaş Bakanlıkları arasında Türk-Sovyet ilişkileri ile ilgili bir seri üst düzey toplantı yapıldı. 15 Ağustos 1946'te Başkan Truman'a sunuldu¹³²;

“Kanaatimizce Sovyetler Birliğinin asıl amacı Türkiye'nin kontrolünü ele geçirmektir. Eğer Sovyetler Birliği Türkiye'nin kontrolünü ele geçirme amacıyla başarılı olursa Sovyetler Birliğinin Yunanistan ile Yakın ve Orta Doğunun tümünün kontrolünü ele geçirmek imkansız olmasa da son derece zor olacaktır.”

19 Ağustos 1946'da A.B.D. Sovyetler Birliğine bir nota göndererek Boğazlarda Sovyet üsleri kurulması ve boğazların başka hiçbir gücün katılımı olmaksızın Türkiye ile birlikte savunulması önerilerini reddettiler. İngilizler ve Türkler, A.B.D'yi izleyerek sırasıyla 21 ve 22 Ağustos 1946 tarihli notalarıyla Sovyet notasında belirtilen son iki talebi geri çevirdiler¹³³.

Postdam yapılan tartışmalar ve bilhassa Stalin'in boğazlarda kara ve deniz üslerinden söz etmesi ve bu durum karşısında ABD ve İngiltere'nin net ve kesin bir tutum almamaları Türk Hükümetini endişelendirmiştir.

Bu sebeple Türk hükümeti 20 Ağustos 1945'te Londra ve Washington'a birer nota vererek şu noktaları belirtmiştir¹³⁴.

1. Geçiş serbestliği ve Boğazlar bölgesinde barışın muhafazasına ABD garantisinin de katılması.
2. Boğazlar içinde bulunacak formülün gerçek anlamı itibarı ile, gerek uygulanmasından Türkiye'nin egemenliğine ve güvenliğine hiçbir engel teşkil etmemesi.
3. Türk – Sovyet ilişkilerinde hiçbir ihtilafa yer bırakmayan bir yumuşama ve düzelmeye sevk etmesi ve Rus taleplerinin doğurduğu huzursuzluğa kesin olarak son verilmesi.

Türkiye'nin bu notası üzerine Truman yönetimi, Türk Boğazlarının bütün uluslar arası su yolları gibi genel bir uluslar arası statüye konulması ve bütün ulusların buradan geçiş serbestliğine sahip olmaları gerektiği yönündeki görüşünü kısa bir süre sonra değiştirerek, diğer uluslar arası su yolları ile Türk boğazlarının durumunun birbirinden ayrılması gerektiği görüşünü savunmaya başlamıştır. Yani Truman yönetimi Türk boğazlarının, Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin ortak yetkisi altına değil, bu su yollarının Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını istediği görülmektedir¹³⁵.

¹³² A.g.e. , s.42.

¹³³ A.g.e. , s.43.

¹³⁴ Hasret Çomak, a.g.m. , s.461. ; Feridun Cemal Erkin, Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara, 1968, s. 270.

¹³⁵ Hasret Çomak, a.g.m. , s. 461.

ABD nin Türk boğazları konusundaki görüşlerini içeren ilk belge Postdam’da alınan karar gereğince 2 Ağustos 1945 günü ABD nin Ankara Büyükelçisi Wilson tarafından Türk Dışişleri Hasan Suka’ya verilen notadır¹³⁶.

2 Kasım 1945 tarihli notada; Motreux sözleşmesi hükümlerini zamanın koşullarına uydurulması için uluslar arası bir konferansın toplanması teklif edilmektedir. Bu notada ayrıca, davet edildiği takdirde ABD nin bu konferansa katılmaktan memnurluk duyacağı belirtilmekte ve Montreux Sözleşmesinde şu değişikliklerin yapılması istenmektedir.

1. Montreux sözleşmesine göre, Türkiye savaş zamanında muharip olduğu takdirde, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir ülkenin bayrağını taşımayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir suretle yardım etmemek şartıyla, Türk boğazlarından serbestçe geçebilirler. ABD notasına göre, bu hüküm değiştirilmeli ve boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olmalıdır. Bu durum, Boğazları Süveyş ve Panama kanalı rejimlerine benzer bir statüye sokacaktır.
2. Montreux sözleşmesine göre, savaş zamanında, Türkiye muharip olmadığı takdirde, savaşan devletlerin harp gemileri boğazlardan geçemez. ABD notasına göre, Boğazlar Karadeniz’e sahildar devletlerin savaş gemilerine her zaman açık olmalıdır.
3. Montreux sözleşmesine göre Karadeniz’e sahildar olmayan devletlerin savaş gemileri, bazı şartlar ve tonaj kayıtları altında, barış zamanında boğazlardan serbestçe geçebilirler. ABD notasına göre bu hükümde değiştirilmeli ve barış zamanında üzerinde anlaşmaya varılacak belli bir tonajda gemi dışında, boğazlar Karadeniz’e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine her zaman kapalı tutulmalıdır. Ancak, gene ABD notasına göre bu hüküm, Karadeniz devletlerinin açık müsaadeleri olduğu hallerde, ya da BM’nin otoritesi altında hareket eden savaş gemilerine uygulanmamalıdır.
4. Montreux Sözleşmesinin zamanın şartlarına uydurulması için bu sözleşmede bazı değişiklikler yapılmalı; bu arada” Milletler Cemiyeti “deyimi “Birleşmiş Milletler” deyimi ile değiştirilmeli ve Japonya anlaşmaya taraf olan devletler arasından çıkartılmalıdır.

2 Kasım 1945 tarihli ABD notasının genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, ABD, Sovyetler Birliği’nin boğazların Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin bir sorunu olduğu yolundaki iddiasına ve boğazlarda üs ve ortak savunma konularındaki isteklerine notasında hiç değinmemiştir. Notada yalnızca, Boğazlarda gemilerin geçişi konusunda Karadeniz devletlerine daha geniş yetkiler verilmesi prensip olarak kabul edilmiştir¹³⁷.

¹³⁶ A.g.m. , s.462. ; Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri*, T.T.K.Basımevi, Ankara, 1991, s.141.

¹³⁷ Hasret Çomak, a.g.m. , s.462 – 463.

d- 1946 Yılı Başında ABD'nin Türk Boğazları Konusundaki Politikası:

Sovyetler birliğinin Postdam konferansı sırasında Türk – Sovyet sınırı çizgisinde kendi lehine değişiklik yapılmasını istemesi üzerine bunun yalnız ilgili iki devlet arasında bir sorun olduğunu belirten ABD, konferanstan sonra Türk boğazları konusundaki görüşünü yeniden gözden geçirdiği gibi, 1946 yılı başından itibaren Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile de yakından ilgilenmeye başlamıştır.

ABD'nin bu yöndeki bir politika izleme gereği; Sovyetler Birliğinin Orta Doğu bölgesi ile yakından ilgilenmesi ve iki olay üzerine bu ülkenin yaklaşımlarını odaklaştırması üzerine ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi; Gürcü profesörlerin Giresun, Gümüşhane ve Bayburt'a kadar olan Doğu Anadolu topraklarının Gürcistan Sovyet Cumhuriyetine iade etmeleri ve bu yönde açılan kampanyayı şiddetlendirmeleridir. İkincisi ise 1945-1946 kışı boyunca Dünya politikasında önemli yer tutan İran olaylarıdır¹³⁸.

Sovyet Rusya'nın Doğu Anadolu'daki yayılmacı siyaseti gereği Türk hkmetinden toprak istemesi zerine Türk – Sovyet ilişkilerini gerginleştirmiştir.

Truman, Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı siyasi baskıları da dikkate alarak uyguladığı Orta Doğu ve Akdeniz politikalarına yönelik olarak 5 Nisan 1946'da yaptığı konuşmasında ABD'nin dış politikasına yeni bir yön vereceğini vurgulamış; Güçlü bir devlet olmanın ABD ye büyük sorumluluklar yüklediğini, bu sorumluluklardan kaçmanın uluslar arası güvenliğe ihanet olacağını ve ABD'nin dış politikasının evrensel olması gerektiğini söylemiştir. Truman'ın yaptığı bu konuşmada Türkiye'yi ilgilendiren en önemli konu; Orta Doğu ile ilgili bölümüdür. Truman bu bölümde; ABD'nin bundan böyle uluslar arası deniz ulaşımındaki yapay engellerin kaldırılmasını, hiçbir devletin coğrafi durumunun elverişsizliği yüzünden uluslar arası su yollarına ve limanlarına çıkmaktan yoksun bırakılmaması için gayret gösterilmesine devam edileceğini belirtmiş ve Orta Doğu konusunda şunları sylemiřtir¹³⁹:

“ Gözlerinizi yakın ve Orta Doğuya çevirdiğiniz zaman, vahim meseleler arz eden bir bölge karşılaşıyoruz. Bu geniş bölgede doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız ne de beraberce, kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar gldrlere. Böyle olunca da yakın orta doğunun bu bölgenin dışındaki büyük devletler arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birden bire çatışmaya yol açacağını kestirmek güç değildir. Yakın ve Orta Doğu da küçük ya da büyük hiçbir devletin, BM kanalı ile diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştırılamayacağı

¹³⁸ A.g.m. , s. 463. ; Feridun Cemal Erkin , a.g.e. , s.277 –293.

¹³⁹ Hasret omak, a.g.m. , s.463.

hiçbir yasal çıkarı yoktur. BM'nin yakın ve Orta Doğu ülkelerine egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda direnmeye hakkı vardır.”

Sovyetler Birliği boğazlar konusundaki görüşlerini Postdam konferansı gereğince, Türk hükümetine 7 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile bildirirken, yine aynı gün bu notanın bir suretini de ABD hükümetine vermiştir. Türk boğazları konusundaki görüşlerini ihtiva eden bu notada II nci Dünya savaşı içinde meydana gelen olayların Montreux sözleşmesi ile tesis edilmiş olan boğazlar rejiminin Karadeniz devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini ileri sürmüş, savaş sırasında bazı düşman gemilerinin boğazlardan geçirildiğini iddia etmiştir. Boğazlar rejiminin yeniden kurulmasını isteyerek şu esaslara dayanmasını öngörmüştür:

1. Boğazlar bütün devletlerin savaş gemilerinin geçişine devamlı açık tutulmalıdır.
2. Boğazlar, Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin geçişine devamlı açık tutulmalıdır.
3. Özel surette ön görülecek haller dışında, boğazlar Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişine kapalı olmalıdır.
4. Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için doğal su yolu olan Boğazlara ilişkin rejimin kurulması yalnız Türkiye'nin ve Karadeniz' sahili olan diğer devletlerin yetkisi dahilinde olmalıdır.
5. Boğazlarda ticari seyrüsefer serbestliği ve boğazların güvenliğini temin hususuyla en fazla ilgili ve bunu gerçekleştirmeye en güçlü oldukları için, Türkiye ve Sovyetler Birliği, boğazların diğer devletler tarafından Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler aleyhine kullanılmasının önüne geçmek amacıyla, bunların savunulmasını müştereken temin etmelidir.

Bu hükümlerden 4. ve 5. maddeler en önemli düzenlemelerdir. 4. maddeye göre, boğazların yeni rejimini Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan devletler temin edecek. 5. maddeye göre ise; boğazların güvenliğinin ve ticaret gemileri için serbest geçiş garantisinin sağlanması için yine boğazların, Karadeniz'e kıyısı olmayan düşman devletler tarafından kullanılmasını önlemek amacıyla, boğazların ortak Sovyet ve Türk kuvvetleri ile savunulmasını ön görmektedir. Bu düzenlemelerin gerçek anlamı Sovyet askerlerinin Boğazlara üslenmesi demektir¹⁴⁰.

Türkiye'ye verilen bu nota karşısında ABD yönetimi Türkiye'yi desteklemiştir. Truman 15 Ağustos 1946 tarihindeki yaptığı açıklamayla Türkiye'ye olan desteğini belirtmiş ve 19 Ağustos 1946 yılında bir nota ile cevap vermiştir. Bu notada özellikle şu görüşlere yer verilmiştir:

¹⁴⁰ A.g.m. , s.465.

“Sovyet notasında söz konusu olan 4. teklif, Montreux sözleşmesinin değiştirilmesinden çok Türkiye ile Karadeniz devletlerine münhasır kalacak yeni bir rejimin kurulmasını ön görür bir nitelik taşımaktadır. Hükümetimizin görüşü şudur ki; Boğazlar rejimi yalnız Karadeniz devletlerine değil, fakat ABD de dahil olmak üzere diğer devletlere de ilişkin bir meseledir. Bu bakımdan ABD hükümeti, Boğazlar rejiminin tespit işinin diğer devletler dışarıda bırakılmak sureti ile Karadeniz devletlerinin yetkisinde bulunduğu ilişkin Sovyet görüşü ile mütabık olamayız. Sovyet notasında sözü geçen 5. teklif Türkiye ile Sovyetler Birliğinin boğazların savunulmasını ortaklaşa yapmaları yolundadır. Hükümetin kesin düşüncesi şudur; Türkiye boğazların savunmasında başlıca sorumlu olarak kalmaya devam etmelidir. Eğer boğazlar bir saldırgan tarafından saldırı ya da bir saldırı tehdidine konu olursa bundan doğacak durum uluslar arası güvenlik için bir tehdit ve BM Güvenlik Konseyinin harekete geçmesi için ancak bir sebep teşkil edecektir.”

Sovyet Rusya’nın 7 Ağustos 1946 tarihli notası karşısında kalmamış, Recep Paker hükümetinin TBMM’nin 14 Ağustos 1946 yapılan oturumunda okunan programında özetle: “Türkiye’nin toprak bütünlüğü ve egemenliğini her şeyin üstünde tutacağını, Cumhuriyet Ordusunun Türk topraklarının dokunulmazlığı ve güvenliğini, devletin şerefini ve haklarını korumak için iş başında bulunduğunu ve ABD ile olan ilişkilerimizin karşılıklı saygı ve işbirliği sayesinde devamlı bir gelişme izlediği açıklanmıştır.” Görüşüne yer verildi¹⁴¹.

Sovyet Hükümeti’nin Türk Hükümeti’ne 7 Ağustos 1946 tarihli notasına, Türk hükümeti 22 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile cevap verince, Sovyet hükümeti buna cevap olarak 24 Eylül 1946’da bir nota daha vermiştir¹⁴².

Bu nota ile boğazlarla ilgili rejimin yalnız Türkiye ile Karadeniz’e kıyısı olan diğer devletler tarafından karşılaştırılması gerektiği ileri sürülmekte ve boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması konusundaki istekler tekrar edilmektedir¹⁴³.

Boğazlar rejiminin yalnız Karadeniz’e kıyısı olan devletler tarafından tespit edilmesi için ısrar eden Sovyetler Birliği İngiltere ve ABD’yi bu işe karıştırmamak için ilk notada izlediği yöntemi izlememiş olup, ikinci notasını birer örneğini İngiltere ve ABD’ye vermemiştir¹⁴⁴.

Sovyetler Birliğinin 24 Eylül 1946 tarihli ikinci notasının Türk Hükümeti tarafından ABD’ye bildirilmesinden sonra ABD hükümeti; Sovyetlerin boğazları sadece Sovyet savaş ve ticaret gemilerine açmak değil, aynı zamanda İngiltere ve ABD’nin deniz ve hava kuvvetlerini kapamak niyetinde olduğuna inanmıştır. ABD Hükümeti yeniden Türkiye’nin

¹⁴¹ A.g.m. , s.466.

¹⁴² A.g.m. , s.466.

¹⁴³ A.g.m. , s.466.

¹⁴⁴ A.g.m. , s.467. , Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m. ,s.217.

yanında yer almıştır. Ve 9 Ekim 1946 tarihinde Sovyetler Birliğine bu ülkenin ikinci notasına karşılık nota vermiştir¹⁴⁵.

Bu notada ABD yönetimi; Montreux sözleşmesinin yalnız Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından değiştirilmeyeceğini ve Türkiye'nin boğazların savunmasında başlıca sorumlu devlet olarak kalması gerektiği yolundaki görüşler tekrarlanmıştır. Boğazlar bir saldırıya ya da saldırı tehdidinde yönelik kalırsa, BM Güvenlik Konseyinin harekete geçirileceği tekrar vurgulanmıştır.

Sovyetler Birliğinin 24 Eylül 1946 tarihli ikinci notasına ABD'nin 9 Ekim 1946'da karşı nota vermesinden sonra, ABD'nin boğazlara ilişkin yaklaşımı Türk kamuoyunda olumlu yansımalarla neden olmuştur. İngiltere ve ABD Hükümetleri tarafından desteklendiğini diplomatik belgelere dayanarak algılayan Türk Hükümeti, 18 Ekim 1946'da Sovyet Hükümetine karşılık notasını vermiştir¹⁴⁶.

Bu notasında, Türk Hükümeti daha önce verdiği 22 Ağustos 1946 tarihli karşılık notasındaki görüşlerini tekrar etmiştir.

Sovyet Rusya'nın bu tutumu ve talepleri, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Milli Mücadeleden beri en kritik safhaya sokmakta idi. Türkiye II nci Dünya Savaşı sonrasında ağır bir Rus tehdidi altına girmiş ve aynı zamanda korkunç bir yalnızlığın içine düşmüştü. Egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı yönelen bu tehlike karşısında Türkiye, Sovyet Rusya karşısında gerçekten bir denge unsuru olabilecek bir kuvvete dayanmak ve böyle bir kuvvetin ittifakını elde etmek zorunda bulunuyordu¹⁴⁷.

Türkiye için en iyi yol, Sovyet Rusya'dan çok daha güçlü bulunan A.B.D. ye dayanmaktı. Türkiye savaşın son yıllarından itibaren Türk Dış politikasında A.B.D. eksenli bir rota takip etmiştir.

1947 "Truman Doktrini" Sovyet-Rus tehlikesi karşısında A.B.D.nin Türkiye'yi kendi haline bırakmayacağı gösteriyordu.

4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulması ve bu ittifak sistemi ile A.B.D.nin "kolektif ittifak sistemini"ni benimsemesi, en fazla Türkiye için ferahlatıcı olmuştu. Bunun için Türkiye bu ittifak sistemine dahil olup A.B.D.nin ittifakını ve askeri desteğine sahip olmak için çaba harcamış ve 1950'den sonra iktidara geçen D.P. nasip olmuştur.

İlgi çekici bir noktada; Türkiye'nin NATO'ya katılmasına NATO'nun küçük üyeleri (Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika) ile İngiltere'nin itiraz etmeleri idi. Bu devletler Sovyet tehdidinde en fazla maruz kalan Türkiye'nin NATO'ya katılması halinde, Sovyet

¹⁴⁵ Hasret Çomak a.g.m. , s.467. ; Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m. ,s.217. ; Fahir Armaoğlu, a.g.e. , s. 151.

¹⁴⁶ Hasret Çomak a.g.m. , s.467. ; Rıfat Uçarol, a.g.e. , s.724-725.

¹⁴⁷ Oğuz Ünal, a.g.e. ,s.120.

Rusya'nın buna çok sert tepki göstererek, hemen bir savaş yoluna başvurmasından korkuyorlardı¹⁴⁸.

Aynı şekilde A.B.D. yöneticileri de, Türkiye'nin 1948-1950 yıllarında yaptığı çeşitli başvurulara A.B.D. kamuoyunun Batıda Avrupa'da girilen taahhütlere bile çok zor razı olduğunu, bunların Doğu Akdeniz'e kadar uzatılmasına ise, hiç razı olmayacağı karşılığını veriyorlardı.

e- Türkiye'nin Batıya Yanaşması (Truman Doktrini, Marshall Yardımı) Bunun Çözümlemesi ve Sonuçlanması :

ABD'nin Sovyetlere bir nota vererek Türkiye'yi desteklemesi Türkiye'de ABD'ye karşı bir sevgi dalgası yarattı. Türkiye; Sovyetler Birliğinin Türkiye üzerinde yarattığı güvensizlik duygusunu, ABD ile yakın bağlar kurarak gidermeye çalışmıştır. Diğer bir deyimle Türkiye'yi Sovyetler itmiş, ABD çekmiştir. Bu güvensizlik duygusunun bir sonucu olarak büyük bir ordu beslemek zorunda olan ve savaşın bitmesiyle normal seviyelerine dönen ve dünya fiyatları nedeni ile geliri azalan Türkiye'nin içine düştüğü ekonomik zorunluluklar zamanın en güçlü ve zengin ülkesi ABD'den ekonomik yardım almayı gerektirmiştir¹⁴⁹.

İngiltere'nin başa çıkamadığı Yunanistan'daki iç savaşın komünistler lehine gelişmesinden ürken ABD, bu ülkeyi ve Türkiye'yi içine alan 400 milyon dolarlık yardımda bulunmaya karar vermiştir. Truman Doktrini denilen bu yardımın arkasından Marshall yardımı gereğince Türkiye'ye sürekli ABD yardımı başlamıştır. Sovyet isteklerinin kesin olarak reddedildiği ve bu tehlikenin Türkiye'nin kendi kararlı tutumu sayesinde atılmış olduğu bir zamanda yapılan bu yardımlar Sovyetler Birliği'nin büyük tepkisi ile karşılaştı. 12 Mart 1947'de ilan edilen Truman Doktrini Moskova Konferansının açılmasından 2 gün sonrasına rastlar¹⁵⁰.

Truman Doktrini Türkiye'nin durumuna gerçekte bir değişiklik getirmediği halde Türk – Sovyet ilişkilerinin çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir¹⁵¹.

Bugün Türkiye'de genellikle kabul edilen bir fikir Türkiye'nin Sovyet isteklerine ancak ABD'nin desteği sayesinde karşı durduğu yolundadır. Bu kanının doğruluk derecesini araştırmak için Türk – Sovyet ilişkilerinde bunalım yaratan olayları kısaca teker teker ele alalım ve bu bunalımların sonucuna ulaşmada ABD'nin rolünü inceleyelim¹⁵²:

¹⁴⁸ A.g.e. , s.122.

¹⁴⁹ Baskın Oran, a.g.m. , s.66.

¹⁵⁰ A.g.m. , s. 66-67.

¹⁵¹ A.g.m. , s. 69-70.

¹⁵² A.g.m. , s. 69.

- 1) Türk – Sovyet ilişkilerinde ilk bunalım Saraçoğlu’nun 1939 Moskova seyahati dolayısıyla çıktı. O zamanlar kendi kabuğu içinde olan ABD, bu bunalıma hiçbir etkide bulunmamıştır.
- 2) Molotov’un istekleri arasında bulunan boğazlarda üs sorununda ABD, Postdam görüşmelerinde “ Karadeniz boğazları sorununun ABD ile bütün dünyayı ilgilendirdiğini” söylerken, doğudaki sınır değişikliği hakkında Molotov’la Sarper arasındaki Moskova görüşmesinin şimdilik dostane bir görüş teatisine benzediğini ve Sovyetler Birliğinin Türkiye’ye herhangi bir somut tehdit yöneltmemiş olduğunu söylemiştir. Yani bu bunalımda ABD Türkiye’yi kendi çıkarlarının gerektirdiği kadar desteklemiştir.
- 3) Aralık 1945’teki Gürcü Profesörlerin yazıları dolayısıyla Sovyetler Birliğinin başlattığı sinir savaşı, Batılı ülkeler tarafından açıkça Türkiye’yi etki altına almak için kullanılmış ve basın tarafından bu amaçla bol bol sömürülmüştür.
- 4) Missouri savaş gemisi 16 ay önce ölmüş olan Türk Büyükelçisini getirmek bahanesi ile İstanbul’a gelmiş ve Sovyet tehditleri kokan hava içinde şartlanmış olan Türk devlet adamları ve kamuoyunu bu ziyaret gerçek bir kurtarıcı gibi görünmüştür.
- 5) 7 Ağustos 1946’da Sovyetlerin başlatmış olduğu notalar savaşı sonucu; Orta Doğu’daki kendi egemenliğini tehlikede gören ABD Sovyetler birliğinin boğazlarla ilgili maddesini kabul etmemiştir. Ve 27 Eylül 1946 tarihli ikinci Sovyet notasına verdiği cevapta Türkiye’ye bir saldırı ya da saldırı tehdidinde maruz kalırsa bundan doğacak durumun “Birleşmiş Milletler Konseyinin harekete geçeceği tehdidinde” bulunmuştur. Oldukça büyük tehdit olarak gözüken bu sözler üzerinde biraz düşünüldüğünde havada kalmaktadır. Zira BM Güvenlik Konseyinde SSCB veto sahibi olduğu için bu organın bir girişimde bulunması olanaksızdır.

ABD’nin Türkiye’yi SSCB karşısında desteklemesi işte bundan ibarettir.

Truman Doktrini’ne gelince: 100 milyon dolar tutarındaki bu yardım, ikinci bir Sovyet notasının reddedilmesinden 6 ay sonra gelmiştir. Yunanistan’a 300 milyon dolar Türkiye’ye 100 milyon dolar vermiştir. Sonradan Türkiye’nin başına büyük bir masraf kapısı olacak ve ABD’den alınan makinelerin bakımı için her yıl bütçeden 400 milyon TL ayrılmasına ve durmadan ithalat yapmayı gerektirecek bu Truman Doktrini ABD’nin kendi güney kanadına sızmasıyla çok huzursuz olan Sovyetler Birliğinin düşmanlığını da daha beter Türkiye’nin üzerine çekecektir.

Sovyet tehditleri karşısında ABD’nin Türkiye’yi koruyup korumadığını Ahmet Şükrü Esmer şöyle açıklamıştır:

“1945 – 1946 yılları Türkiye için en tehlikeli zamanlardı ve Türkiye, ittifakla bağlı İngiltere ve ABD’yi bu tehlike ile ilgilendirmeye çalışmışsa da, her ikisi de kımıldamamıştır.

1945 Nisan'ın da San Francisco'ya gittiğimiz zaman ABD'ye tehlikeli vaziyetimizi anlatmaya çalıştık fakat "meram" anlatamadık. Rusya'nın kahramanca savaşması çocuklarımızın canını kurtardı" diyorlardı.

"Truman yardımı 1947 Mart'ında gelmiştir. 1945 ve 1946 yıllarında yalnız kalan Türkiye, Rus baskılarına mukavemet etmiştir. Biz geçte olsa yardımından dolayı ABD'ye teşekkür ederiz, fakat bu yardımın Türkiye'yi kurtardığını söylemek tarihi vakalara uygun değildir. Her ikide bir Johnson'un ve Dean Rusk'un "kurtarıcılarımız" olarak karşımıza dikilmelerine müsaade edemeyiz."

"Bizi kimin elinden nasıl kurtardılar? Rus baskısı ağırdı. Fakat savaşa varacaksa, bu noktaya 1945 ve 1946 yıllarında varılabildi. Ondan sonra durum değişti. Rusya, işgali altında bulunan İran'dan bile 1946'da askerlerini geri çekmek zorunda kaldı. Rusya'nın Türklerden istediklerini silah kuvveti ile almayı tasarladığına dair, herhangi bir delil yoktur. Eğer Rusya savaş baskını, savaşa kadar götürseydi Türkiye yalnız başına da savaşı kabul edecekti ve 1945'deki tutumlarına bakılacak olursa ne müttefiki İngiltere ne de şimdiki kurtarıcılığı ile övünen ABD yardımına koşmayacaktı"¹⁵³.

Fakat Türkiye, sonunda kesin bir biçimde Batıya yönelmiştir. Savaş içinde biriktirilmiş olan 245 milyon dolarlık altın ve döviz stokuna rağmen Türkiye büyük bir ekonomik sıkıntı içinde kalmıştır. Bu sıkıntıyı yaratan başlıca nedenin, Sovyet tehlikesine karşı her an silah altında tutulması gereken büyük bir ordu olduğuna kuşku yoktur. Türkiye'yi Batıya yönelmeye iten nedenler arasında Sovyetlerin tehditlerinin çok büyük bir rol oynadığı kuşku götürecek bir husus değildir. Fakat bu tehdit olmasaydı ve Ordunun yüklediği yük Türk ekonomisinin belini bükmeseydi dahi, Türkiye gene de batıya bağlanarak bugün kü bağımlı duruma gelecekti. Sovyet tehditlerinin Türkiye'de uyandırdığı haklı tepki Batılı ülkeler ve bunlara bağlanmakta ekonomik çıkarı olan burjuvazi tarafından muazzam sömürüldü. Batıya bağlanış böylece hızlı ve kolayca oldu.

Türkiye'de yabancı sermaye teknik ve iş bilgisine muhtaç olmadan üretebilecek, yani yabancı malların Türkiye'ye girmesini kendi çıkarı istemeyeceği bir burjuvazi yoktur. Savaş sonrasında devletçilikte çok zayıflamıştır. Bu durumda ABD'den alınan yardım Türk ekonomisini daha da çıkmaza sürüklemiştir¹⁵⁴.

ABD'den gönderilen malzemenin yedek parçaları da ancak aynı devletten satın alınabileceğine göre ortaya birde dolar bulma zorluğu çıkmıştır. Bu güçlük ABD ile Türkiye ile arasındaki ticari bağlar geliştikçe daha da çoğalmıştır. Gerçekten savaş sonunda ihtiyaç duyduğu tüketim malları için ABD ile yakın ticari bağıntı kurmak zorunda kalmış fakat bu

¹⁵³ A.g.m. , s.71.

¹⁵⁴ A.g.m. , s.72.

devlete sattığı mallar, satın aldığı malların bedelini karşılayamamıştır. İki ülke arasındaki ödemede böylece ortaya çıkan dengesizliği gidermek için Türk yöneticileri ABD'den ekonomik yardım almak konusundaki teşebbüslerine aralıksız devam etmişlerdir.

D- II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA DEVLETLERİ VE ABD'NİN EKONOMİK VE SİYASAL DURUMLARI

Savaş Avrupa da her açıdan büyük tahribata yol açmıştır. Her şeyden önce beş buçuk yıl süren savaşta ölen kırk milyondan fazla insanın yarısından çoğu Avrupa da hayatlarını kaybetmişlerdir. Çan kaybı açısından ilk sırada Sovyetler Birliği gelmekteydi. Sovyetlerin kaybı yirmi milyondan fazla asker ve sivildi. Buna dört milyon üç yüz bin Polonyalı, dört milyon iki yüz bin Alman, Bir milyon yedi yüz bin Yugoslav, altı yüz bin Fransız, dört yüz on bin İtalyan, Üç yüz doksan bin İngiliz ve sayıları tam olarak bilmemekle birlikte altı milyon olarak bilinen Yahudi, Çingene, Macar ve diğer halkların can kayıpları eklendiğinde ortaya korkunç bir manzara çıkmaktaydı¹⁵⁵. Bu tablo Avrupa'nın ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını alt üst etmeye tek başına yeterliydi. Ancak savaşın getirdiği yıkım insanların ölmesi ve sakat kalmasıyla sınırlı değildi.

Savaş uzun yılların ürünü olan alt yapıyı ortadan kaldırmıştı. Özellikle kıta Avrupa'sında. Köprüler yollar ve su kanallarını büyük bölümü tahrip edilmişti. Zirai alanlar patlamamış mermiler veya mayınlarla doluydu. Fabrikaların çoğu yok edilmiş sağlam kalanlar ise kalifiye iş gücü yokluğundan çalışamaz durumdaydı. Savaş insanları yerlerinden göç ettirmişti. Ülkeler mültecilerle dolup taşmaktaydı¹⁵⁶.

Savaş sırasında Avrupa ülkelerinin toplam Gayri Safi Milli Hasılası (G.S.M.H.) ortalama %25 oranında düşmüştü. Avrupa'nın toplam dünya imalat verimi içindeki payı 19. yy başından beri tüm zamanlarda elde edilen payın altındaydı. Savaştan önce Batı Avrupa ürettiğinden 2 milyar dolar fazla mal ve hizmet tüketmekteydi. Doğu Avrupa'nın savaş sonrasında onları Alman işgalinden kurtaran Sovyetler Birliğinin etkisiyle bu bölgeden sağlanan gıda maddelerinin miktarında önemli ölçüde bir düşüş yaşandı. Batı Avrupa mal ve hizmet satarak karşılığında Doğu Avrupa ülkelerinden gıda maddeleri alma imkanını yitirdi¹⁵⁷.

Avrupa da savaş sonrasında olağan üstü bir enflasyon yaşanmaktaydı. Mesela İtalya da fiyatlar savaş öncesine göre 35 kat artmıştı ve artmaya devam ediyordu. Macaristan'da bir

¹⁵⁵ Erhan Çağrı, "Avrupa'nın İntiharı ve II.Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar", A.Ü.S.B.F. Dergisi, LI/1-4 (Ankara, 1998), s. 259.

¹⁵⁶ A.g.m., s. 259.

¹⁵⁷ A.g.m., s. 260.

dolar 11 trilyon pengos olunca bu para birimi ortadan kalktı. Çoğu ülkede sigara, kahve ve çikolata paradan daha geçerli değişim araçlarıydı¹⁵⁸.

Ekonomik ve sosyal buhranların yanı sıra Avrupa siyasi olarak ta çok güç günler geçirmekteydi. Savaştan sonra Avrupa'daki güç dengesi savaş öncesindekinden tamamen farklıydı. Fransa ve İtalya savaştan galip çıkmalarına rağmen (İtalya taraf değiştirdiği için galip devletler arasında sayıla bilir.) Dünya çapında siyasi güçlerini kaybetmişlerdi. Almanya'nın Avrupa egemenliği için yaptığı girişim çöküntüye uğramıştı. Büyük Britanya İmparatorluğu üzerinde güneşin batmadığı topraklarını kaybetme sürecine girmişti. Aslında savaşın gerçek anlamda iki galibi vardı¹⁵⁹.

Hitler ortak tehlikesine karşı işbirliği yapan ABD ve Sovyetler Birliği bu tehlike bertaraf edildikten hemen sonra 1945 temmuzunda Almanya'ya karşı kazanılan zaferin ihtişamını sergilemek istercesine Prusya'nın kraliyet merkezi olan Postdam'da toplanan konferansta artık birbirlerine mesafeli davranacaklarının ilk işaretlerini verdiler iki ülkede savaşın getirdiği yıkımı ortadan kaldırmayı ve Avrupa'nın yeniden inşasını istemekteydi ancak savundukları ideolojilerin farklılığı onları bu ortak hedefe ulaşmada işbirliğine değil çatışmaya sevk etti. Bu çatışma ya da yaygın adıyla soğuk savaş Avrupa'nın 1990 yılına kadar bir demir perde ile iki ye bölünmesi sonucunu doğurdu.

Fransa

Fransa savaşın galip devletlerindendi ancak bu galibiyetin maliyeti çok ağır olmuştu. Savaşın getirdiği büyük yıkım en çok ekonomide görülmüyordu. 1945 yılında Fransız dış ticaret hacmi sıfıra yakındı. Milli gelir 1938 yılındakinin ancak yarısı düzeyindeydi. Döviz stokları tükenmişti. 1945 yılında 1 dolar 119 frank iken birkaç yıl sonra frankın değeri dolar karşısında üç kat daha azalacaktır¹⁶⁰. Ülkedeki en büyük iki eksiklik ülke içinde ulaşımı sağlanamaması ve kömür yetersizliğidir. Bu iki eksiklik fabrikaların yeniden çalışmalarını engellemekteydi. Renault fabrikasının ürettiği kamyonlar ise lastik üretimi durduğu için yola çıkamıyorlardı.

Fransa'daki ekonomik durumun kötülüğü, özellikle artan enflasyon, işsizlik ve ticari durgunluk, benzer şartlardaki tüm Avrupa ülkelerinde görüldüğü gibi Sovyetler Birliği ile organik bağlar kurduğunu inkar etmeyen komünist partinin giderek güçlenmesi sonucunu doğurdu. Komünist partinin arkasındaki en büyük destek Fransa'daki işçi sendikalarıydı.

Savaş sonrasının karışık siyasal ortamında, Fransa'nın 4. Cumhuriyeti'nin ilk kabinesi ocak 1947 de Paul Ramadier tarafından kuruldu. Başbakan Ramadier, savaşın getirdiği güçlüklerin toplumsal dayanışma ve uzlaşma anlayışı içinde aşılabileceği düşüncesiyle hemen

¹⁵⁸ A.g.m. , s. 260.

¹⁵⁹ A.g.m. , s. 260.

¹⁶⁰ A.g.m. , s. 261.

hemen tüm siyasi kesimleri kucaklayarak kabinesinde 5 Komüniste, 5 Cumhuriyetçi Birlikçiye, 5 Cumhuriyetçi Halkçı Hareketçiye ve iki bağımsız Cumhuriyetçiye yer verdi. Böylece geniş tabanlı bir milli mutabakat hükümeti kurmuş oluyordu¹⁶¹.

Ancak kabine içinde yer almalarına rağmen bu uzlaşmayı bozan komünistlerin birbirini izleyen grevleri kışkırtmaları bu arada buğday stokunun azalmasıyla belirin açlık tehlikesi karşısında ekmeğin karneye bağlanması ve böylece komünistlerin daha da güç kazanabilecekleri bir ortamın doğması karşısında başbakan Ramadier 4 Mayıs 1947 de kabineden komünistleri uzaklaştırdı. Ramadier in bu hareketini yaparken ileri sürdüğü neden komünistlerle enflasyonla mücadele ve ücret politikalarını oluştururken anlaşmazlığa düşmesiydi. Ancak gerçek neden yükselişte olan komünistlerin hızını kesmekti. Komünistlerin uzaklaştırılması Fransa da siyasi istikrarı sağlamadı.

İtalya

1943 de Mihver den ayrılıp taraf değiştirmesine ve dolayısıyla galiplerin safına geçmesine rağmen İtalya'nın ekonomik geleceği çok karanlıktı. Müttefik güçler yarım adada iki yıl boyunca bombalanmadık yer bırakmamışlardı. Bu bombardıman sırasında İtalyan sanayisinin %80 i yok olmuştu. 1945 de İtalya'nın G.S.M.H. sı ancak 1911 deki düzeyine eşitti. Ekonomi 1938 e oranla %40 küçülmüştü. Gerçek ücretler 1913 deki düzeyin %26.7 sine inmişti. Sıradan bir devlet memurunun maaşı 30 dolar civarındaydı ki tipik bir Akdeniz meyvesi olan portakal bile daha pahalıydı. Korkunç enflasyon sonucunda paranın yerini et, ekmek, zeytin yağı, şarap gibi maddelerin takası aldı. Savaşta verilen insan kayıplarına rağmen Habeşistan ve Libya gibi sömürgelerden dönenlerle nüfus artmış. Buda işsizliğin çoğalması sonucunu doğurmuştu¹⁶².

Yaşam düzeyinin son derece düşük olduğu İtalya da açlık tehlikesi de baş göstermişti. Mussolini'ye ve faşistlere duyulan büyük nefretle yukarıda sayılan olumsuzlukları eklendiğinde tıpkı Fransa'da olduğu gibi komünistler 1946 dan itibaren çok önemli bir siyasi güç haline geldiler. Hatta o yıl yapılan seçimlerde iktidarı Hristiyan demokratlarla paylaştılar. Komünistlerin bu artan gücü ABD yi Avrupa'nın çok önemli bir parçasını Sovyet etkisi altına girebileceği endişesine itti. Amerikalılar komünistlere karşı Hristiyan demokratlara destek verdiler. Bu desteğe rağmen komünistler hükümette yer almayı başardılar.

Ancak komünistlerin iktidar ortaklığı tıpkı Fransa'da olduğu gibi oldukça kısa sürdü. 11 Mayıs 1947 de Başbakan Alcide De Gasperi komünistler ve onların sosyalist müttefikleriyle anlaşamadığını ileri sürerek istifa etti. 31 Mayıs 1947 de kurulan yeni De Gasperi Hükümetinde ise artık komünistler ve Sosyalistler yoktu¹⁶³.

¹⁶¹ A.g.m. , s. 261.

¹⁶² A.g.m. , s. 262.

¹⁶³ A.g.m. , s. 262.

Komünistleri durdurmanın bir tek yolu vardı: dış yardım. Bu yardım ise öncelikle ekonomik olumsuzlukların giderilmesi yönünde atılacak somut adımlarla sağlanabilirdi. Bu noktada De Gasperi, Amerikan Hükümetinde ekonomik yardım talebinde bulundu¹⁶⁴.

İngiltere

Savaş boyunca İngiltere, büyük ölçüde A.B.D. Kongresinin 11 Mart 1941 de kabul ettiği Ödünç Verme ve Kiralama Yasası çerçevesinde bu ülkeye verilen yaklaşık 31 milyar dolarlık yardımla ayakta durabildi. Her ne kadar yardımın adı bir “ödünç verme”den bahsediyorsa da İngiltere borcunu hiçbir zaman tamamen ödemedi¹⁶⁵.

Japonya’nın Pasifik’te teslim (14 Ağustos 1945) olmasından sadece 1 hafta sonra A.B.D. Başkanı Harry Truman o güne kadar 48,5 milyar dolar tutarında yardım yapılan Ödünç Verme ve Kiralama Yasası’nı kaldırdı.(21 Ağustos 1945) Zira, karşılıksız yardım Amerikan ekonomisine çok büyük yük olmaktaydı¹⁶⁶.

İngiltere’nin dışarıdan gelen ürünlere ihtiyacı arttıkça ihracatı giderek düştü. 1945 de ihracat, 1938 dekinin %31 i kadardı. Ticaret açığı savaş öncesinin üç katına çıkmıştı Ülke artık ekonomik ve siyasi olarak, “dünyanın merkezinde “ değildi¹⁶⁷.

İngiltere, savaş sonrası dönemde, Amerikan yardımına, savaştakinden daha şiddetli bir ihtiyaç duyulduğundan, Truman’ın yardımı kesmesi İngilizleri büyük edişe içine düşürdü. İngiltere Hükümeti, 1945 Eylül ünde Washington a bir heyet göndererek hibe ya da çok düşük faizli kredi arayışı içine girdi.

Yaklaşık üç ay süren bir müzakere dönemi sonuna 6 Aralık 1945 de iki ülke arasında bir kredi anlaşması imzalandı. Buna göre, A.B.D. İngiltere ye eşit 15 taksitte ve %2 faizle ödenmek üzere 14.4 milyar dolarlık bir kredi açtı. Kredinin ilk 5 yılı geri ödemesiz ve faizsiz olacaktı. Dolayısıyla faiz oranları otomatikman %1.63 e düşüyordu. İngilizler bu krediye karşılık olarak egemenlikleri altındaki topraklardaki ticari şartları, A.B.D. lehine kolaylaştıracaklardı

İngiltere’nin, savaş sonrasında kıta Avrupa’sı devletlerinden belki de en büyük farkı, içlerinden yükselen güçlü bir komünist akımın olmamasıydı. Savaş sırasında Muhafazakar Partinin lideri ve Başbakan Winston Churchill in, kurduğu kabinede muhalefetteki İşçi Partisi Başkanı Clement Atlee ye de yer vermiş olması, kıtadaki siyasal ortamdan daha istikrarlı bir ortam oluşturmıştı. Savaşın bitmesinden sonra, Potsdam Konferansı sürerken İngiltere de yapılan seçimleri “ulusal kahraman” Churchill kaybetmiş, Atlee yeni İngiliz başkanı olmuştu¹⁶⁸. İktidar değişikliğine rağmen İngiltere’nin A.B.D. ile ilişkileri gerginleşmedi. Bu

¹⁶⁴ A.g.m. ,s. 263.

¹⁶⁵ A.g.m. , s. 263.

¹⁶⁶ A.g.m. , s. 263.

¹⁶⁷ A.g.m. , s. 263.

¹⁶⁸ A.g.m. , s. 264.

da ABD'nin Avrupa ya dönük ekonomik planlarını, İngiltere üzerinden yürütmesi geleneğinin başlangıcını oluşturdu.

Sovyetler Birliği

Sovyetler, 3 yıl boyunca Batılı devletlerin de ekonomik yardımıyla, Almanları Doğu Cephesinde durdurdu. Ancak Stalin'in Batılı devletlerden beklediği, ekonomik yardımdan çok, üzerindeki Alman yükünü hafifletecek ikinci bir cephenin açılmasıydı, A., R. ve İngiltere biraz da bilinçli olarak bu cepheyi 1944 Haziranına kadar açmadılar. Bu gecikme de daha çok can ve mal kaybına ve ekonominin daha çok bozulmasına yol açtı.

Ekonomideki bozukluk ve müttefiklere karşı giderek artan güvensizlik, Sovyetlerin Doğu Avrupa da "demokratik" bir "ilerlemeye" geçmelerine yol açtı. Fiziki ve psikolojik olarak tükenmiş olan Doğu Avrupa ülkeleri, Sovyet ideolojisinin yayılması için yeterli elverişliliğe sahipti¹⁶⁹.

Sovyetler "kurdukları" Doğu Avrupa ülkelerinde sadece ideolojilerini yaymak ve kendilerine bağlı "uydu" hükümetleri iktidara getirmekle kalmadılar, savaşın ekonomilerine getirdiği yıkımı da bu ülkelerden sağlayacakları kaynaklarla telafi etmeye çalıştılar. Polonya'daki kömür madenleri ve çelik tesisleri, kurtarıldıkları andan itibaren Moskova için çalıştırılmaya başladı. Romanya petrolü de Sovyetler Birliğine akıtıyordu. Ayrıca, işgal edilen Finlandiya topraklarından kereste ve nikel sağlanıyordu¹⁷⁰.

Ancak, Sovyetlerin bu kaynak aktarma operasyonundan en büyük zararı, tahmin edilebileceği gibi Almanya gördü. Doğusu, Kızıldordu'nun işgali altında olan Almanya da Sovyetler, tüm taşınabilir değerleri, fabrika demirbaşını, uçak, tank, tren, otomobil artıklarını ve hatta demiryollarını söküp kendi ülkelerine taşıdılar¹⁷¹.

Sovyet gücünün Doğu Avrupa ya yayılması ve buradaki ekonomik yapının sosyalist biçime dönüştürülmesi, Batı Avrupa devletleri üzerinde büyük bir baskı oluşturuluyordu. Bu baskının bir boyutu ekonomik unsurlar içeriyordu. Savaş öncesinde çok üst düzeyde olan Batı-Doğu Avrupa ticari ilişkileri, Doğu Avrupa ülkelerinin dış ticaretlerini kendi aralarında yapmaya ve dışarıdan mal almamaya başlayınca, bu Batı Avrupa devletlerinde bir ticaret sıkıntısı yarattı.

Sovyetlerin Avrupa ya, yani dünya ticareti için çok önemli bir pazara ve yatırım merkezine yönelik bu tehditleri, savaş sonrasında belki de tekrar, daha önce olduğu gibi, "kabuğuna çekilecek" olan ABD'nin, Avrupa ya ekonomik ve daha sonra da askeri güvenceler vermesine yol açmıştır.

¹⁶⁹ A.g.m. , s. 265.

¹⁷⁰ A.g.m. , s. 265.

¹⁷¹ A.g.m. , s. 265.

Almanya

Almanya 1945 Mayıs'ında tam anlamıyla bir harabe görüntüsündeydi. Yıkımı çok büyük olan bir savaştan sonra gelen mağlubiyet, fiziki açıdan ağır kayıplara uğrayan Alman halkını psikolojik olarak da olumsuz etkilemişti. Almanlar, akıbetlerinin ne olacağını, elleri kolları bağlı bekler durumdaydılar. Almanya İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve A.B.D. arasında dört işgal bölgesine ayrılırken, Berlin de dörde bölünmüştü¹⁷².

Sovyet işgal bölgesinde hemen hemen Batıdaki ile aynı isimleri taşıyan partiler kurulmuştu. Ancak bu partilerin programları Batıdaki benzerlerinininkilerden tamamen farklıydı. İzin verilen "burjuva" partileri ancak çizilen çerçeveler içinde faaliyet gösterebilmekteydiler. Sovyetlerin desteğiyle, Sovyet işgal bölgesinde, 1933 öncesi Almanya'nın önde gelen komünist liderlerinden Walter Ulbricht in önderliğinde, Sosyalist Demokrat Parti ve Komünist Partinin birleştirilmesiyle, Nisan 1946 da "Sosyalist Birlik Partisi" kuruldu. Bu partinin propagandası sosyal demokratlarla komünistler arasındaki bölünmenin, 1933 de Nazileri iktidara getirdiği, dolayısıyla tüm sol güçlüklerin bir arada hareket etmesi gerektiği temeline dayanıyordu. Komünistler, halkı kendi partilerinde örgütlemek için kitle örgütlerini kullanmaktaydılar.

Batılılar ise, siyasal partilere, kendi işgal bölgelerinde oldukça sınırlı haklar tanıdılar ve onları daha ziyade yerel düzeyde tutma çabası içine girmişlerdi. Bu bölgelerdeki temel partiler, yıllar süren baskıdan sonra tekrar güç kazanmaya başlayan Sosyal Demokratlar ve Bavyera Halk Partisinin devamı niteliğini taşıyan Hristiyan Demokratlardı.

Amerika Birleşik Devletleri

Savaşta geleneksel büyük güçler gerileyince, ABD onları bıraktığı yeri doldurmak durumunda kaldı. Amerikan gücünün ve nüfuzunun böyle dışarıya doğru yayılmasının başlıca sebebi savaşın kendisiydi. 1945 de savaş sona erdiğinde ABD'nin Avrupa da 69, Asya ve Pasifik'te 26 tümeni varken, kendi kıtasında hiç tümeni yoktu¹⁷³.

Ancak, ABD'nin yayıldığı bu geniş coğrafyada rahatça hareket etmesini engelleyen bazı sorunları vardı. Gerçi, dünyadaki diğer tüm ülkelerin aksine 1940-1944 döneminde ABD'nde sanayi üretimi %90, zirai üretim %20, toplam G.S.M.H. %60 artmıştı ama bunun yanında, 1940 da 60 milyar dolar olan iç borç 1945 de 253 milyar dolara, 1940'da 20 milyar dolar olan devlet harcamaları ise yine 1945'te 98 milyar dolara çıkmıştı¹⁷⁴.

Bu dönemde, ABD'nin ekonomisi, o zamana kadar hiç görülmeeyen bir biçimde yılda %15 büyümüştü. ABD bu tablodan da anlaşılacağı üzere, büyük güçler arasında yoksullaşmak

¹⁷² A.g.m. , s.266.

¹⁷³ A.g.m. , s.267.

¹⁷⁴ A.g.m. , s.267.

yerine zenginleşen tek ülkeydi. 1945 de Washington un 20 milyar dolarlık altın rezervi vardı ki, bu toplam dünya rezervini 2/3 sini oluşturuyordu¹⁷⁵.

Amerika için en büyük pazar olma özelliğini taşıyan Avrupa devletlerinin dolar stokları erimişti. Amerikan ihracatının azalması, doğrudan doğruya ekonominin küçülmesi, enflasyonun artması, işsizlik ve durgunluk anlamına gelmekteydi. Nitekim, savaşın sona ermesinden sadece bir yıl sonra, 1946 da, Amerikan sanayi üretimi %30 azaldı. İşsiz sayısı 500 binden 2.7 milyona çıktı. Üç yıl içinde bu sayının 10 milyona çıkacağı tahmin ediliyordu. Kısaca Avrupa'nın ekonomik iflası Amerikanın da ekonomik iflasını hazırlamaktaydı¹⁷⁶.

1930'lu yıllardaki büyük ekonomik bunalımın etkisinden hala kurtulamamış olan ABD yöneticileri savaş sonrası ekonomi politikalarını oluştururken, dünyada yine bir buhran yaşanmasının önüne geçmeyi amaçlıyorlardı. Bu bağlamda ABD'nin savaş sonrası politikasının dayandığı iki temel varsayım vardı:

Birincisi, 1930'lardaki yüksek gümrük duvarları ve bölgesel ticaret blokları, dış ticaretin doğal akışını engellemiş ve sonunda İkinci Dünya Savaşına varan siyasal çatışmaları yol açmıştı. Eğer, barış kurulacak ve sürdürülecekse, ithalat ve ihracatın serbestçe akması gerekli ve önemliydi.

İkincisi, savaş sırasında diğer sanayi devlerinden farklı olarak ekonominin büyüyen ABD'nin bu durumu koruması için, dünya ekonomik yapısında kendi lehine bazı değişiklikler yapması gerekmektedir. ABD bunu başarabilecek güçteydi.¹⁷⁷.

ABD'nin bu yeni politikası en güzel ifadesini Dışişleri Bakanı James Byrnes in şu sözlerinde buldu:

“Uluslararası politikamız ve iç politikamız birbirinden ayrılmaz. Dış ilişkilerimiz ister istemez, ABD'ndeki istihdamı etkileyecektir... Sürekli bir barış; dışa kapalı bloklar ve ekonomik savaş temelinde kurulamaz... Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz, bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma halindedir. Kendi ekonomik sorunlarımızı başarılı bir biçimde yönetebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz”¹⁷⁸.

ABD, ekonomik güç kullanarak, siyasal gücünü arttırmak, böylece kendi istediği ekonomik düzeni empoze etmek istiyordu.

Ancak; Amerikanın savaş sonrası dünya için uygulamak istediği ekonomik sistem bazı temel sorunları da beraberinde getirmekteydi. Bir kere, “laissez-faire” e dayanan bir ekonomik sistem kaçınılmaz olarak, en çok rekabet yeteneği olan ülkenin, yani ABD'nin

¹⁷⁵ A.g.m. , s. 267.

¹⁷⁶ A.g.m. , s. 268.

¹⁷⁷ A.g.m. , s. 268.

¹⁷⁸ A.g.m. , s.268.

yararına ve rekabet için az donanımları olan ülkelerin (savaştan büyük zarar görmüş devletlerin) zararına çalışmaktaydı. İkincisi ABD'nin elindeki para, savaşın getirdiği toplu yıkımla başa çıkmak için yetersizdi. Üçüncüsü, her ne kadar, Amerikalılar dünyayı ekonomik açıdan tek bir pazar haline getirmek için yola çıktılarsa da önce Sovyetler Birliği ve arkasından Çin'in buna pek yanaşmayacaklarını hesap edememişlerdi¹⁷⁹.

Bu noktada, ABD ekonomik hedeflerinin bir kısmından vazgeçmek ve bir kısmına da öncelik vermek durumunda kaldı. En öncelikli hedefi ise, Amerikan ekonomisi için can damarı olan Avrupa pazarının diriltilesiydi. Bu işlemi ABD, bir dizi planın uygulanmasıyla başarıyla gerçekleştirecektir.

E- II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE

Türkiye, 1919-1922 yılları arası yaptığı “emperyalizme karşı bağımsızlık savaşını” zaferle noktalamış ve 1923'te Lozan ile iradesini “ihtilaf bloğuna” kabul ettirdikten sonra Cumhuriyeti ilan edip, Avrupa'nın savaş rüzgarları dışında kalmaya büyük önem göstermiştir. Dünya silahsızlanma, Milletler Cemiyetinin savaşı önleme anlaşmalarına destek veren Türkiye, barışı “milli politikasının” esası olarak belirlediğini Atatürk'ün 1931'de söylediği “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözüyle ortaya koymuştur. Diğer yandan Türkiye Türk devrimlerini gerçekleştirecek modern ülkeler ailesine katılıyordu.

II nci Dünya savaşında Almanların Balkanlara inip Edirne sınırında Türkiye'nin sınırına dayanması üzerine Türkiye Hükümeti büyük seferberlik yapmış ve iki milyon genci silah altına almıştır. Bu sayı ülke nüfusunun 1/9 unu oluştuyordu.

Bu dönemde teknoloji ithali yapılmıyor, üretim düşmüş, karaborsa, sosyal çöküntü başlamıştı¹⁸⁰.

II nci Dünya savaşı sonrası ABD süper güç olurken Sovyetler Doğu Avrupa'ya yerleşiyor, Çin komünist rejime geçme sancıları yaşıyordu. Dünya dengeleri artık değişmişti. Faşizm çökmüş, demokrasiler ve komünist bloklar oluşmuştu. Dünya yeni bir döneme giriyordu ve Türkiye bu yeni dünyada yerini alacaktı. Sovyetler boğazlar, Kars, Ardahan üzerinde hak iddia edince Türkiye ABD ile olan ilişkilerini güçlendirdi ve demokrasiler safındaki yerini aldı.

1950 genel seçimleri sonunda DP'nin iktidarı ile Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Seçim öncesi din siyasi amaçlar için kullanılmıştı. DP iktidara geçince taviz kapısını da açmakta gecikmedi. Önce ezanın Arapça okunması gündeme getirildi. Laiklik üzerine yeni

¹⁷⁹ A.g.m. , s.269.

¹⁸⁰ Mahmut Yargıç , a.g.m. , s.505.

yorumlar yapılamaya başlandı. “ Tutan inkılaplar, tutmayan inkılaplar” söylemi ile Atatürkçülük üzerine tartışmalar açıldı.

Ekonomide DP borçsuz bir hazine devraldı. Planlı ekonomiden vazgeçildi. Demiryolu ulaşım politikaları bütünüyle bir yana bırakılırken, ABD’nin önerdiği ekonomi politikaları ön plana geçti. Plansızlık nedeniyle savurgan ve üretmeyen bir ekonomi 1959 dar boğaza girerken Türkiye enflasyon ve devalüasyon sözcüklerini sık kullanır hale geldi.

1952’de Türkiye NATO’ya katıldı. Türkiye için hayati önemi olan NATO’ya girişinde, Türkiye pazarlıklar konusunda, karşı tarafa kayıtsız boyun eğip, ikili anlaşmalarla ABD ye bağımsızlıkla bağdaşmayan ödünler verdi. Silah fabrikaları kapatılarak müttefiklerden hibe ucuz silah alımı tercih edildi.

1960’a gelindiğinde DP iktidarı, siyasi- ekonomik-sosyal iç ve dış politika yanlışlarıyla yolun sonuna gelmiş gözüküyordu. Menderes ve DP 27 Mayıs 1960 günü askeri bir müdahale ile iktidardan uzaklaştırıldı.

27 Mayıs askeri harekati, halkın meşru isteklerine uygun yeni bir anayasa ile modern bir yapılanmaya gitti. Sivillerin yapamadıklarını askerler yaparak, kuvvet dengesine dayalı bir anayasa yaptılar. Yargının bağımsızlığı sağlandı. İşçi hakları güvence altına alındı. Demokrasi yolunda önemli adımlar atıldı ve askeri yönetim 1961’de seçim yapıp yönetimi bıraktı.

1961’de koalisyon hükümetleri ile tanışan Türkiye, sanayide hamlelere girişti ise de istenen gelişme sağlanamıyordu. Üretim hala ziraat ağırlıklıyken montaj fabrikaları ile sanayileşme yoluna gidiliyordu. Ulaşım ise karayolu ağırlıklı olarak geliyordu.

Bu tarihe kadar gözden kaçan bir gelişme açığa çıktı. “Siyasal işlem” hareketi, 1950’den başlayan dini politikaya alet etme ve buna bağlı olarak taviz verme ve hatta destek ve taviz hareketi merkez sağ kanat içinde kuvvetlendi.

1973’yılı dünyadaki gelişmeler açısından çok önemliydi. Arap – İsrail savaşında Araplar ağır bir yenilgi almışlardı. Ve Araplar petrol ambargosuna başvurdular. Petrol krizinden en çok zararı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler gördüler. Hem petrol fiyatlarının artması, hem de buna paralel sanayi mallarının artması sebebi ile, Türkiye enerji ve teknoloji ithaline ödediği para birden artınca, ekonomik bir dar boğaza girmeye başladı.

1974 yılında Türkiye uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını kullanarak Yunan oldu bittisine karşı Kıbrıs’a asker çıkarttı. Müttefiklerini bir kez daha karşısında düşmanca bir tavır içinde gören Türkiye’ye karşı ekonomik, mali, teknolojik, askeri, siyasi, mali ambargolar başladı¹⁸¹.

¹⁸¹ A.g.m. , s.506 – 507.

Uluslararası ilişkilerde güç temel ve öz kavramdır. Gerek iç politikada olsun, gerekse uluslararası ilişkilerde olsun faaliyetlerin temelinde daha güçlü olmak mücadelesi yatar¹⁸².

Her politik tutum ya güç elde etmek ve korumak, ya da elde edilmiş olan güç ve iktidarı arttırmak, ya da elde edilmiş olan güç ve iktidarı göstermek ve açığa vurmak için sergilenir.

Baskın ve üstün gücün başarısını önlemek için bir güç dengesi kurma gerekliliği uluslar arası ilişkilerde yaygınlaşmıştır. Bu da şöyle gerçekleşir:

- (a) Genişlemeci ve yayılmacı politika izleyen devletlerin tehdidine ve kuvvet üstünlüğüne karşı rakip devletlerin birleşmeleridir.
- (b) Her devletin kendi menfaatlerini korurken, rakiplerinin büyümelerini ve istikrarını bozmaları ya da mevcut statükoyu tek yanlı girişimlerle değiştirmelerini önlemelerini hedef tutan politikalar.

Bu nedenle, uluslar arası ilişkilerde dostluklar ve düşmanlıklar, süreklilik arz etmez. Önemli olan devletlerin ulusal ve öz çıkarlarıdır.

II nci Dünya savaşından sonra, Balkan ülkelerinin bir çoğu Rusya'nın etkisi altına düşerek, Rusya'ya hakim olan komünist rejimin bir parçası haline gelmişlerdir. Savaş dönemi içinde Türkiye tarafsızlığını muhafaza etmiş ve savaşa sürüklenmemek için olanca gücünü kullanmıştır. Türkiye II nci Dünya savaşı sonrasında Batı Avrupa devletleri yanında yer almayı tercih etmiş¹⁸³.

Montreux Boğazlar sözleşmesinin 1936'da imzalanmasından sonra, Türk – İngiliz ekonomik ve askeri ilişkilerinin geliştirilmesi için çok uygun bir ortam doğdu. Türk Hükümeti tarafından İngiltere'ye Montreux Konferansında Türkiye'yi desteklemesinden sonra, boğazlar bölgesinin silahlandırılması, Türk askeri üslerinden yararlanma, İzmir, İstanbul ve Trabzon limanlarını modernleştirmeye başlama, Türkiye topraklarında savaş gemileri ve hava alanları yapma izni verildi. 1936 yılı sonunda Karabük Demir ve Çelik işletmelerinin inşaatı bir İngiliz firmasına verildi¹⁸⁴.

Türkiye ile olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmek eğilimi giderek güçlenen İngiltere, 1938 yılında, Türkiye'ye 16 milyon Sterlin tutarında kredi açmayı kararlaştırdı. 27 Mayıs 1938 tarihinde iki ülke arasında imzalanan anlaşma gereği, açılan kredinin 10 milyon Sterlinlik bölümü Türk Endüstrisine makine sağlamak, stratejik yol ve demiryolları inşası, liman tesisleri yapmak, maden kuruluşları donatmak ve işletmek için öngörüyordu. Kredinin diğer 6 milyon Sterlinlik bölümü ile de, küçük deniz tekneleri, torpido

¹⁸² Mehmet Kocaoğlu, "Uluslararası İlişkilerde Temel Esaslar", Beşinci Asker Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay yay., Ankara, 1996, s. 454.

¹⁸³ Oya Akgönenç Mughisuddin, "II nci Dünya Savaşından Bu Yana Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye" Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay yay., Ankara, 1996, s.474.

¹⁸⁴ Yavuz Özgüldür, "İki Savaş Arasındaki Dönemde İngiltere ve Almanya'nın Türkiye'deki Siyasi ve Askeri Yatırımları", Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay yay., Ankara, 1996, s.491-492.

botlar, denizaltı gemileri, silahlı sürat motorları gibi savaş araçları ve kıyı savunması topları satın alınması öngörülüyordu¹⁸⁵.

I nci Dünya savaşından sonra Orta Doğuya uzun süre tek başına egemen olan İngiltere, II nci Dünya savaşı öncesi buradaki yeni devletlerle yaptığı antlaşmalarla üstünlüğünü sürdürdü ve 1941 yılına kadar önemli bir karışıklık görülmedi.

Haziran 1940 yılında İtalya'nın savaşa katılması İngiltere'yi güç duruma soktu. İtalya'nın hem Akdeniz'de güçlü bir donanması, hem de Libya'da 20.000 kişilik bir ordusu vardı. İngiltere'nin Mısır da yeterli askeri olmaması ve İtalyan donanması yüzünden Süveyş ile bağlantılarının kesilmesi ve Mısır'ın İtalya tarafından işgali tehlikesi ile İngiltere'nin durumu sarsılırken, Orta Doğu bu devletlerin çatışma alanı haline geliyordu¹⁸⁶.

I nci Dünya savaşı içinde, salgın hastalıklar, büyük açlık, katliam ve toplu göçler yüzünden Orta Doğu nüfusu durgunluk geçirmişti. Fakat II nci Dünya savaşında durum oldukça farklıydı. İngilizlerin ticari ihtiyaçları ve hammaddelere duyulan ihtiyaç Orta Doğuya ticari bir canlılık kazandırmıştı. Ayrıca savaşın dışında da kalması bu canlılığı artırırken; savaşın getirebileceği açlık, hastalık, öldürme, göç gibi tehlikelerin gelmesini engellemişti¹⁸⁷.

A.B.D. II nci Dünya savaşından sonra tüm dünyada giderek ekonomik, politik ve askeri güç haline gelmesi Amerikanın Monreo Doktrinini terk etmesine yol açtı. Artık İngiltere'nin yanı sıra A.B.D. de Orta Doğu ile ilgilenmeye başlıyordu. Savaşın bitmesinden sonra başlayan Sovyet tehdidi ve bu tehdidin önce Doğu Avrupa üzerindeki gücünün görülmesi yeni gelişmeleri hazırladı. Sovyet tehdidinin 1945 yılından sonra Türkiye'yi açıkça hedef alması, Sovyetlerin daha büyük aşamada tüm Orta Doğuya egemen olmak istediklerini ortaya çıkarmıştı. İngiltere bu sorunları tek başına karşılayamazdı. Çünkü artık I nci Dünya savaşından sonra Orta Doğuya tek başına egemen olan İngiltere yoktu. II nci Dünya savaşı İngiltere'yi çok yıpratmış, fakat buna karşılık A.B.D. ve Sovyetler Birliğinin güçlenmelerine yol açmıştı. Bu sebeple II nci Dünya savaşından sonra Orta Doğuda ABD - Sovyet çıkar çatışması ağırlık kazanacaktır¹⁸⁸.

Orta Doğu için asıl sorun II nci Dünya savaşından sonra kurulan İsrail Devleti idi. 1939-1949 yılları arasında İsrail'in kurulması ile Orta Doğunun buhranlı yıllarında tohumları atılıyordu¹⁸⁹.

Almanya'nın savaş öncesi başlayan, özellikle savaş içinde büyük boyutlara ulaşan Yahudi düşmanlığı ve soykırımı, Yahudilerin bütün umutlarını Orta Doğuda kurulacak bir

¹⁸⁵ A.g.m. , s.492.

¹⁸⁶ Ergün AYBARS, "Orta Doğu, Emperyalizm, Petrol ve Türkiye", Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay yay. ,Ankara ,1996 , s.530.

¹⁸⁷ A.g.m. , s.531.

¹⁸⁸ A.g.m. , s.531.

¹⁸⁹ A.g.m. , s.531.

Yahudi Devleti'ne bağlarken; A.B.D.de de bu yolla güçlü destek buluyorlardı. II nci Dünya savaşı süresince Almanların işgal ettiği ülkelerde de olmak üzere milyonlarca Yahudi öldürüldü. Bu durum İngiltere'nin Orta Doğuya göçünü yasaklayan kararına rağmen, Yahudilerin çeşitli yollardan göç etmelerini hızlandırırken; Araplarla Yahudiler arasında çatışmalar sebebiyle Yahudilerinde silahlı çatışma için teşkilatlanmalarını hazırladı¹⁹⁰.

Araplarla yapılan mücadelelerde ise Yahudi teröristlerin kaynağı A.B.D oluyordu. Hatta A.B.D. gazeteleri, Yahudi göçlerini engellediği için İngiltere'ye ağır bir şekilde saldırıyorlardı. A.B.D. de ki Yahudilerin baskısı ve A.B.D. kamuoyunda da destek görmesi sonunda Yahudi milletinin temsilcileri Washington'da etkili oluyorlardı. Diğer yandan Yahudi teröristleri, Yahudi davasına engel olanları da öldürmeye başladılar¹⁹¹.

Yahudilerin 1942 yılında NewYork'ta yaptıkları bir toplantı sonunda hazırladıkları **Baltimore** programı, Yahudilerin Orta Doğuya göçlerinin sınırlandırılmasını ve yerleşmelerinin engellenmesini reddediyordu. Diğer yandan A.B.D de milli bir Yahudi devleti ve milli bir Arap devleti ve bunların esaslarını saptayan bir program hazırladı¹⁹².

II nci Dünya savaşının sona ermesiyle birlikte başlayan Arap-Yahudi vuruşmaları İngiltere'nin bu sorun karşısında tek başına çözüm bulmasını güçleştiriyordu. Bu sebeple İngiltere 1947 yılında "Filistin sorununu her iki tarafında kabul etmediği ve kendi vicdanlarıyla da bağdaşmayacak bir çözüm yolunu zorla empoze etmenin sorumluluğun sadece İngiltere'ye ait olmaması görüşüyle Birleşmiş Milletlere götürdü. Genel kurulun birkaç ay içerisinde hazırladığı raporda; çoğunluk ve azınlıkların durumu göz önüne alınarak; Filistin'de manda idaresinin sona ermesine oy birliği ile karar veriliyordu. Raporda, Filistin'in aralarında ekonomik birlik bulunan bağımsız Arap ve Yahudi devletlerine bölünmesine ve her ikisinin de dışında uluslararası kontrol altında olmasını öngörüyordu. 1947 Kasım ayında A.B.D. ye Sovyetler: Filistin'in bölünmesi önerisini kabul ettiklerini açıkladılar. Bunun üzerine İngiltere 1 Ağustos 1948'e kadar Filistin'i boşaltacağını ve İngiliz kuvvetlerinin "Arapların ve Yahudilerin istemedikleri bir çözüm yolunun zorla kabul ettirilmesinde kullanılmayacağını" açıkladı. BM Genel Kurulunda Filistin'in bölünmesi kararını verdi. Bu karar Yahudiler tarafından iyi karşılanırken, Arap devletleri bu kararı reddetti¹⁹³.

İngiltere'nin Filistin'i terk edeceğinin anlaşılması üzerine, Yahudiler çoğunlukla bulunduğu yerlerde Araplara toplu zulüm yaparak toplu göçe zorladılar. Öyle ki Hayfa'nın Arap nüfusunun %95 i burayı terk etti. Filistin'i terk eden Arapların sayısı ise 300.000'i aşırıyordu. Bu karardan sonra İngiltere Mayıs 1948'de Manda idaresine son vererek Filistin'i

¹⁹⁰ A.g.m. , s.532.

¹⁹¹ A.g.m. , s.532.

¹⁹² A.g.m. , s. 532.

¹⁹³ A.g.m. , s. 532.

terk etti. Bunun üzerine 14 MAYIS 1948'de David Ben Curion, Telaviv'de Yahudi devletinin kurulduğunu açıkladı. Bir çok devlet bunu hemen tanıdılar, fakat Arap devletleri böyle bir kararı tanımadıkları için Askeri harekata başladılar. Yahudilerin 1947 yılından beri de böyle bir saldırıya hazırlıklı olduklarından bir komuta altında savaşa giriştiler. Yeni kurulmuş olan bir milyonluk İsrail devleti; Mısır, Irak, Suriye, Lübnan'dan oluşan ve diğer Araplardan yardım gören Arap ordularına karşı direndiler.

Savaşın büyümesi üzerine BM müdahale kararı aldı. 22 Mayıs 1948'de Güvenlik Konseyi ateşkes kararı verdi. Fakat bir sonuç alınamadı. Ekim ayında İsrail Arap savaşı oldukça şiddetlendiyse de ayın sonunda her iki tarafta ateş kesmeyi kabul ettiler. Şubat 1949'da Mısır'la ve daha sonraki aylarda değişik yerlerde yapılan anlaşmalarla Lübnan, Ürdün, Suriye ile barış yapıldı. 1967 yılı öncesine kadar olan sınırlar bu anlaşmalarla saptandı. Fransa, A.B.D. ve Türkiye'den oluşan bir uzlaştırma komisyonu 1949 - 1951 yılları arasında iki konferans düzenledilerse de etkili olmadı. İsrail'in kurulmasından sonra, İsrail'in dışında kalan Filistin Ürdün'e bağlandı¹⁹⁴.

1- Petrol Sorunu ve Orta Doğu :

Orta Doğu, petrol kaynaklarının keşfinden sonra Dünya tarihinde, o güne kadar görünenin de ötesinde büyük önem kazandı. Dünya üretiminin petrole dayandığı A.B.D.'nin kısmen, fakat Batı Avrupa ve Japon ekonomisinin, Orta Doğu petrollerine bağlı olduğu göz önüne alınırsa bu önemin gerekçesi açıklık kazanır. Bu sebeple eskiden yalnız ticaret yolları ve İngiltere'nin sömürge yolları üzerinde olmasından dolayı stratejik önemi olan Orta Doğu, petrol sebebiyle geçmişte hiç görülmemiş olan bir ekonomik stratejik bölge oldu. Dünyadaki hiçbir madde Orta Doğu petroleri kadar gelişmiş ülkeler arasında rekabete sebep olmadı¹⁹⁵.

Arap ve Orta Doğu Petrolleri gerek aramadaki kolaylık, gerekse çıkarmadaki kolaylık ve maliyet fiyatlarının düşüklüğü sebebiyle daha başlangıcından itibaren gelişmiş ülkelerin ihtirasını uyandırmıştır. Orta Doğuda petrolün varlığı eskiden beri bilinmekle beraber bir işletme konusu ve endüstri hammadresi olarak üzerinde durulması 1900 senesinde başlar. Petrol 1859'da bulunmasına rağmen önem kazanması daha sonraki yıllarda motorlu araçların gelişmesi ve bunların yaygın hale gelmesiyle oldu. Aynı zamanda petrol endüstrinin hammadresi olarak kullanılmaya başlamasıyla beraber petrolün önemi artmıştır¹⁹⁶.

Petrolü Ortadoğu'da ilk olarak işlenmek üzere ele alınan ülke İran oldu. 1901 yılında İngiltere Güney İran'da petrol aramak için 60 yıllık bir imtiyaz elde etti. Buna göre karın % 16 sı İran'a kalıyordu. Bir özel girişim olan ilk aramada 1908'de petrol bulundu. Şirket malı sıkıntıda olduğu için, İngiltere Amirallik Dairesi paraca yardım etti ve böylece ilk önemli

¹⁹⁴ A.g.m. , s. 533.

¹⁹⁵ A.g.m. , s. 533.

¹⁹⁶ A.g.m. , s. 533.

kuruluş olan Anglo Persion Oil Company oluştu. 1911 yılında 43.773 ton olan üretim I.Dünya Savaşı başında 300.000 tona ve savaş içinde ise 1.000.000 tona ulaştı. Savaş içinde en büyük sıkıntılardan birisi petrol oldu. 1917’de Rusya Kafkas petrollerini millileştirince petrole duyulan ihtiyaç daha da arttı. Böylece petrol giderek ülkeler arasında bir rekabet sorun olmaya başladı. I.Dünya Savaşı sonrasında İngiltere Ortadoğu petrollerinin %50 sini elinde bulunduruyordu. İngiltere’nin bu dönemdeki en önemli rakibi ABD ve Sovyetler Birliği idi.

2- II.Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Ortadoğu Petrolleri :

II.Dünya Savaşı öncesinde Ortadoğu petrollerini elinde bulunduran İngiltere ve ABD savaş içinde üretimi daha da arttırmak zorunda kaldılar. Bu artış Ortadoğu ülkelerini kullanmalarına yardımcı olurken. ABD, Avrupa ülkelerine yapacağı petrol yardımını buradan sağladı. Böylece kendi toprağındaki petrol yataklarını tüketmemek olanağını buldu. 1948-1951 yıllarında Avrupa’da tüketilen petrole bakarsak durum daha iyice anlaşılır¹⁹⁷.

	1938	1946	1948	1951
ABD Petrolü	% 76,7	% 75,4	% 61,4	% 17,9
Ortadoğu Petrolü	% 23,3	% 24,6	% 38,6	% 82,1

II.Dünya Savaşından sonra ABD, dünya devleti haline gelmesi ve Batı Bloğu ekonomisine ve politikasına ağırlığını koyması ile birlikte, Ortadoğu Politikasına ve petrol yataklarına da aynı şekilde egemen olmaya başladı. Fakat yine bu tarihten sonra önemli bir sorun olarak petrol yataklarına sahip olan ülkelerle işletmeciler arasında anlaşmazlık başladı.

İran petrollerinin millileştirilmesi ile meydana gelen kriz, İran’ın %50 hisse istemesi ise 1949 yılında başladı. 1949 yılında İran’ın üretimi 30 milyon tonu buluyordu. 1951’de İran Parlamentosu İran petrollerini millileştirince İngiltere konuyu Lahey Yüksek Adalet Komisyonuna götürdü. Burada bir sonuç alınamadı. Burada bir sonuç alınamaması üzerine İngiliz personeli İran’ı terk etmek zorunda kaldı. Fakat İran’ın elinde ne personel ne de sermaye olmadığı için işi yürütemedi. 1954 yılında petrol üzerinde anlaşmaya varıldı. İngiltere, ABD ve İran’ın katılması ile yeni bir kuruluş oluştu. Böylece önemli bir kriz atlatıldı.

İkinci önemli kriz, Mısır’ın Süveyş kanalını millileştirmek istemesi ile doğdu. Doğrudan petrole ilişkili olmamasına rağmen Ortadoğu petrolünün Avrupa’ya bu yolla gelmesi bakımından Süveyş’in önemi büyüktü¹⁹⁸.

¹⁹⁷ A.g.m. , s. 535.

¹⁹⁸ A.g.m. , s.535.

3- II.Dünya Savaşı Sonrası Ortadoğu Ve Önemli Olaylar :

I.ve II.Dünya savaşları arasında Ortadoğu'ya egemen olan İngiliz gücü, II.Dünya Savaşı içinde zayıflamaya başlayınca ABD Ortadoğu politikasında giderek ağırlık kazandı. Gerçekte, İngiltere ve ABD arasındaki rekabet Anglo-Amerikan çıkarlarının işbirliği şekline dönüşerek bütünleşirken Ortadoğu için de aynı politika izlenmeye başlandı. İngiltere'nin hemen tüm dünyada zayıflayan etkinliğini ABD gücü doldurdu. ABD artık bir dünya devleti olmuştu. Özellikle Ortadoğu petrolü üzerindeki çıkarları dolayısıyla bölge, ABD ve tüm Avrupa ekonomisi için can damarı idi. Fakat II.Dünya Savaşı içinde Almanya'nın yenilmesinde büyük yeri olan ve dünya politikasına II.Dünya Savaşı sonrası süper güç olarak giren Sovyetler Birliği de Ortadoğu ile ilgilenmeye başlıyordu. Bütün tarih boyunca olduğu gibi II.Dünya Savaşından sonra da iki büyük düşman gücün rekabet alanına gelmesine ve mücadelelerinin başlamasına sahne oluyordu¹⁹⁹.

II.Dünya Savaşı içinde İngiltere, ABD ve Sovyetler Ekim 1943'te Moskova'da yaptıkları görüşmede, savaş sonrasında nüfuz alanları kurmayacaklarını kabul ettiler. Fakat Sovyetler savaşın son yıllarında Alman yenilgisinin kesinlik kazanmasından sonra komünizmin, Avrupa'da üstünlük sağlaması için önlemler almaya başladı. 1945 yılında Yalta ve Postdam Konferanslarında, savaşın kesin kazanacak sahipleri, dünya politikası altında kararlar alırken, Sovyetler, Ortadoğu'nun kapısı bulunan Boğazlar üzerinde egemenlik hakları sürdürdüler. 1925 tarihli Türk-Sovyet Karşılıklı Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını tek taraflı fes ederek, Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerindeki isteklerini resmen bildirdi. Türkiye üzerindeki bu baskı, diğer taraftan İngiliz-ABD çıkarlarının Ortadoğu'daki üstünlüğünü de tehdit ediyordu. Sovyetler Doğu Avrupa ülkelerinde de komünist rejimler kurarak kendi nüfuz sahalarını genişletti.

Sovyetler Birliğinin Türkiye ve Yunanistan üzerindeki baskısı karşısında, ABD her şeyden önce Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de kendi çıkarlarının tehlikede olduğunu görerek, bölgenin sorumluluğunu üzerine aldı. Artık bu tarihten sonra İngiltere'nin yerini ABD doldurdu²⁰⁰.

Ortadoğu ülkeleri arasında bir birlik bulunmaması emperyalist güçlerin buraya sızmalarını kolaylaştırırken, çeşitli sorunlar yüzünden zaman zaman sıcak savaşın yaşandığı bölgede ülkelerin kendi içinde de yapısal durumlarından gelen çalkantılar devam ediyordu. Türkiye 1960 ihtilali ise daha geniş bir demokratik Anayasaya geçerken, ittifak sisteminden ayrılma eğilimi göstermedi. Ancak Kıbrıs sorunu yüzünden, Yunanistan ile arası açılırken müttefiklerin baskısı ile karşılaşınca daha gerçekçi bir dış politika izlemeye başladı²⁰¹.

¹⁹⁹ A.g.m. , s.536.

²⁰⁰ A.g.m. , s.537.

²⁰¹ A.g.m. , s.538.

II- AMERİKAN ASKERİ YARDIMI

A- SAVAŞ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİ:

II. Dünya Harbi başladığı zaman beş senelik planların bir kısmı tatbik edilmişti. Dokuma, iplik, şeker, suni ipek, gülyağı fabrikaları kurulmuş işliyorlardı. Fakat hele dokuma ve kağıt sanayi henüz ihtiyacımızı karşılamıyordu. Makine, yedek parça ve sanayi mamul bakımından gene dışarıya muhtaçtık²⁰².

1938 senesinde diğer devletlerle olan dış ticaret istatistiği şöyle idi²⁰³.

Almanya - %49

Amerika - %11.4

İngiltere - %7.3

Rusya - %3.7

Fransa - %2.3

Almanya 1931 yılından beri Türkiye'nin birinci müşterisi idi. Avusturya ve Çekoslovakya'nın Almanya'ya katılması ile Ticaret hacmimizde 12 milyar liralık bir artış göstermişti.

Netice olarak, harbin başında Almanya ile olan ticaretimiz Türkiye genel ticaretinin %60'ını bulmuştu.

B- TRUMAN DOKTRİNİ

Başkan Truman'ın kararı, ABD'nin geleneksel içe dönüklük politikasının sona ermesine, Marshall Planının gerçekleşmesine ve Atlantik Antlaşmasının doğmasına yol açmasının yanı sıra önemi o zamanlarda açıkça anlaşılmayan çok büyük değişikliği simgeledi.

Truman'ın yaptığı açıklamadan 15 gün sonra bile kararıyla ilgili olan İngiliz yüksek temsilcileri dahi Başkan Truman'ın bu kararının nereye varacağından emin değillerdi. Talimatlara uygun olarak 30 yıllık sürenin tamamlanmasından sonra yayınlanmasına izin verilen bazı İngiliz belgeleri; Başkan Truman'ın böyle bir karar vermesine neden olan

²⁰² Seyfi Kurtbek, *Harp ve Ekonomi*, İnsel Kitapevi, İstanbul, 1942, s.170.

²⁰³ A.g.e., s.171.

koşulları gün ışığına çıkarıyor. Savaşı takip eden yıllarda ABD ile İngiltere arasında imzalanan bir anlaşma gereğince İngiltere, Yunan ve Türk kuvvetlerinin yeniden düzenlenmesi ve donatılmasından sorumlu tutulmuştu²⁰⁴.

II nci Dünya Savaşından sonra, Amerikan kamuoyunda, Amerika'nın tekrar kabuğuna çekilerek, Avrupa'nın karışık siyasetinden uzak durması söz konusu olmuş ise de Sovyet Rusya'nın komünist emperyalizmine çabucak hız vermesi ve bundan doğan gelişmeler, ABD'yi, gerçekçi olmayan ümitlere kapılmaktan kısa sürede alı koydu.

II nci Dünya Savaşından sonraki barış düzeninde ABD Sovyetlerle işbirliği yapamayacağını, vakit fazla geçmeden anlamıştır. Komünizmin ortaya çıkardığı evrensel düşünce, ABD'nin sadece Avrupa'daki gelişmelerin değil, milletlerarası düzen ve politikanın korunmasında sorumluluklar almaya yönelmiştir. Geleneksel ABD dış politikasındaki bu radikal değişimin başlangıcını da Truman Doktrini teşkil eder²⁰⁵.

II nci Dünya savaşı sona erdiğinde Türkiye güvenlik ve ekonomik durum açısından Yunanistan ve İran gibi komşu ülkelere nazaran göreceli olarak daha iyi bir konumdaydı. Sovyetler tarafından sürekli tehdit edilen Türkiye²⁰⁶, savaş bittiği halde 600.000 kişiden oluşan ordusunu terhis edemeyerek, silah altında tutmaya mecbur kaldı²⁰⁷.

Sovyet davranışının Türkiye bakımından en önemli sonuçlarından biri ordusunu hala savaş sırasındaki mevcudunda tutmak zorunluluğu olmuş idi. II nci Dünya Savaşı bittikten sonra olağan duruma dönmek, savaş içinde sayıca artan ordunun bir kısmını terhis etmek, ekonomik durumunu geliştirmek istemesine rağmen, Sovyet baskısı buna imkan vermemiştir. İktisadi gücü büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutmaya yeterli olamayan Türkiye için, bu durum karşısında tek çıkar yol dış yardım aramak oluyordu.

²⁰⁴ Alexander Randel, "Truman Doktrini Arifesinde", NATO Dergisi, Sayı 3, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1978, s.23.

²⁰⁵ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990) I, T. İş Bankası Yay., 9.Baskı, Ankara, 1993, s. 441.

²⁰⁶ Bkz.; Rus Tehlikesine Karşı A.B.D. Desteği, Ayın Tarihi, No 160, Yıl 1947, s. 28.

²⁰⁷ Ayşegül Sever, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu (1945-1958), I. Basım, Boyut Matbaa, Ekim, 1997, s. 43 (Bkz. Ayın Tarihi, No : 166, Eylül 1947, s.27-28.) Truman Doktrininin Türkiye Cumhuriyeti için iki bakımdan büyük siyasi zaferdir: 1. Tecavüz ve istila siyasetine mistik bir ideoloji haline sokmuş bir dev komşu ile yan yana yaşamak zorunda bulunan Türkiye, yalnızlıktan kurtulmuş İstiklali ve hürriyeti kaygısında dünyanın en kuvvetli, aynı zamanda hürriyet ve istiklal prensiplerine en bağlı dost ve yardımcı edinmiştir. Türkiye'nin en büyük kazancı Amerika'nın bu maddi yardımı değildir. Hiç şüphesiz Türkiye 100.000.000 dolar nazari kıymet biçilecek harp malzemesini kendi imkanlarıyla hemen satın alacak kudrette olmadığı gibi bu çeşit ve derece bol malzemeyi bugün dünya piyasasından bulmakta mümkün değildir. Fakat Amerikanın vereceği malzemenin değeri ne olursa olsun bizce daha emniyetli nokta, Amerika'yı bu yardıma götüren sebep ve etkenlerdir. En önemli nokta dünya barışında ve milletlerarası emniyet meselesinde Türkiye varlığının, Türkiye istiklalinin ne büyük yer tuttuğunun Amerika'da nihayet anlaşılmış olmasıdır. Bundan başka gene çok ehemmiyetli bir nokta, Türk ordusunun herhangi bir tecavüze karşı koyacak kudret ve cesarete olduğuna Amerika'nın inanmasıdır. 2. Türkiye bu yardımı elde etmek için kendi gıyabında Amerika'da çetin imtihanı geçmiştir. Başkan Truman'ın bu yardım teklifi kongreden pek kolay geçmedi. Bu yardım tasarısı günler ve haftalarca Türkiye'nin lehinde ve aleyhinde türlü sözler söylenmesine ve bir çok yazılar yazılmasına yol açtı. Amerikan efkarı ile kongre üyelerinden kurulmuş bu muazzam mahkemede kendini müdafaa edebilmek için Türkiye hazır değildi. Türkiye'nin emsalsiz şerefi, kendi müdafaasının; Amerikan hükümeti başta, bizzat Amerikalılar tarafından yapılmış olmasındandır. Amerika yardımı asıl bundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milleti için büyük bir siyasi zafer teşkil eder.

1946 Bütçesinin neredeyse yarısı bu kalabalık ordunun harekate hazır halde tutulmasına harlandı. Savunmaya yönelik bu yüksek askeri harcamanın bir sonucu olarak, hükümet yatırım yapacak ya da ülkeyi sanayileştirecek maddi olanaklardan yoksun kalmıştı. Dolayısıyla da dış yardıma ihtiyaç duymaktaydı. Her ne kadar Türkiye savaş sırasında “Ödünç Verme ve Kiralama Yasası” çerçevesinde Amerikan yardımından büyük ölçüde yararlanmışsa da savaşın bitmesiyle bu yardım programı son bulmuştu²⁰⁸.

Eylül 1946’da Türkiye; İthalat ve İhracat Bankası aracılığıyla 500 milyon dolarlık ekonomik yardım için Washington’a başvurduğunda sadece 25 milyon dolarla ödüllendirildiğini öğrenecekti.

Askeri yardım konusunda Türkiye daha da büyük bir hayal kırıklığı yaşayacaktı. 23 Ağustos 1946 tarihli bir memorandumda A.B.D. Genel Kurmay Başkanlığı Türkiye’yi stratejik açıdan “Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’nun en önemli askeri faktörü” olarak nitelendirdi ve bunun sonucunda A.B.D. yönetimine Türkiye’ye silahlı kuvvetlerinin savunma kabiliyetini güçlendirmek için A.B.D.den silah, askeri uçak ve diğer askeri donanımları satın alma izni verilmesini tavsiye etti. Ancak Türkiye’ye gerekli askeri donanımın sağlanması için herhangi bir şekilde kredi açılmadı²⁰⁹.

Türkiye II nci Dünya Savaşı içinde İngiltere’den dış yardım almıştı. İngiltere savaş sona erdikten sonra da Türkiye’ye yardım etmeye devam etmiştir. Aynı biçimde II nci Dünya Savaşı sırasında ABD’de Türkiye’ye askeri yardımda bulunmuştu. ABD II nci Dünya savaşı boyunca Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince Türkiye’ye 95 milyon dolarlık savaş malzemesi vermiştir. ABD’nin 11 Mart 1941 tarihli Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince 4 yıl süreyle yaptığı yardım iki devlet arasında bir anlaşma konusu olmamıştı. II nci Dünya savaşının son günlerinde, ABD bu yardımı bir anlaşmaya bağlamak istemiş ve iki hükümet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 23 Şubat 1945’te Ankara’da bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince Türkiye savaş sürdükçe ABD’den savunma madde ve hizmetleri almaya devam edecek, buna karşın savaş sona erdiği zaman bu anlaşma gereğince kendisine devredilmiş olan savunma maddelerinden imha, kayıp ve istihlak edilmemiş olanlardan ABD’nin lüzum göstereceklerini geri verecektir.

1- Türkiye’nin, Ödünç Verme ve Kiralama Kanunundan Doğan Bütün Borçlarının Silinmesine Ait Türk-Amerikan Anlaşması :

II. Dünya savaşı sırasında Almanya, İtalya ve Japonya arasında 27 Eylül 1940’da üçlü paktın imzalanması Amerika tarafından tepki ile karşılandı. Bu sırada Amerika tarafsız bulunmakla beraber Amerikan – Japon münasebetleri iyi olmadığı gibi 1 Eylül 1939’da

²⁰⁸ Haluk Ülman, *Türk Amerikan Diplomatik Münasebetleri, (1939-1947)*, A.Ü.S.B.F. Yay, Ankara, 1961, s. 90.

²⁰⁹ Ayşegül Sever, a.g.e. ,s.44.

savaşın çıktığı günden itibaren İngiltere'nin savaş çabalarına da sempati gösteriyordu. Japonya'nın Mihver devletleri ile 27 Eylül 1940 ittifakı üzerine, Amerikan Kongresi milli savunmanın menfaati ve savunmaları Amerikan savunmasında hayati olan ülkelere yardım etmek üzere 11 Mart 1941'de, Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'nu²¹⁰ kabul etti.

Kongre, Başkan Roosevelt'in isteği üzerine, 27 Mart 1941'de İngiltere'ye 7 milyar dolarlık yardım yapılmasını kabul etti. Bundan sonra, Türkiye'de dahil bir çok ülke bu kanunun ön gördüğü yardımlardan yararlanmıştı.

7 Mayıs 1946 tarihli anlaşma Türkiye'nin Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'ndan doğan borçların silinmesine dairdir. Savaştan harap ve bitik vaziyette çıkan ve yardımlardan yararlanan devletler bu yardımdan doğan borçlarını ödeyemeyeceklerini açıkça ifade etmişlerdir. Ancak birkaç küçük devlet bu borcunu ödemiştir. Sovyet Rusya ise 11 milyar doları bulan borcunu ödemeyi açıkça reddetmiştir.

Almanya ile 18 Haziran 1941'de Türkiye'nin imzaladığı "Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması"'nın imzalanmasından 4 gün sonra da, 22 Haziran 1941'de Hitler Almanya'sı Rusya'ya saldırdı²¹¹.

Türkiye'nin saldırıdan 4 gün önce Almanya'ya Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paketi imzalayıp Almanya'yı rahat bırakması Amerika'yı son derece sinirlendirdi ve Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu çerçevesinde Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımı kesti. Fakat daha gerçekçi düşünen İngiltere bu durumda Türkiye'nin elden çıkmasını önlemek için, Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu çerçevesinde Amerika'dan aldığı yardımların bir kısmını Türkiye'ye devretti.

Başkan Truman 21 Ağustos 1945'te Beyaz Saray'dan yayınladığı bir bildiri ile Ödünç Verme ve Kiralamaya son vermiştir. Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ile ABD'nin 1941 Mart'ı ile 1945 Ağustos'u arasında çeşitli ülkelere yaptığı yardımın miktarı 48.5 milyar doları bulmuştur. Bu paranın ancak 7.8 milyar doları geri dönmüştür.

7 Mayıs 1946 tarihli Türk - Amerikan Anlaşmasının metni şöyledir.

Türkiye Cumhuriyeti ve ABD Hükümeti ile Ödünç Verme ve Kiralamanın ve II. Dünya Harbi dolayısıyla her iki hükümetten birinin diğerinden olan mali talepte bulunmanın kesin surette hal ve tesviyesine girişmek arzusunu besleyerek,

Müşterek düşmanın yenilmesi ile şimdiden elde etmiş oldukları menfaatleri dikkat nazara alarak ve Ödünç Verme ve Kiralama ile bu haktan doğan mütalebeler ve vecibeler

²¹⁰ Bkz.; **Ayın Tarihi**, No: 160, Mart 1947 , s.26.; Ödünç verme ve kiralama Kanunu Hakkında Ayrıntılı Bilgi İçin.

²¹¹ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, T.T.K.Basımevi, Ankara, 1991, s.143.

mukabilinde bu anlaşmada açıklananlar dışında, munzam hiçbir menfaat aramamaktaki kesin niyetlerini pekiştirerek,

Bu hal ve tesviyenin tam ve kesin olduğunu beyan ederek,

11 Mart 1941 Kanunu gereğince yapılacak yardıma alakalı esaslar hakkındaki 20 Şubat 1945 tarihli anlaşmanın 7. maddesi hükümlerine uyarak bağlandıkları genel vecibelere binaen:

- a. Dahili ve milletlerarası gerekli tedbirlerle bütün milletlerin hürriyet ve refahının maddi temellerini teşkil eyleyen istihsal, iş, malların mübadele ve istihlakının arttırılması,
- b. Milletlerarası ticarette her türlü farklı muamelelerin ortadan kaldırılması,
- c. Gümrük tarifelerinin ve diğer ticari engellerin indirilmesi ve hafifletilmesi,

Aşağıdaki hususlar da mutabık kalmışlardır.

Madde I.

Bu anlaşma kullanılan “Ödünç Verme ve Kiralama maddesi” tabiri 11 Mart 1941 Kanunu gereğince Birleşik Devletler Hükümeti tarafından

- a. İster Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine,
- b. İster her hangi diğer bir hükümete devredilmiş olup bu hükümetçe bilahare Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine devrû teslim edilen herhangi madde manasına gelir.

Madde II.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu anlaşmanın icra mevkiine konmasını takip eden 30 gün içinde Birleşik Devletler Hükümetine tam “4.500.000” Birleşik Devletler doları ödeyecektir.

Bu para şunların bedelini teşkil eder:

- a. (i) Bedelleri Birleşik Devletler Hükümetine hiç ödenmemiş bulunan, ve
(ii) 1 Eylül 1945 gece yarısında Türkiye Hükümetinin, ajanlarının veya yedieminlerinin tasarrufunda veya kontrolü altında bulunmakta olan yahut da bu tarihten sonra Türkiye Hükümetinin, ajanlarının veya yedieminlerinin tasarruf veya kontrolüne girmiş olan makine – aletler kategorisine giren bütün Ödünç Verme ve Kiralama maddeleri, istihsale yarayan diğer makineler, lokomotifler ve diğer demiryolu müteharrik malzemesi, bir buçuk ve daha yüksek tonluk yük kapasitesinde kamyonlardır.
- b. 11 Mart 1941 tarihinden sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine devredilmiş bulunan ve bedellerinin peşin ödenmesini talep etmek Birleşik Devletler Hükümetince mûtaad olduğu halde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Birleşik Devletler Hükümetine bedelleri henüz ödenmemiş bulunan bütün Ödünç

Verme ve Kiralama maddeleri (peşin ödemeyi gerektiren taleplerle alınanlar hariç).

- c. İki hükümetten birinin II.Dünya harbinden doğan ve diğerinden olan alacaklarının tam tutarı (Cumhuriyet Hükümeti tarafından şimdiye kadar peşin para ile ödenmek üzere taleplerle alınıp ödenmemiş bulunan Ödünç Verme ve Kiralama maddelerine ait bedeller hariçtir.

Madde III.

Bu anlaşmanın ikinci maddesinin (a) ve (b) fıkralarında tasrih edilen bütün maddeler ve halen Türkiye Cumhuriyetinin, ajanlarının ve yedimlerinin tasarrufu veya kontrolü altında bulunan bütün Ödünç Verme ve Kiralama maddeleri –ki bunların bedelleri ABD Hükümetine tamamen ödenmiş bulunmaktadır- iş bu anlaşma mucibince tasarruf ve kullanma bakımından Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin kayıtsız ve şartsız tam mülkiyetine girer.

Madde IV.

- a. Birleşik Devletler Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Devletler Hükümeti arasında karşılıklı yardıma müteallik esaslara dair 23 Şubat 1945 tarihli anlaşmanın 5. maddesi hükümleri gereğince, şimdiki fevkalade şartlar devresinin, Birleşik Devletler Başkanı tarafından tayin edilecek şekilde sona ermesiyle, bu anlaşma hükümlerine tevfikân devredilmiş olup tahrip, zayi ve istihlak edilmemiş veya Birleşik Devletlerin veya Batı yarımküresinin savunmasına faydalı veyahut Birleşik Devletler için başkaca faydası bulunduğu Başkan tarafından tayin edilecek olan savunma maddelerini geri alma hakkını haizdir. Her ne kadar, Birleşik Devletler Hükümeti, bu geri alma hakkını umumi olarak kullanmak niyetinde değilse de, Birleşik Devletler Hükümeti iş bu hakkını, bu anlaşmanın 2. maddesinin (a) ve (b) fıkralarında tasrih edilen maddeler hariç olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti geri alma talebi ihbar edildiği tarihte tahrip, zayi ve istihlak edilmemiş olan Ödünç Verme ve Kiralama maddeleri için karşılıklı olarak mutabık kılınacak, bu usule göre 1 Eylül 1945 tarihinden sonra herhangi bir zamanda kullanabilir.
- b. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, iş bu anlaşmanın 2. maddesinin (a) ve (b) fıkralarında tasrih edilenler dışında kalan Ödünç Verme ve Kiralama maddelerini üçüncü hiçbir memlekete devretmeyecek ve onun tasarrufuna bırakmayacaktır.

Madde V.

İki hükümetin (Krom stoklarının kullanılmasına müteallik olarak yeni yapılan anlaşma ve Türkiye'nin içinde ve dışında bulunan Birleşik Devletlere ait malzeme fazlasının satışına dair anlaşma gibi) mevcut anlaşmalardan doğmuş olup ödenmesi mükellefiyeti evvelce kabul

edilen ve hesaplaşma usulü karşılıklı kararlaştırılan mali alacakları yukarıda bahsi geçen anlaşmalara göre hal ve tesviye edileceğinden iş bu anlaşma da yer bulmamıştır.

İş bu anlaşmada ki taahhütler dolayısıyla ve mümkün olduğu kadar şumullü bir hal ve tesviyeye erişmek ve iki hükümet arasında uzun müzakerelerin önünü almak amacıyla iki hükümetten birinin, ajanlarının veya vasıtalarının diğerinden, ajanlarından veya vasıtalarından olan,

- a. Ödünç Verme ve Kiralamadan doğan, yahut
- b. 11 Mart 1941 tarihinde veya bundan sonra ve 2 Eylül 1945 tarihinden evvel, II. Dünya Harbi hareketinden dolayı veya bu vesile ile usule gelmiş olup, bu anlaşmada ayrıca yer bulmamış olan herhangi bir mahiyette bütün mali mütalebeler bu anlaşma ile iptal edilmiştir; ve iki hükümetten hiç birisi bundan böyle diğerine karşı hiçbir mütalebeyi ne ortaya atacak ne de takip edecektir.

İş bu anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi mümkün olduğu kadar kısa zamanda Ankara'da nota teatisi sureti ile tayin edilecektir.

Ankara'da 7 Mayıs 1946 tarihinde Türkçe ve İngilizce ikişer nüsha olarak ve her iki metin aynı zamanda muteber olmak üzere yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti namına

Hasan SAKA

Edwin C. WILSON

24 Şubat 1947'de İngiltere'nin A.B.D.Büyükelçisi Lord Inverchapel A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye ve Yunanistan'la ilgili olarak iki nota sundu. Bu notalarla İngilizler, kendilerinin bu ülkeye yardım yükünü daha fazla taşıyamayacaklarını belirterek A.B.D.yi Türkiye ve Yunanistan'a gerekli askeri ve ekonomik yardımı temin etme sorumluluğunu üstlenmeye davet ediyorlardı²¹².

İngiliz notasının sunulmasından kısa bir süre sonra, A.B.D. Dışişleri Müsteşarı Dean Acheson'un görevlendirdiği özel bir komite yardım konusunu incelemeye başladı. Komite, İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yardım sağlamadaki rolünü üstlenmenin uygun olacağı sonucuna vardı. 26 Şubat 1947'de A.B.D. Başkanı ile ilgili bakanlıkların Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardım yapılması konusunda verdikleri kararı onayladı. Üst düzeydeki bu fikir birliğine rağmen verilecek yardıma ilişkin uygun bir yasa hazırlama aşamasında önemli zorluklar çıkacaktı. Çok sayıda kongre üyesi ve genelde kamuoyu "henüz tam olarak durumun ciddiyetinin farkında değildi ve A.B.D.nin Yakın Doğu'ya büyük miktarlarda para harcamasına ve dünyanın bu bölgesinde baş rol oynamasını istemiyordu.

²¹² Ayşegül Sever, a.g.e. ,s.45.

Genel olarak, A.B.D.'nin refahının devamlılığı için Yakın Doğunun geleceğinin Uzak Doğu ve Avrupa'dan daha az önemli olmadığı idrak edilmiş değildi²¹³.

1946 yılında Sovyet Rusya üç ana istikamette nüfuz etmeyi hedeflemiştir.

1. İran üzerinden Orta Doğu Petrolleri ve Basra Körfezi ile Hint okyanusu
2. Türkiye üzerinden boğazlar,
3. Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden de keza Doğu Akdeniz.

Savaşın sona ermesiyle birlikte ABD bu yardımı kesince, Türkiye yalnız İngiltere'nin yardımıyla yetinmek zorunda kalmıştır²¹⁴.

Bu üç istikamet, İngiltere'nin uzak doğu siyasetini tehlikeye sokuyordu. Her üç bölge de İngiltere'nin Rusya'ya karşı 19 ncı yüzyılda en hassas noktaları olmuştur. Fakat II nci Dünya Savaşı İngiltere üzerinde öyle bir tahribat yapmıştır ki, artık İngiltere'nin bu bölgeleri savunmak için Sovyet Rusya'nın karşısına çıkacak hali yoktu. Ve İngiltere şunu da görüyordu ki yeniden canlanan Rus Emperyalizminin karşısına dikilebilecek tek kuvvet A.B.D. idi. Bundan dolayı İngiltere 1947 Şubat'ında A.B.D. hükümetine, biri Türkiye diğeri Yunanistan hakkında olmak üzere iki muhtıra verdi. Bu muhtıralarda, Türkiye'nin Batı savunması için ehemmiyeti belirtilerek Türkiye'ye hem ekonomik hem de askeri yardım yapılması gerektiği, İngiltere'nin bu yardımları yapamayacağı ve hatta Yunanistan'daki askerlerini dahi geri çekmek zorunda bulunduğunu ve dolayısıyla sorumluluğun Amerika'ya düştüğü belirtildi²¹⁵.

II nci Dünya savaşının sona ermesiyle birlikte, Türkiye başlıca iki önemli ekonomik sorunla karşı karşıya kalmış bulunuyordu.:

- 1) Savaş sırasında yükselen ihraç mallarının savaşın bitmesiyle normal seviyeye inmesinin doğurduğu güçlükler
- 2) Bir yandan ordusunu savaş mevcudu üzerinde tutarken diğeri yandan da endüstrisini geliştirme ve yeni çalışma alanları açmak için giriştiği çabalar²¹⁶.

Bütçe de 245 milyon dolarlık altın ve döviz stoku bulunduğu halde, Sovyetler ile savaş ihtimalini düşünerek bu stoku kullanmak istemeyen Türk yöneticileri karşılaştıkları iktisadi sorunları yenmek için bir yandan uzun vadeli iç borçlanmadan, diğeri yandan da dış kredilerden faydalanmayı denemişlerdir. Dış kredi konusunda atılan ilk adım, ABD'den, 1945 yılının sonlarına doğru İthalat ve İhracat Bankasının aracılığıyla 300 milyon dolarlık bir kredi

²¹³ A.g.e. , s. 46.

²¹⁴ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Olaylarla Türk Dış Politikası, II Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)" A.Ü.S.B.F. Yay. 7. Baskı , Ankara ,1989, s.211.

²¹⁵ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), 9. Baskı , T.İş Bankası Yayınları, , Ankara, 1993, s. 441-442.

²¹⁶ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m. ,s.212.

istenmesidir. Fakat ABD, 1946 yılı sonuna kadar Türkiye'nin bu isteğine olumlu cevap vermemiştir.

Türkiye'ye yapılan ilk ABD ekonomik yardımı, 1946 Ekiminde İthalat ve İhracat Bankasının, 5 yıl vade ve %4 faizle verdiği 25 – 50 milyon dolarlık kredidir.

Türkiye'nin ABD'nin askeri ve iktisadi desteğini aradığı günlerde, Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye'nin komşusu olan Yunanistan'da komünizm tehdidi ile karşı karşıya bulunuyordu. Yunanistan'a yardım etmek görevi de büyük ölçüde İngiltere'ye düşüyordu. Nitekim İngiltere bu amaçla, 1944 Ekiminde Yunanistan'a giren kuvvetlerinin bir kısmını savaşın bitmesinden sonra geriye çekmemiş ve bu devlete önemli ekonomik ve askeri yardımlar yapmıştır. Savaş sonrası İngiliz ekonomisi güç durumda olduğu için 21 Şubat 1947'de ABD Dışişleri Bakanlığına biri Yunanistan, diğeri de Türkiye ile ilgili iki muhtıra vererek, bu iki devlete savaşın sona ermesinden bu yana yapılmakta olan askeri ve iktisadi İngiliz yardımının 1947 Martından sonra kesileceğini ve Yunanistan'daki İngiliz kuvvetlerinin çekileceğini bildirmiştir.

Türkiye ile ilgili muhtırada İngiliz hükümetinin, Türkiye'nin bağımsızlığını Batı savunması bakımından çok önemli gördüğü ve bunun içinde ve bu sebeple Türkiye'ye mutlaka askeri ve iktisadi yardım yapılması gerektiğini söylemiştir. Ancak İngiltere'nin içinde bulunduğu durum bu yardımı yapmasına engel olmaktadır. İngiliz hükümetine göre, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve askeri gücünü çoğaltmak görevi, bundan böyle ABD'ye düşmektedir²¹⁷.

Yunanistan'ın Türkiye'ye göre göreceli olarak daha kötü olan durumu yardım konusunda Kongreyi ve Kamuoyunu ikna etmede daha çok kullanıldı ve etkili oldu. Yunanistan'la karşılaştırıldığında, Türkiye o sıralarda pekte muhtaç bir görünüm sergilemiyordu. Ayrıca siyasi açıdan da Türkiye Yunanistan'dan daha istikrarlıydı. Yunanistan'ın aksine Türkiye'de komünistlerin iktidarı ele geçirmesi tehlikesi söz konusu değildi. Daha da önemlisi, Cumhurbaşkanı İnönü ülkeye çok partili demokratik sistemi getirmek için önemli adımlar atıyordu ve Ocak 1946'da Demokrat Parti kuruldu.

Siyasi açıdan daha istikrarlı bir konumda olmasının yanı sıra Türkiye'deki ekonomik koşullarda yine Yunanistan'a kıyasla daha iyiydi. Türkiye savaştan hayli büyük miktarda altın ve döviz rezerviyle çıkmıştı.

Türkiye bu dönemde Ekonomik hayatına liberalizmi getirme çabaları da vardı. Yine Türkiye bu dönemde ihtiyaç duyduğu malları ithal edebiliyor ve bu sayede rekabet şansı olmasa da mevcut endüstriyel tabanını karşılayabiliyordu. Ancak bütçesinin yarısını

²¹⁷ A.g.m. , s.213.

silahlanmaya ve 600.000 kişilik ordusunu beslemeye harcadığı sürece, Türkiye'nin bir endüstriyel gelişim programını başlatacak mali olanaklara sahip olması mümkün değildi²¹⁸.

ABD'nin Türkiye'ye yardım edilmesinin ardındaki gerçek sebep, Türkiye'nin vahim durumundan ziyade bu ülke üzerinde olası bir Sovyet kontrolünün kendi başına açabileceği problemlerdi ve yardım konusunda Marshall, Türkiye'nin özel bir konumu olduğunu vurgulayarak şunları söyledi,²¹⁹.

Türkiye'deki sorun biraz farklı. Sovyetler yürüttükleri sınır savaşıyla Türk ordusunu tümüyle silah altında tutarak, ülkenin ekonomisine mevcut demode yapısı nedeniyle uzun süre dayanamayacağı bir yük bindirmiştir. Ülkenin iki şeye ihtiyacı vardır, üretkenliği arttırmak için mali destek ve askeri kuvvetlerin daha az personel ile aynı etkinlikte olmasının sağlanması amacıyla yönelik yardım. İngiltere'nin durumu göz önüne alındığında buna da etkili yardımı yalnızca A.B.D verebilir. Askeri otoritelerimiz Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasının tüm Doğu Akdeniz ve Orta Doğunun bağımsızlığı için temel teşkil ettiği görüşünde birleşmişlerdir²²⁰.

İngilizlerin Yunanistan'ın ihtiyaç duyduğu yardım miktarına ilişkin saptamada bulunmalarına rağmen, Türkiye'ye yönelik yardım konusunda ciddi bir çalışmada bulunmamaları, Türkiye'ye verilecek askeri yardıma ilişkin yasa tasarısı hazırlanırken bazı sorunlar yarattı. Bununla birlikte İngilizler "Türkler asla niyetlerini açıkça ortaya koymak istemiyor ve silahlı kuvvetlerin mevcut durumuyla hiçbir şekilde bağdaşmayan gerçekdışı istek listeleri vermekten ileri gitmiyorlar" iddiasında bulunarak bu konuda hatanın Türkiye'de olduğunu ileri sürdüler²²¹.

Kongreden Türkiye için istenecek yardım miktarı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın 23 Ağustos 1946'daki bildirisinde dile getirilen görüşlere dayandırıldı. Bildiri, Türkiye'ye verilecek yardımın amaçlarını iki kategoride toplamıştı²²²:

- 1) Türkleri Sovyetler baskılarına karşı direnmeye teşvik etmek,
- 2) Türkiye'nin askeri kabiliyetini olası bir Sovyet saldırısını engelliyebilecek şekilde iyileştirmekti.

Amaçları belirttikten sonra bildiri, Türkiye'ye yardım sağlarken göz önüne alınması gereken bazı noktaları şöyle sıralamıştı.

- a) En büyük önem Kara kuvvetlerine ve hava saldırısına karşı savunmaya verilmeli.

²¹⁸ Ayşegül Sever, a.g.e., s.46-47.

²¹⁹ A.g.e., s. 47.

²²⁰ A.g.e., s. 47 – 48.

²²¹ A.g.e., s. 48.

²²² A.g.e., s. 48.

- b) Organizasyon ve donanım Türk topraklarında etkili bir savunma hareketine yönelik tasarlanmalı.
- c) Türkiye'nin operasyonlar düzenleyerek ve kendi cephesini geliştirerek silah ve donanım oluşturmaları için desteklenmesini öngören bir programa yönelik ciddi düzenlemeler yapılmalı.
- d) Türkiye'ye ekonomik yardım bir askeri destek paketi ile bütünleştirilmeli.
- e) Türklerin bazı önemli donanım parçalarında kendi başına yeterli olması zaman alacağı benziyor. Görünüşe bakılırsa bu eksiklikleri giderebilecek tek elverişli kaynak A.B.D. ve İngiltere'dir²²³.

Bu durum karşısında ABD ise kararını vermekte gecikmedi. Başkan Truman ABD Kongresine 12 Mart 1947 günü gönderdiği mesajında, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istedi.

Bu mesajda²²⁴; Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının Orta Doğu düzeninin korunması için bir zaruret olduğu belirtiliyor ve Türkiye ile Yunanistan'ın durumlarının birbirine bağlılığı şöyle ifade ediliyordu. "Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve düzensizlik Orta Doğuya yayılabilir."

Amerikan kongresi 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık bir askeri yardımı kabul etti²²⁵.

Truman Doktrini savaş sonrası Amerikan Dış Politikasında, neticeleri günümüze kadar ulaşan fevkalade mühim bir dönüm noktası teşkil eder. Bunun içindir ki, Truman Doktrini karşısında Sovyet basını büyük bir sinirlilik göstermiştir²²⁶.

Bu tavsiyelerin ışığında Türkiye'ye verilecek yardım 150 milyon dolar olarak hesaplandı. 12 Mart 1947'de Başkan Truman kongreye ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye toplam 400 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardım sağlayacağını açıkladı. Başkan Truman'ın "**Truman Doktrini**"²²⁷ olarak bilinen bu deklarasyonu Ankara'da büyük bir memnuniyetle karşılandı. Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Recep Peker tebliğler yayınlayarak memnuniyetlerini belirttiler.

Ve ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947'de yaptığı Senato ve Temsilciler Meclisinin yaptığı ortak oturumunda sonradan Truman Doktrini adıyla ün kazanan bir mesaj okumuştur. ABD dış politikasında yeni bir çağın başlangıcı sayılan bu mesajda, Başkan Truman;

²²³ A.g.e. , s.49.

²²⁴ Bkz. ; **Ayın Tarihi** , No. 167, Ekim 1947 , s. 181 – 183. Truman Mesajı.

²²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e. ,s.442.

²²⁶ A.g.e. , s.443.

²²⁷ **Ayın Tarihi**, No .161, Nisan 1947 , s. 130 ve 143, A.B.D. Ayan Meclisi hükümetini, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım yapmaya 23 oya karşı 67 oyla mezon kılmıştır.

1. Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapmak.
2. ABD'nin isteği üzerine her iki devlete de sivil ve askeri personel göndermek ve seçilecek Türk ve Yunan personelinin de ABD'de yetiştirilmesini sağlamak²²⁸.

“Yunanistan ve Türkiye'ye yardım Kanunu”nun yürürlüğe girmesi bir yandan Sovyetler Birliğinin şiddetli tepkilerine yol açarken diğer yandan da Türk Hükümeti tarafından olumlu karşılanmıştır²²⁹.”

2- 12 Temmuz 1947 Antlaşması :

Türkiye'nin 1945 yılında yeniden çok partili düzen denemesine girmesini, Sovyetler birliği karşısında Amerikan desteğini kazanmaktı. ABD'nde Truman Doktrinin gerek kongre gerekse kamuoyunda tartışması yaşanırken, Doktrin aleyhinde tutum alanların en etkili savı, Yunanistan ve Türkiye'de demokrasinin olmadığı idi²³⁰.

Truman ise, bu muhalefet havasını dağıtabilmek için, doktrinin ABD için stratejik bakımından yararlarının yanı sıra, Türk hükümetinin 1946'dan beri tam demokratik bir düzene geçmek için çaba gösterdiğini ısrarla tekrarlamak gereğini duymuştur. Hatta Ankara'da işbaşına gelecek olan Hükümetlerin şimdikinden çok değişik nitelikte olacağını söylemiştir²³¹.

Truman Doktrini ile güvenliğini sağlamak, hem de Batıya bağlanmak, hem de ekonomik ve askeri yardım almak isteyen Türk hükümetinin bu tartışmalardan etkilenecek çok partili rejime geçişi hızlandırdığı görülür. Buna karşılık, bir kez çok partili düzene geçildikten sonra da bu gelişme Türk Dış politikasının uygulanmasında ilginç sonuçları olmuştur. NATO'ya girişin dışında, Türkiye 1949 Ocağında Endonezya Sorunu görüşülmek üzere Yeni Delhi'de toplanan ilk Asya Siyasal Konferansına Katılmayı reddeden tek Asya Devleti olmuştur. Böylece Türkiye Asya-Afrika devletlerine sırtını 1955 Bandung Konferansında değil, NATO'ya, yani Batı Savunma Sistemine girmesinden önce, 1949 yılında çevirmiştir. Bu davranışlarda gerek iç, gerekse dış politikada Batıya yönelmenin payı olsa gerek²³². Netice de; “ Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu”nun Başkan Truman tarafından onaylanmasından bir gün sonra, 13 Mayıs 1947'de bir ABD inceleme kurulu Ankara'ya gelerek Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda çalışmalara başlamıştır.

3- Türkiye'de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu :

Türkiye sınırları içinde bulunup asırlar için stratejik önem taşıyan bölgenin değeri anlaşılmıştır. Tarihte hiçbir devirde bu günkü kadar Amerika'yı bu bölge ile

²²⁸ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m., s.214.

²²⁹ Bkz.; **Aynı Tarihi**, No .162, Mayıs 1947 Türkiye'ye yardım kanununun Truman tarafından imzalanması münasebetiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ABD milletine mesajı hakkında ayrıntılı bilgi için

²³⁰ Haluk Ülman, Oral Sander, “Türk Dış politikasına Yön veren Etkenler (1923-1968) I,II” A.Ü.S.B.F.Dergisi XXVII/1, (Mart ,1972) , s.4.

²³¹ A.g.m. , s.4-5.

²³² A.g.m. , s.5.

ilgilendirmemiştir. Türkiye Ortadoğu’da istikrarlı bir kuvvet, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki önemli su yollarına hakim, Rusya’dan Batı – Güneye Balkanlardan geçerek giden yollarla, İran körfezinin (Basra Körfezi) petrol sahalarına giden yollara karşı yanlayıcı bir tesire malik, Filistin’in komşusu ve Rusya ve Rusya’nın peyki Bulgaristan ile sınırlaş bir memleket olan Türkiye siyasi olduğu derecede askeri bir önem kazanmış olduğundan, tarihte Türk – Amerikan münasebetleri şimdiye kadar bu derecede sıkı bir duruma gelmemiştir.

Amerika’nın Türkiye’deki en baş emeli Türk milletini müstakil ve Türkiye’yi hür durumda tutmaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernize edilmesi bu emelin tahakkuku için en doğru bir çare olarak bulunmuştur.

Bunun için Amerikan Kongresi 22 Mayıs 1947’de Cumhurbaşkanı’nı 100 milyon dolarlık bir meblağ ile Türkiye’ye yardım etmeyi yetkili kıldı²³³.

Askeri ve sivil uzmanlardan oluşan bir inceleme grubu 1947 Mayıs’ında Türkiye’ye gönderilip gerek Türkiye’deki Büyükelçimiz, gerekse Türk makamlarıyla görüşme yaparak bu yardımın faydalı bir halde kullanılmasını sağlamaya memur edildi. Türk makamlarıyla yapılan görüşmeler neticesinde işbu meblağın büyük bir kısmı Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernize edilmesi için gerekli malzemenin tedarikine tahsis edildi. 5 milyon dolarda stratejik ana yolların geliştirilmesine ayrıldı ve Amerikan Hükümeti yollar idaresi işini üzerine aldı.

İnceleme grubu 1947 Temmuzunda Amerika’ya döndü, tavsiye ve raporlarını ilgili makamlara sundu. Yardım programını idare edecek askeri kurulun teşkilatına Ağustos başında Washington’da başlandı.

Askeri yardım kurulu; Kara, Deniz ve Hava olmak üzere üç gruptan kuruldu. Kara grubunun başkanı, askeri personelin en kıdemlisi olarak yardım kurulunun koordinatörü olarak tayin edildi. Askeri yardım kurulunun ilk ödevi inceleme grubunun verdiği raporu esas tutarak teferruatlı malzeme ve ikmal listesini hazırlamak idi. Paranın önemli yerlere sarfı için aylarca süren dakik planların yapılması icap etti²³⁴. Ödevin başarılması bir çok hususların düşünülmesini icap ettiriyordu. Bir taraftan eldeki dolarların tahdit ettiği çerçeve içine Türk ordusuna en lüzumlu ve faydalı malzemenin sokulabilmesi, diğer taraftan ise ordu fazlası malzemenin tamamen muktesidane bir surette kullanılması keyfiyetlerinin muvazenesi oldukça çetin bir çabalamaya lüzum gösterdi, listelerde de bir çok tadil ve tashihler yapıldı. İstenilen bir malzemenin ordu fazlası stoklardan alınmayıp başkasının alınması mümkünken sırf onunla ilgili olduğundan dolayı değiştirilmesine, elhasıl para ve malzeme bakımından

²³³ McBride L.Horace, Çev.: Rüştü Erdelhün, “Türkiye’de Bulunan Askeri Yardım Kurulu”, **Ordu Dergisi**, Sayı. 148, Askeri Basımevi, İstanbul, Aralık, 1948, s.3–4.

²³⁴ Bkz.; Yardım Heyetinin Çalışması Hakkında, **Aynı Tarihi**, No .169, Aralık 1947, s. 31–32.

yeni bir muvazeneyi icap ettiriyordu. En nihayet 1947 Kasım ayında Türk Silahlı Kuvvetlerine savunma kudreti verebilecek bir liste hazırlanabildi²³⁵.

Askeri kurula lazım olan askeri ve sivil personelin celbine Ağustos ayında başladı. Eylül ayında da ön parti Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkarıldı. Türkiye'ye giden bu ön parti orada malzeme tesellüm ve depolama işlerini hazırlamaya başladı ve ilk sevkıyat Ekim ayında²³⁶ yapıldı. Buna müteakip Türk Silahlı Kuvvetleri için ekserisi yeni olan silah ve malzemenin Türklere teslim ve Türklerce bakımı işleri için gerekli talimat ve planlar hazırlandı. Yardım malzemesinin Türk Silahlı Kuvvetleri Birliklerine tevdi edilmezden evvel Türk personelinin bunları kullanmayı öğrenmeleri lazım geliyordu. Bunun için kurslar açıldı. Bu kurslardan gaye kıtalarda yeni malzemenin öğretimini yapacak öğretmenleri yetiştirmektir; Bu öğretmenler kıtada açılacak kursları idare edeceklerdi.

Lisan zorlukları, işin güçlüğüne daha çok arttırıyordu. İlk olarak İngilizce bilen tercümanları, mütercimleri, daktiloları ve desinatörleri toplamak ve Amerikan talimname ve tarif namelerini tercüme ettirmek ve kurslar için eğitim ve ders plan programları hazırlamak icap ediyordu. Teknik lugatların yokluğu, teknik isim ve ifadelerin aynı şekilde tercümesini güçleştiriyordu. Depo personelinin eğitimi ise ayrıca büyük bir mesele halini almıştı. Sandıklardaki İngilizce yazılı ambalaj listelerinin Türkçe'ye tercümesi ve depo tanzim personelinin kendilerine yeni olan bu malzemeyi o isimle tanıması ayrı bir mesele teşkil ediyordu. Fakat Amerika'da sivil mühendis okullarından diplomalı ve ekserisi yedek subay olmak üzere bir miktar teknik lisana vakıf subaylar vardı, bir miktarda Amerikan sınıf okullarında kurs görmüş muvazzaf subay bulunuyordu. İşte Amerika'da yetişmiş bu subay kütesinin kurulun bu işine yardımı pek değerli oldu; bunlar olmasaydı kurulun çok güçlüklerle rastlayacağı şüphesizdi. Eldeki sınırlı Amerikan öğretmenlerinden tam bir surette faydalanmak için eğitim kurslarının santralize edilmesi icap ediyordu. Kurslar Türk sınıf okullarında açıldı. O sırada sınıf okullarında mevcut normal kurslara ilave olan bu kurs işleri yeni zorluklar meydana koydu.

Türk askeri eğitim makamları yeni malzemeye göre okulların arttırılmasına ve mevcut sistemin Amerikan metotlarına göre düzeltilmesine karar verdi. Bu hususta yapılan teklif ve hazırlanan planlar kabul olundu. Bu değişiklikler bütün okulların programlarında, teşkilat ve

²³⁵ Rüştü Erdelhun , **a.g.m.** , s. 4-5.

²³⁶ Amerika Birleşik Devletleri Ayan ve mümessiller meclisi üyelerinden mürekkep yeni bir heyet 1 Ekim 1947'de gelmiştir. Heyete Ayandan Alexander Smith, Temsilciler Meclisinden Carl Mund başkanlık etmektedir. Diğer üyeler, Ayandan Barkley, Hickenlooper, Hatch, Temsilciler Meclisinden Gordon, Yarman, Lodge, Lavrence Smith, Judd, Mansfield'dir. Bu heyete Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Genel Direktörü Ravndal, Savunma Bakanlığında Albay Tombaugh refakat etmektedir. Amerikan Başkonsolosluğunda tertip edilen bir basın toplantısında heyet namına Senatör Smith şu demeçte bulunmuştur. "Muhtelif Avrupa memleketlerinde uzun bir incelemede bulunduk. Amerika uzun zaman durmaksızın para sarf edecek bir durumda değildir. Bunun için bu durumu bizzat yerinde görerek bir an evvel nasyonal bir netice almaya çalışıyoruz"

kadrolarında ve idare ile öğretim kuruluşlarında, yeni bina ve tesis yapımına da uygun olmak üzere derhal tatbik mevkiine konu²³⁷.

Bundan sonra şu anlaşıldı ki, Türk Silahlı Kuvvetleri için yalnız teknik eğitim kafi gelmeyecekti. II.Dünya savaşı esnasında Türk Subayları muharebe tecrübeleri edinmeye ve taktik bilgilerini muharebeye tatbik fırsat bulmamışlardı. Bunun neticesi olarak eğer Türkler verdiğimiz asri teknik malzemeden hakkıyla istifade etmek istiyorlarsa bunların tadiye alanlarında kullanılmalarını öğrenmek için sınıf okullarında Amerikan öğretmenleri nezaretinde taktik kursların açılması da icap ediyordu. Bu esasa göre 1948-49 eğitim kursları açılmak üzere düzenler alındı. Türklerin 1949-50 kurslarında büyük bir eğitim ilerlemesi gösterebilecekleri beklenir.

Amerikan kurulu buradan ayrıldıktan sonra Türkler tarafından ileri götürülecek tedris ve eğitim programlarının tanzim ve tatbikatı için büyük mesai sarf edilmektedir.

Bununla beraber askeri kurulun ikmal edeceği daha bazı önemli meseleler vardır; Şimdiye kadar alınan sonuçlar bizi çok cesaretlendirmiştir. Türk makamları ile temaslar çok samimi ve dürüsttür. Türklerin maneviyat ve kesin kararları şüpheye yer vermez derecededir. Türk halk oyu Amerikan yardım programına karşı büyük bir ilgi göstermekte devam ediyor ve Silahlı Kuvvetlerde güven gittikçe artıyor. Başbakan alenen Amerika tarafından gösterilen yardım ve kolaylıkları takdir buyurdular. Güzel olan, Amerikan halkının ilgisinin devamı Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti etmekte ve Amerikan kongresinin 1948 yılı Nisan'ında yeni mali yıl için verdiği yardım programının devamı kararı Türk Silahlı Kuvvetlerinin kudret ve kabiliyetini arttırmaktadır²³⁸.

Ve hazırlanan raporda;

- a. Türkiye'nin savunma gücünü çoğaltmak
- b. Ekonomik durumunu düzeltmek için silah altındaki erlerin sayısının azaltılması
- c. Türk ordusundaki silahların modernleştirilmesi istenmiştir.

Gönderilecek olan 100 milyon dolarlık yardım, bu modernleştirme işinde kullanılmalıdır. Eğer gelecek yıllarda da Türkiye'ye aynı oranda yardım yapılırsa, bu devlet, üç yıl içinde kendi kendini savunmaya yeterli bir duruma geçecektir²³⁹.

12 Temmuz 1947'de Türkiye ile ABD arasında, Türkiye'ye yapılacak ABD yardımı ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır.

²³⁷ Rüştü Erdelhün, a.g.m. , s. 5-6.

²³⁸ Rüştü Erdelhün, a.g.m. , s. 6-7.

²³⁹ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Olaylarla Türk Dış Politikası, II Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", A.Ü.S.B.F. Yay. ,7. Baskı , Ankara ,1989 , s. 216.

Bu anlaşmanın hazırlanması sırasında ABD yetkililerini en çok uğraştıran nokta, yapılacak yardımın amacına uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını denetlemek sorunu olmuştur²⁴⁰.

Türk yöneticileri de bu anlaşma ile ilgili büyük bir yabancı devletin Türkiye'nin işlerine karışmasını önlemek ve kamuoyunda beliren endişeleri gidermek amacıyla, anlaşmaya ABD yardımının kullanılma yer ve biçimleri hakkında açık hükümler koymak istememişler ve bu isteklerini ABD hükümetine kabul ettirmişlerdir²⁴¹. Gerçekten 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın 2 nci maddesinde ABD yardımının bağlı olacağı kayıt ve şartlar birer birer sayılmakta, anlaşma gereğince zamanla yapılacak olan yardımın kayıt ve şartlarının ABD Başkanı tarafından bu amaçla atanacak bir misyon başkanınca ve Türk hükümetine danışılarak tespit edileceği söylenmektedir. Misyon Başkanı, Türkiye hükümetine, bu anlaşma gereğince sağlanacak yardımın amaçlarına ulaşmasına yarayacak bilgiyi ve teknik yardımı, buna karşılık Türk hükümeti de Misyon başkan ve temsilcilerine yapılan yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında rapor, bilgi ve gözlem şeklinde isteyebileceği her türlü kolaylığı sağlayacaktır²⁴².

Anlaşmanın 3 ncü maddesine göre ABD basın ve radyo temsilcilerinin bu yardımın kullanılmasını serbestçe izleyip gözlemlerini bildirmelerine, ancak, “ iki memleketin güvenliği ile ilgili kabili tek olduğu nisbette müsaade” edilecektir.

12 Temmuz 1947 Anlaşmasının en önemli maddesi, 4 ncü maddedir. Gerçekten ABD'nin bu anlaşmanın imzalanmasından tam on yedi yıl sonra, 1964 Haziranında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı düşündüğü silahlı müdahaleyi önlemek için kullandığı bu madde aynen şöyledir.

“ Bu anlaşma gereğince Türk Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet ya da mamûlatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bundan aynı derecede menfaatler bulunan Türkiye ve ABD hükümetleri badel müşavere, bu uğurda diğer hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri karşılıklı olarak alacaklardır.

Türkiye Hükümeti, ABD Hükümetinin muvafakati olmadan, bu nevinden hiçbir madde veya malumatın mülkiyet ve zilyetliğini devredemeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye hükümetinin subay, memur ve ajan sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın verildikleri gayeden başka gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir”²⁴³.

²⁴⁰ A.g.m. , s.217.

²⁴¹ A.g.m. , s.217.

²⁴² A.g.m. , s.218.

²⁴³ A.g.m. , s.218.

ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardım başlangıçta bağımsız bir program olarak yürütülmüştür. Fakat ABD çok geçmeden daha geniş doğrudan doğruya dış yardım politikası izlemeye başlayacağı için, Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardım bağımsız program olarak ancak bir yıl sürmüş ve ertesi yıl, 1948 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren "Dış Yardım Kanunu" çerçevesi içine alınmıştır. ABD kongresi, bu kanunla, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için 225 milyon dolarlık bir ödenek daha ayırmıştır²⁴⁴.

1949 yılı, ABD Dış politikasında yeni bir dönemin açıldığı bir yıldır. ABD Sovyet yayılmasını durdurmak için Batılı devletlerle askeri ittifak anlaşması yapmak zorunluluğu bu yıl içinde duymuş, Kuzey Atlantik Anlaşması bu yıl içinde imzalanmıştır. Bu anlaşmaya katılan devletlere Askeri yardım yapabilmek için, ABD senatosu 6 Ekim 1949 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren bir kanun(Mutual Defence Assistance Act) kabul etmiş ve Batı Avrupa devletlerine askeri yardım için 500 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmıştır. NATO içinde olmadıkları halde, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımda 1949 yılında bu kanun içine alınmış ve bu iki devlete yardım için kanuna 211.370.000 dolarlık ayrı bir ödenek konmuştur. Türkiye, NATO'ya girinceye kadar, bu kanun içine ayrı bir boşluk içinde konulan ödeneklerden yardım görmüştür²⁴⁵.

ABD ile çok yakın ilişkilere girilmesi Türk kamuoyunda bazı kaygılarda uyandırdı. Bu nedenle Türkiye'ye yardıma ilişkin yasa tasarısı tartışılırken, gelişmeleri yakından takip eden Türk hükümeti söz konusu tasarıda ileri sürülen bazı koşullara dair endişelerini dile getirdi. Bu koşullar²⁴⁶;

- a) ABD Hükümeti yetkililerine yardımın etkili olarak kullanılıp kullanılmadığını incelemek amacıyla serbest giriş izni.
- b) ABD'nin basın ve radyo temsilcilerine yardımın kullanımıyla ilgili özgürce inceleme ve haber yapma izni idi.

Hükümet ayrıca son yasa tasarısının Türkiye'yi kontrol altına alma prensibini içerdiğini düşündüklerini ve bu doğruysa yardımı kabul edemeyeceklerini söyleyerek bu konudaki huzursuzluklarını Büyükelçi Wilson'a ilettiler. ABD Büyükelçisi cevaben Türkiye üzerinde herhangi bir ABD kontrolünün söz konusu olmadığına dair güvence verdi. Buna rağmen Türkiye'nin ekonomik ve askeri ihtiyaçlarını karşılayacak yardım miktarını belirlemek amacıyla Türkiye'ye gelen ABD heyetine karşı bazı çevreler eleştiriyle yaklaştılar²⁴⁷. Buna rağmen ABD Türk kamuoyunu bu heyet hakkında ikna etmeyi büyük ölçüde başardı²⁴⁸.

²⁴⁴ A.g.m. , s.218 – 219.

²⁴⁵ A.g.m. , s.219.

²⁴⁶ Ayşegül Sever, a.g.e. ,s.50.

²⁴⁷ A.g.e. , s.50.

²⁴⁸ A.g.e. , s.51.

Bazı kuşkuların dışında genel olarak bakıldığında, Türkiye Truman doktrinini büyük bir memnuniyetle karşıladı. Doktrin ülkenin dış politikasında da bir dönüm noktası sayılabilir. Hükümet, Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin izlediği uluslar arası bloklar arasında tarafsız kalma politikasını terk ederek doktrinle çok önemli bir adım atmış oldu²⁴⁹.

Doktrin Amerikan desteğini yanına alan Türkiye'nin Sovyetler karşısında kendisini daha güvenli hissetmesini sağladı.

İngiltere açısından, Truman Doktrini İngiltere'nin iki geleneksel nüfuz alanı olan Yunanistan ve Türkiye'nin kaybı anlamına geliyordu²⁵⁰.

4- Truman Doktrini Çerçevesinde Türk – Amerikan İlişkileri :

Sovyetler Birliği, boğazlar üzerinde istekleri reddedildikten sonra Türkiye üzerindeki baskısını yoğunlaştırmaya devam etmiştir. Türkiye Sovyetlerin bu baskılarından dolayı ordusunu savaş sırasındaki mevcudunda tutmak zorunda kalmış, savaş sona ermesine rağmen ordusunu terhis edememiş ve ekonomik durumunu geliştirmek için önemli karar ve politikaları yürürlüğe sokamamıştır²⁵¹.

Ekonomik gücü büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutmaya yeterli olmayan Türkiye, bu gelişmeler karşısında ekonomisini dış yardımlarla desteklemek için arayışlar içine girmiştir. II nci Dünya Savaşı'nda İngiltere'den askeri yardım alan Türkiye, aynı biçimde A.B.D.'den de askeri yardım almıştır. ABD savaş sırasında Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince Türkiye'ye 95 milyon dolarlık Harp silah ve araçları vermiştir. 11 Mart 1941 tarihli ABD'nin 4 yıl süre ile yaptığı Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince ABD'nin 4 yıl süre ile yaptığı yardım iki devlet arasında bir antlaşma konusu olmamıştır. II nci Dünya Savaşının son günlerinde ABD yönetimi bu yardımı bir antlaşmaya bağlamak istemiş ve iki hükümet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 23 Şubat 1945'te Ankara'da bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma gereğince, Türkiye savaş devam ettiği sürece ABD'den savunmaya yönelik harp silah ve araçlarını almaya devam edecek, buna karşılık savaş sona erdiği zaman bu antlaşma gereğince kendisine devredilmiş olan silah ve araçlardan imha, kayıp veya bitirilmemiş olanlardan ABD Hükümetinin lüzum göstereceklerini geri verecektir²⁵².

II nci Dünya Savaşının sona ermesi ile ABD yardımlarını kesmiş, Türkiye bir süre İngiltere'nin yardımları ile yetinmek zorunda kalmıştır.

²⁴⁹ A.g.e. , s.51.

²⁵⁰ A.g.e. , s.51.

²⁵¹ Hasret Çomak, "II nci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin sonrasında Türkiye – A.B.D İlişkileri, A.B.D'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)" *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay yay, Ankara ,1998, s.467.

²⁵² A.g.m. , s.468.

7 Mayıs 1946'da, Türkiye'nin Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'ndan doğan borçlarının silinmesine ilişkin ABD ile Türkiye arasında bir antlaşma yapılmıştır²⁵³.

Türkiye'nin savaş sonrası ABD'den askeri ve ekonomik desteği aradığı günlerde, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin komşusu olan Yunanistan Komünizm tehlikesi ile Karşı Karşıya kalmıştır. Türkiye'nin üzerindeki Sovyet tehditleri de göz önüne alınınca, Sovyet Rusya'nın ne yapmak istediği giderek kendini göstermeye başlamıştır. Sovyet Rusya'nın Doğu Akdeniz üzerinde beliren tehdidi karşısında; İngiltere'nin Orta Doğu ve Uzak Doğu stratejik politikası tehlikeye girmesi üzerine İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemesi gerekirdi. Ancak savaştan yeni çıkan İngiltere'nin bunu yerine getirebilecek askeri ve ekonomik gücü bulunmamaktaydı. Londra Hükümeti 21 Şubat 1947'de ABD Dışişleri Bakanlığına biri Türkiye, diğeri de Yunanistan'a ilişkin iki muhtıra verdi²⁵⁴.

Muhtıralardan Türkiye'ye ilişkin olanında; Türkiye'nin Batı Savunması için önemi vurgulanmakta, bu ülkeye hem ekonomik hem de askeri yardım yapılması gerektiğini, İngiltere'nin, içinde bulunduğu ekonomik şartlarda bu yardımı yapamayacağını, Yunanistan'daki askeri personelini geri çekmek zorunda olduğunu ve bu sebeple sorumluluğun ABD'de olduğunu bildirmiştir.

İngiltere'nin 21 Şubat 1947'deki Muhtırasında sonra ABD, Doğu Akdeniz'de sorumluluğun üstlenilmesi yönündeki politikasını belirlemiş, Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmek kararını almış. Başkan Truman 12 Mart 1947 günü kongrede, Senato ve Temsilciler Meclisinin ortak toplantısında yaptığı konuşma ile “**Truman Doktrini**” olarak isimlendirilen yeni ABD politikasını açıklamıştır²⁵⁵.

Başkan Truman Kongrede okuduğu mesajında ;

“ABD dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarf edilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım.” görüşünü ileri sürmekte ve bundan doğacak sonuçlar ne olursa olsun bu ülkelere hürriyet ve bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için kongreden hükümete; Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapmak, bu devletlerin isteği üzerine her ikisine de sivil ve askeri personel göndermek, seçilecek Türk-Yunan personelinin de ABD'de yetiştirilmesini sağlamak yetkisini istemektedir²⁵⁶.

II nci Dünya savaşı sırasında karşılaştığı Sovyet tehdidi karşısında ilk günde başlayacak yardımını arayan Türkiye'de Truman Doktrini iç politikada önemli bir rahatlama sağlamıştır. Başkan Recep Peker, “Truman Doktrini sonrasında; İngiltere'nin sırtındaki yardım yüklerinin

²⁵³ A.g.m. , s.468.

²⁵⁴ A.g.m. , s.469.

²⁵⁵ A.g.m. , s.469.

²⁵⁶ A.g.m. , s.469.

bir kısmını ABD'ye bırakmak istemesini anlayışla karşıladığını, ABD'nin Türkiye'ye yardımda bulunmayı kabul etmesinde yalnız Türkiye'nin kuvvetlenmesi fikrine değil, Dünya barışına hizmet etmek gibi asil bir anlayışının payı olduğunu" söylemiştir²⁵⁷.

Truman Doktrini ile ABD, yalnızlık politikasını terk ederek hür dünyanın kaderine karşı ilgisiz kalmayacağını, yalnız sözle değil, aynı zamanda davranışları ile de göstermeye başlamış ve ABD'nin Atlantik güvenliğine giden yolun Türkiye ve Yunanistan'dan geçtiğini açıkça benimsemiştir.

ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımlar bu devletin savaş sonunda yabancı ülkelere doğrudan doğruya yaptığı ilk dış yardım olduğu için başlangıçta, bağımsız bir program olarak yürütülmüştür. ABD çok geçmeden daha geniş bir doğrudan doğruya bir dış yardım politikası izlemeye başlamıştır. Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardım bağımsız bir program olarak, ancak bir yıl sürmüş ve 1948 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren "Dış Yardım Kanunu" içeriğine alınmıştır. ABD kongresi bu kanun ile Türkiye ve Yunanistan'a 225 milyon dolarlık ikinci bir ödenek ayırmıştır²⁵⁸.

4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı(NATO)'nın kurulmasından sonra antlaşmaya katılan devletlere askeri yardım yapabilmek için A.B.D. senatosu, 6 Ekim 1949'da onaylanarak yürürlüğe giren bir kanunu kabul etmiştir. Antlaşmaya katılan devletlere 500 milyon dolarlık bir ödenek ayrılmıştır. Türkiye ve Yunanistan bu tarihte NATO üyesi olmadıkları halde bu kanun kapsamına alınmış ve bu iki devlete 211.370.000 dolarlık ayrı bir ödenek konulmuştur. Türkiye 18 Şubat 1952'de Nato'ya girinceye kadar, bu kanun içine ayrı bir başlık altında konulan ödeneklerden yardım görmüştür²⁵⁹.

C- TRUMAN DOKTRİNİN UYGULANMASI

II nci Dünya Savaşından sonra, ordularını terhis etmeyen Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ve Balkanlarda savaş sırasında başlattığı ve güvenliği ile ilgili gördüğü tampon bölgeler politikasına devam etmesi, güneyde bulunan Yunanistan, Türkiye ve İran gibi ülkeleri de bir tampon bölge stratejisinin devamı olarak bu bölge içine katmak amacıyla bu ülkelere, koşullarına göre siyasi ve askeri baskı yapması, komünist tesisi yönetim için savaşları körüklemesi ve dolaylı olarak desteklemesi, sempatizanları aracılığıyla ülke yöneticilerini zayıflatma ve sızma taktikleriyle iktidarları çökertmeye çalışması, bu tehditlerin bir veya bir kaçına maruz kalan Türkiye'nin güvenliğini ciddi bir tehlikeye düşürmüştür.

²⁵⁷ A.g.m. , s.469. , Mehmet Gönlübol , Haluk Ülman, ,a.g.m. , s.223.

²⁵⁸ Hasret Çomak , a.g.m. , s.471.

²⁵⁹ A.g.m. , s.471– 472.

Böyle bir ortamda Türkiye bütün siyasi baskılara direnmekle beraber, bunların herhangi bir zamanda silahlı bir tehdide dönüşmesi ihtimaline karşı kuvvetli bir Batı yardımına ihtiyaç da duymuştur. İngiltere 1947 Şubat'ında ABD'ye müracaatla Yunanistan ve Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımlara 31 Mart 1947 tarihinden itibaren devam etmeyeceğini bildirmiştir. Bu sebeple İngiltere, o zamana kadar Orta Doğudaki nüfuz alanı dışında tuttuğu ABD'yi bölgeye davet etmiştir. Bu tarih ABD'nin Orta Doğu politikasına aktif olarak katılmasının başlangıcı olarak kabul edilebilir²⁶⁰.

Esasında ABD'nin bölgeye gelişinde Türkiye ve komşu ülkelerin durumunun önemli bir etken olduğu söylenebilir. II nci Dünya Savaşından önce, fakir bir ülke olan Yunanistan'ın Alman işgalinin geride bıraktığı büyük tahribattan sonra sefaleti daha da artmıştır. Bu durum Yunan ordusunun komünist gerillalara başarı ile karşı koyabilmesini güçleştirmiş ve devamlı bir dış yardıma ihtiyaç göstermiştir.

1947'de Türkiye'nin batısındaki Yunanistan böyle bir çöküntü içindedir. Bulgaristan tamamen Sovyetler Birliğinin kontrolü altında bir komünist ülke olmuştur. Türkiye'nin doğusundaki İran'da ise durum bir başka karamsar tablo çizmektedir. Savaş sırasında, Sovyetler Birliğine Basra Körfezi üzerinden yardım yapılmış,askeri yardım, güvenlik nedeniyle, ülkenin kuzey bölgesinin Sovyetlerin askeri kontrolü altına girmesini sağlamış ve Sovyetler anlaşmaya rağmen İran topraklarını terke yanaşmamıştır.

atı Avrupa'ya gelince, bu ülkeler tam bir ekonomik çöküntü ve siyasi istikrarsızlık içindedir. ABD Batı Avrupa'daki ekonomik çöküntünün siyasal bir çöküntüye dönüşmesinden ve açılan kapıdan Sovyet hakimiyetinin kolaylıkla girmesinden kuşku duymaktadır.

Avrupa'nın bu ağır, siyasi ve ekonomik durumu içinde Türkiye iki tercihle karşı karşıya kalmıştır. Birincisi Sovyetler Birliği'nin baskıları altında bekasını yitirmek, komünist bloğun ve tampon bölgenin bir parçası olmak, diğeri ise bağımsızlığını toprak bütünlüğünü ABD'nin uzak desteği ile korumaktır²⁶¹.

Sovyetlerce Türkiye'den talep edilen boğazların kontrolü, Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne verilmesi, Türkiye'nin bir uydu haline gelmesinden başka bir anlam taşımıyordu.

Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında müşterek askeri üsler tesis talebinin reddinden sonra 1946 Ağustos ayında ABD Akdeniz'e bir deniz kuvveti göndermek suretiyle bölgenin ve Türkiye'nin durumunu takviye etmek istemişse de Sovyetler Birliği'nin taleplerini ve baskılarını durdurmak için yeterli bir destek olmamıştır.

²⁶⁰ Dursun Turan, Tayfun Uraz, "Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını", Harp Akademileri Yayını, Mayıs ,1994, s. 25–26.

²⁶¹ A.g.m. , s 26.

ABD Başkanı Truman, İngiltere'nin müracaatından sonra **12 Mart 1947**'de kongreye kendi adını taşıyan bir program olan Truman Doktrini sunmuş, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık acil bir yardım önerisinde bulunmuştur²⁶².

Yardımanın 300 milyon doları Yunanistan'ın ekonomik ve askeri gücünün desteklenmesine, 100 milyon doları da Türk Silahlı Kuvvetlerinin takviyesine ayrılmıştır²⁶³.

Türkiye ve ABD arasında **12 Temmuz 1947**'de bir anlaşma imza edilerek askeri yardım işlemeye başlamıştır. Truman yardımlarının dağılışı şu şekilde olmuştur²⁶⁴:

Avrupa'ya : Askeri yardım 5.028.000.000 dolar. İktisadi yardım 1.022.000.000 dolar. Toplam 6.050.000.000 dolardır.

Yakın-Doğu ve Afrika : Askeri yardım 396.250.000 dolar. İktisadi yardım 160.000.000 dolar. Toplam yardım 556.250.000 dolardır.

Asya ve Pasifik : Askeri yardım 535.250.000 dolar. İktisadi yardım (Kore hariç) 237.500.000 dolar, Kore için 45.000.000 dolar. Toplam yardım 817.750.000 dolardır.

Amerika Cumhuriyetleri : Askeri yardım 38.150.000 dolar. İktisadi yardım 21.250.000 dolar. Toplam yardım 59.400.000 dolardır.

İşte kongre tarafından kabul edilen 7.843.400.000 dolarlık tahsisat bu şekilde taksim edilecektir.

Anlaşmanın 4.maddesi, Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye ile A.B.D. arasında gerginliğe sebep olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı üzerine Başkan Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964'te yazdığı mektupta bu maddeye atıfta bulunarak, ABD'nin bu anlaşma çerçevesinde verdiği silahların, 4 ncü maddede belirtilen amaca aykırı olarak, Kıbrıs'a yapılacak bir müdahalede kullanılamayacağını ileri sürmüştür²⁶⁵.

1 Temmuz 1945'ten 30 Haziran 1947 tarihine kadar Türkiye'ye tahsis edilen yardım miktarı 100 milyon doları bağış ve 41 milyon doları kredi olmak üzere toplam 141 milyon dolardır. Bu süre içinde Türkiye sadece 6 milyon dolarlık kredi kullanabilmiştir. Aynı sürede Batı Avrupa ülkeleri açılan kredinin ve bağış yardımının büyük bir kısmını kullanmışlardır²⁶⁶.

5 Haziran 1947'de ABD Dışişleri Bakanı George C.Marshall, Harvard üniversitesinin açılışında yaptığı konuşmada; Avrupa'nın savaş sonrasında kalkınmasının, ABD Dış Politikasının temel prensiplerinden biri olduğundan bahsetmiş ve Avrupa Ekonomisini bir

²⁶² A.g.m. , s.27.

²⁶³ A.g.m. , s.28.

²⁶⁴ **Ayın Tarihi**, No .215, Ekim 1951, s.177.

²⁶⁵ Dursun Turan, Tayfun Uraz, a.g.m. ,s.28.

²⁶⁶ A.g.m. , s.29.

bütün olarak değerlendirerek Avrupa ülkelerinin ABD yardımına olan ihtiyaçlarını belirtmiştir²⁶⁷.

Sovyetler Birliği, Avrupa'daki ekonomik çöküntünün komünizmin güçlenmesine yardımcı olduğunu iyi değerlendirdiğinden Avrupa'nın yeniden inşası ile ilgili Avrupa ülkelerinin yapmış olduğu çalışmalara iştirak etmemiş ve ABD'nin yardım etkinliğini Sovyet aleyhtarı bir girişim olarak telakki etmiştir²⁶⁸.

Avrupa ülkelerinin, Avrupa'nın ihtiyaçları hakkında hazırlamış oldukları bir rapor **22 Eylül 1947** tarihi ile ABD'ye sunulmuştur. ABD bu teklifi incelemiş ve 4 yıllık bir program hazırlamıştır. Çalışmalar sonucunda Başkan Truman'ın, **1951 yılı dahil**, 4 yıl için kongreden talep ettiği yardım tutarı 17 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

Ancak **1947** yılı sonu itibariyle savaşlarla ekonomileri tahrip edilmiş ülkelerin yaralarını sarmak üzere ABD'nin 15 milyar dolardan fazla bir yardım yapmış olması ve o tarihlerde bizzat ABD'nin kuvvetli enflasyon baskıları altında bulunması nedeniyle ekonomiye kabulü mümkün olmayan ilave bir yük getireceği kanaati birçok kimsenin Marshall Programını isteksizce karşılamasına neden olmuştur. Bununla beraber Avrupa'daki komünist baskısı ve getirdiği diğer tehlikeler daha ağır bastığından bu itirazlar sonucu değiştirmemiş ve kongre planda fazla bir değişiklik yapmadan tasarıyı kabul etmiş ve bu suretle **1948 “Ekonomik İşbirliği Kanunu”** yürürlüğe girmiştir²⁶⁹.

1948 yılı Dış Yardım Kanun tasarısının Temsilciler Meclisi'nin o zamanki adıyla Dışişleri komisyonunda görüşülmesi sırasında Türkiye hakkında komisyona bilgi veren Türkiye Askeri Yardım Kurulu Başkanı'nın konuşmasındaki bazı bölümler ABD'nin Türkiye'ye yardımı hakkındaki temel düşüncesini ortaya çıkarması açısından önem arz etmektedir²⁷⁰.

“..... Türkiye bugün Avrasya'da istisnai bir durum gösterir. Stratejik olarak Orta Doğu ve Arap dünyasının kilit noktasında ve Sovyet yayılmasına karşı birlik ve beraberlik içinde sağlam bir cephe teşkil eden tek ülkedir, Türkiye'nin Sovyet baskılarına karşı gösterdiği kararlılık ve Batı demokrasilerinin Türkiye'nin bu azmini destekleme kabiliyeti bütün Orta Doğuya egemen olması sonucunu doğuracaktır.

Türkiye'ye yardımın amacı şudur; Birincisi, Türklerin Sovyet baskılarına sağlam bir milli cephe halinde mukavemet azim ve kabiliyetlerini pekiştirmek, ikincisi; doğrudan doğruya Türkiye'ye tecavüzde veya mücavir bölgelerdeki hasmane hareketlerin gelişmesi gibi herhangi bir savaş halinde Türklerin Sovyet tecavüzüne karşı kuvvetle karşı koymasını

²⁶⁷ A.g.m. , s.29.

²⁶⁸ A.g.m. , s.30.

²⁶⁹ A.g.m. , s.30.

²⁷⁰ A.g.m. , s.20–21.

sağlayacak şekilde Türk askeri potansiyelini ıslah etmektir. Bu 75 milyon dolar Türk Kara Ordusunun sadece küçük bir kısmının, küçük bir hava kuvvetinin teçhizini ve az miktarda modern deniz teçhizatı ve üs malzemesini kapsamaktadır. Bununla, Türk ordusunun tamamen modernize edilmesi imkansızdır. Böylece bir teçhiz için 3 milyar dolar belki 4 veya 5 milyar dolara ihtiyaç hasıl olacaktır.....”

D- TRUMAN DOKTRİNİN SONUÇLARI

4-11 Şubat 1945 Yalta 3 büyükler konferansından sonra, Sovyet Rusya’nın 19 Mart 1945’te, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet “Tarafsızlık ve Saldırmazlık” paktını fes etmesi ve arkasından da Haziran ayında Türkiye’den Kars ve Ardahan bölgelerini Rusya’ya terk etmesini istemesi, Sovyet Rusya’nın Türkiye üzerindeki emperyalist ve Türkiye’nin toprak bütünlüğüne yönelen saldırgan emellerini açıkça ortaya koymuştur. Sovyet Rusya’nın bununla da yetinmeyip, 1946 yaz ve güzünde Boğazlar konusunda verdiği notalarla İstanbul ve Çanakkale boğazlarında üs istemesi, yani Türk boğazlarının Sovyet Rusya’nın kontrolüne girmesi, Türkiye’nin bağımsızlığına gölge düşürmüştür²⁷¹.

19 Ekim 1933 ittifakı ile Türkiye’nin en büyük destekçisi olan İngiltere’nin 1947 Şubatında Türkiye ve Yunanistan’a ilişkin olarak ABD’ye verdiği muhtıralar ile bu ülkeleri, içinde bulunduğu ekonomik şartlardan dolayı desteklemeyeceğini bildirmesi, bölgenin ABD’nin ilgi alanına girmesine neden olmuştur.

ABD Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardım kararını açıklaması ile; Sovyet Rusya’nın bu iki ülke üzerindeki yayılmacı ve genişlemeci emellerine bir set çekmeyi başarabilmiştir. Aynı zamanda Atlantik güvenliğine giden yolun Türkiye’den geçtiği ABD yönetiminin açıkça anlaşılmıştır.

Türkiye Truman Doktrini ile dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye Rusya’ya karşı geleneksel ve tarihi olarak İngiltere’ye dayanırken İngiltere’nin Rusya karşısında denge unsuru olan niteliğini kaybetmesi üzerine Rusya’ya karşı daha güçlü denge unsuru olarak gördüğü ABD’ye dayanma yolunu seçmiştir. Truman Doktrini Türkiye açısından çok önemli bir ABD desteği olmuştur.

Truman Doktrini ve Marshall Planı, Sovyet Rusya’nın özellikle Türkiye üzerindeki, Doğu Anadolu ve Boğazlar üzerindeki yayılmacı ve genişlemeci emellerinin Doğu Akdeniz’de hayata geçirilmesine imkan vermemiştir. Türk ordusunun ve ekonomisinin savaş sonrasında yeniden yapılanmasına zemin hazırlamıştır.

²⁷¹ Hasret Çomak, a.g.m. ,s.474.

Türkiye, ABD'nin desteğini Truman Doktrini ve Marshall Planı ile sağlamaktan daha ileri götürmeyi ve bu desteği ittifaklar sistemi içerisinde sağlamayı benimsemiş ve bu yönde politikasını yeniden yönlendirmiştir. İşte bu gelişmenin sonucunda **12 Şubat 1952 de TBMM Kuzey Atlantik Antlaşmasını** kabul etmiştir.

III- AMERİKAN EKONOMİK YARDIMI

A- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA'NIN EKONOMİK DURUMU

Avrupa 5-6 sene süren II nci Dünya savaşından yorgun çıkmış ve ekonomisi alt üst olmuştur. Bozulan bu mekanizmayı derhal düzeltmek ihtiyacı ortaya çıkıyordu.ç Fakat Avrupa bu sefer geçen harplerde olduğu gibi umumi kalkınmayı kendi kendine yapacak durumda değildi. Hatta harbin sonunda Avrupa kendini beslemekten dahi acizdi. Umumi bir darlık hakimdi.

II nci Dünya Harbinin Avrupa devletlerinin paraları üzerindeki tesiri umumiyetle enflasyon şeklinde gözüküyordu. Paranın alım gücü azalmıştı. Bu arada ABD'nin üretim fazlalığı olduğu kadar parası olan dolarda çok sağlam bir vaziyette idi. Bunun için Dünya para piyasasında dolar hakim bir vaziyet aldı. Ve her yerde aranıyordu.

Avrupa'nın bu durumdan kurtulması için savaş sonrası Avrupa'yı doyurabilecek, kaybolan hayat seviyesine ulaştırabilecek ve her türlü üretimin yeniden arttırılabilmesine yardım edecek yalnızca ABD vardı²⁷².

II nci Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye yalnız Sovyet tehdidi ile değil, aynı zamanda ekonomik güçlüklerle de karşı karşıya kalmıştır. Savaş sırasında yükselen ihraç mallarının fiyatları, savaşın sona ermesiyle birlikte olağan seviyeye indirmek zorunda kalan ve endüstrisini geliştirerek yeni çalışma alanları açmak isteyen Türk Hükümeti 1945 yılı sonlarında ABD'den yardım istemiştir.

Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımın planlanması sırasında, ABD yöneticileri Türkiye'nin askeri bakımdan Yunanistan'dan da önemli olmakla beraber ekonomik yönden onun kadar güç durumda olmadığını kabul etmişler ve bu bakımdan Dünya Bankası ile İthalat ve İhracat Bankasından sağlanacak ödünç para dışında, Türkiye'ye ayrıca bir ekonomik yardım yapmaya gerekli görmemişlerdir. ABD yöneticilerine göre Türk Ekonomisi, üzerindeki askeri yük azalınca, ferahlayacak ve istenilen seviyeye gelecekti²⁷³.

²⁷² Orhan Oğuz, **Marshall Planı (Konferans)**, Sulhi Garan Matbaası ,İstanbul, 1966, s.3.

²⁷³ Mehmet Gönlübol , Cem Sar , “Olaylarla Türk Dış Politikası,(1919-1979)”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi** , Ankara ,1987 , s. 228.

B- AMERİKANIN TÜRKİYE'YE YAPTIĞI ASKERİ YARDIMIN AMAÇLARI

Truman Doktrini, esas itibariyle Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımı öngörmüştür. Çünkü bu iki ülke Sovyetlerin doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altında idi²⁷⁴.

ABD yöneticileri Türkiye'ye yapılan askeri yardımı başlıca iki amaca yöneltmeye çalışmışlardır²⁷⁵:

1. Türk ordusunu modern silahlarla donatmak, bu silahların kullanılması konusunda orduyu yetiştirmek ve böylece, Türkiye'nin kendini savunma kudretini çoğaltmak.
2. Türk bütçesinin aşağı yukarı yarısını tutan ve Türk ekonomisi bakımından ağır bir yük teşkil eden askeri masrafların hafifletilmesini temin etmek.

Ancak Türk yöneticileri ABD'nin Truman Doktrini ile sağladığı askeri yardımın Türk ekonomisi üzerinde beklenildiği kadar ferahlatıcı etkisi olmadığını görmüşler ve hoşnutsuzluklarını gizlememişlerdir. Gerçekten, ABD'den gönderilen malzeme için bir bedel ödememekle beraber, bu malzemenin bakımı için yılda 400 milyon TL.sı ayırmak gerekmiş ve bu yüzden bütçedeki askeri masraflarda büyük bir kısıntı yapmak mümkün olmamıştır. Ayrıca ABD'den gönderilen malzemenin yedek parçaları da ancak aynı devletten satın alınabileceğine göre, ortaya birde dolar bulmak güçlüğü çıkmıştır. Türkiye üretim ve tüketim malları için ABD ile yakın ticari ilişkiler kurmak zorunda kalmış fakat bu devlete sattığı mallar, satın aldığı malların bedelini karşılayamamıştır. İki ülke arasındaki ödemede böylece ortaya çıkan dengesizliği gidermek için Türk Yöneticileri, ABD'den ekonomik yardım almak için teşebbüste bulunmuşlar. Bu sırada da II nci Dünya Savaşı sonrası bozulan ekonomik durumlarını düzeltmek için Avrupa Devletleri de ABD'nin yardımına muhtaç bulunuyorlardı²⁷⁶. ABD'nin askeri yardımı başladıktan sonra, bu yardımın Türk ekonomisi üzerinde olumu yansımaları istenilen düzeyde olmamıştır. Bunun yanında ABD'den gönderilen malzemenin bakımı için yılda 400 milyon TL. gibi bir ödenek ayırmak zorunda kalınmış ve bu yüzden bütçede diğer askeri harcamalarda büyük bir kısıntıya gidilmiştir.

Ayrıca yedek parçanın da kaynak ülke olan ABD'den alınması söz konusu olduğu için döviz gereksinimi her geçen gün daha da artmaya başlamıştır. Savaş öncesinde dış ticareti büyük ölçüde Avrupa Devletleri ile yapan Türkiye, savaş sonunda ihtiyaç duyduğu üretim ve tüketim mallarını, ABD'den ticari ilişki kurarak temin etmek zorunda kalmış, fakat ABD'ye yaptığı ihracat, ithalatını karşılayamadığı için ödemeler dengesi açık vermeye

²⁷⁴ **Ayın Tarihi**, No. 160, Mart 1947, s.160 ve 162.

²⁷⁵ Mehmet Gönübol, Cem Sar, **a.g.m.**, s.228.

²⁷⁶ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Olaylarla Türk Dış Politikası, II Dünya Savaşından Sonra Türk Dış politikası (1945-1965)" **A.Ü.S.B.F. Yayını.**, 7. Baskı, Ankara, 1989, s. 220.

başlamıştır.Ödemeler dengesi açığına son vermek için Türk Hükümeti ABD'den ekonomik yardım almak için girişimlerini aralıksız sürdürmüştür. Aynı dönemde ekonomik durumlarını düzeltmek için Avrupa Devletleri de ABD'ye bu yönde talepler bildirmişler ve yardıma gereksinme duyduklarını ileri sürmüşlerdir²⁷⁷.

C - EKONOMİK BUHRAN , AVRUPA'NIN DURUMU VE KOMÜNİZM TEHLİKESİ

1947 ilkbaharında Moskova konferansı sırasında Avrupa'yı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa'nın tahribatının boyutları karşısında sarsılmıştı. Bu nedenle Washington'a döndüğünde Avrupa için bir ekonomik iyileştirme programı hakkında ciddi çalışmalara başladı. Her şeyden önce bu ekonomik program Avrupa ülkelerinde istikrarı mümkün kılacak ve böylece olası bir Sovyet tehdidine karşı bu ülkelerin direnme kabiliyetlerini arttıracaktı²⁷⁸.

II nci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın durumu iktisaden son derece kötüdür. Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiştir. Savaş bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştır. Toplumlar açlıktan kıvrınmaktadır ve ekonomileri harekete geçirecek kaynak yoktur. Sovyet Rusya bu durumu fırsat bilerek komünizm propagandasını şiddetlendirmişti. Sovyetler komünist partilerin bilhassa kuvvetli olduğu Fransa ve İtalya'yı bulmuşlardı. Bu iki ülkede komünist partilerin kışkırtmasıyla çıkan grevler, bu ülkelerin ekonomisini felce uğratmıştı. Bu bakımdan 1947 Eylülündeki Komünform toplantısına Fransa ve İtalya komünist partilerin katılması ilgi çekicidir²⁷⁹.

1947 yılının ikinci yarısı yaklaşırken Avrupa devletleri büyük ekonomik buhranlar içinde bulunduğu ve bu buhranların komünist partilerini her ülkede işbirliğine ittiğini gören ABD Dışişleri Bakanlığı, ekonomik buhranların yaratacağı bu kaçınılmaz sonucu önlemek için, Avrupa'ya geniş ölçüde bir iktisadi yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 7 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada, Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemiş ve ortak bir plan hazırlanırsa, ABD'nin destek ve yardımını esirgemeyeceğini söylemiştir²⁸⁰.

²⁷⁷ Hasret Çomak, "II nci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin sonrasında Türkiye – A.B.D. İlişkileri, (Truman Doktrini ve Marshall Planı)" *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I Genelkurmay yay.* , Ankara, 1998, s. 472.

²⁷⁸ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu (1945-1958)* I. Basım, Boyut Matbaası, Ekim, 1997, s.53-54.

²⁷⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990) I*, T.İş Bankası Yay., 9. Baskı, Ankara 1993, s.444.

²⁸⁰ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, *a.g.m.* ,s.220. , *Aydın Tarihi*, No. 194, Ocak 1950, s.40.

1947 yılının ikinci yarısı yaklaşırken Avrupa devletlerinin büyük ekonomik buhranlar içinde bulunduğunu ve bu buhranların komünist partilerini her ülkede iş başına doğru ittiğini gören ABD Dış İşleri Bakanlığı, ekonomik buhranların yaratacağı bu kaçınılmaz sonucu önlemek için, Avrupa'ya geniş bir iktisadi yardım yapılmasını planlamıştır. Marshall, 7 Haziran 1947'de, Harvard Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada; Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemiş ve ortak bir plan hazırlanırsa ABD'lerinin destek ve yardımını esirgemeyeceğini söylemiştir²⁸¹.

Amerika Batı Avrupa'nın bu ekonomik sıkıntılarına yardımcı olmak için her şeyi yaptı. Amerika 1945 Haziranı ile 1946 sonu arasında Batı Avrupa'ya yapmış olduğu ekonomik yardım 15 milyar dolar olmuş, fakat bu yardım bütçe açıklarının kapanması, ithalat için kullanılması gibi, paranın verimli olmayan ve gidip de gelmeyeceği alanlara harcanmıştı²⁸².

Ayrıca eğer bu ekonomik program uygulanırsa, Gümrük duvarlarının kalktığı bütünleşmiş bir Avrupa, ABD'nin ihracat pazarlarını genişletecek ve sonuç olarak ABD'nin ekonomik çıkarlarına da hizmet edecekti. Bu değerlendirmelerin ışığında, **5 Haziran 1947'de** Dışişleri Bakanı Marshall, "Marshall Planı" olarak bilinen, deklarasyonunda ülkesinin savaş yüzünden ekonomileri çöken Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin iyileştirilmesine yardımcı olacağını bildirdi ve bu Avrupa ülkelerini bu konuda işbirliği yapmaya davet etti²⁸³. Planda, Avrupa ülkelerinin ABD yardımını istemeden önce ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda ortak bir ekonomik iyileştirme programı belirlemeleri öngörülüyordu²⁸⁴.

D- MARSHALL PLANI

ABD Avrupa'nın kalkınması için, Avrupa'ya geniş ölçüde bir ekonomik yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı bir konuşma ile bir çözüm ortaya atılmış ve bu öneriye Marshall Planı denilmiştir. Marshall bu önerisi ile; Avrupa devletlerinin ekonomik kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemiş, ortak bir plan hazırlanırsa ABD'nin destek ve yardımını esirgemeyeceğini vurgulamıştır. Bunun üzerine 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECC)'nin kurulması sağlanmıştır. Paris'te toplanan OECC konferansına Türkiye'de katılmış, savaş sonunda hazırladığı Türkiye Ekonomik Kalkınma Planını gerçekleştirmek için 615 milyon dolar yardım yapılmasını istemiştir. OECC toplantısı sırasında hazırlanan ve 16

²⁸¹ Mehmet Gönübol , Cem Sar , "Olaylarla Türk Dış Politikası,(1919-1973)" , A.Ü.S.B.F. Dergisi, Ankara ,1987 s.229.

²⁸² Fahir Armaoğlu, a.g.e. ,s.443.

²⁸³ **Ayın Tarihi**, No .167 , Ekim 1947, s.184.

²⁸⁴ Ayşegül Sever, a.g.e. ,s.54.

Avrupa devletinin ekonomik durumlarını inceleyen ABD, başlangıçta Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasına taraftar görünmemiştir²⁸⁵.

5 nisan 1947'de Dışişleri Bakanı Marshall ABD'nin Avrupa'ya yardıma koşacağı hususunu şöyle belirtiyordu.

1. İktisadi olarak Avrupa'nın fena şart içinde olduğunu belirtiyor.
2. Siyasi sebep olarak; Avrupa'daki hür memleketleri bir komünizm tehdidinden kurtarmak...II nci Dünya savaşı sona erdikten sonra hakiki bir barışın yaratılmasına Batı demokrasileri gayretle çalışıyorlardı.

Bütün bunların dışında ABD'yi yardıma teşvik eden bazı iktisadi menfaatlerinin de mevcut olması tabi idi. ABD ürettiği bir çok malları Avrupa devletlerine ihraç ediyordu. Avrupa'nın satın alması kabiliyetinin azalması veya yok olması tabiatı ile bu malların ihracını durduracak ve dolayısıyla ABD'de iktisadi bir kriz doğabilecekti²⁸⁶.

Ayrıca ABD serbest ticaret rejimine inanmıştı. Eğer Avrupa'daki iktisadi teşekküller vücutlarını muhafaza edemezlerse ki varlıkları gün geçtikçe değişik iktisadi sebepler yüzünden kayboluyordu. O zaman Avrupa'da liberalizm de kaybolmuş olacaktı. Bu ise asla ABD'nin göz yummayacağı bir hadiseydi.

1- Planın Hazırlık Safhası ve Olgunlaşması :

Bu sebeple A.B.D., Avrupa'ya yapacağı yardım için başka bir formül aradı ve bu formül Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesinde verdiği bir nutukta açıklandı. Buna göre, Avrupa ülkeleri her şeyden önce kendi aralarında bir ekonomik işbirliğine girişmeliler ve birbirlerinin eksiklerini kendileri tamamlamalıdır. Bu genel işbirliği sonunda bir açık ortaya çıktığında Amerika bu açığın kapatılması için yardım etmeli. Bunun içinde önce bir işbirliği programı yapılmalıydı²⁸⁷.

Marshall meşhur nutkunu irad ettikten sonra; Avrupa'da faaliyet derhal başlamıştır. Üç büyükler arasında müzakereler yapılarak Rusya'nın da 27 Haziran 1947'de Paris'te yapılacak konferansa davet edilmesini de kararlaştırdılar. Rusya prensip olarak konferansa iştiraki kabul etti. Fakat konferansın 1. gününde Rusya'nın ortak bir planı arzu etmeyişi toplantıyı muvaffakiyetsizlikle sona ermesine sebep oldu.

Bundan sonra İngiltere ve Fransa Marshall'ın planını müzakere etmek için bütün Avrupa memleketlerine 4 Temmuz 1947'de birer davetiye gönderildi. Bunlar ; **Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İtalya, İzlanda, Lüksembourg, Macaristan, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Norveç, Polonya,**

²⁸⁵ Hasret Çomak, a.g.m. s.472.; Mehmet Gönübol , Haluk Ülman, "Olaylarla Türk Dış Politikası (1945-1965)" A.Ü.S.B.F. yayını ,7.Baskı, Ankara,1989 ,s.229.

²⁸⁶ Orhan Oğuz,a.g.e. ,s.4.

²⁸⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e. ,s.443-444.

Portekiz, Romanya, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan idi. Bu konferansa Rusya davet edilmedi. Fakat Rusya için konferansa katılma kapısı açık bırakılmıştı. İngiltere ve Fransa'nın bu davetine **İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Hollanda, İzlanda, Belçika, İsviçre, Avusturya, Türkiye, Danimarka, İsveç ve Norveç** cevap verdiler²⁸⁸.

2- Paris Toplantısı :

Marshall Planı adını alan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te bir toplantı yapıldı. Marshall bu planına Sovyetlerle uydularını da dahil ettiği için, Paris konferansına Sovyetlerde katıldılar. Lakin yapıcı bir katkıda bulunmak için değil, sabote etmek için, Sovyetler bunu da başaramayınca 2 Temmuz'da konferansı terk ettiler²⁸⁹.

Rusya konferansa kendi istemediği için, peyklerini de iştirak ettirmemek yoluna gitti. Halbuki peyk devletler böyle bir yardımı gayet müsait karşılıyorlardı. Yalnız Çekoslovakya konferansa iştirak arzusunu beyan etmek cesaretini gösterebilmişse de Moskova'nın baskısına fazla tahammül edemeyerek bu arzusundan vazgeçmiştir²⁹⁰.

Bu arada Molotov Planı diye Rusya ile Avrupa devletleri arasında karşılıklı olarak yapılacak ticari antlaşmalara ait bir planın hazırladığı görülür. Fakat Rusya Batı Avrupa'nın ihtiyacı olan malları tedarik etmekten çok uzak idi. Esasen Molotov Planı, Batı Avrupa Devletleri tarafından hiçbir nazari itibara alınmadı. Gayesi Marshall Planı karşısında Sosyalist ülkelere yardımdan ibaret olan Molotov Planı Marshall Planı'nın yürürlüğe girmesine yardım etmiştir²⁹¹. Zira bazı uydular ve bilhassa Çekoslovakya Marshall Planına katılmak için büyük istek göstermiştir. 1948 Şubatındaki Çekoslovak darbesinde bunun da büyük rolü olduğundan şüphe yoktur.

İngiltere ve Fransa'nın öncülüğü ile, 1947 Temmuzunda Paris'te 16 Avrupa devletinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır²⁹². Bu toplantıda bir yandan Avrupa Ekonomik İşbirliği'nin temelleri atılırken öte yandan da kurulan teknik komiteler Avrupa devletlerinin ihtiyaçlarını gösteren bir ortak rapor hazırlamışlardır²⁹³.

Paris'te toplanan İktisadi İşbirliği Konferansına Türkiye'de katılmış, İktisadi durumu konusunda gerekli bilgileri vermiş ve savaş sonunda hazırladığı İktisadi Kalkınma programını gerçekleştirmek için kendisine 615 milyon dolar tutarında dış yardım yapılmasını istemiştir²⁹⁴.

Paris toplantısı sırasında hazırlanan raporu inceleyen ve 16 Avrupa devletinin ekonomik durumlarını ayrı ayrı gözden geçiren ABD li uzmanlar, başlangıçta, Türkiye'ye İktisadi

²⁸⁸ Orhan Oğuz, a.g.e. ,s.5.

²⁸⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e. ,s.444.

²⁹⁰ Orhan Oğuz, a.g.e. ,s.5.

²⁹¹ A.g.e. , s.5.

²⁹² A.g.e. , s.5. Bkz., **Ayın Tarihi** No . 170, Ocak 1948 , s.91-92. , Paris toplantısında memleketimizin büyükelçi Numan Menemencioğlu temsil ediyordu; eski Adalet bakanı Ali Rıza Türel'de delege olarak buradan gönderilmişti. Bunların yanında ayrıca bir iki uzmanda vardı.

²⁹³ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m. ,s.220.-221.

²⁹⁴ A.g.m. , s.221.

yardım yapılmasına taraftar görünmemişler²⁹⁵. Marshall Planının milli bir ekonomik kalkınma planının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu ileri süren ABD'li uzmanlar, Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, yer altı ve yerüstü zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin 15 aylık bir devre için yeterli görüldüğünü ve Türk Endüstrisi'nin orta derecede gelişmiş bir endüstri olduğu gibi üretim seviyesinin de savaştan öncekini bir hayli aştığını söyleyerek Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdir²⁹⁶.

12 Temmuz 1947'de konferansa iştiraki kabul eden 16 ülke temsilcileri Paris'te toplandılar.

Bu konferansta bilhassa her memleketin iktisadi bünyesi gözden geçirilip ne kadar yardıma ihtiyacı olacağı kararlaştırılacaktı. Bu konferansa iştirak eden her memlekette harbin yarattığı güçlükler, ithalata olan ihtiyaç, ihracat imkanları dış ödemeler dengesi, diğer Avrupalı devletlerle ne şekilde işbirliği yapılacağı gibi hususlar tespit olunuyordu.

Neticede bütün memleketlerin arzu ettikleri yardımların miktarı toplandı. Ve bunun senede 7 – 7,5 milyar olduğu ve 4 senede 28 – 30 milyar dolar olacağı anlaşıldı. Neticede rapor halinde ABD hükümetine bu kararlar bildirildi. Başkan Truman bu raporu 3 komisyon teşkil ederek inceletti ve kongreye sundu.

Başkan Truman 1 Nisan 1948'den 30 Haziran 1952'ye kadar Avrupa'ya yapılacak yardımın 17 milyar dolar olması ve bunun 6.8 milyar dolarının 30 Haziran 1949'a kadar verilmesinde ısrar ediyordu²⁹⁷.

3- Marshall Planının İçeriği ve Türk Ekonomisi :

Marshall Planı'nın ulusal bir ekonomik kalkınma programının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, doğal zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin 15 aylık bir devre için yeterli görüldüğünü, Türk sanayiinin orta derecede gelişmiş bir sanayi olduğunu, üretim düzeyinin savaştan önceki durumuna oranla geliştiğini ve bu nedenle ekonomik yardım yapılmasına taraftar görülmediği bildirilmiştir²⁹⁸.

4- Ekonomik Kalkınma Programı :

²⁹⁵ A.g.m. , s.221, Bkz. **Ayın Tarihi**, No.170, Ocak 1948 , s.91-92. , ABD Marshall Planı esasları içinde Avrupa milletlerine ait ihtiyaç listesini hazırlamak üzere geçen yıl Paris'te toplanan konferansa biz yeter derece hazırlıklı gitseydik ve orada gerçek vaziyetimizi olduğu gibi anlatarak isteklerimizi gereği gibi savunabilseydik öteki milletler gibi şimdi bizde Amerikan kredisinden faydalanabilecektik. Bu fırsatı kaçırmakla büyük hata işlemişizdir.

²⁹⁶ Mehmet Gönlübol , Haluk Ülman a.g.m. , s.221.

²⁹⁷ Orhan Oğuz, a.g.e. ,s.6.

²⁹⁸ Hasret Çomak, a.g.m. ,s.473.

12 Temmuz'da İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksembourg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılmasıyla toplanan 16'lar konferansı 22 Eylül'de, Amerika'ya sunulmak üzere bir Ekonomik Kalkınma Programı hazırladı²⁹⁹. Bu program üzerine Amerika 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanununu çıkardı³⁰⁰. Amerika bu kanuna dayanarak daha ilk yılında 16'lara 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yaptı. Bu yardımlar daha sonraki yıllarda da devam edecektir.

Dış Yardım Kanunun çıkması üzerine 16 Avrupa ülkesi, 16 Nisan 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını kurdular³⁰¹.

Planın şartlarından Türkiye'nin açıklanan bu iyileştirme programından yardım alması düşünülen ülkelerden biri olmadığı anlaşıyordu. Buna rağmen planın açıklanmasını hemen takiben, Türkiye Marshall Planı'nın bir parçası olma isteğini dile getirdi. Buna bağlı olarak Dışişleri Bakanı Hasan SAKA, Marshall yardımından faydalanmak isteyen Avrupa ülkelerinin, **Temmuz 1947**'de Paris'te düzenlediği toplantıya katıldı. Toplantıda Dışişleri Bakanı Türkiye'nin 615 milyon dolarlık ekonomik yardıma ihtiyacı olduğunu bildirdi. Türkiye'yi sözü geçen yardım programına dahil etmeye hevesli görünmeyen ABD bu girişimi hoş karşılamadı. Her şeyden önce ekonomik yardım programının savaşın tahrip ettiği ülkeleri hedeflediği ileri sürülüyordu. Dolayısıyla Türkiye II nci Dünya Savaşına girmediği ve yıkıntı geçirmediği için Marshall planından yararlanmaya hak kazanmıyordu. Ayrıca Truman Doktrini sayesinde aldığı yardımlardan dolayı Türkiye'nin acil bir ekonomik desteğe de ihtiyacı olmadığı ileri sürüldü³⁰².

Paris toplantısı sırasında hazırlanan raporu inceleyen ve 16 Avrupa devletinin ekonomik durumlarını ayrı ayrı gözden geçiren Amerikalı uzmanlar, başlangıçta, Türkiye'ye İktisadi yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdir. Marshall Planının³⁰³ milli bir ekonomik kalkınma programının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu süren Amerikalı uzmanlar, Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, toprak altı ve toprak üstü zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin on beş aylık bir devre için yeterli görüldüğünü ve Türk endüstrisinin orta derecede

²⁹⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e. ,s.444.

³⁰⁰ A.g.e. , s.444.

³⁰¹ A.g.e. , s.444.

³⁰² Ayşegül Sever, a.g.e. ,s.54-55.

³⁰³ **Ayın Tarihi** , No. 224, Temmuz 1952 , s.133. , Marshall Planı Batı Avrupa'yı İktisadi bakımdan yeniden canlandırmış ve askeri bakımdan onu yeniden teşkilatlandırarak kendisini müdafaa eder bir vaziyete sokmuştur. Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı Batı Avrupa'nın hür milletlerini yeni tecavüzlere karşı koymak azminde birleştirmiştir.

gelişmiş bir endüstri olduğu gibi üretin seviyesini de savaştan öncekini bir hayli aştığını söyleyerek, Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdir³⁰⁴.

Amerikalı uzmanların bu tutumu Türkiye'de geniş tepkiler yaratmış ve bazı çevrelerde bugün Türkiye'yi ekonomik bakımdan yalnız bırakan ABD'lerinin yarın da politik bakımdan yalnız bırakabileceği endişesi uyanmıştır.Öte yandan muhalefet partileri de, bu durumun sorumluluğunu iktidarın yanlış tutumuna yüklemişler ve Hükümeti Amerikalılara yanlış ve eksik bilgi vermekle suçlamışlardır.

Bir yandan Türk kamuoyunda beliren tepkinin, öte yandan da ekonomik gereklerin baskısı karşısında kalan Türk Hükümeti; ABD'ye başvurmuş ve Türkiye'nin durumunun siyasi ve coğrafi bakımdan çok önemli olduğunu ve bu durumunun ister istemez mali ve iktisadi güçlükler yarattığını, kuvvetli olmanın tek şartının ekonomik kalkınma, ekonomik kalkınma içinde tek yolun dış yardım olduğunu söyleyerek ABD'nin Türkiye'ye İktisadi yardım konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmesini istemiştir³⁰⁵.

Türk Hükümetinin bu isteği üzerine konuyu bir daha ele alan ABD, kendi ekonomi uzmanlarından çok Türkiye'yi haklı bulduğu anlaşılıyor. Gerçekten Türkiye'ye yapılan askeri yardımın “ekonomik ferahlamayı yaratmadığını”³⁰⁶ gören ve çabuk gelişen bir ekonominin Türkiye'nin askeri gücü ve iç düzeni bakımından önemini anlayan ABD, daha Avrupa İktisadi İşbirliği Anlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı içine almaya karar vermiş ve bu anlaşmanın Paris'te imzalanmasından 3 ay sonra da 4 Temmuz 1948'de Ankara'da Türkiye ile bir anlaşma imzalayarak ekonomik bir yardıma başlamıştır³⁰⁷.

5- Türkiye İle Amerika Arasında Türkiye'nin Marshall Planına Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma 4 Temmuz 1948 :

Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947 konuşması üzerine, Avrupa'nın Türkiye'de dahil, 16 ülkesi, Marshall Planı'nın öngördüğü Avrupa Kalkınma Planı'nı hazırlamak üzere, 1947 Temmuzundan itibaren Paris'te çalışmalarına başladılar ve hazırlanan kalkınma planını Eylül ayında Amerika'ya verdiler. Amerikan kongresi, bu ortak planı finanse etmek üzere 3 Nisan 1948'de Ekonomik İşbirliği Kanunu'nu kabul etti. Diğer ülkeler gibi Türkiye'de, bu Kanundan yararlanabilmek için 4 Temmuz 1948 tarihinde

³⁰⁴ Mehmet Gönlübol , Cem Sar , “Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)” , A.Ü.S.B.F. Dergisi , Ankara ,1987, s.229-230. ; Bkz. **Ayın Tarihi**, No . 170, Ocak 1948 , s.92.

³⁰⁵ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, “Olaylarla Türk Dış Politikası (1945-1965)” ,A.Ü.S.B.F. Yayını ,7. Baskı ,1989, s.221.

³⁰⁶ **Ayın Tarihi**, No .167, Ekim 1947, s.50. , 6 Ekim 1947'de Türk Genelkurmay Başkanı General Salih Omurtak, Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardım neticesinde silah altında bulunan büyük bir kısım Türk askerinin terhisine imkan bulacağını bildirmiştir. Demecine devam eden general, bu yardımdan ayrılacak olan 100 milyon doların Türk ordusunu modernleştirmeye yeterli olmayacağını belirtmiş ve şöyle demiştir: Günün birinde muhtemel düşmanlarımızın kudretlerini nazarı dikkate almaklığımız gerekecektir. Bununla beraber Amerikan yardımı olsun veya olmasın Türk ordusu bütün hücumları taretmeye hazır bulunmaktadır.

³⁰⁷ Mehmet Gönlübol , Haluk Ülman, **a.g.m.** s. 221-222.

Amerika ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalandı. TBMM'nce 8 Temmuz 1948 tarihinde 5253 sayılı kanun olarak kabul edilen bu anlaşma, 13 Temmuz 1948 tarih ve 6956 sayılı Resmi gazetede yayınlanmıştır.

Anlaşmanın metni:

Türkiye Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti:

Avrupa memleketlerinde ferdi hürriyet prensiplerini, her müesseseleri ve hakiki iade etmenin, sağlam iktisadi şerait tesisine, müstakar beynelmilel iktisadi münasebetlere ve Avrupa memleketlerince, fevkalade harici yardımdan vareste sıhhatli bir iktisadiyat başarılmasına geniş ölçüde bağlı bulunduğunu teslim ederek;

Kuvvetli ve müreffeh bir Avrupa iktisadiyatının Birleşmiş Milletler gayelerinin tahakkuku için esash olduğunu kabul ederek;

Bu şeraiti başarmanın muteber kambiyo rayıçları tesis ve idame ve ticaret engellerini bertaraf etmeği sağlamak üzere mümkün olan her türlü teşebbüsler dahil olmak üzere, kuvvetli bir istihlal gayretine, harici ticaretin genişlemesine, dahilde mali istikrar tesis veya idamesine ve iktisadi işbirliğinin geliştirilmesine dayanan ve bu hususta işbirliği eden bütün memleketlere açık bulunan, kendi kendine yardım ve karşılıklı işbirliği gayesine matuf bir Avrupa Kalkınma Planına lüzum gösterdiğini nazarı itibara alarak;

İş bu prensiplerin tahakkuku zımında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, aynı şekilde düşünen milletlerle birlikte, 16 Nisan 1948 tarihinde Paris'te imza edilen Avrupa İktisadi İşbirliği Mukavelesine iltihak eylediği-ki mezkur mukavele gereğince mümziler ilk vazifeleri olarak bir Müşterek Kalkınma Programı hazırlamak ve tatbik etmek hususunda teşebbüse geçmeyi kararlaştırdılar ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin mezkur mukavelenin ahkamı mucibince tesis edilen Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatına dahil bulunduğunu mütalea ederek;

İş bu prensiplerin gerçekleştirilmesi zımında Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, münferid ve müşterek gayretleriyle fevkalade harici ekonomik yardımdan vareste olabilmelerini mümkün kılabilmek için müşterek bir Avrupa Kalkınma Programına iştirak eden milletlere Amerika Birleşik Devletleri tarafından yardım teminini derpiş eden 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununu kabul eylemiş olduğunu da düşünerek;

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununun gayeleri ve siyasetlerine iltihakını esasen ifade etmiş bulunduğunu nazarı itibara alarak;

1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanunu gereğince Amerika Birleşik Devletleri Hükümetince yardımın yapılmasını, Türkiye Cumhuriyetince bu gibi yardımın kabulünü ve

Müşterek Avrupa Kalkınma Programının ayrılmaz bir cüzü olarak Türkiye Cumhuriyetinin kalkınmasını temin maksadıyla iki Hükümetin münferiden ve birlikte alacakları tedbirleri tanzim eden anlaşmaların tespitini arzu eylediklerinden;

Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.

Madde I:

1. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin veya Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince gösterilen herhangi bir şahsın, müessesenin veya teşekkülün emrine, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından istenebilen ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından tasvip olunan yardımı amade kılmak suretiyle, Türkiye Cumhuriyetine yardım etmeyi deruhte eyler. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti işbu yardımı 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanunu ile, bunu tadil eden ve tamamlayan mevzuat ve müteferri tahsisat kanunlarının ahkamı mucibince ve bunların vazettikleri bütün kayıt, şart ve nihayet verme ahkamına tabi olarak temin edecek ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine ancak işbu kanunlar gereğince temini müsaade edilmiş malları, hizmetleri ve diğer yardımı amade kılacaktır.
2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, münferiden ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kanalından ve 16 Nisan 1948'de Paris'te imzalanan Avrupa İktisadi İşbirliği mukavelesine tevfikân hareket ederek bir Müşterek Kalkınma Programı yoluyla sürekli sulh ve refah için Avrupa'da elzem olan iktisadi şeraiti süratle başarmak ve bu şekilde müşterek kalkınma programına katılan Avrupa memleketlerini, işbu Anlaşmanın müddeti zarfında fevkalade harici ekonomik yardımdan vareste bir hale gelmelerini mümkün kılmak için katılan diğer memleketlerle birlikte devamlı gayretler sarf edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Avrupa İktisadi İşbirliği mukavelesinin umumi vecibelere ait hükümlerini yerine getirmek üzere teşebbüse geçmek, Avrupa İktisadi İşbirliği çalışmalarına faal olarak iştirak ve 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununun maksatları ve siyasetlerine iltihakı devam etmek hususundaki niyetini teyit eyler.
3. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından Türkiye Cumhuriyetine yapılan ve Amerika Birleşik Devletleri ile , Amerika Birleşik Devletlerine ait ülkeler ve topraklar haricindeki sahalardan tedarik edilen yardım hususunda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti işbu tedarikatın makul fiyat ve şartlarla yapılmasını temin ve mezkur yardımın tedarik edildiği memlekete bu suretle amade kılınmış olan dolarların, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile mezkur memleket arasında yapılmış herhangi bir Anlaşmaya uygun bir surette

kullanılması hususunda tertibat alınması zımında Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile işbirliği yapacaktır.

Madde II.

1. Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinden elde edilen yardımın kullanılmasıyla azami bir kalkınma temini maksadıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti aşağıdaki gayeleri temin için azami gayret sarf edecektir.

A. Tasarrufunda bulunan bilumum kaynaklardan müessir ve ameli bir surette istifadeyi temin maksadıyla, aşağıda zikrolunanlar dahil olmak üzere gereken tedbirleri almak veya idame etmek:

1. İşbu anlaşma gereğince temin edilen yardım ile elde edilen mallar ve hizmetlerin işbu anlaşmaya ve mümkün olmaya nispette, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından yardım yapılması lüzumunu destekleyen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından temin edilmiş cetvellerde tasrih edilen umumi gayelere uygun maksatlarla kullanılmasını temin etmek için gereken tedbirler;

2. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı tarafından tasvip edilen müessir bir takip sistemi vasıtasıyla bu gibi kaynakların kullanılışının müşehadesi ve tetkiki; ve

3. Mümkün olduğu nisbette, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına ait olup Amerika Birleşik Devletleri dahilinde veya Amerika Birleşik Devletlerine ait ülkeler veya topraklar dahilinde bulunan matlubatı ve bunlardan mütevellit kazançları tespit, teşhis ve Müşterek Avrupa Kalkınma Programını gerçekleştirmek yolunda munasip şekilde istifadeye tahsis maksadıyla alınacak tedbirler. Bu fıkranın hiçbir hükmü işbu tedbirlerin yerine getirilmesi için bir yardımın ifası zımında Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine veya işbu matlubatın tasfiye edilmesi hususunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine herhangi bir vecibe tahmil etmemektedir.

B. Sınai ve zirai istihsalin sağlam bir ekonomik esas dairesinde gelişmesini ileri götürmek; Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı vasıtasıyla tespit edilmesi muhtemel olan istihsal hedeflerine ulaşmak; ve Amerika Birleşik Devletlerinin talebi üzerine, mezkur Hükümete, mümkün olduğu takdirde kömür ve gıda maddeleri istihsalinin arttırılması için projelerde dahil olmak üzere, mühim bir kısmı işbu anlaşma mucibince yapılan yardım ile teşebbüs edilecek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından ittihazı mutasavver muayyen projelere müteallik tafsilatlı teklifleri bildirmek;

- C. Parasına istikrar vermek, muteber bir kambiyo rayici tesbit veya idame etmek, hükümet bütçesini tevzin etmek, dahilde mali istikrar yaratmak veya idame etmek ve umumiyetle kendi para sistemine karşı olan itimadı iade veya idame etmek; ve
1. Katılan memleketler arasında ve diğer memleketlerle mütezayit bir mal ve hizmet mübadelesini teshil ve teşvik için ve kendi aralarında ve diğer memleketlerle ticarete engel olan resmi ve hususi maniaları azaltmak için diğer katılan memleketlerle işbirliği yapmak.
 2. Avrupa İktisadi İşbirliği Mukavelesinin 8. maddesinin katılan memleketlerde mevcut olan insan kuvvetinden tesirli ve tam bir suretle istifadeye matuf gayesini göz önünde tutarak, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, işbu anlaşma maksatlarının tahakkuku yolunda katılan memleketlerin herhangi birindeki insan kuvvetinden mümkün olan azami faydalanmayı isdihtaf eden beynelminel Mülteci teşkilatı ile müştereken yapılan teklifleri müsait bir şekilde mütalaa edecektir.
 3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti hususi resmi ve ticari teşebbüsler arasında, rekabeti takyit, piyasalara iştiraki tehdit veya inhisarcı kontrolleri teşvik edici beynelminel ticarete tesir eden ticari usul veya tertiplere –işbu usul ve tertipler netice itibarıyla Müşterek Avrupa Kalkınma Programının tahakkukuna müdahale eyledikleri taktirde- mani olmak üzere münasip gördüğü tedbirleri ittihaz edecek ve diğer katılan memleketler ile işbirliği yapacaktır.

Madde III.

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, içlerinden birinin talebi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının teklif ettiği ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanunu'nun III (b)(3) faslına tevfikan münasip para transferleri garantileri verebileceği Türkiye Cumhuriyetine müteallik projeler hakkında istişarede bulunacaklardır.
2. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti böyle bir garantiye tevfikan her hangi bir şahsa Birleşik Devletler doları olarak tediye bulunduğ taktirde, yukarıda bahis olunan fasıl gereğince Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tahsis veya transfer edilen herhangi bir Türk lirası meblağının veya Türk Lirası kredilerinin Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin mülkü olarak tanınacağını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kabul eder.

Madde IV.

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri kaynaklarındaki noksanlıklar veya muhtemel noksanlıklar neticesi olarak Amerika Birleşik Devletlerince ihtiyaç duyulan Türkiye Cumhuriyeti menşeli malzemenin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında uyulacak makul satış, mübadele, takas şeriati dahilinde veya diğer şekilde, uyulmuş müddet devamınca ve miktarlarda ve bu kabil malzemenin dahili istihlakı ve ticaret maksadıyla ihracı için Türkiye Cumhuriyetinin makul ihtiyaçları gereği veçhile nazarı itibara alındıktan sonra, stok ittihazı veya sair maksatlar için Amerika Birleşik Devletlerine transferlerini kolaylaştıracaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bu kabil malzemenin Amerika Birleşik Devletlerine transferine herhangi bir engeli bertaraf etmek de dahil olmak üzere, bu fıkranın hükümlerini gerçekleştirmek üzere lazım gelen hususi tedbirleri alacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin talebi üzerine, işbu fıkranın hükümlerini yerine getirmek üzere lazım olan teferruatlı tertibat için müzakerata girişecektir.
2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletlerinin bu husustaki talebi üzerine, Amerika Birleşik Devletlerince ihtiyaç duyulan malzemenin geliştirilmesi ve transferlerine müteallik 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununun II5 (B) tali faslının 9. fıkrasının ahkâmının yerine getirilmesi için münasip tertibatın tayini zımnında müzakereye girişecektir.
3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin bu husustaki talebi üzerine menşeleri Türkiye Cumhuriyeti haricinde olan malzeme hususunda, münasip hallerde, işbu maddenin 1. ve 2. fıkralarının derpiş eylediği gayelerin temini zımnında işbirliği yapacaktır.

Madde V.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerikan vatandaşlarının katılan memleketlere ve katılan memleketler dahilinde seyahatlerinin teşkilatlandırılmasını ve geliştirilmesini teşkil ve teşvik için, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile işbirliği yapacaktır.

Madde VI.

1. İki Hükümet, içlerinden birisinin talebi üzerine bu anlaşmanın tatbikince ve bu anlaşmaya tevfikân yapılan işler ve tertiplere müteallik herhangi bir mesele hususunda istişare edeceklerdir.
2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti:

- A) Bu anlaşmanın hükümlerini ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Mukavelesinin umumi vecibelerini yerine getirmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tasavvur veya kabul edilen projeler, programlar ve tedbirler hakkında tafsilatlı malumatı;
- B) Bu anlaşma gereğince alınan paralar, mallar ve hizmetlerin sureti istimali hakkında bir beyanda dahil olmak üzere, bu anlaşmaya tevfikan yapılan işlere dair her üç ay zarfında verilecek tam izahatı;
- C) Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanunu gereğince yapılan işlerin mahiyet ve vüs'atini tayin ve bu anlaşma tahtında verilen veya derpiş edilen yardımın tesirliliğini ve umumiyetle müşterek kalkınma programının kaydettiği terakkiyi takdir etmek için ihtiyaç hissedebileceği Türkiye iktisadiyatı hakkındaki malumat ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatından temin ettiği malumatı ikmal için lazım gelen herhangi başka bir ilgili malumatı;

Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile istişareden sonra, iş'ar edeceği şekilde ve fasılarla Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine bildirecektir.

3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine Madde IV'de zikri geçen Türkiye menşeli malzemeye dair, mezkur maddede meşrut kılınan tertiplerin izhar ve tatbiki için lüzumlu malumatı elde edebilmesi için yardım edecektir.

Madde VII.

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, müşterek Avrupa Kalkınma Programının ve bu programı gerçekleştirmek üzere yapılan muamelelerin gayelerine ve kaydettikleri terakkiye dair geniş neşriyat yapmanın karşılıklı menfaatleri iktizasından olduğunu teslim ederler. Program gayelerini yerine getirilmesi için elzem olan müşterek gayret ve karşılıklı yardım hissini geliştirmek üzere, programın kaydettiği terakkiye dair geniş malumat yaymanın arzuya şayan olduğu teslim edilir.
2. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabil malumatın yayımını teşvik edecek ve neşriyat vasıtalarının emrine amade tutacaktır.
3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gerek doğrudan doğruya ve gerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile işbirliği yaparak bu kabil malumatın yayımını teşvik edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu kabil bu kabil malumatı neşir vasıtaları emrine

amade tutacak ve bu kabil yayım için münasip kolaylıklar sağlanmasını temin etmek üzere her türlü ameli tedbirler ittihaz eyleyecektir. Bundan başka Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, diğer katılan memleketlere ve Avrupa İktisadi İşbirliği teşkilatına, İktisadi Kalkınma Programının kaydettiği terakki hakkında tam malumat sağlayacaktır.

4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, alınan paralar, mallar ve hizmetlerin sureti istimaline dair malumat dahil olmak üzere, bu anlaşma gereğince yapılan işlere dair tam izahatı her üç ay zarfında bir Türkiye dahilinde yayınlayacaktır.

Madde VIII.

1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin bu anlaşma gereğince deruhte eylediği vecibeleri Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ifa edecek olan bir hususi İktisadi İşbirliği Misyonu'nu kabul etmeye muvafakat eyler.
2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki Amerika Birleşik Devletleri Büyük Elçisinin gereği veçhile ihbarı üzerine, Hususi Misyona ile Hususi Misyona Personeli ve Avrupa'daki Birleşik Devletler Hususi Temsilcisini, Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki Amerika Birleşik Devletleri Büyük Elçiliğine ve bu elçiliğin mümasil personeline bahşedilen imtiyazlardan ve muafiyetlerden faydalanma itibariyle, mezkûr Büyükelçiliğin bir cüzü sayacaktır. Bundan başka, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Kongresinin Harici İktisadi İşbirliği Müşterek Komitesi üyelerine ve memurlarına münasip cemilekar muameleler yapacak ve onlara vazifelerinin tesirli surette ifası için lazım gelen kolaylıkları ve yardımı bahşedecektir.
3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, doğrudan doğruya ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatındaki temsilcileri vasıtasıyla, Hususi Misyona, Avrupa'daki Birleşik Devletler Hususi Temsilcisi ile maiyetine ve Müşterek Komite üyeleri ile memurlarına tam bir işbirliği sağlayacaktır. Bu kabil işbirliği, bu anlaşma gereğince yapılan yardımın ne surette kullanıldığı dahil olmak üzere, bu anlaşmanın tatbikını müşahade ve tetkik için lazım gelen bütün malumatın ve kolaylıkların sağlanmasını temin etmektedir.

Madde IX.

- 1- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, (düşman emval ve menafiine taalluk eden tedbirlerden gayri) Hükümet tedbirleri neticesi olarak ortaya çıkan zarar ve ziyana karşı tavizat verilmesi için, iki Hükümetten birisinin kendi tebaalarından biri namına öteki Hükümet aleyhine desteklediği herhangi bir mütalebeyi Beynelminel Adalet Divanının kararına arz eylemeyi kabul ederler. Bu kabil Hükümet tedbirleri, 3 Nisan 1948'den sonra öteki Hükümet

tarafından alınan ve öteki Hükümetin gerekli yetkiyi haiz makamları ile yapılmış mukaveleler veya o makamlarca bahşedilmiş imtiyazlar dahil olmak üzere, öyle bir tebaanın emval ve menafine tesir eden tedbirlerdir; İki Hükümetten birisinin bu fıkraya tevfikân öteki Hükümet tarafından desteklenen mutalebat hususundaki taahhüdünün, her bir Hükümet bakımından, Beynelminel Adalet Divanı Statüsünün 36. maddesi mucibince Divanın mecburi kazasına şimdiye kadar bahşettiğini fiili tanıma kaydü şartlarının cevaz ve hududu ile mukayyet olduğu kabul edilmektedir. Bu fıkranın hükümleri, iki Hükümetten herhangi birisinin, şayet mevcutsa, Beynelminel Adalet Divanına müracaat hususundaki diğer haklarına, veya muahedelerden, anlaşmalardan veya hukuki düvel prensiplerinden mütevellit hakların ve vazifelerin iki Hükümetten biri tarafından ihlal edildiği isnatlarına dayanan mutalebatın desteklenmesine ve serdedilmesine hiçbir veçhile halel vermeyecektir.

- 2- Bundan başka, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, bu kabil mütalebatın, Divanı Adalet yerine, karşılıklı şekilde uyuşulacak olan herhangi bir hakem mahkemesine havale edileceğini kabul ederler.
- 3- Bundan başka, iki Hükümetten hiç birinin, kendi tebaası, mutalebenin ortaya çıktığı memleket idari ve adli mahkemelerinde faydalanabileceği bütün tesviye çarelerine başvurmadıkça, bu maddeye tevfikân bir mutalebeyi desteklemeyeceği kabul edilir.

Madde X.

1. 22 Eylül 1947'de Paris'te Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesinin raporunu imzalamış bulunan herhangi bir memleket ile, o memleketin beynelminel bakımdan mesul bulunduğu ve o memleket ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında imzalanan İktisadi İşbirliği Anlaşmasının tatbik edildiği topraklar, ve
2. (Almanya'nın işgal bölgelerinden herhangi birisi, beynelminel idare ve kontrol altındaki sahalar, ve Trieste Serbest Toprağı veya Trieste Serbest Toprağının bölgelerinden birisi dahil olmak üzere) kısmen veya tamamen Avrupa'da bulunan herhangi diğer bir memleket ile onun idaresi altında bulunan tabisahalar demektir. Böyle bir memleket Avrupa İktisadi İşbirliği Mukavelesinin taraflardan birisini teşkil ettiği ve bu anlaşmanın gayelerini gerçekleştirmeye matuf bulunan bir müşterek Avrupa Kalkınma Programına bağlı olduğu müddetçe "Katılan Memleket" sayılacaktır.

Madde XI.

1. İşbu anlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasdikına sunulacak ve tasdik edildiği Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tebliğ olunduğu gün yürürlüğe girecektir. Bu maddenin 2. ve 3. fıkraları ahkamına tabi olmak şartıyla, Anlaşma 30 Haziran

1953'e kadar yürürlükte kalacak; ve 30 Haziran 1953'ten en az altı ay önce iki hükümetten biri ötekine, anlaşmaya mezkur tarihte son vermek niyetinde bulunduğuna dair yazılı tebligatta bulunmadığı takdirde, Anlaşma ondan sonrası için böyle bir tebligat yapıldığı tarihten itibaren altı ay geçinceye kadar yürürlükte kalacaktır.

2. Anlaşmanın yürürlük süresi esnasında iki Hükümetten biri bu anlaşmanın dayandığı esas mülâhazalarda önemli değişiklikler vukua geldiği mütalaasında bulunursa, öteki Hükümete olveçhile tebligatta bulunacak ve iki Hükümet bunun üzerine, işbu anlaşmanın tezyili, tadili veya anlaşmaya son verilmesi üzerinde uyuşmak üzere istişarede bulunacaklardır. Şayet, bu kabil tebligattan üç ay sonra iki hükümet ahval ve şeraite göre yapılacak teşebbüs üzerinde uyuşmamışlarsa, içlerinden biri ötekine işbu Anlaşmaya son vermek niyetinde bulunduğuna dair yazılı tebligatta bulunabilir. O zaman bu maddenin 3. fıkrası hükümlerine tabi olmak şartıyla bu anlaşma:

- A) Ya son verme niyeti hakkındaki böyle bir tebligat tarihinden altı ay sonra, veya;
- B) Böyle bir tebligat tarihini takiben Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin yapmaya devam edebileceği her hangi bir yardım hususunda Türkiye Cumhuriyetine ait vecibelerin yerine getirilmesini temin etmeye kafi geleceği kabul edilebilecek olan daha kısa bir devreden sonra hitam bulacaktır. Ancak IV.Madde ve VI.Maddenin 3.fıkrası, son verme niyeti hakkında böyle bir tebligat tarihinden itibaren iki sene sonraya kadar ve fakat 30 Haziran 1953'ten daha geç olmamak üzere, yürürlükte kalacaktır.

3. Bu anlaşmaya tevfi kan müzakere edilen tali anlaşmalar ve tertipler bu Anlaşmanın sona erme tarihini müteakip yürürlükte kalabilir ve bu gibi tali anlaşmalarla tertiplerin yürürlük devresini bizzat kendi hükümleri tanzim edecektir.

III. maddenin 2. fıkrası mezkûr maddede bahsi geçen garanti tediyatı, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından yapılabileceği müddetçe yürürlükte kalacaktır.

4. Bu anlaşma iki hükümet arasında uyuşulma sureti ile herhangi bir zamanda tadil edilebilir.
5. Bu anlaşmanın eki, Anlaşmanın ayrılmaz bir cüzünü teşkil etmektedir.
6. Bu anlaşma Birleşmiş Milletler Umumi Katipliği nezdinde tescil edilecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdikan işbu maksat için usulen yetkilendirilmiş olan iki taraf mümessilleri işbu anlaşmayı imzalamışlardır. Her iki metinde asıl olmak üzere, Türkçe ve

İngilizce dillerinde iki nüsha olarak 1948 Temmuzunun dördüncü günü Ankara’da yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti

Amerika Birleşik Devletleri

Namına

Namına

N.Sadak

Edwin C. Wilson

EK

1. Kaynakların tesirli surette kullanılması için tedbirler ittihazına taallük eden madde II’nin (A) I. fıkrası icaplarının, Anlaşma gereğince verilen mallar hususunda, bu kabil malları korumak ve onların gayrı meşru veya uygunsuz pazarlara veya Ticaret Kanunlarından sapmasını önlemek üzere müessir tedbirler ihtiva edeceği kabul olunmaktadır.
2. Madde II.nin (C) I. fıkrasında bütçeyi tevzin etme vecibesinin kısa bir devre esnasındaki açıkları menetmeyeceği ve fakat nihayetülemir bütçenin tevzinini istilzam eden bir bütçe siyaseti manasını tazammun eyliyeceği kabul olunmaktadır.
3. II. Maddenin 3. fıkrasında zikri geçen ticaret usullerinin ve ticaret usullerinin ve ticaret tertiplerinin:
 - A) Herhangi bir maddenin alım, satım veya kiralanması hususunda başkalarıyla muamele yaparken yaparken riayet edilecek fiyatları, kayıtları veya şartları tesbit etme;
 - B) Teşebbüsleri hakimiyetleri altındaki herhangi bir arazi piyasasından veya ticari faaliyet sahasından hariç tutmak veya bu kabil piyasa veya faaliyet sahasını tahsis veya taksim etme, veya müşterileri tahsis etme, veya satış kontenjanları veya mubayaa kontenjanları tesbit etme;
 - C) Muayyen teşebbüsleri karşı farklı muamele yapma;
 - D) İstihsali tahdit veya istihsal kontenjanı tesbit etme;
 - E) Teknolojik veya patenteli veya patentesiz ihtirain gelişmesini veya tatbikini Anlaşma vasıtasıile menetme;
 - F) İki Hükümetten birisi tarafından bahşedilen patente, alameti farika veya telif hakkı tahtındaki hakların istismalini, kendi kavanin ve nizamatına göre, bu gibi bahışların sahası dahilinde bulunmayan meselelere, veya aynı şekilde bu kabil bahışlara mevzu teşkil etmeyen mahsullere veya istihsal şartlarına, istismal veya satışa teşmil etme; ve

G) İki hükümetin uyuşarak ilave edebilecekleri diğer usuller, manasına geldiği kabul ediliyor.

4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, ancak münasip tahkikat veya tetkikattan sonra, madde II'nin 3. fıkrasına tevfikan muayyen ahvalde teşebbüse geçmekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır.
5. Madde III'ün I. fıkrasında atıf yapılan projelerin, 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununun III (b) (3) faslı mucibince, iki Hükümet tarafından tasvip edilen projeler olduğu kabul edilmektedir.
6. Madde IV'deki "dahili istikhal için Türkiye Cumhuriyetinin makul ihtiyaçları gereği veçhile nazarı itibare alındıktan sonra" ibaresinin ilgili malzemeden makul miktarda stoklar idamesine şamil bulunacağı ve "ticaret maksadıyla ihracat" ibaresinin takas muamelatına şamil bulunabileceği kabul olunmaktadır. Madde IV gereğince müzakere edilen tertiplerin, stok yığınları tasfiye edildiği taktirde, bir beynelminel ticaret teşkilatı için Havana'da kabul edilen beyannamenin 32. maddesi prensiplerine tevfikan istişare sağlanması münasip olacağı kabul olunmaktadır.
7. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinden, Madde VI'nın (A) 2 fıkrası gereğince, tali projeler veya ifşası, meşru ticari menfaatlara halel verecek mahrem ticari veya teknik malumat hakkında tafsilatı malumat vermesi istenmeyeceği kabul olunmaktadır.
8. Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, madde VIII'in 3. fıkrasında bahsi geçen tebligatı yaparken, kendileri için tam diplomatik imtiyazlar talep edilecek memurların sayısını, ameli olduğu nisbette, tahdit etmenin şayanı arzu olduğunu gözönünde tutacağı kabul olunmaktadır. Madde VIII'in tatbikına mütealik tafsilatın icab ettiği zaman iki Hükümet arasında görüşme mevzuu olacağı da kabul edilmektedir.
9. Madde IX'un 2. fıkrasına tevfikan varılabilen herhangi bir anlaşmanın Amerika Birleşik Devletleri Senatosu tarafından tasdika tabi olacağı kabul edilmektedir.

Türkiye'ye hibe sureti ile yardımda bulunmak mevzuu bahis olduğu taktirde, 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Kanununun ve bunu muaddil ve mütemmim kanunların ve bu kanunlara tevfikan yapılan tahsisat kanunlarının hükümleri mucibince mahalli parayı yatırmak için gereğinin yapılmasını sağlayacak Anlaşma tadilatı üzerinde her iki Hükümetin istişare edecekleri kabul olunmaktadır³⁰⁸.

³⁰⁸ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.168 – 178.

Bu Türkiye açısından tatmin edici bir sonuçtu; ancak Türkiye'nin olası bir Sovyet tehdidine karşı Amerikan desteği alma dileğinin Truman Doktrini ve Marshall Planı aracılığıyla askeri ve ekonomik yardım almakla da sınırlı kalmayacağı kısa sürede anlaşıldı³⁰⁹.

1945-1949 Arasındaki Dönem; Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile ilişkileri açısından kritik bir dönemdi. Savaştan hemen sonra Sovyet talepleriyle karşı karşıya kalan Türkler artık tarafsızlık politikası izlemeyeceklerini ve geleceklerinin Batı ile birlikte olduğuna karar verdiler. Türkiye incelendiği üzere derhal olası Sovyet tehdidine karşı ABD'nin ve İngiltere'nin desteğini alabilmek için girişimlerde bulundu. Sovyet isteklerinin açıklandığı Haziran 1945'ten Missouri zırhlısının İstanbul'a geldiği Nisan 1946'ya kadar geçen dönem, Türkiye'nin kendisinin müttefikler yanında savaşa katılmamasından dolayı söz konusu Sovyet talepleri karşısında yalnız bırakılacağından çekindiği bir güvensizlik ve belirsizlik dönemi oldu. Türkiye'nin bu endişesinin yersiz olduğu kısa sürede anlaşıldı. Savaş sırasındaki tarafsızlık politikasına rağmen savaşın bitmesinden sadece bir yıl sonra ABD ve İngiltere, Türkiye'nin Batının uğruna Sovyetlerle genel bir savaşa girme riskini almaya hazır olan bir ülke olarak tanımlamaya başladılar. Sonuçta Türkiye'nin kritik 1945-1949 döneminden, Batının desteğini almanın memnuniyetiyle çıktı. Bu dönem aynı zamanda A.B.D. ve Türkiye arasında sonraki yıllarda daha da gelişecek olan çok yakın ilişkilerin başlangıcını da oluşturdu. ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı aracılığıyla Türkiye'ye sağladığı askeri ve ekonomik destek zamanla ülkedeki Amerikan nüfuzunu çarpıcı şekilde arttıracaktı³¹⁰.

6- Marshall Yardımlarının Uygulanışı :

Marshall, "Siyasetimiz herhangi bir memleket veya doktrin ile mücadele etmek değil, açlık, ümitsizlik, hercümerciye karşıdır. Tek çare, ilk iş olarak kendi memleketlerinin ve sonra Avrupa'nın iktisadi geleceği hakkında Avrupa milletlerinin itimatlarını sağlamaktır. Birleşik Devletler, bu iktisadi kalkınma yolunda elinden gelen her yardımı yapacaktır. Fakat kanaatimce, bu hususta ilk teşebbüs Avrupa'nın kendisi tarafından yapılmalıdır. Bu memleketin rolü, Avrupa kalkınma programının tespitinde dostane bir yardım ve tatbikatında da mümkün olduğu kadar takviyesini sağlamaktır." Demiştir³¹¹.

Planın gayesi, bu plana dahil memleketlere malzeme temin etmek ve mali yardımda bulunmak suretiyle kendi başına ve müşterek çalışma sayesinde herhangi bir fevkalade harici ekonomik yardıma ihtiyacı olmamasını emin kılmaktır³¹².

³⁰⁹ Ayşegül Sever, a.g.e., s.55.

³¹⁰ A.g.e. s.57.

³¹¹ "Marşal Planı ve siz ", Güney Matbaası ,Ankara,1950, s. 2-3.

³¹² Orhan Oğuz, a.g.e., s.8.

Marshall Planı 1 Nisan 1948'den itibaren tatbik edilmesine başlanmıştır. 3 Nisan 1948'de Başkan Truman'ın imzası ile Marshall Planı kanunlaşmıştır. Planın uygulanması için E.C.A.³¹³, Ekonomik İşbirliği İdaresi ihdas edilmiştir³¹⁴.

Marshall Planı ile yapılacak yardımlar muhtelif şekillerde olacaktır. Marshall Planı dahilinde yapılacak yardım miktarı her memleket için 15 milyon doları geçmeyecek olan yatırımları garanti edebilecektir. Bu miktarın plandan istifade eden bütün memleketlerdeki yekünün 300 milyon doları geçmemesi lazımdır³¹⁵.

Yapılacak büyük yardımın finansmanı Export, Import nezninde açılacak krediden E.C.A. nın talimatı dahilinde yürütülmesi lazımdır³¹⁶.

Yardımdan istifade edecek memleketlerin her birinin ABD ile karşılıklı bir mukavele yapmaları ve aşağıdaki hususları kabul ve taahhüt etmeleri lazımdır³¹⁷.

1. Zirai ve sanayi mahsullerinin inkişafını
2. Para değerinin istikrarını
3. Gümrük duvarlarının kaldırılmasını
4. Umumi bir kalkınma için diğer devletler ile müşterek bir plan yapılmasını
5. ABD'nin ihtiyacı olan malların ABD'ye ihracında kolaylıkla ve yardım gayesine uyularak bu malların diğer memleketler lehine faydalanılabilmesi.
6. Mal ve hizmetlerden istifade edebilecek memleketlerin kendi parası ile hususi bir hesap açması
7. Amerikan mercilerine kalkınmanın inkişaf seyri ve yardımların kullanıldığı yerler hakkında her türlü malumatın verilmesi
8. Yardımdan istifade eden memleketin mahsul ve mamullerden bir kısmını ABD'nin emrine Dünya fiyatları üzerinden hazır bulundurulmasını ve bu malların üretiminin artırılması ve hazır tutulan mallardan o memleket şahısları ile aynı hukuk ve şartlara tabi olmak üzere ABD vatandaşı ve şirketlerinin faydalanmasını
9. Nihayet üç aylık broşür veya bültenler ile ABD yardımının kullanılış şekil ve tarzlarını neşredilmesini

Şayet her hangi bir memleketle yapılan bu anlaşmaya riayet etmezse yardımdan istifade edemeyecektir.

Bu yardımın Avrupa'ya sağladığı menfaatler kadarda ABD'li mükellefler üzerindeki tesiri oldukça hissedilir derecede olmuştur. Bu yardım federal bütçenin %13'ünü teşkil eder.

³¹³ Bkz. ;Ayn Tarihi, No. 184, Mart 1949, s.12.

³¹⁴ Orhan Oğuz, a.g.e. ,s.7.

³¹⁵ A.g.e. , s.7.

³¹⁶ A.g.e. , s.7. ; Bkz. , Ayn Tarihi , No . 203, Ekim 1950, s.64.

³¹⁷ Orhan Oğuz, a.g.e. , s.8.

Planın tatbikatına ABD'nin ilk birinci sene için ayırdığı 5.055 milyon dolar ile fiilen başlamış olduğu ve Türkiye'de ABD ile karşılıklı anlaşmayı **4 Temmuz 1948** tarihinde imza etmiş oldu.

7- Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (O.E.C.E.) :

Planın tatbikat için kurulan ikinci organizasyon (OECE) yani; Avrupa Ekonomik İşbirliği teşkilatıdır. 16 devletin temsilcileri tarafından kurulmuştur. Vazifesi; muhtelif memleketlerin milli planları ile Avrupa'nın kalkınmasına ahenkleştirmek ve Amerika Birleşik Devletleri'ne lüzumlu siparişleri vermektir. Bu teşkilat 16 Nisan 1948'den itibaren fiilen faaliyete geçmiştir. Bu faaliyette Paris'te yapılan toplantıda Batı Almanya'yı temsil edenlerin de ilavesi ile bu sayı 18'e çıktığı görülür³¹⁸.

Birliğe dahil devletlerin hariciye nazırları veya temsilcilerin toplanması ile konsey teşekkül eder. Konsey her sene bir başkan ve iki başkan yardımcısı seçer. Ayrıca konseyin birde icra komitesi vardır. Bu komite yedi azadan mü teşekküldür. Müddeti bir sene olan seçimi konsey yapar³¹⁹.

Avrupa Ekonomik Anlaşmasının ifade ettiği mana anlaşmaya dahil memleketlerle işbirliği yaparak sağlam bir Avrupa Ekonomisi vasil olmaktadır. Bu ise anlaşmaya dahil memleketlerin üretim planları hazırlamaları ve birbirlerine yardım etmeleri mümkün olacaktır. Ayrıca enflasyonu önlemek için para değerini sabit tutmak lüzumu da açıkça belirtilir³²⁰.

Esasen (OECE) Avrupa İşbirliği Marshall Planı çerçevesi dahilinde 1948 senesinde azami durgunda bulunan ticareti tanzim ve teşvik çarelerini aramış ve bulmuştur³²¹.

8- İktisadi Yardımlar ve Kalkınma :

Az gelişmiş memleketlerin kalkınmasına karşı gösterilen ilginin en önde gelen sebeplerinden birisi, iki farklı ideolojinin – komünist ve Batı (Liberal) ideolojileri – bu sahada da bir biriyle çatışmasıdır. İki ideolojiyi temsil eden ABD ve Sovyetler Birliği; az gelişmiş memleketleri kendi taraflarına kazanabilmek için mücadele etmektedirler. Dünya nüfus ve kaynaklarının önemli bir kısmını ellerinde bulunduran bu memleketlerin, her iki taraf içinde önemi büyüktür. Rusya açlık ve her çeşit yoksulluğun hakim olduğu az gelişmiş memleketleri komünist ideolojisinin kolayca yerleşebileceği bir ortam olarak görmektedir. Bu memleketlerin bir kısmı yakın zamana kadar bazı Batı memleketlerin kolonisi olmaları, bu yarışta Rusya'nın işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

³¹⁸ A.g.e. , s.9.

³¹⁹ A.g.e. , s. 9–10.

³²⁰ A.g.e. , s.10.

³²¹ A.g.e. , s.10. ; Ayrıntılı bilgi için bkz., **Aydın Tarihi**, No. 222, Mayıs 1952, s.102.

Az gelişmiş memleketlere karşı gösterilen ilgi, sadece politik sebeplerden ötürü değildir. Meselenin bir de iktisadi cephesi vardır. Bilhassa Batı memleketlerinin gerek savunmaları, gerekse sanayileri bakımından çok lüzumlu bazı hammaddeler, az gelişmiş memleketlerden gelmektedir. Bu kaynakların kesilmesi Batı için giderilmesi çok güç doğurabilir.

Diğer taraftan az gelişmiş memleketlerin kalkınması, dünya ticaret hacminin artması ve dolayısıyla pazarların genişlemesi yönünden de gelişmiş sanayici memleketlerin menfaatinedir. Milletlerarası ticaretin gelişmesinden milletlerarası ihtisasın kuvvetlenmesinden, muhakkak ki bütün memleketler ve bilhassa sanayici memleketler istifade edecektir³²².

Bugün iktisaden gelişmiş memleketler, az gelişmiş memleketlere, milli ve milletlerarası çok çeşitli programlar kanalıyla yardımda bulunmaktadır.

Bu yeni fikir 1947'de Dünya Bankası'nın kuruluşuyla ilk önemli ifadesini bulmuş oluyordu. Daha sonra Avrupa'ya yapılan Marshall Yardımından elde edilen müspet sonuçlar, genel olarak yardım fikrini kuvvetlendirmiştir.

Bu gün az gelişmiş memleketlere yardım eden memleketler arasında ABD başta gelmektedir. Yardım yapan diğer memleketler içinde Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa dikkat çeker. Çok taraflı yardımlar sahasında göze çarpan başlıca teşekküller ise Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'dır³²³.

9- İktisadi Yardımın Gayeleri :

Yardımların en önemli sebebi: Komünizm tehlikesine karşı kuvvetli olabilmek endişesidir. Yani yardımların esas gayesi; Askeri ve siyasidir. Bugün az gelişmiş memleketlerin önemli bir kısmı Batı bloğuna olan bağlılığını belirtmiş, bir kısmı komünist blokla işbirliği yapmakta, diğer bir kısmı da bağımsız bir dış siyaset takibine çalışmaktadır. Hür dünya memleketlerinin yapmakta olduğu yardımlar, kendi saflarında olanları orada devamlı olarak tutabilmek, bağımsızları kendi saflarına çekebilmek, karşı blokta olanların da O bloğa olan bağlılıklarını azaltabilmek gayesini gütmektedir. Az gelişmiş memleketlere yapılan yardımlarda, askeri ve siyasi faktörlerin en önemli rolü oynaması, yardımların yön şekil ve miktarlarına da birinci derecede tesir etmektedir. Bu yüzden gelişmeye en elverişli bazı az gelişmiş memleketler siyasi sebeplerle kafi miktarlarda yardım alamamaktadır. Diğer taraftan, komünizm tehlikesine çok yakından maruz bazı memleketler çok fazla yardım alabilmekte, fakat birçok hallerde bu yardım sadece askeri ihtiyaçları karşılamakta kullanılmaktadır.

Dış yardımın iktisadi gayeleri şu şekilde özetlenebilir:

³²² Baran Tuncer, Milletlerarası İktisadi Yardımlar ve Kalkınma Meselesi , Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s. 2.

³²³ A.g.e. , s.4.

1- Az gelişmiş memleketlere yapılan yardımlar, hem bu memleketlerden devamlı olarak en lüzumlu hammaddelerin teminine imkan verir hem de bu memleketlerin, gelişmiş memleketlerin mamullerine karşı daha iyi ve geniş bir piyasa haline gelmesine yardım eder.

2- Gelişen dış pazar ekonomisi açısından önemlidir³²⁴.

Dış yardımların asıl amacı dünya barış ve düzenini sağlamak olmalıdır. Gelişmemiş memleketler yetersizlikleri ve iç istikrarsızlıkları dolayısıyla dünya yüzünde zayıflık noktaları teşkil etmekte ve buralara rakip kuvvetleri çekmektedir. Bu durum dünyanın politik dengesini bozmaktadır ve barışı tehlikeye sokmaktadır. Dış yardımların amacı gelişmemiş memleketleri ekonomik istikrara kavuşturarak bu tehlikeyi uzaklaştırmak olmalıdır³²⁵.

Dış yardımlar gelişmemiş memleketleri sadece politik bakımdan tarafsız tutmaya çalışmakla yetinmemelidir. Gelişmemiş memleketlerin istikrara kavuşmaları iç bünyelerinde köklü değişiklikler sağlamalarına bağlıdır. Zira en başarılı yardım olan Marshall Planı bu başarısını Batı Avrupa memleketlerini sadece savaştan evvelki hale getirmeye yetinmemesine borçludur. Marshall Planının başarısı Batı Avrupa memleketlerini Amerika'nın modern tekniğini kabule ve aralarında bölgesel işbirliğine sevk edebilmesinden ileri gelmiştir³²⁶.

10- Amerika Birleşik Devletlerinin Dış Yardımı :

Amerika Birleşik Devletlerinin yardımları bu devletin II nci Dünya savaşına girmesinden önce başlamıştır. Amerikan Kongresi 4 Mart 1941'de kabul ettiği "Ödünç Verme Kira" ile ABD Başkanını gerekli gördüğü memleketlere silah, cephane, hammadde, gıda maddeleri ve diğer malları sağlamaya yetki vermiştir. Bu yetkinin sınırı sadece ödenek ile belirtiliyordu. Ödünç verme – Kira kanunu ile sağlanacak yardımın şartlarını başkan tespit ediyordu.

Az gelişmiş memleketlere yapılan iktisadi yardımlar;

1. Doğrudan doğruya
2. Dolayısıyla yapılan yardımlar olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Doğrudan Doğruya Yardımlar :

- a. Hibe
- b. Krediler
- c. Teknik Yardım
- d. Zirai mahsul fazlaları

³²⁴ A.g.e. , s.27 – 28.

³²⁵ Suat Bilge, "Dış Yardımlar" , S.B.F.Dergisi, XX/2 , Sevinç Matbaası, Ankara, 1965 , s.457.

³²⁶ A.g.m. , s.457.

e. Zirai menşeli olmayan mallar (Karşılık Paralar)³²⁷

2. Dolaylı Yardımlar :

- a. Özel Yatırımların Kamu Kanalıyla Teşviki
- b. Milletlerarası Ticaretin kolaylaştırılması
- c. Üçüncü memleket anlaşmaları³²⁸

1- Doğrudan Doğruya Yardımlar :

a- Teknik Yardımlar :

Kalkınmakta olan memleketler sermaye kadar teknik bilgi ve gelişmiş metotlardan da yoksun bulunmaktadır. Gelişmiş memleketler de bilinen buluş ve yeniliklerin az gelişmiş memleketlere tatbiki suretiyle , bu memleketlerdeki hayat standartlarının, bugünkü seviyesinin çok üstüne çıkarılabileceği bir hakikattir.

Teknik yardımın özelliklerinden bir tanesi, bu yardımın az gelişmiş memleketlerdeki iş gücü kaynaklarına yönelmiş olmasıdır. Bir memlekette yetişmiş, vasıflı iş gücü mevcut olmadıkça, sermaye ve ileri teknik bilgi ve metotlardan layıkıyla istifade mümkün olmaz.

Teknik yardım, diğer yardım şekillerine nispetle daha az para sarfını icap ettirmesine rağmen, genel olarak kalkınma üzerindeki tesirleri büyüktür. Teknik yardım, yatırım programlarını daha verimli bir hale getirir, kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını öğretir, belli bölgelere kaynak ve özelliklerine uygun metotların bulunup tatbik edilmesine yardım eder, genel kültür seviyesini yükselterek ferdi verimlerin artmasını sağlar, muhtelif memleketler arasında yakınlık ve işbirliğinin doğmasına elverişli bir ortam hazırlar³²⁹.

b- Zirai Mahsul fazlaları :

Gelişmiş memleketlerde mevcut zirai mahsul fazlalarını az gelişmiş memleketlere, onların paraları karşılığında satılması da müracaat edilen bir iktisadi yardım şeklidir.

Bu çeşit yardımın tesirlerine gelince, iktisadi kalkınma faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan yatırımlar umumiyetle piyasadaki mallara karşı olan talebi artırır. Gelişmiş memleketlerde ki zirai mahsul fazlalarının az gelişmiş memleketlere onların kendi paraları karşılığında satılması bu memleketlerdeki enflasyonist baskı büyük ölçüde azaltabilir. Aynı zamanda bu çeşit yardım, az gelişmiş memleketlerde iş gücü yoğunluğu yüksek olan projelerin ele alınmasına imkan verir.

Bununla beraber iktisadi kalkınmada bu çeşit zirai mahsul fazlaları yardımına lüzumunda fazla değer vermemek yerinde olur. Bu çeşit yardım, kalkınmakta olan memleketlerde artan talebin nihayet bir kısmını karşılayabilir. Kaldı ki iş gücü yoğunluğu

³²⁷ Baran Tuncer, a.g.e. ,s.28.

³²⁸ A.g.e. , s.30-32.

³²⁹ A.g.e. , s.29.

yüksek projelerde dahi, dışardan sermaye mallarının ithalini icap ettiren yatırımlar yapmak gerekir³³⁰.

c- Zirai Menşeli olmayan mal şeklinde Hibeler :

Çok sık tesadüf edilmemekle beraber, bazen memleketler arasında mal cinsinden de yardımlar yapılmaktadır. Bu çeşit yardımların bazı sakıncaları vardır. Bir kere bu yardımın esnekliğini ortadan kaldırır ve yardım alan memleketin şartlarına uymayan malzemenin kullanılmasına yol açabilir³³¹.

d- Karşılıklı Paralar :

ABD'nin iktisadi yardım programları altında yaptığı hibeler karşılığında, hibeyi alan memleket kendi parası cinsinden aynı miktarda bir meblağı belli bir fona ayırmak zorundadır. Bu fonlar daha sonra yardımı veren ve alan memleketlerin karşılıklı anlaşması üzerine ve belli gayeler için serbest bırakılabilmektedir³³².

e- Hibeler :

Gelecekte herhangi bir şekilde iade edilmesi beklenmeyen ve bazı hallerde belli bir idealin ve politikanın gerçekleşmesini temin için hibeyi yapan memleketle işbirliğini icap ettiren bir nevi hediyedir³³³.

f- Kredi :

Belli bir müddet sonunda, umumiyetle bir faizle birlikte geriye ödenme mecburiyeti olan bir borç muamelesi veya daha geniş bir deyimle bir borç anlaşmasıdır³³⁴.

2- Dolaylı Yardımlar :

a- Özel yatırımın kamu kanalı ile teşviki :

Özel yatırımların teşvik edilmesi için hükümet yardımlarından istifade edilebilir. Az gelişmiş memleketlerde ki yatırım imkanlarını özel teşebbüslere tanıtabilmek için, bazı kontratlar bir ücret ödenmek sureti ile özel teşebbüslere devredilir. Diğer taraftan yine özel bir sermayeyi teşvik etmek için yardım yapan hükümet karların transferini, sermayenin hudud dışı edilmemesini garanti edecek şekilde tedbirler alabilir.

b- Milletlerarası ticaretin kolaylaştırılması :

Gelişmekte olan ülkeler ellerindeki döviz kıtlığı nedeniyle memleket ekonomilerini dış ekonomilere karşı büyük ölçüde kaparlar. Gelişmiş memleketler ekonomik yardımlarda bulunurlarsa ticaret hacminin artmasına sebep olurlar. Bu durum hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin güçlenmesini sağlar.

c- Üçüncü memleket anlaşmaları :

³³⁰ A.g.e. , s. 29-30.

³³¹ A.g.e. , s.30.

³³² A.g.e. , s.30.

³³³ A.g.e. , s.23.

³³⁴ A.g.e. , s.23.

Bazı hallerde az gelişmiş bir memlekette fazla olarak bulunan bir takım mal ve hizmetler, diğer bir az gelişmiş memlekette kıt olabilir. Bu durumlarda, mal ve hizmetlerin kıt olduğu memlekete, bunları diğer az gelişmiş memleketten almak şartıyla yapılan yardım, her iki memlekete de faydalı olacaktır³³⁵.

11- ABD Yardımlarına Toplu Bakış :

II nci Dünya harbiyle beraber, ABD yardımlarına da yeni bir safha açılmış oldu. Henüz ABD harbe girmeden, 1941 de akdedilen Ödünç Verme ve Kiralama anlaşmasına göre, Avrupa'daki müttefiklere, askeri malzeme ve sivil ihtiyaçları karşılamak üzere çeşitli mamuller ve gıda maddeleri gönderildi.

II nci Dünya harbi bitmeden, 46 ülke 1943 Kasımında bir araya gelerek, harp yüzünden tahrip olmuş ekonomilerini kaldırmak gayesiyle UNRA teşkilatını kurdular. 1948 senesine kadar faaliyette bulunan bu teşkilatın, çeşitli memleketlere sağlamış olduğu 3.7 milyar dolarlık yardımın 2.7 milyar dolarını ABD temin etmiştir³³⁶.

Savaş biter bitmez ortaya Avrupa devletlerinin ekonomilerini düzeltme ve dolar elde etme problemleri ortaya çıkmıştır. 1946 – 1947 mali yılında Avrupa memleketlerinin açığı 11 milyar dolara çıkmıştı.

1947 Şubatında İngiltere Türkiye ve Yunanistan'a yardım edemeyeceğini bildirdi. Halbuki bu memleketler Sovyetlerin daimi baskı ve tehdidi altında bulunuyorlardı. Bunun üzerine ABD Kongresi, Başkan Truman'ın teklifiyle Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir yardımda bulunmaya karar verdi. Bu olay ABD Dış Siyasetinde Truman Doktrini adı verilen yeni bir devrenin açılmasına başlangıç olmuştur³³⁷.

Münferit yardımların faydalı olmayacağını anlayan ABD Avrupa memleketlerinin birbirlerine faydalı olmaları gayesiyle bir organizasyon kurmalarını teklif etti. Zamanın ABD Dışişleri Bakanı Marshall, 1947 Haziranında Harvard Üniversitesinde böyle bir organizasyon kurulması halinde ABD nin yardımda bulunacağını beyan etti³³⁸.

Avrupa'nın ekonomik kalkınması için Avrupa memleketleri işbirliği yapacak ve bu işbirliğinin gerektirdiği imkanları A.B.D. sağlayacaktı. Bu işbirliğini kabul eden 16 Avrupa ülkesi 1947 yılının Eylül ayında bir taslak hazırladılar. Marshall Planı adını alan bu taslak 3 Nisan 1948 tarihinden başlamak üzere dört yıllık bir süre içinde A.B.D. nin 16 Avrupa ülkesine yardımını öngörüyordu. Sovyetler Birliği hariç, 16 Avrupa ülkesinin iştiraki ile yapılan bir konferans sonunda, takriben 20 milyar dolar ABD yardımını içeren bir kalkınma planı ABD ye verildi³³⁹. Yardımı alan ülkeler, yardım karşılığı mal ve malzemeden elde ettiği

³³⁵ A.g.e. , s.32.

³³⁶ A.g.e. , s.33-34.

³³⁷ A.g.e. , s.34.

³³⁸ A.g.e. , s.34.

³³⁹ A.g.e. , s.34.

paraları bütçe açıklarını kapatmakta, milli paralarını desteklemekte, endüstri ve ulaştırma araçlarını modernleştirmede kullandılar. Avrupa memleketleri de bu yardım karşılığında ABD'ye Uranyum gibi stratejik ve nadir madenler ve politik işbirliği sağladılar. Marshall Planının uygulanması sonunda Avrupa memleketlerinin çoğunluğu 1952 yılından itibaren ekonomilerini düzeltibildiler³⁴⁰.

Birleşik Amerika ile olan dostluğumuzun ve yaptığımız iş birliğinin tam bir anlayış ve ahenk havası içinde her gün daha inkişaf ettiğini bilhassa tebaruz ettirmek isterim. Bu muazzam demokrasinin cihan siyasetine faal surette katılmış olması hür dünyanın emperyalist ve hodgam kuvvetlere kurban olmasını önlemek ve kalkınmasını temin etmek bakımından yirminci asrın ortalarının en mühim hadisesini teşkil eylediğine hiç şüphe yoktur.

Fırsat düşmüşken, bu büyük dostumuzla aramızdaki itimatkar münasebetlerin, bizim için çok kıymetli ve faydalı bir maddi tezahürünü teşkil eden, bize yapılan Amerikan yardımı hakkında bilgi arz edeyim:

1951 bütçesinin müzakeresi sırasında, 1950 – 51 mali yılı içinde sadece 17.5 milyon dolarlık direkt yardım sağlanmıştı. Bu miktar daha sonra alınan 27.5 milyon dolarlık münzam direkt yardımla 45 milyon dolara yükselmiştir. 25 milyon dolarlık başlangıç kredisinin istimali her ne kadar bütçe müzakerelerine tekaddüm eden devrede kararlaştırılmış ise de fiilen kullanılması ve realizasyonu bütçenin kabulundan sonraki devreye isabet etmiştir. Bu vaziyete göre bütçe müzakeresinden sonra 1950 – 51 devresi için 27.5 milyon dolarlık direk yardım ve 25 milyon dolarlık pozisyon inisyal realize edilerek cem'an 52 milyon dolarlık yardım sağlanmış ve 1951-52 devresi içinde 45 milyon dolarlık yardım alınmıştır. Bu 45 milyon doların 70 milyona iblağı mukarrerdir. ,

Yine 1950 bütçesinin kabulünden sonra 1950 – 51 yılı için 150 ve 1951 – 52 devresi için 240 milyon ki 390 milyon dolarlık askeri yardım sağlanmıştır.

Bu suretle Amerika'dan alınan askeri ve iktisadi yardım yekünü 4807.5 milyon dolara balığ olmuştur. Bu yeküna 1951 – 52 devresinin müteakip kısmı için verilmesi mukarrer 25 milyon dolar dahil değildir³⁴¹.

1948 Nisan'ında, Avrupa'daki durumun, uzun vadeli bir barışı, ABD'nin milli menfaatlarını ve umumi refahını ve BM gayelerine erişmesini tehlikeye sokacağı endişesi ile, Marshall Planı kanalıyla Avrupa'ya yardım yapılmasına karar verdi³⁴².

Daha sonra Avrupa Kalkınma Programı (ERP) adını alan Marshall Planı, başlıca iki organizasyon tarafından idare edildi. Bunlardan birisi, yardım gören memleketlerin üyesi bulunduğu ve başlıca fonksiyonu ile ilgili memleketlerin programlarını incelemek ve bunlar

³⁴⁰ Suat Bilge , a.g.m. , s.461.

³⁴¹ **Ayın Tarihi**, No 217, Aralık 1951, s.86.

³⁴² Baran Tuncer, a.g.e. , s.34.

arasında bir koordinasyon kurmak olan Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEEC) idi. Marshall Planından istifade eden Türkiye’de bu organizasyonun üyesi bulunuyordu. Diğer teşkilat ise ABD Hükümetine bağlı İktisadi İşbirliği İdaresi (ECA) olup, OEEC tarafından yapılan teklifleri incelemek ve bunları ABD kongresine aksettirmek işiyle görevlendirilmişti³⁴³.

ABD’nin bu yardımları yapmasının sebebi politik çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Çıkacak başlıca politik sonuç; ABD’nin milletlerarası işlerde daha fazla söz sahibi olacağıdır. ABD’nin dış ticareti veya ekonomi politikası başlıca şu amaçların gerçekleşmesine yönelmelidir:

- (1) Atlantik camiası memleketlerinden ve Japonya’dan meydana gelen hür dünyanın dayanışmasını ve gelişmesini desteklemek,
- (2) Gelişmemiş memleketleri mümkün olduğu kadar liberal bir ekonomik sistem kabul etmeleri içinde etkileme,
- (3) Sovyetler Birliği Bloğunun genişleme planlamalarının gerçekleşmesini önlemek.

Avrupa’nın 16 ülkesine yardım öngören Marshall yardımı da ekonomik düşünceler yanında esas itibariyle politik hedeflerin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Asıl amaç, gelişmemiş memleketlere Batı demokrasisinin üstünlüklerinin göstermek, hür milletler sayısını arttırmak ve bunları ABD’leri grubuna katmaktır³⁴⁴.

ABD yardımının, komünizmin Batı Avrupa’ya yayılmasının önlenmesinde önemli bir rolü olduğu kabul edilmelidir.

ABD Tarafından 1945-1958 Yılları Arasında Temin Edilen Askeri Ve İktisadi Yardımlar

(Milyon dolar olarak 30 Haziran’da Biten yardımlar)

Temmuz 1, 1945 Haziran 30, 1958	Miktar	Yüzde	1945 1958	Yüzde	1957	Yüzde	1958	Yüzde
Bütün Dünya	64,6	%100	26,3	%100	33,5	%100	4,6	%100
Askeri Hibeler	22,5	%39	1,4	%5	18,5	%55	2,5	%54
Diğer Yardımlar	42,1	%61	24,9	%95	15	%45	2,1	%46

Şekil –1-

Not: Rakamlar Net Olarak Verilmiştir.

12- ABD İktisadi Yardımın Mahiyeti Ve Çeşitleri :

³⁴³ A.g.e. , s.35.

³⁴⁴ Suat Bilge, a.g.m. ,s.463. ; Bkz. Ayın Tarihi ,No.229, Aralık 1952 , s.243.

ABD kongresince mali bir kanunla kabul edilen belli miktarda yardım başlıca üç teşkilat kanalıyla idare edilmektedir. Bu teşkilatlar :

- a. **Amerikan Savunma Vekaleti** : NATO memleketleri ve diğer müttefiklere yapılan askeri yardımlarla ilgili.
- b. **Milletlerarası İktisadi İşbirliği (ICA)** : İktisadi ve Teknik yardımla ilgili.
- c. **Amerikan Hariciye Memleketi** : Teknik Yardımla İlgili.

İhracat İthalat Bankasının 1934-1959 Yılları Arasında Kredi Vermiş Olduğu Sahalar

Kredinin Maksadı	Proje	Kredi Miktarı (milyon dolar)	Yüzdesi
Elektrik	120	614	6%
Ulaştırma	534	1455	14.2%
Madencilik	106	509	5%
Ziraat	246	1207	11.8%
Çelik ve Diğer Metaller	59	562	5.5%
Sanayi Kredisi	339	573	3%
Su Kaynakları ve Sulama	40	210	2%
Oteller	6	30	3%
İmar	47	2101	20.5%
Ticaret Güçlükleri	72	2886	28.2%
Diğer Maksatlar	76	91	9%
Yekün	1645	10238	100

Şekil -2-

Görülüyor ki İthalat – İhracat Bankasının şimdiye kadar vermiş olduğu kredilerin takriben %28 Ticaret Güçlükleri, %20’si İmar, %14 Ulaştırma ve %12’si de Ziraat sahalarına gitmiştir³⁴⁵.

İhracat – İthalat Bankası Kredilerinin Bölgeler Arasında Dağılışı (Bin Dolar olarak)

Afrika	242.915	2.37%	198.619	66.739	131.880
Asya	2.028.483	19.81%	1.185.889	721.757	464.132
Kanada	375.738	3.67%	183.182	183.174	8
Avrupa	3.745.364	36.58%	2.782.206	1.357.608	1.424.598
Latin Amerika	3.808.861	37.20%	2.498.389	1.068.289	1.430.100
Okyanusya	23.936	24%	19.074	7.229	11.845
Diğer Memleketler	8.225	0.8%	450	450	0
Çeşitli	4.932	0.5%	3.932	3.932	0
Yekün	10.238.454	100	6.871.741	3.409.178	3.462.563

³⁴⁵ Baran Tuncer, a.g.e. , s.44.

Şekil –3-

Tablodan anlaşılacağı üzerine İthalat - İhracat Bankası kredilerinden en büyük payı, Latin Amerika ve Avrupa devletlerinin almış olduğu açıklıyoruz³⁴⁶.

Hibe ve Kredi Şeklinde ABD Yardımlarının Bölgeler Arası Dağılışı (1945-1958)

(1 milyar dolar olarak)

	Temmuz 1,1945 Haziran 30, 1958	Yüzdesi
Yekûn Yardım	64,6	100
Net Hibeler	53,2	82
Net Krediler	11,4	12
Batı Avrupa ve Deniz Aşırı Ülkeler		
Yekûn Yardım	37,7	61
Net Hibeler	29,5	
Net Krediler	8,3	
Yakın Doğu,Afrika ve Güney Asya		
Yekûn Yardım	7,7	12,4
Net Hibeler	6,6	
Net Krediler	1,1	
Diğer Asya ve Pasifik Memleketleri		
Yekûn Yardım	14,6	23,5
Net Hibeler	13,9	
Net Krediler	7	
Latin Amerika		
Yekûn Yardım	1,1	3,1
Net Hibeler	1	
Net Krediler	1	

Şekil –4-

13- Askeri Yardımın İktisadi Tesirleri :

İktisadi yardımlarda olduğu gibi askeri yardımlarda da, ABD hükümeti en önemli yeri işgal etmektedir. ABD ilk önce 1947 senesinde Sovyetlerin devamlı baskı ve tehditleri altında bulunan Yunanistan ve Türkiye'ye askeri malzeme ve eğitim personeli göndermiştir. Bununla beraber düzenli dış yardım programı Karşılıklı Savunma Yardımı Kanunu ile 1949 senesinde başlamıştır.

ABD'nin yapmış olduğu askeri yardımların gayesi başlıca iki noktada toplanabilir.

1. Hür dünya bakımından önemli memleketlerde, memleket içi emniyet ve asayişin temin edilmesi.
2. Tecavüzü önleyecek ve icap ederse mütacevezi durduracak yeterlikte askeri kuvvetlerin tesisi ve idamesidir³⁴⁷.

³⁴⁶ A.g.e. , s.45.

³⁴⁷ A.g.e. , s.78.

Az gelişmiş memleketlere yapılan askeri yardımlarla ilgili şöyle bir fikir akla gelebilir³⁴⁸. Sovyetler Birliğine komşu bulunan az gelişmiş memleketlere ne kadar askeri yardım yapılırsa yapılsın, bunların tek başına Rusya'ya karşı gelebilecek kadar güçlenmelerine imkan yoktur. Dolayısıyla bu memleketlerin ehemmiyeti daha başka şekilde garanti altına alınmalıdır. Kaldı ki az gelişmiş memleketlere yapılan yardımı bu memleketleri altından kolayca kalkamayacakları bir takım külfetlere sokmaktadır. Az gelişmiş bir memleketin büyük çapta bir orduyu ve askeri tesisleri idame ettirmesi, iktisadi kalkınmaya ciddi bir engel teşkil eder. Askeri yardım programı altında getirilen malzemelerin bakımı, memlekette mevcut işgücünün önemli bir kısmının silah altında bulunması ve bütçenin büyük bir kısmının askeri masraflar için ayrılması, iktisadi kalkınmada kullanılabilecek kaynakların heba edilmesi demektir³⁴⁹.

14- Türkiye'ye Yapılan Dış Yardımlar Ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasındaki Önemi :

ABD'nin, Türkiye'ye ve Türk İktisadi kalkınmasına karşı duyduğu alakanın çeşitli sebepleri vardır³⁵⁰.

1. Türkiye'nin Stratejik mevki ve bulunduğu bölgenin hür dünya ve dolayısıyla ABD için arz ettiği önem.
2. Bir yandan NATO, diğer yandan CENTO teşkilatlarının üyesi olan ve nispeten büyük bir orduya sahip bulunan Türkiye, bilhassa Orta Doğu ve Avrupa memleketlerinin savunmasında önemli bir rol oynayabilir.

ABD'nin Türkiye'ye yapmakta olduğu askeri yardımın gayesi:

1. Türkiye'nin NATO'ya olan taahhütlerini yerine getirmesine yardım etmek.
2. Sovyet tecavüzlerini yıldırmak ve Orta Doğu savunmasında Türkiye'ye yardım etmektir.

ABD'nin Türkiye'ye askeri olmayan yardımın gayesi:

1. Türk ekonomisinin dengeli bir şekilde gelişmesini temin etmek.
2. Türkiye'nin askeri gücünü arttırmasına gayret etmek³⁵¹.

Türkiye'ye ABD yardımının başlama tarihi 12 Mart 1947'dir. Bu tarih, ABD Dış Yardım siyasetinde Truman Doktrini olarak bilinen yeni bir siyasetin başlangıç tarihidir. Aynı sene, Başkan Truman'ın Kongreden Türkiye ve Yunanistan için istemiş olduğu 400 milyon dolarlık yardımın 100 milyon doları Türkiye'ye tahsis edilmiştir³⁵².

³⁴⁸ A.g.e. , s.79.

³⁴⁹ A.g.e. , s.79.

³⁵⁰ A.g.e. , s.82.

³⁵¹ A.g.e. , s.83.

³⁵² A.g.e. , s.83.

Türkiye II nci Dünya savaşına girmemiş olmakla beraber, harp yıllarında büyük bir orduyu idame etmek zorunda kalmıştı. Bunun gerek mali gerekse işgücü bakımından, Türk ekonomisi üzerinde ciddi bir yük teşkil ettiğini söylemek yerinde olur. Harp bittikten sonrada Türkiye bu yükten kurtulamadı. Rusya ile Batı bloğu memleketleri arasında başlayan soğuk harpte, Türkiye Rusya'nın devamlı baskılarına maruz kalıyordu. İşte böyle bir devrede ABD Türkiye'ye yardım yapmaya karar verdi³⁵³.

Türkiye'nin sadece askeri alanda geliştirilmesi her alanda geliştirilmesi anlamına gelemezdi. Bu sebeple Türkiye'ye aynı zamanda iktisadi yardım verilmesine, bunun içinde Avrupa'ya yapılmasına kararlaştırılan Marshall Planı yardım programına Türkiye'nin de dahil edilmesine karar verildi. İktisadi bakımdan gelişen bir Türkiye'nin henüz tam manasıyla istifade edilmeyen kaynakları ile Avrupa'nın kalkınma programında önemli bir yer işgal edeceği umuldu. Eğer çeşitli sahalarda Türkiye için yatırım imkanları hazırlanır ve teknik bir yardımla takviye edilirse, Türkiye'nin programa iştirak eden diğer Avrupa memleketleri için bilhassa lazım olan kömür ve hububat eksikliğini temin edeceği düşünülmüştü.

Muhtelif memleketlerde olduğu gibi, Türkiye'ye yapılan Marshall Yardımı da çeşitli şekillerde olmuştur. Bunların başlıcaları:

- a. Doğrudan doğruya yardımlar
- b. Dolayısıyla yardımlar
- c. Teknik yardımlar olmuştur.

Doğrudan doğruya yardım, ABD tarafından programa iştirak eden memleketlere, onların dolar sahasından dolar alarak yapılmıyordu.

Dolayısıyla yardım; üye memleketler arasında ticaretin gelişmesi gayesine matuf bulunuyordu. Dolayısıyla yardımın başlıca çeşitleri tiraj hakları, başlangıç kredisi ve hususi kaynaklardır.

Diğer bir yardım ise teknik yardımdır. Yani kaynakların en iyi şekilde kullanılmasıdır³⁵⁴.

15- Marshall Planı Gereğince Yapılan Yardımların Tasnif ve Mahiyeti :

Marshall Planına göre yardımlar çeşitli suret ve şekillerde yapılmaktadır. Bunlar şöyle bir tasnife tutmak mümkündür.

1. Direkt Yardım
 - a. Ödünç
 - b. Hibe
2. Tiraj Hakları

³⁵³ A.g.e. , s.83.

³⁵⁴ A.g.e. , s.84.

a- Ödünç : Ödünç olarak alınan yardımlar 1952 senesinden sonra ödenmeye başlanacaktır. Bunların faiz oranları %2,5'tir.

b- Hibe : Bu yardımların ABD'ye geri ödenmesi bahis mevzu değildir. Bu yardımla yapılan mal ve hizmetlerin yekünü mukabilinde yardım istifade eden memleketin merkez bankasında; kendi milli parası ile bir karşılık fon ayırması zorunlu idi. Bu paralar E.C.A. nın izni ile kamu menfaatine hizmet sektörü işlerinde kullanılır.

2- Tiraj Hakları : Harpten sonra üretimin büyük çapta azalması neticesinde ticaret ve hesap dengelerindeki büyük sarsıntılarla çok taraflı Avrupa ticareti felce uğradı. Avrupa ticaretini bu felçten kurtarmak için çok taraflı anlaşmalar yapmak lazımdı. ABD bunu Marshall Planı ile temin etmeye çalıştı. Ve tiraj haklarının meydana çıkmasına sebep oldu. Buna göre OECE'ye dahil bir memleket diğerinden kendine lüzumlu malzemeyi alacak bunun parasını ABD'ye mal satan ülkeye ödeyecektir; ki buna şarta bağlı yardım denir. Bu yardımda bir nevi hibe şeklindedir. Ve bu yardımda da bir karşılık fonu ayırma mecburiyeti vardır. Bu karşılık fonlarının %95'i ECA ile görüşmek sureti ile kullanılacak; %5 ise ECA'nın o memleketlerdeki misyon masrafları karşılığı olacaktır.

3- Teknik Yardım : Bu yardım da Marshall Planından istifade eden devletlerin ABD'den getirecekleri teknik uzmanlar ile; gene bu memleketlerin staj tetkik gibi sebeplerle gönderdikleri kimselerin gittiği memleketlerdeki zaruri masrafları önceden karşılaştırmış oluyor. Burada ödenen dolar karşılığı o memleket parasını %95'inin tiraj haklarında olduğu gibi fona yatırılıp aynı şekilde sarf edilmesi lazımdır³⁵⁵.

ABD İktisadi Yardım Programları (Marshall Yardım Programı)

ABD Mali Yılı	Hibe	Kredi	Şarta Bağlı	Yekün	Teknik Yardım	DUF	P.L.480 Marshall Fazlaları	Yekün	Yüzde
1949	1,2	38	9,8	49	-	-	-	49	4,4
1950	16,1	35,8	7,5	59,4	2,2	-	-	61,6	5,5
1951	32,2	-	-	37,2	0,8	-	-	38	3,4
1952	58,8	11,2	-	70	1	-	-	71	6,4
1953	55	-	-	55	2,5	-	-	57,5	5,2
Toplam	163,3	85	17,3	270,6	6,5			277,1	24,9

Şekil -5-

1- Hibe Ve Krediler :

Şekil 5'ten anlaşılacağı üzerine, Türkiye'ye ABD yardımı genel olarak miktar itibariyle artan bir seyir takip etmiştir. Aynı durumu hibe şeklinde yapılan yardımlarda da görmek

³⁵⁵ Orhan Oğuz, a.g.e. , s.11-12.

mümkündür. Yardımın başladığı ilk yıllarda, kredi şeklindeki yardım hibelerinden çok daha yüksek bir yekün tutmaktaydı. Fakat daha sonraki yıllarda, Türkiye'nin içinde bulunduğu ödeme güçlükleri de dikkate alınarak, krediler nispeten azaltılmış ve son yıllarda da tamamen kaldırılmıştır. Hibe olarak yapılan yardımın TL cinsinden karşılığı Merkez Bankasına yatırılmaktadır.

Kredilere gelince 1955 yılına kadar olan krediler 35 sene vadeli ve %2.5 faizlidir. 1955-1956-1957 mali yıllarında verilen kredilerin vadesi 40 yıl olup dolar bazında %3 TL bazında ise %4 idi³⁵⁶.

2- Savunma Desteği Yardımları :

Türkiye'ye yapılan ABD yardımının yarısından fazlası savunma desteği yardımıdır. Bu yardımın gayesi, Türkiye'nin kendi iktisadi kapasite ve kaynakları ile devam ettiremeyeceği büyüklük ve kuvvette askeri tesis ve güce sahip olmasını temin etmektir.

Savunma desteği yardımının tamamı ithalat kotalarına tahsis edilmektedir. Bu yardımla ithal edilen başlıca maddeler, motorlu vasıtalar, kauçuk ve lastik mamülleri, yün, kimyevi maddeler, inşaat ve madencilik malzemesi, akaryakıt, suni gübre vs.dir. Bu yardımlardan en fazla istifade eden sektörler ise Toprak Mahsulleri ofisi ve Et-Balık Kurumudur.

Bu maddelerin satışlarından ele geçen Türk Lirası cinsinden hasılat Karşılıklık fonu olarak Merkez Bankası'na yatırılmakta ve esas olarak savunma masraflarında kullanılmak üzere ve karşılıklı anlaşma hesaplarına göre Türk Hükümetinin istifadesine bırakılmaktadır.

3- Mahsul Fazlalarının Satışı – P.L. 480 :

Bu yardım usulüne göre ABD her sene elinde bulunan bilhassa zirai mahsul fazlalarını buğday Türk Lirası karşılığında Türk Hükümetine satmaktadır. Bu karşılıklar yine Türkiye Merkez Bankasına, fakat ABD Hükümeti Hazinesi hesabına yatırılmaktadır. Bu para Karşılık Paralar fonundan farklı olup , kısmen ABD hükümetinin personel vs. şeklinde Türkiye içindeki masraflarında kullanılmakta ve büyük bir kısmı itibariyle de Türk Hükümetine terk edilmektedir.

4- Teknik İşbirliği Yardımları :

1959 Mali yılı sonuna kadar, Türkiye'ye dolar olarak yapılan teknik yardımın muhtelif sektörler arasında aşağıdaki tabloda nasıl dağılmış olduğunu göstermektedir.

Amerikan Teknik Yardımının Kullanış Sahalarına Göre Dağılışı (Bin Dolar olarak)

³⁵⁶ Baran Tuncer, a.g.e. , s.87.

Faaliyet Sahası	1949-1958	1959	Yekün	Yekünün Yüzdesi
Ziraat	4.361	608	4.969	20%
Sanayi ve Madencilik	2.061	346	2.407	10%
Ulaştırma	4.730	825	5.555	22%
Çalışma	198	102	300	2%
Sağlık	96	154	250	1%
Eğitim	3.243	1.700	4.943	20%
Amme İdaresi	2.382	428	2.810	10,7%
Mesken	64	11	75	3%
Çeşitli	2.766	704	3.470	14%
Genel Yekün	19.901	4878	24.779	100,0%

Şekil –6-

Aynı zamanda Türkiye’ye ICA teşkilatı kanalıyla finanse edilen ve Amerikan teşebbüs ve üniversiteleri tarafında çeşitli teknik yardım projeleri devam ettirilmektedir. Başlangıcından 1959 Temmuz’una kadar 235 proje üzerinde anlaşmaya varılmış ve bunlardan 195 tanesi tamamlanmıştır.

Şimdiye kadar teknik işbirliği faaliyetleri olarak Türkiye’ye 596 Teknisyen gelmiş, 1577 Türk personel yetiştirilmek üzere muhtelif memleketlere gönderilmiştir³⁵⁷.

5- Kalkınma İkraz Fonu (DLF) Kredileri :

Az gelişmiş memleketlerde en elverişli şartlarda kredi temini gayesiyle kurulmuş bulunan Kalkınma İkraz Fonu’ndan Türkiye’ye 1958 yılından beri yardım yapılmaktadır. Kalkınma İkraz Fonunun açmış olduğu kredilerle, daha önce savunma desteği yardımı kanalıyla temin edilen sermaye malları getirilmekte ve bunlar mesela; Hidroelektrik Santralleri, maden çıkarma gibi projelere tahsis olunmaktadır³⁵⁸.

6- Karşılık Paralar Fonu :

Türk Hükümeti hibe şeklinde almış olduğu her doların Türk Lirası karşılığını Merkez Bankasındaki hususi bir hesaba yatırmak mecburiyetindedir. Karşılık Fonu adı verilen bu paranın yüzde doksanı, ABD hükümeti ile Türk Hükümetinin müştereken devam ettikleri projelere sarf edilmekte (bu nisbet Haziran 1952’ye kadar yüzde doksan beşti.) geriye kalan yüzde onu da ABD hükümeti tarafından, idari masrafların karşılanmasında kullanılmaktadır³⁵⁹.

ABD Yardımının Karşılıklı Fonları ve Kullanış Sahaları

(31 Aralık 1959’a kadar)

³⁵⁷ A.g.e. , s.88-89.

³⁵⁸ A.g.e. , s.89.

³⁵⁹ A.g.e. , s.89.

	Milyon Dolar	Milyon Lira	
Karşılık Yatırılması İcab Eden Miktar	588.9	2.482.7	
Karşılık Fonu Olarak Yatırılan Depozit	588.1	2.475.0	
Karşılık Fonundan Çekilen Miktar			
ABD'nin Kullandığı		223.4	
Türkiye'nin İhtiyaçları İçin			
Ziraat		70.4	
Maden ve Sanayi		112.4	
Ulaştırma		58.1	
Sağlık ve Temizlik		1.0	
Eğitim		30.0	
Bölge Kalkınması		34.0	
Askeri Maksatlar		1.581.4	
Verimlilik Projesi		2,5	
Umumi ve Çeşitli		331.1	
Yekün		2.444.3	

Şekil -7-

7- ABD İthalat İhracat Bankası Kredileri :

Bankanın kurulmuş olduğu 1934 Şubatından, 1959 senesi Haziran ayına kadar Türkiye'ye açılan kredilerin değeri 90.817.000 dolardır. Bunun 15.416.000 dolarlık kısmı sonradan iptal edilmiştir. Geriye kalan 37.372.000 doları Türkiye'ye verilmiştir.

Kredi Alan (Parantez İçinde Garanti Veren)	Kredinin Mevzuu	Tarihi	Miktarı	Sarf Edilmeyen Kısım	Faiz
T.C.Türk Denizcilik Bankası	Devlet Deniz Yolları ve Limanları	May.49	500,000 4,250,000	349,391	31/2 41/2
Toprak Mahsulleri Ofisi (T.C.)	Tahıl Muhafaza ve İşleme Malzemesi	Kas.54	4,325,000	0	41/2
T.C. Tahsis Edilmemiş.	Kalkınma Projeleri	Eyl.58	30,890,000	30,890,000	0
T.C. Tahsis Edilmemiş.	Zonguldak Kömür Havzası Kalkınma Projesi	Haz.59	1,000,000	1,000,000	53/4
T.C. Tahsis Edilmemiş.	Ergani Bakır Madeni Kalkınma Projesi	Haz.59	1,610,000	1,610,000	53/4
T.C. Tahsis Edilmemiş.	Orman Kaynaklarının Kalkınması	Haz.59	4,000,000	4,000,000	53/4
Etibank (T.C.)	Kömür Yıkama Tesisi	Mar.55	896,182	179,944	51/2
Yekün			47,381,182	38,028,629	

Şekil -8-

1948-1958 yılları arasında Türkiye'ye yapılan ABD İktisadi Yardımın Ekonominin çeşitli sektörleri arasında dağılışı: (000. ilavesi ile)

Yardımanın Kullanıldığı Saha	Miktar	Yüzde
Ziraat	132.160	35,2
Devlet Hizmetleri	85.946	22,5
Madencilik	71.926	19,2
Sosyal Sermaye Yatırımları	48.098	12,8
Sanayi	25.511	6,8
Ulaştırma	12.866	3,5
Yekün	376.507	100
Genel Tediye Bilançosu		
Güçlükleri Dost	188.250	
Navlun	37.993	
Genel Yekün	602.750	

Şekil –9-

Not : Daha önce izah edildiği için teknik yardımlar tabloya dahil edilmemiştir. 195.5 milyon dolar tutarında tiraj hakları, EPU, kota kredisi tabloda görünmemektedir³⁶⁰.

E- TÜRKİYE VE MARSHALL PLANI

Fiilen harbe girmeyen Türkiye Sovyet baskısı nedeni ile uzun zamanlar harbin fena ağır ve yükünü çekmiştir. Türkiye'nin ufak yardımlarla geri kalmış olan ekonomisini düzeltmeye imkan yoktur. Türkiye'nin önemi anlaşıldıktan sonra hibe ve borç olarak yapılan yardımlar çoğaltılmaya başlamıştır.

1948 – 1949 Senesindeki Yardım : 49.700.000 \$

1949 – 1950 Senesindeki Yardım : 114.300.000 \$

Yekün.....: 164.000.000 \$

Bunun Türk lirası olarak karşılığı 459.000.000 lira eder ve 199.000.000'u hibe mahiyetindedir. Bu yardımların büyük kısmının tarım ulaştırma ve madencilik tahsis edildiği görülmektedir. (1 \$ = 2.80 TL.)³⁶¹.

1- Marshall Planı

Marshall Planı Bir “İktisadi Kalkınma” ve katılan memleketlere “işbirliği” planıdır.

Planın İçeriği :

1. Katılan memleketlerde sanayi ve zirai üretimi arttırmak.

³⁶⁰ “Türkiye’de Marshall Planı, Hariciye Vekaleti, Milletlerarası İşbirliği Teşkilatı, No 24,28,31,36”Başbakanlık yay. , s.99.

³⁶¹ Orhan Oğuz, a.g.e. , s.14.

2. Harp sonrası Avrupa’ında bütçelerin ve paraların sağlamlığını temin etmek.
3. Gümrükler mevzuunda yani bir takım tedbirler alıp bazı tadilat yaparak katılan Avrupa memleketlerini kendi aralarında veya diğer memleketlerle dış alışverişini kolaylaştırmak ve geliştirmek³⁶².

Devletin son 10 yıllık bütçe tahsislerinde Milli Savunmaya tefrik edilen miktarlar şöyledir. (milyon lira)

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949
Devlet Bütçesi	303.9	378.2	535.9	574.6	885.1	1019.0	1077.8	600.6	1018.8	1564.2	1380.4	1371.9
Savunma Bütçesi	101.2	176.5	297.7	335.0	520.1	567.1	583.0	263.0	394.9	519.8	543.9	503.4
% Oranı	33.3	45.5	55.5	58.3	58.7	55.6	54.1	43.7	38.7	33.2	39.4	36.7

2- Marshall Planı Nasıl Tatbik Edilecek :

Marshall Planının tatbiki, birisi Amerika, diğeri de 16 Avrupa memleketi arasındaki işbirliği kurulu tarafından olmak üzere iki cepheli bir tatbik safhası göstermektedir. Amerikalılar bu işin tatbiki hazırlıklarına çoktan başlamışlardır. Daha 1947 yılı Eylülünde halen yardım be tatbik işlerini kontrol işlerinde büyük yetki ile ve büyük elçi payesiyle iş başına getirilmiş olan Mr. Hariman’ın başkanlığında bir komisyon kurarak her şeyden önce Amerikanın, kendi ekonomik bünyesini sarsmadan dışarıya neler verebileceğini incelemiş ve tespit etmiştir³⁶³.

16 memleketin kendisine gelince; bu 16 memlekette Paris’te kendi aralarında bir işbirliği kurulu vucüde getirmişlerdir. Bunların da görevi kendi aralarında anlaşmayı ve koordinasyonu sağlamak ve söz birliği halinde Amerikan Hükümetinin karşısına çıkmaktır. Görülüyor ki her iki tarafta bu planın aksaksız bir şekilde tatbiki için gerekli tedbirleri almış bulunmaktadır. İki taraflı kurulacak ahenk ve işbirliği tahmin olunur ki Marshall Planının hedefine varmasını kolaylaştıracak ve çabuklaştıracaktır³⁶⁴.

Türkiye Marshall planı içinde nasıl kıymetlendirilmiştir. Marshall planından Türkiye nasıl istifade edebilecektir. Türkiye’nin Avrupa İktisadi kalkınmasındaki rolü ve olacaktır.

Amerikanın Türkiye’ye ait etütlerini gözden geçirelim: Amerikanın etütlerinde aynen şöyle denmektedir³⁶⁵.

1. Türkiye harbin tahribatından masun kalmıştır. Bu sebeple karşılaştığı meseleler Avrupa memleketlerinden ekserisinin karşılaştığı iktisadi kalkınma

³⁶² A.g.e. , s.1.

³⁶³ Cemal Aydınalp , ”Marshall Planı” , Ordu Dergisi , Sayı.148, Askeri Basımevi ,Aralık ,1948, s. 173

³⁶⁴ A.g.m. , s.173.

³⁶⁵ A.g.m. , s.174-178.

meseleleriyle kıyaslanamaz. Türkiye'nin müstakar bir hükümeti vardır ve ileri gelen iki siyasi parti dış meselelerinde birleşiktirler.

2. Türkiye, 1945'ten beri hariçten mütemadi tazyika maruz kalmış ve buna azimle karşı koymuştur. Ancak bu harici tazyik hükümetin büyük bir orduyu silah altında tutmasına sebebiyet vermiş ve bu yüzden ciddi mali meseleler ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber bu güçlülere rağmen Türk milli istihsalı harpten evvelki seviyenin biraz üstüne çıkmıştır.

3. Türkiye'nin endüstri ve tarım sahasındaki istihsalı son senelerde tedricen artmış ve bir çok kategorilerde harpten evvelki seviyelerinin hayli üstüne fırlamıştır. Mesela:

- Elektrik istihsalı 1938'de 312.000.000 kilovat iken 1946'da 552.000.000'a balığ olmuştur ki bu %77 bir artıştır.
- Çimento istihsalı 1939'da 284.000 ton olduğu halde 1946'da 325.000 tonu bulmuştur.
- Pamuk ipliği istihsalı 1939'da 23.000 ton iken 1946'da 27.000 tona çıkmıştır.
- Kağıt istihsalı 1939'da 8.400 ton iken 1946'da 15.400 tona balığ olmuştur.
- Demiryollarıyla nakledilen aylık vasati ton kilometre 1938-1939'da 115.000.000 iken 1945-1946'da 176.000.000'u bulmuştur. Diğer bir tabirle %52 bir artış vardır.

Gelir temin eden nüfusun %80'i ziraatla iştigal etmektedir. Gayri müsait hava şartları dolayısıyla 1947'deki hububat istihsalinin %8 nispetinde 1946'dakinden az olacağı tahmin edilmektedir. Tütün ve fındık istihsalinde de düşüklükler görülmektedir. Kuru meyve istihsalı değişmemiştir.

4. Türkiye'nin 1940-1947 senelerindeki altın ve yabancı döviz mevcudu Amerikan doları üzerinden şu kıymetlere balığ olmuştur.

(Milyon Dolar olarak)				
Altın		Safi Dolar ve diğer kabili tahvil paralar	Sterlin ve diğer tahvil edilmeyen paralar	Yekün
28 Aralık 1940	84.7	1.7 Açık		23.3
27 Aralık 1941	88.8	29.3		118.1
31 Aralık 1942	110.1	29.8		139.9
31 Aralık 1943	155.2	47.1		202.3
30 Aralık 1944	212.6	8.4	11.8	232.8
29 Aralık 1945	231.5	18.3	5.0	254.8
28 Aralık 1946	236.9	12.3	11.9	261.1
8 Kasım 1947	169.3	2.0	60.2	231.5

5. Silahlı kuvvetlerin büyük nispette insan kullanmasından dolayı dahili ekonomi üzerine yüklenen ağır yük Türkiye'nin iktisadi kaynaklarının tam ve muvazeneli bir surette gelişmesine mani olan başlıca engeldir. Bundan başka Türkiye'nin mevcut insan kuvveti ve kaynakları tamamen kullanılmakta olduğundan milli savunma yükünün herhangi bir surette biraz daha fazlalaşması istihsal ve istihlak seviyeleri üzerine derhal aksi tesir yapacaktır ve halen muhafaza edilmekte olan nazik iktisadi muvazeneyi suretle bozabilecektir. Keza Türkiye'nin döviz kaynakları normal ihtiyaçlar için kafi gibi gözükse de devamlı harici baskılar tesiriyle fazla askeri malzeme ithaline zaruret hasıl olursa bu gibi ithalatın finanse edilmesine kaynakları n kafi gelmeyeceği kabul edilmelidir.
6. Kalkınma planında Türkiye'nin rolü; Türkiye'nin kalkınma programındaki başlıca rolü Avrupa ve dünya ihtiyaçlarına uygun olan zaruri maddeler istihsalini arttırmak olacaktır. Bu maksatla Türkiye'nin ziraat, ulaştırma, madencilik teçhizatıyla bu malzemenin verimli bir şekilde kullanılması için lazım gelen teknik yardımları göreceği beklenmektedir. Bu malzemenin temini için lazım olan parayı Türkiye belki de kendi kaynaklarıyla karşılayabilecek bir durumda bulunacaktır. Türkiye'nin Avrupa kalkınmasına yardım kapasitesinin tayininde şu iki mühim nokta göz önünde tutulmalıdır. Evvela, eğer Türkiye iş kaynaklarından daha fazla bir miktarını prodüktif olmaktan ziyade memleket savunmasında kullanmak ve elde ettiği dövizlerin önemli bir kısmını askeri malzemeler mubayaasında kullanmak mecburiyetinde kalacak olursa, ziraat malzemesi ve maden tesisleri ithali ve bunların verimli olarak kullanılmasında mali kudreti azalabilir. Türkiye'nin kalkınma programı beş sene veya daha fazla bir devre için 100 milyon dolardan daha fazla bir sermaye yatırmaya lüzum göstermektedir. Gelişme programının bir çok kısımları Avrupa Kalkınma Programının şümülü dışında kaldıkları için Türkiye planının yalnız Avrupa kalkınmasına doğrudan doğruya yardımı dokunacak kısımlarının nazarı itibarı alınması mümkün olmuştur.
7. Türkiye'nin yardımı hububat başta olmak üzere, bilhassa ziraat maddeleri istihsalini arttırmak bu gibi mahsullerinin ihracını dahili ihtiyaçların karşılanmasını sekteye uğratmadan azami hadlere çıkarmak ve ihracatı umumiyetle kalkınma planının ihtiyaçlarına uygun olarak ayarlama şeklinde olacaktır.
8. Türkiye normal olarak kömür ihtiyacını kendi dahili istihsalı ile karşılamakta ve az bir miktar ihracatta yapmaktadır. Harp sonu istihsalı senede (3) milyon

tonu bulmuştur. 1938'de ise bu miktar 1.8 milyon ton civarındaydı. Gelecek dört yıl zarfında kömür istihsalinin %50 nispetinde artacağını tahmin etmek mümkündür.

9. Türkiye ihracatının 1948-49 yılında 270 milyon dolara varacağı ümit edilmektedir. İhracat yekünü 1946 yılında 24 milyon dolar civarında idi. Bu miktarın 1951-52'de 300 milyon dolara yükseleceği beklenebilir. 1948-49 yılına ait 270 milyon ihracat ihtimalinin 230 milyonu ziraat mahsullerine aittir. Hububat, tütün ve kuru meyve umumi ihracatın %70'ini teşkil etmektedir. Kısaca şu noktalar üzerinde durulduğu görülmektedir.

- a. Türkiye büyük bir ordu beslemeye mecbur olmaktadır. Bu zaruret bütçenin hemen hemen yarısını yediği için iktisadi kalkınmaya kudreti kalmıyor. Dış tediyeleer yardımla karşılansa dahi iç tediyeleer karşılayamayacaklarından kalkınma programı tatbik mevkiine koyamaz.
- b. Türkiye büyük bir ordu tutmaya mecbur olduğu için insan kaynaklarının en verimli kısımlarını iktisadi ve tarım sahalarında kullanamıyor. Şu halde diğer iş sahaları için az elemana maliktir.
- c. Yardım göreceak diğer Avrupa memleketleri bütün kaynaklarını tüketmiştir. Türkiye ise hem harpten fiilen müteessir olmamış ve hem de varlıklıldır.
- d. Tek memleketin kalkınmasından ziyade müşterek kalkınma esastır. Şu halde Türkiye diğer 15 Avrupa memleketine en uygun olarak hangi maddeler üzerinde yardım edebilecekse o maddeler üzerinde yardım görmelidir. Türk Milletinin %80'i ziraatla meşguldür. Bundan başka kömür havzasını da modernleştirirse Avrupa'ya kömür de ihraç edebilir. Bu itibarla Amerikan yardımı bu iki konu üzerinde toplanmalıdır.
- e. Türkiye için komünizm tehlikesi mevcut değildir. Buna mukabil Avrupa memleketlerinde bu tehlike mevcuttur. Bu sebeple diğer Avrupa memleketlerinde hem bu tehlikeye karşı zemin sertleştirilebilir ve hem de iktisadi bir kalkınma sağlanırsa bundan Türkiye'de istifade edebilir. Onlarla ticaretini arttırmak imkanını bulacağı gibi o bölgelerde doğacak emniyetten de kendi emniyeti bakımından ferahlık hisseder.
- f. Türkiye esasen askeri tardım yapılmaktadır. Ordunun modernleşmesi nispetinde Türk ordusu insan kuvvetine dayanmaktan ziyade teknik ve ateş kuvvetine dayanacak ve bu suretle bütçeye yükü azalacak ve bu sayede de diğer sahalar için hem mali imkan ve hem de insan kuvveti bulunacaktır.

3- Türkiye’de Marshall Planı Tatbikatı ve Programı

12 Temmuz 1947’de Paris Konferansına iştirak eden memleketimiz Avrupa’da ilk defa denenecek olan ve dünya çapında bir barış ve İktisadi kalkınmayı sağlayacak olan Marshall Planını taraftar ve savunanlardan biri olmuştur.

Diğer katılan devletler şunlardır. İngiltere, Fransa, İtalya, Batı Almanya, Belçika, Lüksembourg, Danimarka, Hollanda, Yunanistan, Norveç, İsveç, İrlanda, İzlanda, Portekiz, İsviçre, Avusturya ve Triyoste.

Marshall Planındaki tahsislerin yekünü 1948 – 1949 devresinde gerek firaj hakkı, gerek diğer yardım olarak 49 milyon doları bulmuştur³⁶⁶.

4- Türkiye’de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu :

Türkiye sınırları içinde bulunup asırlar için stratejik önem taşıyan bölgenin değeri anlaşılmıştır. Tarihte hiçbir devirde bu günkü kadar Amerika’yı bu bölge ile ilgilendirmemiştir. Türkiye Ortadoğu’da istikrarlı bir kuvvet, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki önemli su yollarına hakim, Rusya’dan Batı – Güneye Balkanlardan geçerek giden yollarla, İran körfezinin (Basra Körfezi) petrol sahalarına giden yollara karşı yanlayıcı bir tesire malik, Filistin’in komşusu ve Rusya ve Rusya’nın peyki Bulgaristan ile sınırlaş bir memleket olan Türkiye siyasi olduğu derecede askeri bir önem kazanmış olduğundan, tarihte Türk – Amerikan münasebetleri şimdiye kadar bu derecede sıkı bir duruma gelmemiştir.

Amerika’nın Türkiye’deki en baş emeli Türk milletini müstakil ve Türkiye’yi hür durumda tutmaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernize edilmesi bu emelin tahakkuku için en doğru bir çare olarak bulunmuştur.

Bunun için Amerikan Kongresi 22 Mayıs 1947’de Cumhurbaşkanı’nı 100 milyon dolarlık bir meblağ ile Türkiye’ye yardım etmeyi yetkili kıldı³⁶⁷.

Askeri ve sivil uzmanlardan oluşan bir inceleme grubu 1947 Mayıs’ında Türkiye’ye gönderilip gerek Türkiye’deki Büyükelçimiz, gerekse Türk makamlarıyla görüşme yaparak bu yardımın faydalı bir halde kullanılmasını sağlamaya memur edildi. Türk makamlarıyla yapılan görüşmeler neticesinde işbu meblağın büyük bir kısmı Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernize edilmesi için gerekli malzemenin tedarikine tahsis edildi. 5 milyon dolarda stratejik ana yolların geliştirilmesine ayrıldı ve Amerikan Hükümeti yollar idaresi işini üzerine aldı.

³⁶⁶ Orhan Oğuz, a.g.e. , s.9.

³⁶⁷ McBride L.Horace, Çev.: Rüslü Erdelhün,”Türkiye’de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu”, Ordu Dergisi , Sayı 146, Askeri Basımevi, Haziran ,1948, s.3-4.

İnceleme grubu 1947 Temmuzunda Amerika'ya döndü, tavsiye ve raporlarını ilgili makamlara sundu. Yardım programını idare edecek askeri kurulun teşkilatına Ağustos başında Washington'da başlandı.

Askeri yardım kurulu; Kara, Deniz ve Hava olmak üzere üç gruptan kuruldu³⁶⁸. Kara grubunun başkanı, askeri personelin en kıdemlisi olarak yardım kurulunun koordinatörü olarak tayin edildi. Askeri yardım kurulunun ilk ödevi inceleme grubunun verdiği raporu esas tutarak teferruatlı malzeme ve ikmal listesini hazırlamak idi. Paranın önemli yerlere sarfı için aylarca süren dakik planların yapılması icap etti. Ödevin başarılması bir çok hususların düşünülmesini icap ettiriyordu. Bir taraftan eldeki dolarların tahdit ettiği çerçeve içine Türk ordusuna en lüzumlu ve faydalı malzemenin sokulabilmesi, diğer taraftan ise ordu fazlası malzemenin tamamen muktesidane bir surette kullanılması keyfiyetlerinin muvazenesi oldukça çetin bir çabalamaya lüzum gösterdi, listelerde de bir çok tadil ve tashihler yapıldı. İstenilen bir malzemenin ordu fazlası stoklardan alınmayıp başkasının alınması mümkünken sırf onunla ilgili olduğundan dolayı değiştirilmesine, elhasıl para ve malzeme bakımından yeni bir muvazeneyi icap ettiriyordu. En nihayet 1947 Kasım ayında Türk Silahlı Kuvvetlerine savunma kudreti verebilecek bir liste hazırlanabildi³⁶⁹.

Askeri kurula lazım olan askeri ve sivil personelin celbine Ağustos ayında başlandı. Eylül ayında da ön parti Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkarıldı. Türkiye'ye giden bu ön parti orada malzeme tesellüm ve depolama işlerini hazırlamaya başladı ve ilk sevkıyat Ekim ayında yapıldı. Buna müteakip Türk Silahlı Kuvvetleri için ekserisi yeni olan silah ve malzemenin Türklere teslim ve Türklerce bakımı işleri için gerekli talimat ve planlar hazırlandı. Yardım malzemesinin Türk Silahlı Kuvvetleri Birliklerine tevdi edilmezden evvel Türk personelinin bunları kullanmayı öğrenmeleri lazım geliyordu. Bunun için kurslar açıldı. Bu kurslardan gaye kıtalarda yeni malzemenin öğretimini yapacak öğretmenleri yetiştirmektir; Bu öğretmenler kıtada açılacak kursları idare edeceklerdi.

Lisan zorlukları, işin güçlüğüne daha çok arttırıyordu. İlk olarak İngilizce bilen tercümanları, mütercimleri, daktiloları ve desinatörleri toplamak ve Amerikan talimname ve tarif namelerini tercüme ettirmek ve kurslar için eğitim ve ders plan programları hazırlamak icap ediyordu. Teknik lugatların yokluğu, teknik isim ve ifadelerin aynı şekilde tercümesini güçleştiriyordu. Depo personelinin eğitimi ise ayrıca büyük bir mesele halini almıştı.

³⁶⁸ **Kara Kuvvetlerinden:** Albay E.Shisner, Yarbay V.L.Cary, Yarbay M.E.Wozney, Yarbay H.C.Willcox, Albay W.J.d'Espinosa, Yarbay W.B.Preisch, Albay J.D. Mitchell, Albay M.W. Brewster, Albay M.M.Bawer, Albay B.E.Garland, Albay E.E.Marshall **Deniz Kuvvetlerinden:** Tuğamiral E.E.Herrmann, Albay W.V.C.Regan, Albay S.N.Pyne, Albay Fritz Gleim, Albay M.H.Simons, Binbaşı C.A.Messenheimer ve Roland Mack. Dışişleri Bakanlığında Herbert Cummings de heyete refakat etmektedir. Heyet başkanı General Oliver, harp sırasında Avrupa'da beşinci zırhlı Amerikan ordusunun komutanı bulunuyordu., **Aynı Tarihi** No .162, Mayıs 1947 , s.8.

³⁶⁹ Rüştü Erdelhün, **a.g.m.** , s.4-5.

Sandıklardaki İngilizce yazılı ambalaj listelerinin Türkçe'ye tercümesi ve depo tanzim personelinin kendilerine yeni olan bu malzemeyi o isimle tanınması ayrı bir mesele teşkil ediyordu. Fakat Amerika'da sivil mühendis okullarından diplomalı ve ekserisi yedek subay olmak üzere bir miktar teknik lisana vakıf subaylar vardı, bir miktarda Amerikan sınıf okullarında kurs görmüş muvazzaf subay bulunuyordu. İşte Amerika'da yetişmiş bu subay kütlesinin kurulun bu işine yardımcı pek değerli oldu; bunlar olmasaydı kurulun çok güçlüklerle rastlayacağı şüphesizdi. Eldeki sınırlı Amerikan öğretmenlerinden tam bir surette faydalanmak için eğitim kurslarının santralize edilmesi icap ediyordu. Kurslar Türk sınıf okullarında açıldı. O sırada sınıf okullarında mevcut normal kurslara ilave olan bu kurs işleri yeni zorluklar meydana koydu.

Türk askeri eğitim makamları yeni malzemeye göre okulların arttırılmasına ve mevcut sistemin Amerikan metotlarına göre düzeltilmesine karar verdi. Bu hususta yapılan teklif ve hazırlanan planlar kabul olundu. Bu değişiklikler bütün okulların programlarında, teşkilat ve kadrolarında ve idare ile öğretim kuruluşlarında, yeni bina ve tesis yapımına da uygun olmak üzere derhal tatbik mevkiine kondu³⁷⁰.

Bundan sonra şu anlaşıldı ki, Türk Silahlı Kuvvetleri için yalnız teknik eğitim kafi gelmeyecekti. II.Dünya savaşı esnasında Türk Subayları muharebe tecrübeleri edinmeye ve taktik bilgilerini muharebeye tatbiki fırsat bulmamışlardı. Bunun neticesi olarak eğer Türkler verdiğimiz asri teknik malzemeden hakkıyla istifade etmek istiyorlarsa bunların tediye alanlarında kullanılmalarını öğrenmek için sınıf okullarında Amerikan öğretmenleri nezaretinde taktik kursların açılması da icap ediyordu. Bu esasa göre 1948-49 eğitim kursları açılmak üzere düzenler alındı. Türklerin 1949-50 kurslarında büyük bir eğitim ilerlemesi gösterebilecekleri beklenir.

Amerikan kurulu buradan ayrıldıktan sonra Türkler tarafından ileri götürülecek tedris ve eğitim programlarının tanzim ve tatbikatı için büyük mesai sarf edilmektedir.

Bununla beraber askeri kurulun ikmal edeceği daha bazı önemli meseleler vardır; Şimdiye kadar alınan sonuçlar bizi çok cesaretlendirmiştir. Türk makamları ile temaslar çok samimi ve dürüsttür. Türklerin maneviyat ve kesin kararları şüpheyi yer vermez derecededir. Türk halk oyu Amerikan yardım programına karşı büyük bir ilgi göstermekte devam ediyor ve Silahlı Kuvvetlerde güven gittikçe artıyor. Başbakan alenen Amerika tarafından gösterilen yardım ve kolaylıkları takdir buyurdular. Güzel olan, Amerikan halkının ilgisinin devamı Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti etmekte ve Amerikan kongresinin 1948 yılı

³⁷⁰ A.g.m. , s.5-6.

Nisan'ında yeni mali yıl için verdiği yardım programının devamı kararı Türk Silahlı Kuvvetlerinin kudret ve kabiliyetini arttırmaktadır³⁷¹.

5- Marshall Planı Yoluyla Temin Edilen Yardımların Şekilleri :

a- Direkt Yardım :

ABD'den doğrudan doğruya temin edilen dolar tahsisleri iki şekilde muameleye tabidir. Böyle bir tahsis ya ödünç olur ya da hibe olur.

Hibe olduğu vakit bu dövizleri alan memleket herhangi bir şekilde ABD'ye karşı bu paraları borçlanmaz ve ödemez. Ancak karşılık fonuna tesisi etmesi şart koşulmuştur.

Adı geçen tahsis borç şeklinde olmuşsa o zaman bu para ABD'ye karşı borçlanılmış olacak ve borcun ödenmesine 1952 temmuzundan itibaren başlanacaktır. 1952'den 1956'ya kadar ABD'ye yalnız faiz tutarları ödenecek o tarihten sonra 35 sene vade ve %2.5 faizli olarak gerek faiz tutarları gerek para bir arada ve eşit taksitlerle ödeme yapılarak borç kapatılacaktır.

1- Tiraj Hakları :

Avrupa memleketlerinin kendi aralarındaki ticaret mübadelelerine geliştirmek için düşünülmüş ve düzenlenmiştir. Burada bir ülke hem alıcı hem verici ya da her ikisi bir arada olabilir. Bu haklara dayanarak katılan memleketler birbirlerinden mal ithal ederler ve bedelini ABD'den dolar alarak alırlar. Bu işte hem alan hem de satan memleketin karı vardır.

Malı satan memleketin kendi parası ile sattığı malın tutarı kadar bir meblağı (karşılık fonu) namı altında bankaya yatırması şart koşulmuştur. Bankaya yatırılan bu yerli paradan %95'i E.C.A. idaresinin tasvibi ile yine memleket dahilinde ve iktisadi kıymete haiz projelerde tahsis ve sarf olunacağından ABD'ye verilmiş bir para olarak kabul edilemez.

2- Teknik Yardım :

ABD'den getirilecek teknik uzmanlarla katılan memlekettten (mesela Türkiye'den) staj, tetkik seyahati ve buna mümasil sebeplerle dışarıya gönderilen teknisyen, mühendis ve emsali elamanların ve meslek erbabının gittikleri memleketlerdeki zaruri masrafları önceden karşılanmaktaydı.

Teknik yardım iki şekilde finanse edilir. Bunlardan birisi Hükümet borçlanmasını ve bu borcun aynen direkt yardım için talim ve tespit edilen şartlar dahilinde ödenmesini gerektirmektedir. Diğeri ise hibe şeklindedir. Bu şekle uyularak kabul olunmuş bir teknik yardım karşılığında hükümet herhangi bir borca girmiş olmaz. Yalnız bunda projenin dolar yekünü karşılığı Türk lirasının Merkez Bankasındaki özel hesaba yatırılması icap eder ki bu

³⁷¹ Orhan Oğuz, a.g.e. , s.6-7.

paranın %95'i aynen tiraj hakkında izah edilen şekilde ve E.C.A. nın tasvibi ile memleketin diğer bir iktisadi kalkınma işine tahsis olacaktır³⁷².

1948 – 1949 Devresi Tahsisleri

Projeler	Talep Edilen ve Alınan Tedarik Müsaadesi (\$1000)

Tarım:

İade Yoluyla.....	1.425
I nci Tahsis	10.575
II nci Tahsis.....	10.148

Bayındırlık:

Yollar.....	5.000

Petrol Ofisi:

Petrol Müşakları.....	3.000

Etibank:

Elektro – Mekanizasyon.....	5.627 ⁽³⁷³⁾
Zonguldak Limanı.....	3.000
-300 katı (malzeme).....	1.558
-300 katı (teknik yardım).....	800
Maden Direği.....	700
Garp Linyitleri.....	869
Divriği Demir Madeni.....	926
Çatalağzı – İstanbul Elektrik Ceryan	
Nakil hattı.....	2.972
Müteferrik.....	2.429

Yekün.....	49.029 ⁽³⁷⁴⁾

1949 – 50 devresi için temin edilen tahsisler ve bunların taalluk ettiği projeler aşağıda gösterilmiştir:

³⁷² A.g.e. , s.9-11.

³⁷³ Bidayette lavuarlar için istenen \$1.200.000 buna dahildir.

³⁷⁴ Etibank bidayetteki tahsisten \$29.000 fazla talepte bulunmuştur.

1949 – 1950 Devresi Tahsisleri

Projeler	Direk Yardım(\$1000)	Tiraj Hakkı(\$1000)
Tarım:.....	12.285	1.508
Bayındırlık:		
Yollar.....	9.000	251
Su İşleri.....	340	1.060
Ulaştırma:		
D.Denizyolları.....	249	5.932
D.Demiryolları.....	—	3.758
Toprak Mahsulleri Ofisi:		
Et ve Balık Sanayi.....	1.600	5.900
Etibank:		
Zonguldak kömür havzası.....	5.600	3.555
Tunçbilek Linyitleri.....	638	427
Değirmisaz Linyitleri.....	46	135
Soma Linyitleri.....	450	110
Divriği demir madeni.....	—	500
Elektrik Santralleri ve nakil hatları		
(Sarıyar Dahil).....	5.348	4.082
Etüdler.....	1.840	—
Palu Kron Madeni.....	250	—
Navlun.....	—	500
Sümerbank:		
Kükürtsüzleştirme tesisi		
(Kok Fabrikası).....	—	1.680
Etüdler.....	420	—
Tekel:		
Tuz Sanayi.....	—	840
M.T.A. Enstitüsü:.....	1.260	—
Şahsi teşebbüs:		
Çimento Fabrikası.....	2.000	—
Muhtelif Ticari Emtea.....	9.052	—
İstihlak Maddeleri.....	17.600	8.000

	56.926	49.290
Navlun.....	3.174	4.910
Yekün.....	60.100	54.200

Umumi Yekün : \$114.300.000

1948 – 1949 Devresi Tiraj Haklarının 1949 Nihayetindeki Umumi Durumu :

		Takarrür Eden Miktar \$1.000.000	Kullanılan Miktar \$1.000.000	Takriben Kullanılan %
Türkiye'ye Tanınan	Belçika	2.0	2.0	100
	İtalya	5.0	2.5	50.3
	Holanda	0.8	0.6	73.2
	İsveç	1.0	1.0	100
	İngiltere	8.0	8.0	100
		16.8	14.1	83.9
Türkiye'nin Tanıdığı	Danimarka	1.5	0.7	46.7
	Yunanistan	12.3	12.3	100
	Norveç	0.5	0.1	16.8
	Almanya (Trizon)	13.5	6.7	48.8
		27.8	19.8	71.4

Yukarıda görüldüğü üzere Türkiye'ye 1948 – 49 devresinde \$16.800.000 tiraj hakkı tanınmış ve buna mukabil Türkiye \$27.800.000 tiraj hakkı harice tanımıştır. Binaenaleyh neticede Avrupa devletlerine kendisinden 11 milyon dolarlık mal alma hakkı bağışlamış oluyordu ki bu parayı Marshall Planı gereğince, malını sattığı memleketlerden değil, Amerika'dan alacaktır.

1949 – 50 Tiraj Haklarının 1949 Yılı Sonundaki Umumi Durumu

Memleketler	Tekarrür Eden miktar(\$)	1949 Sonuna Kadar Türkiye'nin Kullandığı(\$)
İngiltere	16,000,000	9,010,000
Avusturya	1,000,000	
Almanya(Trizon)	10,000,000	

Fransa	4,000,000	1,425,000
Belçika	6,800,000	614,000
Hollanda	6,000,000	145,000
Norveç	500,000	1,000
İtalya	5,000,000	1,065,000
İsveç	2,200,000	2,200,000
Danimarka	3,800,000	21,000
Yekün	55,300,000	14,481,000

1949 Sonuna Kadar Türkiye'den
Kullanılan (\$)

Yunanistan..... 4,441,000

Mültilateral Tiraj Hakları

1949 Sonuna Kadar Türkiye'nin Kullandığı (\$)

İsveç..... 550,000

İşte bu düşüncelerle ilkin Türk ordusunu ele almış ve bir taraftan askeri yardımlara devam ederken diğer taraftan da Marshall Planının 12 ayı zarfında takriba 3.700.000 dolar kıymetinde ziraat makineleri, 900.000 dolar kıymetinde kömür havzası için makineler, 2.000.000 dolar kıymetinde diğer çeşitli makineler, 1.500.000 dolar kıymetinde de elektrik makine ve tesisatı vermeyi kararlaştırmıştır³⁷⁵.

6- ABD İktisadi Yardımı Ve Türkiye'ye Etkisi :

Genel olarak ABD iktisadi yardımında en fazla etkilenen sektör, ziraat sektörüdür. Bu sektöre yapılan tahsisler yaklaşık yardımın %35'ini kapsar. Bu yardımın büyük bir kısmı Ziraat vekaleti emrine ayrılmış olup, zirai kalkınmamız için lüzumlu çeşitli malzeme ve makinenin memlekete getirilmesinde kullanılmıştır. Yardımlar ziraatın makineleştirilmesi gayretleri için kullanılmıştır. ABD yardımı altında, ziraat sektöründe istifade edilmek üzere Türkiye'ye traktör, çeşitli ziraat alet ve makineleri, yedek parça, iç ve dış lastikler vs. getirildi.

³⁷⁵ Cemal Aydınalp , a.g.m. , s.178.

ABD iktisadi yardımı ikinci derecede Şekil 9'a göre hizmet sektöründe kullanılmaktadır.

Ekonomimizin madencilik sektörü de, ABD iktisadi yardımından büyük ölçüde istifade etmiş bulunmaktadır. 1948-1958 devresinde madencilik sektörüne yapılan yardımların %95'i; Etibanka tahsis edilmiştir. Ve alınan bu yardımlar da Ereğli Kömür İşletmesi, Garp Linyitleri İşletmesi, Murgul Bakır İşletmesi ve Sarıyer Elektrik Santrali inşaat, genişletme ve ıslahat faaliyetlerinde kullanılmıştır.

%5lik yardım da Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ile Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumunun faaliyetlerine tahsis edilmiştir.

Alınan yardımların 12.8 Sosyal Sermaye Yatırımlarına ayrılmıştır. Bunun da %80'i Karayolları ve Su işlerine ayrılmıştır.

Sanayi Sektörü (Sanayi Kalkınma Bankası, Makine ve Kimya Enstitüsü, Petrol Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Özel Teşebbüs, Karabük Demir Fabrikaları, İzmir Kağıt Fabrikaları ve Şeker Fabrikaları) on yıllık devrede ABD iktisadi yardımının %6.8'ini kavramaktadır.

Ulaştırma Sektörü (Devlet Demir Yolları, Denizcilik Bankası , PTT ve Türk Hava Yolları) na yapılan yardımlarla adı geçen daire ve işletmelerin daha verimli çalışabilmesi için, bu işletmelere gerekli alet ve malzeme getirilmiştir³⁷⁶.

7- Marshall Yardımının Kullanıldığı Yerler :

Bu yardımların kullanıldığı en önemli projeler şunlardır: Tarım makinelerinin alınması, yol yapım teçhizatının ithali , ulaştırma, hidroelektrik çalışmaları, petrol ürünlerinin temini, kömür madenlerinin geliştirilmesi, öteki madencilik faaliyetleri, Karabük'te kok kömürü fırın inşaatı, et balık endüstrisinin gelişmesi. Belirli fonlar, özellikle çimento sanayi olmak üzere özel yatırım teşebbüsleri için ayrılmıştır. Merkez bankasında biriken “ karşılık fonlar” ise endüstri kalkınma bankasının emrine tahsis edilmiştir.

Türkiye yapılan Amerikan ekonomik ve teknik yardımı, 1950-1955 dönemi içinde Türk ekonomisinin canlanması sonucunu vermiş, Türk halkında yeni tüketim ihtiyaçları ortaya çıkmış ve ihtiyaçların tatmini DP hükümetinin temel politikalarından birisi olmuştur. Bu hava içinde, yerli özel sermaye yatırım alanları bulmuş ve az da olsa yabancı sermaye ülkeye girmeye başlamıştır. ABDli tarım uzmanlarının inceleme ve tavsiyeleri sonucu; depolama, ulaştırma ve pazarlama faaliyetlerine öncelik verilerek büyük çapta traktör ithaline gidilmiş ve bu politikanın sonucu olarak tarımsal üretim 1923 yılına gelindiğinde %50 bir artış göstermiştir.

ABD temsilciler meclisinde Türkiye'ye yardım konusunda açılan görüşmeler, tarıma öncelik verilmesinin nedenini ortaya koymaktadır. 1953 Nisanında hükümet adına konuşan

³⁷⁶ Baran Tuncer , a.g.e. , s.100-101.

bir sözcü; Türkiye'ye verilen tarım makinelerinin çok yararlı olduğunu belirttikten sonra şunları söylemektedir:

“Tarım makineleri almak için bizim verdiğimiz doların karşılığı olarak özel bir hesapta biriktirilen Türk parasının her kuruşu savunma masrafları için kullanılmaktadır.”

Bu nedenle, Türkiye'ye yapılan tarım yardımının gerçekte “Savunma desteği” olarak adlandırıldığı ve bu yardım yapılmadığı takdirde Türkiye'nin mevcut savunma yükünü kaldırmasına olanak bulunmadığı ifade edilmiştir³⁷⁷.

F- ORTAK GÜVENLİK PROGRAMI

1951 Yılından sonra Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) yerini bir başka kuruluşa bırakmış ve Türkiye bu yeni kuruluşa bırakmış ve Türkiye bu yeni kuruluştan istediği ekonomik ve askeri yardımı almıştır. Bu, ABD'nin Orta Doğu bölgesindeki ekonomik yardım aracı haline gelen, gerçekte ise askeri ve siyasal niteliği ağır basan “Ortak Savunma Programı” (Mutual Security Program) dır. 1954'ten bu yana Orta Doğuya ABD yardımının %60'ı, bu program çerçevesi içinde yapılmıştır.

Programı yönetmek için kongre, 1951 yılında “Ortak Savunma İdaresi”ni kurmuş ve her yıl “Ortak Savunma Kanunu” çıkarılarak, Orta Doğu ülkelerine ve bu arada Türkiye'ye yardımda bulunmuştur. Bu program Marshall Planını da sona erdirmiş, Marshall Planının dayandığı 1948 tarihli İktisadi İşbirliği Kanununa uygun olarak yardımları yönetmiş ve Türkiye'ye yapılan yardım da, bu çerçevede ve içinde imzalanmış bulunan 4 Temmuz 1948 anlaşmasına dayanılarak yapılmıştır.

Türkiye 1951 yılından sonra ABD'den, Ortak Güvenlik Programı çerçevesinde aldığı ekonomik yardımın bir kısmının temel niteliği askeri olmuş ve ayrıca, gerek askeri yardım gerekse ekonomik yardımın büyük bir kısmı bu program çerçevesi içerisinde yürütülmüştür³⁷⁸. Marshall Planının Türkiye Özel Misyonu Başkanı Dorr, 10 Ekim 1951'de yaptığı bir açıklamada bu noktayı açıkça belirtmektedir: “ABD yardımının siklet merkezinin tedrici surette dostlarının silah gücünü suretle arttırmak hedefine tevci olunması icap etmektedir³⁷⁹.”

1948-1956 yılları arası Türkiye'nin gerek Marshall Planı gerek Ortak Güvenlik Programı kanalıyla ABD'den aldığı ekonomik nitelikteki kredinin toplam miktarı

³⁷⁷ A.g.e ,s.101.

³⁷⁸ Aynı Tarihi, No .215, Ekim 1951, s.25 ve 178.

³⁷⁹ Aynı Tarihi, No .215, Ekim 1951, s. 9, s. 253.

126.627.686 dolardır. 1945-52 yılları arası, hibe de dahil olmak üzere ABD'den alınan toplam ekonomik yardım ise 343 milyon dolardır. Hibe hariç olmak üzere Amerikan Ekonomik yardımının yıllar arasındaki dağılımı ise şöyledir³⁸⁰:

Yıl	Miktar
1949	5.2 milyon dolar
1950	48.7 milyon dolar
1951	35.2 milyon dolar
1952	86.3 milyon dolar

Başbakan Truman'ın hususi müşaviri Mr.Grew hazırladığı bir raporda Marshall yardımı sona erdiği zaman diğer memleketlere yardım maksadıyla ABD'nin takip edeceği İktisadi siyasetin ana hatlarını izah etmektedir. Bu raporda Mr. Grew, Avrupa'ya yapılan İktisadi yardımın 1952'den sonra daha 3 ya da 4 yıl daha devam etmesini tavsiye etmektedir. Bu yardımın askeri yardımdan ayrı olacak ve idaresi "Deniz Aşırı Memleketlere İktisadi Yardım İdaresi" adıyla ABD hükümetinin kuracağı yeni bir teşekküle tevdi edecektir³⁸¹.

G- MARSHALL PLANININ SONUÇLARI

Marshall Planı, tamamıyla değişik nitelikte bir olaydı. Barış döneminde gerçekleştirilen ve geleneksel, ulusal örflere son veren sistematik bir siyasi eylemdi.

Avrupa'da o güne kadar görülmemiş iktisadi kalınmanın ve refahın, çoğulcu demokrasinin, bugünkü sağlıklı durumunun şerefini sadece Marshall Planına atfetmek saçma olur. Ancak kesinlikle söylenebilecek husus, Marshall Planı olmasaydı, bugün dünyanın daha fakir, mevcut demokrasilerin bir saldırıyı her an bekler, barışın da ciddi şekilde tehlikeli olacağı idi.

Marshall Planı davranışlarda devrimci değişiklikler yapmış ve getirdiği yeni kurumlar bir miras olarak kalmıştır³⁸².

1- Ekonomik Sonuçları :

Marshall Planı tarafından gerçekleştirilen Avrupa Gümrük Duvarlarının indirilmesi ve 1950'de Avrupa ödemeler birliği tarafından sağlanan döviz konvertibilitesi olmasaydı etkili bir

³⁸⁰ Oral Sander , *Türk Amerikan ilişkileri (1947-1964)* , Sevinç Matbaası, Ankara ,1979, s.54.

³⁸¹ *Aynı Tarihi*, No. 202, Eylül 1950 , s.114-115.

³⁸² Lincon Gordon,"Marshall Planının Mirası ", *NATO Dergisi*, Sayı 2, Ajans Türk Matbaası , 1987, s. 24.

biçimde çalışmazlardı³⁸³.

Marshall Planının Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünün (OECE)* doğrudan devamı olan OECD, artık hayati bir rol oynamakla övünmese bile, üyeleri arasında ortak sorunları teşhis etmek ve çözüm tavsiyesinde bulunmak, objektif tahliller yapmak ve gelişmekte olan ülkeler ve komünist yönetimli ülkelerle ekonomik ilişkilerin ortaklaşa inceleneceği bir platform yaratmak konularında çok yararlı bir katalizör olmaktadır³⁸⁴.

OECD, Marshall Planının başlattığı önemli bir uluslar arası uygulamayı sürdürmektedir. Ulusal makamlar elde ettikleri sonuçları ve makro-ekonomi (Genel Ekonomi) politikalarını OECD sekreterliğine sunmaktadırlar. Bu da “Ülke İncelemeleri” uygulamasını oluşturmaktadır. Bu makamlar karşılıklı eleştirilerde bulunmakta ve politikalarında değişiklik yapmaları için sıkı tavsiyelere muhatap olmaktadır. Ulusal makamlar karar verme yetkisini ellerinde bulundurdukları için egemenlikleri tehlikeye düşmemektedir. Ama sadece ulusal açıdan yapılmış olan bir inceleme bazen uluslar arası incelemeye tabi tutulmakta ve tabiatıyla başkentlerdeki tutumları etkilemektedir. Bu yenilik NATO, IMF, Dünya Bankası, Amerikalılar Arası İttifak komisyonu gibi kuruluşlar tarafından da benimsenmiştir. Buna karşı Avrupalılar arasındaki mübadeleler ve döviz kontrolüyle ilgili kısıtlamalar kaldırılmadan Avrupa Topluluğunun müzakere edilmiş olduğunu düşünmek hayli zordur, bu planı doğrudan Marshall Planı yaratmıştır³⁸⁵.

2- Siyasi Sonuçları :

Marshall Planı, Batı Avrupa'nın bugünkü siyasi istikrarına, iktisadi refahından çok daha fazla katkıda bulunmuştur³⁸⁶.

Prof. High Seton Wat-Son , savaş sonrasında daha büyük bir Avrupa Birliği Hareketi konusundaki yazısında bu durumu şöyle özetlemiştir.” Hareket geçme saiklerinden biri de ortak tehlikenin bilincine varılmış olmasıydı. Avrupa, geçmişte Hıristiyanlığın önce Arap sonra Türk-İslamı gücü tarafından tehdit edildiği gibi, Sovyet gücü tarafından tehdit edilmekteydi. Bir Avrupalı ya da yarı yarıya Avrupalı devlet, Kıtanın yarısını denetimi altına almıştı ve diğer yarısı kendi kaynakları ile bu devletin baskılarına karşı koyma gücünden yoksundu. Gerçi bir Sovyet askeri hareketinin Atlantik'e yönelik ani bir tehlike yaratması söz konusu değildi. Tehlike, İktisaden tükenmişliğinden, Fransa ve İtalya'da Sovyetler Birliğine bağlı ulusal güçlerin yarattığı karışıklıklardan ve Almanya'nın çökmüş olmasından geliyordu.

³⁸³ A.g.m. ,s.25.

* OEEC 1948 yılında Marshall Planını yönetmek ve Avrupa Ekonomik Kalkınmasını düzenlemek amacıyla kurulmuştur. Bu örgüt 30 Eylül 1961'de OECD'ye dönüşmüştür.

³⁸⁴ A.g.m. , s.26.

³⁸⁵ A.g.m. , s.26.

³⁸⁶ A.g.m. , s.26.

Bazı devlet adamları ve özellikle Ernest Bevin ve Dean Acheson, bir hayli karmaşık fakat acil olan bu tehlikeyi iyi anlamışlardı. Siyaset adamları, Avrupalıları sadece yan yana yaşatma değil, aynı zamanda birlikte çalıştırma yollarını düşünmeye başladılar.

Belçika ve tarafsız ülkeler dışında bütün Avrupa'da rezervleri tükenmekteydi ve gerekli hammadde ithali asgariye indirilmişti. Bu da kitle halinde işsizlik ve köyler ile kentler arasında normal alışveriş olanaklarının yok olması tehlikesini yaratıyordu. Bu durum demokratik kurumlara güvenilmesi için gerekli ortamın yaratılmasına elverişli değildi. Marshall Planı, mali ve maddi yardımın yanı sıra, psikolojik ortamı da değiştirdi. Ümitsizliğin yerini ümit alınca, yaratıcı enerji kendini gösterme fırsatı buldu ve insanlar yeniden kendi kaderlerine hakim olma duygusuna kavuştu.

Marshall Planı üç açıdan hayati rol oynamıştır;

- (a) Marshall Planı'nın Almanya'nın komşularına sağladığı destek, onların Almanya'nın ekonomik kalkınmasından çekinmelerini hafifletmiştir.
- (b) 1948-1951 arasındaki kritik yıllarda Almanya'nın döviz ihtiyacına doğrudan katkıda bulunarak ülkenin ödemeler dengesini düzeltmesine imkan vermiştir.
- (c) OEEC Savaş sonrasında Almanya'nın eşit haklarla üyeliğini kabul eden ilk örgüt olmuştur³⁸⁷.

1949 Ekim'inde Chateau de la Muette'deki görkemli toplantı da Federal Almanya'nın bir bakanı büyük bir incelikle İngilizce yerine Fransızca olarak söz alışı ve bir yıl geçmeden 1950 yılında Almanya'nın yüksek dereceli görevlileri Avrupa ödemeler birliği görüşmelerinde çok önemli kişiler olmuştur.

Dünkü düşmanın bugünkü ortağına dönüşmesi olgusu, 1950 Avrupa Savunma Birliği kavramının, 1955 Almanya'nın Atlantik ittifakına girmesinin ve daha sonra Avrupa topluluğunun oluşmasının siyasi temelini teşkil etmiştir.

Bu gelişmeler Batı Avrupa'daki siyasi demokrasi için, komünizmin İtalya ve Fransa gibi önemli bir seçmen potansiyeli oluşturduğu ülkelerde bile, bir iç tehdit olmaktan çıkmasına yol açmıştı³⁸⁸.

Marshall Planı soğuk savaşın önemli hazırlayıcı olaylarından biridir. Marshall Planı Truman Doktrinin bir hazırlayıcısı olarak ortaya çıkmıştı. Soğuk savaşın doğmasını büyük ölçüde etkilediği gibi, hem Batı hem de Doğu Avrupa ülkelerinde hükümet değişikliklerine de yol açtı. Komünist bakanlar Truman Doktrininden sonra Fransız ve İtalyan hükümetlerinden atılmışlardı. Bu atılma olaylarında Amerikan Büyükelçiliğinin rolü Batı diplomatik çevrelerinde bilinen olaylardı³⁸⁹.

³⁸⁷ A.g.m. , s.27-28.

³⁸⁸ A.g.m. , s.29.

³⁸⁹ Türkaya Ataöv, Amerika, NATO ve Türkiye, Aydınlik Basımevi, I nci Baskı ,1969, s.122.

Batı Avrupa hükümetlerinde komünistler bu şekilde çıkarıldıktan sonradır ki, Doğu Avrupa Hükümetlerinden de komünist olmayanlar düşürülmüş ve Doğu Avrupa’da tek parti sistemi kurulmuştur.

Öte yandan, A.B.D Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson’da Cleveland’daki (Missisipi) 8 Mayıs 1947 tarihli konuşmasında bir yardımdan söz ediyor ve bunun “insan özgürlüğü ve demokratik kurumların geliştirilmesi, liberal ticaret siyasetinin kökleşmesi” hedefine yöneleceğini söylüyordu. Moskova Konferansında “insan özgürlüğü” ve “demokratik kurumlar” kavramlarından ayrı ayrı şeyler anlaşılmış olduğu, zaten ortaya konmuştu. Yapılacak Amerikan yardımının hedefleri böylelikle tanımlanmakla, yardımın bu kavramların Amerikan yorumunu kabul eden hükümetlere yöneltileceği anlaşıyordu. Acheson’un konuşmasında Truman’ın bildirisindeki “anti-komünist cihad” açıkça görülüyor sadece sezilebiliyordu³⁹⁰.

Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall’ın 5 Haziran 1947’de Harvard’daki o ünlü konuşması da açık bir saldırı havası taşıyor, sadece Amerikanın bu girişimini engellemeye çalışacak olan hükümetler, siyasi partiler ya da grupların A.B.D. mukavemetiyle karşılaşacağı belirtiliyordu. Bu sözler Sovyetler Birliği ile komünist partilere bir ihtar. Marshall yardımının ilk habercisi olan bu konuşma da B.M.nin gene bir kenara itildiğini göstermekteydi³⁹¹.

Marshall Planı Avrupa’daki bölünmeyi kabul ediyor, giderek bu bölünmeyi pekleştiriyordu.

Moskova Konferansının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Amerika da “Soğuk Savaş tavrı” zorunda kalmış. Oysa Truman’ın 12 Mart tarihli “savaş nârâsı”, Moskova’nın konferansı açıldıktan 2 gün sonra atılmıştı³⁹².

Sovyet basını Marshall Planına da Truman Doktrininin bir devamı olarak bakıyordu. Marshall yardımı önerisine ilk Sovyet tepkisi 16 Haziran tarihli Pravda gazetesinde görülmüyordu. Başyazı bu yardım tasarısını da başka ülkelerin içişlerine karışmak olarak sayıyordu³⁹³.

Molotov Marshall’ın önerisini görüşmek üzere Paris’e 26 Haziranda gelmeden önce, İngilizlerle Fransızlar görüşmelerde bulunmuşlardı. Bevin ve Bidaultun hazırladıkları bir tasarıya göre, ulusal ekonomiler birleştirilecek, her ulus en iyi neyi üretiyorsa, onu üretmekle devam edecekti. Molotov’a göre, bu, Doğu Avrupa ülkelerinin endüstrileşme planlarından

³⁹⁰ A.g.e. , s.123.

³⁹¹ A.g.e. , s.124.

³⁹² A.g.e. , s.125.

³⁹³ A.g.e. , s.126.

vazgeçmeleri demekti. O zaman, bu ülkeler gene Batının tarım depoları olacaktı. Molotov Marshall Planı hakkındaki görüşünü şu sözlerle deyimliyordu³⁹⁴.

“İlk bakışta yeni görünmesine rağmen, Mr.Marshall’ın planı dolarların yardımıyla siyasi baskı yapmak için Truman Planının bir tekrarı, başka ülkelerin içişlerine karışmak için bir tasarıdır. Mr.Marshall Avrupa ülkelerine ekonomik kalkınma programı hazırlamalarını söylediği zaman Sovyetler Birliği, İngiltere ve öbür Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, Asya’nın batısında bütün Avrupa’yı kastetmişti. Yalnız bu ek açıklama Amerikanın Doğu Avrupa ülkelerine karşı tutumuyla adam akıllı çelişmektedir. Anlaşılan Mr.Marshall Amerikan halkından, sanki Avrupa’nın bütününün kalkınmasını istiyormuş ta S.S.C.B. ve Doğu Avrupa ülkeleri Amerikanın yardım koşullarını kabul etmeyerek kendilerini dışarda tutmak istiyormuş gibi bir kanı uyandırmak istiyor³⁹⁵.”

Marshall yardımı ile ilgili olarak Dışişleri Bakanlarının beş toplantısının ilkinde Bevin ve Bidault aşılması güç engellerle karşı karşıya olan Avrupa’nın büyük bir krize doğru gittiğini ve Marshall Planının ekonomik bir felaketi önleyeceğini söylediler. Molotov ertesi gün yaptığı konuşmasında A.B.D. yardımının Avrupa’nın yeniden yapımını kolaylaştıracağını ve bu arada Amerika’nın yabancı pazarları da genişleyeceğinden, böyle bir yardımın Amerikan çıkarlarına da hizmet olacağından da söz ederek, Sovyet hükümetinin yardım konusunu konuşmak üzere İngiliz ve Fransızların yaptığı öneriyi kabul ettiğini, fakat Sosyalist ekonomiye dayanan Sovyetlerin yaklaşan krizden etkilenmeyeceğini eklemişti. Molotov Bidault’un bütün Avrupa ülkeleri için genel bir ekonomik program yapılması önerisini reddederek her ülkenin neye ihtiyacı olduğunu, Sovyetler Birliğindeki beş yıllık planlar gibi, bir iç ekonomik plan çerçevesinde saptanmasını gerekli gördüğünü söyledi³⁹⁶. Ona göre, yardım, aynı zamanda her devletin bağımsızlığını da ilgilendiren bir sorundu; öbürlerinin müdahalelerine yol açmamalıydı. **Tass Raporu** da Sovyetlerin Amerikan yardımı konusundaki görüşlerini şöyle özetliyordu: Amerika yardım perdesi arkasındaki kredi olanaklarıyla dış pazarlarda genişlemek istemektedir.

Sovyetler Birliği Marshall Planının uygulanmasından şu sonucu da çıkartmaktaydı³⁹⁷;

II nci Dünya savaşından önce, Doğu Avrupa Batı ile be Batının kapitalist yatırımlarıyla bir sömürge ilişkisi içindeydi.Şimdi ise bu Pazar Batının elinden kaçmış sayılırdı. Doğu Avrupa bir hammadde ihracatçısı ve bir mamul ithalatçısı durumuna getirilmeden Marshall Planının başarıya ulaşmasına imkan yoktu. Durumu bu mantık içinde değerlendirmekte olan Sovyetler Birliği için, Marshall Planı gerçek bir tehlikeydi.

³⁹⁴ A.g.e. , s.126.

³⁹⁵ A.g.e. , s. 127.

³⁹⁶ A.g.e. , s. 127.

³⁹⁷ A.g.e. , s. 128.

Molotov Marshall Planı tasarısını kabul etmeyerek 2 Temmuz da Paris'ten ayrıldı; 10 Temmuz'da Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasında bir ticaret antlaşması imzalandı. Bunu 11 Temmuz'da Çekoslovakya, 14 Temmuz'da Macaristan, 25 Temmuz'da Yugoslavya, 4 Ağustos'ta Polonya, 26 Ağustos'ta Romanya ile imzalanan ticaret antlaşmaları izledi. Doğu Avrupa da bir ekonomik birliğe doğru gidiliyordu; Kıtanın siyasal ayrımı da kaçınılmazdı. Doğu Avrupa'nın ekonomik ve siyasal birleşmesi Batının Marshall Planı kılığındaki tasarılarının bir sonucu olmuştu. Batıya gelince, Fransız Başbakanı Ramadier bir yandan Mayıs 1947'de komünistleri kabinesinden uzaklaştırırken, öte yandan da "her aldığımız borçla biraz daha kaybediyoruz." diyordu³⁹⁸.

Avrupa'da Marshall Planı sayesinde komünizm tehlikesi önlenmiştir. Bu durumu Atlantik Paktı ile takviye etmek mümkündür³⁹⁹.

3- Güvenlik Sonuçları :

Batı Avrupa'nın iktisaden kalkınması ve siyasi istikrarı, bugünkü Atlantik Güvenlik sisteminin temelini oluşturmuştur.

1949-1952 arasında, kağıt kağıt üzerinde bir dizi teminat veren Kuzey Atlantik Antlaşması, Avrupa için son derece gerekli güvenceler sağlayan bir aktif savunma örgütüne dönüştürüldü. Burada da Batı Avrupa'nın bu düzenlemelerde rol oynamasını Marshall Planı sağladı. Avrupalılar da Batının Berlin Buhranını atlatmasına, Avrupa barışının istikrara kavuşmasına ve gerektiği zaman doğu ile silahların denetlemesi ve güvence önlemleri konularında adım adım görüşmeler yolunun açılmasına imkan sağladı⁴⁰⁰.

H- MARSHALL PLANI VE MOSKOVA'NIN TEPKİSİ

Truman Doktrinin esasını Türkiye ve Yunanistan'a yardım teşkil ediyordu⁴⁰¹.

12 Mart tarihli Truman raporunun sonuçları, yalnız Türkiye ve Yunanistan'a yardımla sınırlı değildi. Bu sonuçlar, Avrupa'nın kalkınma programı ve Rusya'nın Rusya'dan Elbe'den Kore'ye kadar toprak isteklerinin enerjik bir şekilde önlenmesi politikasına kadar uzanıyordu. Rus yayılmasının daha fazla yayılmasına set çekebilecek tedbirleri öngörüyor ve nihayet Soğuk Harbi başlatıyordu. O halde rapor tarihi bir dönüm noktasıydı⁴⁰².

Bugün biliyoruz ki, Marshall Planı çerçevesinde kurtarma teklifini, hiç kuşkusuz Çekoslovakya'nın son durumu ve Onun Rus devleti içine katılması teşvik etmiştir⁴⁰³.

³⁹⁸ A.g.e. , s. 129.

³⁹⁹ *Aydın Tarihi*, No 182, Ocak 1949, s.116.

⁴⁰⁰ Lincon Gordon, *a.g.m.* , s.29.

⁴⁰¹ "Soğuk Harp", *Genelkurmay yay.* Ankara , 1976 , s.117.

⁴⁰² *A.g.m.* , s.117.

⁴⁰³ *A.g.m.* , s.117.

Dışışleri bakanı Marshall, Moskova'da 10 Marttan 24 Nisana kadar 7 hafta süren Dışışleri Bakanları konferansına katılmıştı. Bu konferansta bir başarı sağlanmaksızın; müşterek bir Almanya - Avusturya politikası üzerinde anlaşma olanakları araştırılmıştı. Rusya Dışışleri Bakanı Molotov tarafından uygulanan müzakere taktiği, Stalin hükümetinin, Batıdaki çöküntü ve kargaşalığa karşı hiçbir itirazı olmadığını gösteriyordu. Bu konferanstan döndükten sonra Marshall, 29 Nisanda radyodan Amerikan halkına hitap etti. Açıkça Ruslar, Batı Avrupa'nın kalkınması için zorunlu düzenlemelere karşı önemli meseleleri engel olarak ortaya çıkarmak, hiç değilse bu düzenlemeleri geciktirmek eğilimindedirler. Sözlerini ABD'nin zaman faktörünü gözden kaçırmaması gerektiğine dikkati çekerek bitirdi.

ABD; İngiltere'nin, Fransa'nın, İtalya'nın ve diğerlerinin duruma göre ihtiyaçlarını düşünüp taşındıktan sonra onlara, bir araya gelmelerini ve müşterek bir Avrupa üretim ve mübadele programı ve bir ithalat ihracat programı ile yetinmelerini önermeliydik. Müşterek bir planda birleşmeleri için Avrupa devletlerinin, toplam açığı tespit etmelerini teklif etmeliydik. Bu şekilde toptan tespit edilmiş bir açık herhalde tek tek tespit edilmiş ulusal araçların toplamından daha küçük olacaktı⁴⁰⁴.

Batı Avrupa'daki çöküşün yarattığı tehdit ABD'yi, 1917 ve 1940-1941'de olduğu gibi şimdi 1947'de de Atlantik ötesine çekmişti. Olaylar bunu gerektirmiş; devlet adamları da bu isteği dile getirmişti⁴⁰⁵.

ABD tarafından desteklenen birleşik bir Avrupa ve onun, kendine özel istikrarlı kalkınma programı hayaline dayanan bu faaliyet İngiltere, Fransa ve Rusya Dışışleri Bakanlarının ön planlamaya yön vermek için yaptıkları bir dizi konferans ile Haziran sonunda en yüksek noktasına ulaştı.

ABD'nin politikası; herhangi bir ülkeye yahut herhangi bir doktrine karşı değildir; bilakis açlığa, sefalete, ümitsizliğe ve kaosa karşıdır. Kalkınma görevine katılmak isteyen her hükümet, ben temin ediyorum ki, ABD hükümetinin tam bir işbirliğine güvenebilir. Diğer ülkelerin kalkınmasını durdurmak isteyen bir hükümet, bizim yardımımıza güvenemez. Bundan başka, politik yahut başka çıkarlar sağlamak için, insanlığın kötü durumunu sürdürmeye kalkışan hükümetler, siyasi partiler yahut gruplar, ABD'nin muhalefeti karşılarında göreceklidir; demişti⁴⁰⁶.

O zamanlar ABD, atom gücüne sahip tek devlettir. Bundan bir çatışma halinde evvelce Hiroşima ve Nagazaki'de olduğu gibi, Moskova ve Leningrad'ın çaresiz Amerikalılara teslim edilebileceği sonucu çıkıyordu. Moskova'nın o günlerde kendi atom silahlarının

⁴⁰⁴ A.g.m. , s.120.

⁴⁰⁵ A.g.m. , s.122.

⁴⁰⁶ A.g.m. , s.123.

geliştirilmesine verdiği öncelik, ABD'nin elinde bulunan atom gücünü, Rusya'nın katiyen küçümsemediğini ispat ediyor⁴⁰⁷.

Marshall o tarihte Moskova hükümetinin, yaklaşık on sene evvel Hitler hükümetine benzer değerlendirme hatasına benzer bir hesap hatası yaptığı kanaatindeydi. Batının artık kaos içinde harap olduğunu zanneden Ruslar, onun temel gücünü eksik değerlendirdiler. Stalin ve danışmalarının, 1945-1946 yıllarında Amerikanın seferberliği kaldırmış olmasının ve İtalya, Fransa ve İngiltere'deki ve de Almanya'daki ekonomik ve sosyal kargaşalıktan, çok fazla etkisi altında kalmış olmaları mümkündür.

Stalin Rusya'nın, bazı ihtiyati tedbirlerle hiç rahatsız edilmeden zafiyetlerinden daima yararlanabileceği tipte, zayıf devletler tarafından çevrilmiş olduğuna inanıyordu. Moskova'nın, 1947'de olduğu gibi 1950'de ve Küba krizine yol açan 1962 Ekim olaylarında da Batıyı küçümsemiştir. Özgürlükçü demokrasinin genellikle dışardan görünen manzarası, kargaşalık ve disiplin noksanlığı, otorite taraflarını yanıltıyordu. 1917'de ve 1941'de kesinlikle böyle olmuştu ve 1947'de de durum aynı idi⁴⁰⁸.

Stalin artık Batıyla her türlü uyuşmayı ve birlikte çalışmayı reddeden bir politikaya, kesinlikle yönelmişti. Moskova konferansı sırasında Marshall bunu açıkça anlamıştı. Avrupa'nın kurtarılması ve kalkınmasının derhal Rusya ile birlikte yahut Rusyasız ve hatta gerekirse Rusya'ya karşı bir taarruz halini alacağı düşüncesi, Stalin'in bu kararında önemli bir faktör olmuştu. Stalin ve hükümeti, özgür ve bağımsız bir Almanya'ya karşı olduklarını, Almanya zenginliğinin Rus ekonomisini güçsüz bırakacağını, bundan doğacak sonuçlarla ancak; yapabildikleri kadar büyük tutmak, Stalin'in kesin hedefiydi. Marshall Planının ortaya koyduğu ani ve etkili darbeyi önceden kestirememiş olduğu düşünülebilir.

⁴⁰⁷ A.g.m. , s.124.

⁴⁰⁸ A.g.m. ,s.125-126.

IV- AMERİKAN ASKERİ YARDIMLARI VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

A- ASKERİ YARDIMLARIN AMAÇLARI

1- Siyasi Amaçları

Büyük çapta silah yardımı, kredili veya peşin satış yoluyla silah alışları alıcı ülkenin veren ülke ile uzun vadeli bir ilişki kurmasına yol açar. Bütün silahlar standart hale gelince aynı kaynaktan devamlı olarak silah ve malzeme temini mutlak ihtiyaç haline gelir. Böyle bir durumda, alan tarafla veren taraf arasında ciddi bir ihtilaf meydana geldiği zaman, alıcı taraf bunun başlıca sıkıntısını ordusunda duymaya başlar ve süratle yeni kaynaklar bularak satıcı değiştirmek ve kısa zamanda silah bağımlılığından kurtulmak imkanına da sahip olamaz. Bu sebeple, siyasi nedenler, ilişkilerin kesilmesine kadar gitse bile pratikte kolayca uygulanacak bir keyfiyet değildir. Bağış veya satış şeklindeki askeri yardım durduğu zaman, bütün silahlı kuvvetlerin dayandığı silah sistemleri belli bir süre sonunda yedek parça noksanlığı ve yıpranma ile kifayetinde ciddi ölçüde kayıplara uğrar. Örneğin; Kıbrıs'ta silahların kullanılıp kullanılmaması sorunu Türkiye ile ABD arasındaki 1947 ruhunu da savaş dostluğu ruhunu da öldürmüştür. Bu dostluk nasıl ve ne zaman düzelecektir. Bu ancak ve ABD'nin tutumuna bağlıdır.

Türkiye – ABD ilişkilerinin bozulmasından en ziyade etkilenen silahlı kuvvetlerdir. Türk Silahlı Kuvvetleri ikmal, bakım, idame ve eğitim kolaylığını sağlamak üzere silah standardizasyonunu ABD kaynaklı silah, malzeme ve teçhizat üzerine kurmuştur. Bu bir hata değil zarurettir.

Türkiye 1964-1977 yılları arasında bunun hem dış politikasında hem de ordusunun ikmalinde devamlı sıkıntıları çekmiştir.

Silahı veren veya satan dünya çapında politika izleyen bir devlet ise, alıcı taraf kendi siyasi amaçları veya kendisi için zaruri olan davranışlar üzerinde devamlı olarak verici ülkenin baskısını duyar. Bu baskının bir ölçüsü yoktur. Bunun yönetimi, her iki tarafta devlet adamlarının tutumları, siyasi muhalefetin etkisi ve kamuoyunun ilgi derecesi ile alakalıdır. Örneğin; 1960'lar da Türkiye'de Demirel Hükümetleri, ABD ile ilişkilerini ılımlı bir anlayış içinde yürütmek isteyen bir hükümet olmuştur. Aynı Başbakanın 1975'de Türkiye'deki ABD muhabere ve elektronik tesislerinin faaliyetlerini durduracak kararlara varması ve Kıbrıs politikası ile birlikte bu kararlardan taviz vermemesi ABD'nin üzerinde dikkatle lazım

gelmesi gereken bir konudur. Bu durum bundan böyle de Türkiye’de hiçbir Başbakanın veya hükümetin 1950 ve 60’lardaki politikalara dönemeyeceğinin belirtisidir.

Sürekli askeri yardımın rahatsız edici durumu bilinç altı bir tepki mahiyetinde Türkiye’de sırasıyla Deniz, Hava ve Kara Kuvvetleri güçlendirme cemiyetleri ve sonra vakıflarının kurulmasına ve halkın desteğine müracaat olunmasına yol açmıştır. Bu gibi vakıfların kurulması sosyal ve ekonomik bir olay olmaktan ziyade siyasi bir olaydır. 1960’ların ilk yarısında donanma cemiyetinin kurulmasında ve halkın koruyuculuğuna başvurulmasında, ABD ile olan silah yardım ilişkilerindeki tıkanmaların maddi ve manevi nedenleri ve tepkileri rol oynamış ve daha sonrada diğer kuvvetleri de etkilemiştir. Bu gibi vakıfların kurulması her ne kadar halk psikolojisini silahlı kuvvetlerle aynı gayede bütünleştirip canlı tutmakta yararlı olursa da güçleri sınırlıdır. Hiç bir vakıf hükümetlerin ve meclislerin silahlı kuvvetlere geniş kaynaklar tahsis eden kanunlarının getirdiği finansman imkanlarına sahip değildir. Silahlı kuvvetlerin devlet kurduğu gibi devlet idame ettirir. Bu itibarla belli dönemlerin yarattığı kamu heyecanı içinde kurulan ve desteklenen vakıfların duygusallığın mantıki düşünceye yer verdiği zaman tenkit edilmelerine değerlerini kaybedecek bir duruma düşmelerine imkan vermeyecek tedbirler de alınabilmelidir.

Askeri yardımların kesilmesinin olumlu sonucu ülkede ağır sanayiinin kurulması kararının oluşması milli bir politika haline gelmesidir. Ancak savaş sanayii ülkenin genel sınaî ve teknolojik güç ve seviyesinden soyutlanmış olarak süratli kararlarla gerçekleştirilecek bir yatırım türü değildir. Bugünkü mesele Türkiye’nin ekonomik gelişmesine paralel olarak bu sanayiinin kurulması bakımından siyasi kararda zaaf gösterilmemesi içten ve dıştan gelmesi mutlak olan geciktirici önleyici hareketlere karşı hazırlıklı bulunulması lazımdır. Siyasi karar olmadan savaş sanayii kurulmaz.

Alıcı ülke, zaman zaman, verici ülkenin siyasi tercihleri ile veya talepleri ile karşı karşıya kalabilir, askeri yardım veya savunma malzemesi satış anlaşmaları bazı tercihleri de kapsayabilir. Bu gibi hallerde aşırı olmamak şartıyla, verici devletin talepleri, tercihleri geçerli olabilir. Örneğin; Bu durum Türkiye’nin Ortadoğu politikasında görülmektedir. 1948 Mayısında ise, Arap-İsrail savaşının resmen başlaması üzerine, gerek Türk basını gerek ülkedeki Müslüman kamuoyu komşuları destekledi. Ayrıca Arap cephesine dolaylı olarak desteklemek amacıyla, 1948 Kasımından itibaren Filistin’e göç etmek isteyen Türk uyruklu Musevilere çıkış vizesi verilmedi. Fakat bu yasaklama 6 Şubat 1949’da kaldırıldı. Zaten 1948 aralığına gelindiğinde, Türkiye Filistin sorununda Arap ülkelere desteklemek politikasından tarafsızlığa doğru kayıyordu. Birleşmiş Milletler tarafından korunmasına karar verilen Filistin uzlaştırma komisyonuna Amerika ve Fransa ile birlikte Türkiye’de seçilmişti.(12 Aralık 1948) Halbuki Araplar böyle bir komisyonun kurulmasına kesinlikle karşıydılar. Dış işleri bakanı Necmettin Sadak’da, İsraili meslektaş Levi Eşkol’e gönderdiği 28 Mart 1949 tarihli

mektubuyla Ankara'nın Telaviv'i tanıdığını bildiriyordu. Bu gelişmeyle ilgili resmi hükümet bildirisinde, Türkiye'nin İsrail'i tanımakta gecikmesinin Arap komşularının hatırı için olduğu, fakat bu ülkelerde bazıları İsrail'in varlığının tanıyarak onunla müzakere yaptıkları veya yapmakta olduklarına göre, Ankara'nın Telaviv'i tanımada bir sakınca kalmadığı belirtiliyordu⁴⁰⁹.

Süper devletler, gelişmekte olan ülkeler için dış yardım programlarını bir destek olarak mütalaa eder. Gelişmenin doğrudan doğruya o ülkenin sorumluluğu altında olduğunu, dolayısıyla yardımların bir ikame olmadığını öngörür. Bu yaklaşım doğrudur ve takdir edilecek insancıl yanı vardır. Fakat bu doğru temenni askeri yardımlarda ters işler. Askeri yardım giderek destek olmaktan çıkar ve malzeme standardı bakımından tam bir ikameye döner. Bu sonuç yardım yapan ülkeyi, alan ülkenin dış politika tutum ve davranışına müdahale imkanını verir. Örneğin; 1945-1950 yıllarında yapılmış olan anlaşmaların bazı hükümleri, savunma ile yakından ya da uzaktan ilgisi bulunmayıp, Türkiye'yi Amerika'nın mali, askeri ve kültürel etkisine sokar niteliktedir. Gerçek şudur ki; Türkiye'yi kalkındıramayan egemen sınıflar yüzlerini Batıya çevirerek, ondan yardım almaya umut bağlamışlardır⁴¹⁰. NATO ve ikili anlaşmalara dayanarak Türk topraklarında kurulan üsler yabancı denetiminde olduğu ve buradaki silah ve bomba stoku ve uçuş hareketlerinden Türk Hükümetinin haberdar olmadığı gerçeği 1958 Lübnan, 1960 U-2 casus uçağı olayı ve 1965'de Karadeniz'e düşen uçakla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı birliklerin bu üslerdeki bölgesel güvenliği korumakla yetindiklerini ve üslerin iç alanlarında Amerikan egemenliğinin sürüp gitmekte olduğu son yıllarda Meclis kürsüsünden ve basın yoluyla kamuoyuna açıklanmıştır⁴¹¹. Bunun yanında 18 temmuz 1950'de Menderes Hükümeti, Birleşmiş Milletler bayrağı altında Amerikan güçleri ile omuz omuza savaşmak üzere Kore'ye 4500 askerden oluşan bir birlik gönderme kararını açıklayarak radikal bir adım daha attı. Böylece Türkiye BM'nin saldırıya karşı çağrısına ABD'den sonra olumlu yanıt veren ikinci ülke oldu⁴¹².

Genel olarak alıcı taraf için bağış şeklindeki askeri yardımlar daimi bir hale getirilmemelidir. Bağış şeklindeki yardımlardan kurtulma çabası, isteği, ekonomik durum düzelir düzelmez yürürlüğe konulmalıdır. Bu hem siyasi ve hem de ekonomik bakımdan lüzumludur. Bu sorun, siyasi açıdan devletin dış politikasının kontrol iplerinden bazılarıdır. Yardım yapan tarafın elinde olduğu gibi olumsuz propagandalarla onu kırıci bir şekilde gösterilebilir ve kamuoyu o yönde etkilenebilir. Alan ve veren arasındaki siyasi ilişkilerin

⁴⁰⁹ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", *Belleten* XXXIX /153 , (Ocak ,1975), s. 281.

⁴¹⁰ Türkkaya Ataöv , "Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler", *A.Ü.S.B.F.Dergisi* ,XXIV/1,(Mart,1969) s.101.

⁴¹¹ *A.g.m.* , s.106.

⁴¹² Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye Batı ve Orta Doğu,(1945-1958)* ,Boyut Yayınları ,Ekim ,1997, s.64.

bozulması halinde veya tarafları ilgilendiren kritik dönemlerde bu gibi propagandalar kamuoyunu daha da rahatsız eder. Ayrıca askeri yardım yapan devletler alıcı devletin ekonomik gelişmesine paralel olarak bağış şeklindeki yardımları yavaşlatır, azaltır ve kendisine uygun düşen bir zaman içinde de bu yardımı keser ve satışa döner. Alıcı devlet bu doğal sonucu dikkate alarak siyasi inisiyatifi daha önce ele alabilmelidir⁴¹³.

3- Ekonomik Amaçları

Bağışlar veya satın almalar, alıcı ülkede silah yapım sanayii kapasitesini daraltır, gelişmesini önler, bu alanda araştırma ve geliştirme imkanlarını ya kısıtlar ya da ortadan kaldırır. Hafif silahların dışında uçak, tank, savaş gemisi, helikopter, ağır araç, füzeler ve atış kontrol sistemleri, bunların makine ve motorları alanlarda sanayii imkanları gelişemez. İki taraflı masraflara gitmek ise çok dikkatli olarak gerçekleştirilecek bir sanayii sorundur. Savaş sanayiini kurmak ve işletmek ağır bir masraftır. Bu durumda dıştan alınacak silahlar çok daha ucuza gelebilir. Başlangıçta bu doğrudur fakat yatırım gerçekleştirildikten sonra masraflar düşer. Kaldı ki, savaş sanayii kar düşünülerek kurulacak bir dal değildir.

Türkiye bugün için sınırlı olan kaynaklarıyla kritik süreyi uzun bir zaman aşamamış ve bu dönem içindeki sürekli silah yardımları da Türkiye'nin silah sanayiinin gelişmesini önlemekle kalmamış, mevcut kapasiteyi de daraltmış ve bu alanda en düşük seviyede bir araştırma ve geliştirme ihtiyacını da ortadan kaldırmıştır. Bu alandaki gelişme silahlı kuvvetlerin fabrika bakım ve onarım kademelerinde mahsur kalmış hafif silahların ve bir kısmı top imalatı ile teçhiz edilmemiş gemi inşaatından ileri gidememiştir. Bu hafif silahların dışında uçak, tank donatımı ile beraber savaş gemisi, helikopter, zırhlı personel aracı, ağır toplar, füzeler, atış kontrol sistemleri, bütün araçların makine ve motorları, askeri elektrik ve elektronik cihaz ve malzeme gibi alanlarda sanayi imkanları ya hiç gelişmemiş yahut çok sınırlı kalmıştır. Zaman içinde ABD askeri yardımının kesilmesi beklenen bir uygulama olmakla beraber ambargo kararı gibi bir karar beklenmediğinden sonuç Türkiye'yi savaş sanayii üzerine daha kuvvetle fakat acele ile eğilmeye sevk etmiştir.

Sanayii bakımından gelişmekte olan ülkeler, iç politikanın zaruretleri karşısında kendilerine rahatlık veren bağış şeklindeki askeri yardımların sağladığı yatırım tasarrufuna amaçladıkları sosyal ve ekonomik yatırımlara yöneltir. Ancak, gelişen bir ülkenin yatırıma olan ihtiyaçları o kadar fazla ve kaynakları öylesine sınırlıdır ki belli bir süreyi aştıktan sonra arzu etse dahi askeri yardımdan kurtulamaz ve bu kendiliğinden bir bağımlılık meydana getirir. Bu kaçınılmaz olduğu zaman alıcı devlet, iç ve dış politikasında çok dikkatli olmak zorundadır.

⁴¹³ Sezai Orkunt, Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri Askeri İlişkileri, Milliyet Yayın Anonim Şirketi Yayınları, Temmuz, 1978, s. 25.

Alıcı ülkeler bu baskıdan kurtulmak için milli girişimleri çok dikkatli bir şekilde hazırlamak, desteklemek zorundadır. Devlet her silahı ve aracı yapmak imkanına sahip olmayabilir. Bunun için kurulması ve gelişmesi daha çabuk ve mümkün olan yatırımlar öne alınabilir. Örneğin elektronik sanayii askeri ihtiyaçları karşılayacak şekilde teşvik edilmek ve geliştirilmek ister. Zira bu alan yatırım kolaylığına sahip olduğu gibi yaratıcı yeteneklerin imalatı en ileri ülkelerin üstünde yeni buluşlar geliştirmelerine imkan verir. Elektronik teçhizat, silah taşıyan uçak, tank ve gemi gibi büyük ünitelerin en önemli parçalarından biridir.

Bir ülkede ileri savaş sanayii kurmak çok ciddi bir siyasi karardır. Ağır sanayii bütün imkanları ile kurulmadan savaş sanayiine atlamak fantezi bir istektir. Savaş sanayii belirli bir ekonomik ve teknolojik düzeye ve tecrübeye çıktıktan sonra kurulabilecek bir yatırım şeklidir. Savaş sanayii yalnız ordunun savaş, silah, araç ve gereç ihtiyacını karşılayan bir sektör değildir. Savaş sanayii çok ciddi bir alan olduğundan sağlamlık ve kalite asıdır. Sağlamlık, kalite milli sanayiinin diğer dallarında ve tüketim mallarında da kendini gösterir. Kaliteli üretimde yeni buluşların milli sanayiinin diğer sektörlerine yansımada büyük yararları vardır. Bu sanayii dalında en büyük müşteri devlet yani silahlı kuvvetlerdir. Bu itibarla neyi nasıl kuracağını çok ciddi planlamak ve uygulamak zorundadır. Yeni silahların hali hazır fiyatları çok yüksektir. Bu kadar büyük bedelleri silah satıcılarına ödeme yerine sanayiinin geliştirilmesine harcamak daha faydalı olur.

4- Kültürel Amaçları

Büyük çapta askeri yardımlar ve silah satışları bir silahlı kuvvetin bütün sınıflarının mesleki eğitim ve kültürleri üzerinde belli etkiler yapar. Nizami Cedid hareketinden bu yana TSK zaman zaman Batı ülkelerinin askeri gelişmelerini, eğitimini bünyesine aktarmıştır. Bu aktarma işlemi yalnız silaha münhasır kalmamış subay ve astsubayların düşünce ve uygulamalarında da kendini göstermiştir. I. Dünya savaşı sırasında ve sonraki dönemde Alman eğitiminin stratejik hedeflerinin ve taktik bilgilerinin izleri yalnız orduda kalmamış, İttihat ve Terakki iktidarının asker kanadında ve onların sürüklediği siyasette de belli sonuçlar doğurmuştur. Cumhuriyet döneminin başlarında da Alman eğitim usulleri taktik esasları benimsenmiş ve uygulanmıştır. Uygur, ileri sanayii düzeyinde ki bir ülkeden büyük çapta alınan silahla beraber askeri yöntemler, taktik esaslar, talimname ve tarifnameler, hatta stratejik düşünce ve dil, bunları alan üzerinde sadece eğitime değil kültüre, askerin giyim ve kuşamına kadar etki yapar.

II. Dünya savaşı içinde ve 1945'ten sonra Batı Avrupa ve ABD ile yakın ilişki kuran ve ittifak içinde işbirliği yapan Türk Silahlı Kuvvetlerinde kıyafetten başlayarak bir yenileşme Batılı çağdaş görüntüyü elde etme gayreti gösterilmiştir. 1946 yılında ordu kıyafet kararnamesi tamamen değiştirilmiş ve bugünün askeri kıyafeti kabul edilmiştir. İlk olarak

Deniz Kuvvetlerinde Harp Okulu eğitimi 4 yıla çıkarılmış ABD Deniz Harp Okulunun müfredat programlarının teknik bölümleri adapte olunmuş, subay yetiştirme esasları yeniden düzenlenmiş, lüzumlu işletme kitapları, tarifnameler tercüme edilmiş, ittifakın ortak tabiye talimnameleri yürürlüğe konulmuş, malzeme standardizasyonu bir program altında uygulanmıştır.

Yeni ve değişik silahlar karmaşık silah kontrol sistemleri, bakım, onarım ve idame için özel bir eğitimi gerektirir. Devamlı askeri yardım veya aynı kaynaktan silah ve malzeme siparişi ister istemez ona ait teknolojinin ve dilin silahları alan tarafın silahlı kuvvetlerine girmesine yol açan. Silahlara ait işletme ve teknik tarifnameler hem aslından takip edilmek hem de tercüme edilmek mecburiyetini gösterir. Teknik tarifnameleri daha çok küçük rütbeli subay, astsubaylar takip edeceği için lisan öğrenmek lüzumu bu genç kuşaklarda daha çok kendini hissettirir. Askeri okullara veren ülkenin dilini öğreten dersler konur. Bu durum veren devletin dilini bilenlere meslek içinde bir ayrıcalık sağlar. Bütün kurslar alınan silah sistemlerine göre düzenlenir. Veren ülkede açılan uzun ve kısa süreli kurslara büyük oranda personel gönderilir. Bu gibi yurt dışı eğitim personelin veren ülkeye sempati beslemesine de yol açar.

Silahları veren ülke ile ilişkiler sürekli ise veya bir ittifak ile bağlılık mevcutsa tabiye talimnameleri de müşterek stratejik planlarda alan tarafın ordusuna girer ve o yönde mevcut eski talimnameler ve stratejik düşüncede değişiklikler olur. Bu değişiklikler bütün komuta kademesini de etkiler. Bu suretle alan tarafın üst sevk ve idaresine kadar her kademedeki personel silahı veren devletin dilini, aletlerini, askeri usullerini herhangi bir ölçüde öğrenmek mecburiyetinde kalır.

Sınırlı miktarda alınan ve yalnız o silah ve malzeme ile sınırlı olan ilişkiler yukarda bahsedilen etkileri meydana getirmez. Örneğin 1930'ların başında İtalya'dan alınan muhripler ve bu ülkenin Akdeniz'deki gelişmesi ve rolü sebebiyle Deniz Lisesi ve Harp Okulu eğitimine İtalyanca ders konulmuş daha sonraları kaldırılmıştır.

Süper devletlerin yaptığı dış yardımların temelinde bir siyasi gaye mevcuttur. Hiçbir ülke diğerine çıkarı olmadan yardım yapmayacağına göre ABD yardımlarının da karşılıksız olmadığı, olmayacağı aşikardır.

Askeri yardımlar alan ve veren devletler arasında hassas bir konu olduğundan herhangi bir şekilde halk düşüncesinde bu denge bozulduğu ve inandırıldığı zaman psikolojik açıdan düzeltilmesi çok zordur. Nitekim 1964'den önce ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerde hoşgörü ile karşılanan bir çok sorun gündeme getirilmiş, anlaşmalarla ABD personeline sağlanan kolaylıklar tenkit konusu olmuştur. Bu durum ABD 6. filosuna karşı protesto

gösterilerine yol açmış ve yaratılan propaganda havası ve ortamı 6. filonun Türk limanlarını ziyaret etmelerini önlemiştir⁴¹⁴.

B- AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ YARDIMLARININ TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNE ETKİSİ

1- Amerikan Yardımı Öncesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin Durumu

a- Teşkilat Ve İdari Yönden

- **Genelkurmay Başkanlığı** : TBMM'nin açılışını izleyen günlerde (2 Mayıs 1920) çıkarılan 20 sayılı bir yasa ile Milli Hükümet, Büyük Erkan-i Harbiye'yi Umumiye'yi teşkil etmişti. Böylece yürütme organı olarak seçilmiş bulunan bakandan oluşan bakanlar kurulu arasında, o zamanki değimiyle Büyük Erkan-ı Harbiye'yi Umumiye vekaleti adı altında genel kurmay başkanlığı da yer almış bulunuyordu ve bu göreve de Kurmay Albay İsmet İnönü getirilmişti. Bu atamdan sonra kurmay albay İsmet, Ankara'da genel kurmay başkanlığı için ayrılmış bulunan ziraat mektebi binasında çalışmalarına başlamıştır. Bu tarz oluşumuyla Erkan-ı Harbiye'yi Umumiye bir bakanlık olarak kabineye dahil edilmiş bulunmakla TBMM'ne karşı doğrudan sorumlu bir duruma getirilmiş oluyordu.

İstanbul'da ki hükümetin harbiye nezareti hiçbir ilgisi bulunmayan sadece Ankara Hükümetinin Erkan-ı Harbiye'yi Umumiye vekaleti olarak vereceği kararlar Türk ulusunun ve hükümetinin yetkisine dayanacak ve her suretle de destek görecektir. Böylece memleketin savunmasından sorumlu olan yalnız Erkan-ı Harbiye'yi Umumiye vekaleti olmayıp aynı zamanda vekiller heyeti ve meclis olacaktı. Nitekim bu tarz kuruluş biçimi İstiklal harbinin başarıya ulaşmasında çok önemli bir etken olmuştur. Çünkü Erkan-ı umumiye Vekaleti, harbin sevk ve idaresini olumlu yönde geliştirilebilmesi bakımından ne gibi önerilerde bulunmuşsa, TBMM bunun harbin zorunlu bir gereği saymış ve istekleri yerine getirmekte duraksama göstermemiştir. Böylece top yek ün savaş prensiplerine uygun adımlarda atılmış oluyordu.

Genel Kurmay Başkanlığı'nın teşkilatı 15 Aralık 1920'de şöyle saptanmıştı; Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı), Reis-i Sani (II. Başkan), Harekat Şubesi (I.Şube), İstihbarat Şubesi (II.Şube), Umur-u Fenniye Şubesi (III.Şube olup demiryolu, muhabere ve deniz kuvvetlerini kapsar), eğitim şubesi (IV.Şube olup birliklerin eğitimini, askeri olaylar, talimgahlar ve askeri neşriyatla ilgilenir), menzil ve ikmal şubesi (Lojistik Başkanlığı, V.Şube), Harita ve Basımevi şubesi (VI.Şube), Muamelat-ı Zatiye Şubesi (Personel Başkanlığı, VII. Şube), Şifre ve Evrak (VIII.Şube), Karargah komutanlığı.

⁴¹⁴ A.g.e. , s.25.

15 Aralık 1920'de hemen uygulanmasına geçilen bu kuruluştaki zaman zaman bazı gelişmeler olmuş ve 20 Aralık 1921'de verilen bir emirle 2.Şube bünyesine bir askeri polis teşkilatı eklenmiştir.

Büyük Taarruza hazırlık döneminde Genel Kurmay Başkanlığı kadrosunda yeniden bazı değişikliğe gidildi(15 Şubat 1922). Bu arada ilk Genel Kurmay Başkanlığı Karargah kuruluşunda yer almış bulunan VI.Şube (Harita ve Basımevi) kaldırılarak Eğitim Şubesine (IV.Şube) eklenmiş, III.Şube (Umur-u Fenniye Şubesi) Demiryolu kısmı olarak kalmış, Muharebe ve Hava kısımlarının görevleri de ek olarak Hareket şubesine(I. Şubeye) verilmiştir. Böylece üzerinde yapılan bazı küçük değişikliklerle son şeklini almış bulunan Genel Kurmay Başkanlığı kuruluşunun Cumhuriyetin ilanından üç yıl sonrasına değin yürürlükte kaldığı görülmektedir.

(1924-1935 Dönemi) : Erkan- Harbiye-i Umumiye Vekaleti(Bakanlığı) 3 Mart 1924 günü lağvedilmiş ve yalnız Erkan-ı Harbiye-i Umumiye riyaseti halinde, Erkan-ı Harbiye vazifelerinde bağımsız yüksek askeri makam olarak bırakılmıştır. Silahlı kuvvetlerin disiplin, hareket, eğitim ve istihbarat bakımlarından emir komutasından sorumlu bu yüksek askeri makam iç politikasının dışında tutulmuştur. Hükümetin ve dolayısıyla iç politikanın içinde bulunan Milli Müdafaa Vekaleti(Milli Savunma Bakanlığı) ise Silahlı kuvvetlerin bütçesinde ikmal ve idari hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Yine bu tarihte (3 Mart 1924) Fevzi Paşa (Çakmak) Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine atanmıştır.

1924 yılında kurulan Bahriye Vekaleti teşkilinden dört yıl sonra 16 Ocak 1928 tarihinde lağvedilmiştir. Aynı tarihlerde, 1428 sayılı kanunla Milli Müdafaa vekaleti Müsteşarlığa bağli olarak Kara, Deniz ve Hava müsteşarlıkları kurulmuştur. Bu sebeple Deniz Kuvvetleri idari ve lojistik açıdan Deniz Müsteşarlığı adıyla Milli Müdafaa vekaletine, eğitim ve hareket açısından ise Erkan-ı Harbiye-i Umumiye riyasetine bağlanmıştır. Yapılan bu değişiklikler sonucunda Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ilave edilen deniz şubeleriyle aşağıdaki şeklini almıştır.

Genel Kurmay Başkanlığı 29 Ekim 1931 tarihinde Cumhurbaşkanı M.Kemal Atatürk'ün açılışını yaptığı yeni binasına taşınmıştır.(Bugünkü Genelkurmay Binası)

- Türk Kara Kuvvetleri (1923-1939) : İstiklal harbi süresince de değişikliklere uğrayan Türk Kara Kuvvetleri Cumhuriyetin ilanına müteakip mevcudu bütçeye yük olmayacak, fakat ordu yapısını ve gücünü sarsmayacak askeri eğitim ve öğretimini temin edebilecek şekilde ele alınarak yeniden düzenlendi. Buna göre doğrudan Genelkurmay Başkanlığına bağli 3 Ordu Müfettişliği ihdas edildi. Ordu müfettişliklerini kuruluşunda, toplam olarak her biri ikişer tümenli 9 kolordu bulunuyordu. Ayrıca 3 süvari tümeni ve birkaç müstahkem mevki komutanlığı vardı. Bu teşkilat bugünkü Kara Kuvvetlerinin temeli oldu.

1923-1939 yılları arasında başlıca şu gelişmeler gerçekleştirildi;

- İstiklal Harbinden sonra, memleket içinde kalan silah, harp araç ve gereçleri ile donatım toplatıldı. Gerekli olanların ıslahı yapılarak ordunun kuruluş ve kadrosuna katıldı.
- Cephelerde lazım olan malzeme ve teçhizatı karşılayacak gerekli depolar inşa ve ikmal edildi.
- Dünyada durmadan gelişen silah ve malzeme tekniğini takip, tetkik ve muayene işlerine bakmak üzere, bir “Fen ve Sanat Dairesi” kuruldu.
- 16 yıl içinde ordunun tüm giyecek ve levazım ihtiyaçları ile silahlı kuvvetler donatımının malzemesi, yerli malı ve hepside milli fabrikalarda yapılacak hale geldi.
- Kara Kuvvetlerinin silah ve malzemesini tamir ve ıslah için Ankara’da askeri fabrikaların temeli atıldı ve faaliyete geçirildi. Bu arada, memleketimizde yapılması mümkün olmayan modern silah ve bunlara ait malzeme dışarıdan satın alındı.
- 1936 yılında Harp Okulu ve Harp Akademisi yeniden yapılan okul binasına taşındı. Eğitim ve öğretim programları hazırlandı. Yine bu dönemde orduda sağlık işleri geliştirilirken, Askeri Muhakeme Usulü, Askeri Ceza Kanunu hazırlandı ve adalet işlerinde yeni düzenlemelere gidildi.
- İstiklal Harbi süresince hem komutan, hem milletvekili olarak görev yapan komutanlara tercih hakkı tanınarak komutanlık ve milletvekilliğinden birini tercih etmeleri istendi ve bunun sonucu, 1924 yılında ordu politikanın dışına çekildi.

(1939-1945 Dönemi) : 1939 yılı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu meyanda Kara Kuvvetlerinin takviyesi için önemli bir faaliyet yılıdır. II.Dünya Harbi tehlikesi Türkiye Cumhuriyeti’nin de kapılarını çaldığına göre bu çalışmalarda ihtiyaçların seferi kuruluşu esas tutularak karşılanması gerekiyordu. Böyle yapıldı ve planın safha safha zamanın ve durumun müsaadesine göre gerçekleştirilmesi yoluna gidildi.

Birinci Safha: Barış zamanı çekirdek olan birliklerin normale çıkarılması, bütün Kara Kuvvetleri birliklerinin noksan olan personel kadrolarının seferi mevcuda yükseltilmesini kapsar. Kara Kuvvetlerinin seferi duruma geçmesi ve seferde teşkil edilecek tümenlerin yeniden kurulması üzerine barıştaki 10 kolorduya 5 kolordu daha katılarak kolordu adedi 15’e çıkarıldı.

Ordu müfettişlikleri ordu komutanlıkları haline dönüştürüldü. Paraşüt birlikleri teşkil edildi.

İkinci Safha: 8 Ocak 1940'da İngiltere ve Fransa Hükümetleri ile yapılan siyasal anlaşma ve ittifak esaslarına göre 25 milyon sterlinlik askeri malzeme kredisi sağlanmıştır. Bu kredi ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri için en önemli zaruri ihtiyaçlar temin edildi.

Üçüncü Safha: Batı Anadolu'daki birliklerin takviyesi gerçekleştirildi.

Dördüncü Safha: Doğu sınırlarındaki birliklerin takviyesi gerçekleştirildi.

Beşinci Safha: Kış hazırlıkları bölümüdür. Bu safhada Doğuda ve Batıda iki cephede de yeterli derecede kuvvetli olabilmek için bütün sınıflar silah altına celp edilerek, noksan bulunan muhabere ve istihkam birliklerinin, zırhlı tugayların ve ölçme alaylarının kadroları takviye edildi. Bu arada barışta özellikle bütçe yetersizliği nedeniyle teşkil edilememiş olan ağır makineli tüfek bölükleri, koşulu ve çakılı bataryalar ve nakliye kolları tamamlanarak silah güçleri arttırıldı.

Altıncı Safha: Savaşa girme ihtimali karşısında seferberlik hazırlıklarını daha üst dereceye çıkarılması safhasıdır⁴¹⁵.

- **Türk Deniz Kuvvetleri :** Cumhuriyetin ilk yıllarında donanma ve denizin kara tesisleri Milli Savunma Bakanlığına bağlı olan Bahriye Dairesi Reisliği emrine verilmişti.

1928 yılında “Bahriye Dairesi Reisliği”, Deniz Müsteşarlığı adını aldı ve yedi şube halinde teşkilatlandı. Bunlar; donanma, zat işleri, teçhizat, imalat, sıhhiye, levazım ve okullar şubeleriydi. Bu karargah teşkilatı 1949 yılına kadar devam etti.

Deniz Müsteşarlığına bağlı komutanlık ve kuruluşlarda da bazı değişiklikler yapıldı. İstanbul'da bulunan ana üs komutanlığı İzmit'e nakledilmiş ve burada Marmara Üssü Bahri Komutanlığı kurulmuştur.

Mayın depoları, mayın gemileri ve torpido depolarından oluşan Mayın ve Torpido Müfettişliği geliştirilmiş, tüm deniz harp silah araçları denetlemesinden, tecrübesinden, yazılmasından sorumlu “Harp Silah ve Vasıtaları Komutanlığı” haline getirilmiştir. Fethiye'de bulunan Deniz Komutanlığı, İzmir'e taşınmış ve İzmir Deniz Komutanlığı adını almıştır.

1924 yılında Bahriye Bakanlığı kurulduğunda Bahriye Dairesi emrinde bulunan Deniz Yolları İdaresi ve Liman Reislikleri Ticaret Bakanlığına bağlandı. Bu arada Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde bir Deniz Kurmay Başkanlığı kuruldu. Bu tarihten itibaren Amasra Deniz Komutanlığı kuruldu. Karadeniz'e tek Deniz Komutanlığı olarak uzun bir süre görev yaptı.

1928 yılında Genelkurmay Başkanlığında Deniz Kurmay Başkanlığı teşkil edilince komuta bağında bir değişiklik oldu. Donanma komutanlığı idari ve lojistik bakımdan hareket ve eğitim bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlandı. Bu arada Deniz Askeri Nakliye

⁴¹⁵ Mehmet Özel, **Türk Ordusu**, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı yay. , 1999, s.22-24.

Komiserliği kuruldu. Bu kuruluş Milli Savunma Bakanlığı Deniz Müsteşarlığına bağlandı. Bu kuruluş bugünkü anlamda deniz ulaştırma, deniz ulaştırmasının kontrolü, seferde el atılacak gemilerin donatılması ve idaresinden sorumlu bir komutanlık idi. Aynı yıl Denizaltı gemileri komutanlığı kuruldu, dalgıç ve benzeri sualtı üniteleri ile denizaltılar bu komutanlığa bağlandı.

1930 yılında Haliç'teki tesis ve tezgahların Gölcüğe nakline başlandı. Böylece Gölcük tersanesinin temeli atılmış oluyordu. 1930 yılı Deniz Harp Akademisinin kuruluş yılı oldu. Modern gemilerin Deniz Kuvvetlerine katılmasıyla donanma teşkilatı yeniden düzenlendi: Harp Filosu Komutanlığı, İhtiyat Filosu Komutanlığı, Denizaltı Filosu Komutanlığı.

1933 yılında yeni ana üssün Gölcüğe teşkil edilmesine TBMM tarafından karar verildi ve inşaata başlandı. Daha inşaat safhasında olan Gölcük tersanesi ilk meyvesini verdi. 1936 yılı Montreux sözleşmesinin imzalanması ile boğazlar üzerinde Türk egemenliği tamamen kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyi takip eden günlerde İstanbul ve Çanakkale boğazlarında birer Müstahkem Mevkii Komutanlığı ve bunlara bağlı deniz komutanlıkları kurulmuştur.

II. Dünya savaşının başlamasıyla birlikte, Deniz Kuvvetlerimizde seferi duruma geçildi. Harbin dışında kalmak azminde olan Türkiye'nin donanmasında eğitim faaliyetleri iç denizimiz olan Marmara'ya kaydırıldı ve bu arada Erdek Deniz Komutanlığı tesis edildi.

II. Dünya savaşı sırasında önemli bir gelişmede İngiliz yardımlarından istifade ile boğaz ve üslerimizde denizaltı ihbar ve savunma tesislerinin kurulmasıdır. Bu arada alınan diğer yardımlarla silah, muhabere ve atış kontrol sistemlerimizin modernleştirilmesi yapıldı. Savaş nedeniyle büyük önem kazanan İskenderun'da bir deniz komutanlığı kuruldu⁴¹⁶.

- **Türk Hava Kuvvetleri** : 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra çağdaş havacılığa uyum sağlayacak güçlü bir hava kuvvetinin kurulması için çalışmalara başlanmıştır. 1923 yılında 3 hava bölüğü, 1 deniz hava bölüğü ve bir hava okulundan oluşan Hava Kuvvetleri Müfettişliğinin gücü 1926 yılına kadar geçen dönem içinde gittikçe arttırılarak hava bölüklerinin sayısı ona deniz hava bölüklerinin sayısı da üçe çıkarılmış ve bölükler Grup Komutanlıkları ve Hava İstasyon Komutanlıkları bünyesinde sevk ve idare edilmiştir. 1924 yılında uçuş eğitimi için diğer ülkelere personel gönderilmesine başlanmış, 1925 yılında Eskişehir'de hava okulu yeniden kurulmuş ve aynı yılın Ekim ayında hava okulu ilk mezunlarını vermiştir. 1927 yılında hava birlikleri şu şekilde idi: Eskişehir İstasyon Komutanlığı, Hava Grubu(5,6,7,8,9,10 ncü uçak bölükleri), İzmir İstasyon Komutanlığı, Hava Grubu(1,2,3 ncü Deniz Bölüğü,4ncü Kara Bölüğü), Diyarbakır Hava Grubu(1,2,3ncü Hava

⁴¹⁶ Cemalettin Taşkıran ve diğerleri ,Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri , Genelkurmay yay. , Ankara , 1998, s.128-129.

Bölükleri), Eskişehir’de Hava Okulu, İstanbul Hava Şubesi, Ankara, Afyon, Diyarbakır malzeme depoları, 6 Adet Dafi batarya(uçaksavar), 17 adet rasat merkezi.

1928 yılında Hava Kuvvetleri Müfettişliği lağvedilerek Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Hava Müsteşarlığı kurulmuş, grup ve hava istasyon komutanlıkları kaldırılarak uçak taburları oluşturulmuştur. Bölük numaraları da yeni teşkilata göre değiştirilmiştir. Eskişehir’de 1nci Hava Taburu(1,2,21,41,42nci Hava Bölükleri), Diyarbakır’da 3ncü Hava Taburu(27,28,29ncu Hava Bölükleri), İzmir’de 6ncı Hava Taburu(11nci Deniz Keşif, 24ncü Kara Keşif, 31nci Deniz Bomba, 44ncü Kara Av Bölüğü) anılan hava birlikleri hareket ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığına(Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti), lojistik destek yönünden Hava Müsteşarlığına bağlanmıştır. Aynı yıl havacılığın pilot dışındaki diğer ihtisas ve branşları ile ilgili elemanlarının ihtiyaç duyuldukça kurulan okullarda yetiştirilmeye başlanmıştır.

1930 yılında eğitim için Fransa ve İngiltere’ye gönderilen personele ilave olarak İtalya ve ABD’ye de eğitim için personel gönderilmiştir. 1932 yılında mevcut uçak taburlarına birer tabur ilave edilerek alay kuruluşuna geçilmiş, Eskişehir’de 1nci Hava Alayı(1nci Tabur; 1,2,21nci Hava Bölükleri), (2.Tabur; 41,42,43ncü Hava Bölükleri), Diyarbakır’da 2nci Hava Alayı(3ncü Tabur; 27-28-29ncu Hava Bölüğü), (4ncü Tabur; 44,45,46nci Hava Bölüğü), İzmir’de 3ncü Hava Alayı(5nci Deniz Taburu; 11,12,31nci Hava Bölükleri), (6ncı Kara Taburu; 24,53,54ncü Hava Bölüğü).

1 Temmuz 1932 tarihinde yürürlüğe giren bir kanunla havacı personel ayrı bir muharip sınıf olarak kabul edilmiştir. Bu tarihe kadar başlangıçtan itibaren olduğu gibi Kara ve Deniz kuvvetlerinden seçilerek yetiştirildikten sonra Hava Kuvvetlerinde görevlendirilen personel, Hava kuvvetlerinde görev almadan önceki sınıftan sayılmaktaydı.

1933 yılından itibaren Türk Havacıları havacılığın sembolü olan mavi renkli üniformayı giymeye başlamışlardır. 1937 yılında Eskişehir 1nci Hava Taburu, 21nci Bölük ile 2nci Taburunun Kütahya’ya intikali ile 4ncü Hava Alayı teşkil etmiştir.

Kütahya 4ncü Hava Alayı(7nci Tabur; 21,41nci Bölük,8nci Tabur, 42,43ncü Bölük) 1937 yılında Hava Harp Akademisi açılmıştır. 22 Mayıs 1939 tarihinde hava tugayları kurulmuştur. Eskişehir’de 1nci Hava Tugayı, 1nci Hava Alayı Eskişehir(1,2nci Tabur), 2nci Hava Alayı Diyarbakır(3,4ncü Tabur), 4ncü Hava Alayı Kütahya(7,8nci Tabur), İzmir’de 2nci Hava Tugayı, 3ncü Hava Alayı İzmir(5,6,10,12nci tabur), 5nci Hava Alayı Çorlu(9ncu Tabur,Keşif Taburu)

1940 yılında envanterindeki uçak sayısı yaklaşık 500 civarına ulaşan hava kuvvetleri Balkanlarda en güçlü hava kuvveti haline gelmiş ve II. Dünya savaşı süresince Türk Hava Kuvvetleri muhtemel bir savaşa karşı daima hazır olarak muhafaza edilmiştir.

16 Ağustos 1943 tarihinde Hava Tugayları Tümen seviyesine çıkarılarak Hava Tümeni ismini almıştır. Eskişehir’de 1nci Hava Tümeni, 1nci Hava Alayı Eskişehir, 2nci Hava Alayı Kütahya(1942’de Diyarbakır’dan intikal), 4ncü Hava Alayı Merzifon(1942’de Kütahya’dan intikal),İzmir’de 2nci Hava Tümeni, 3ncü Hava Alayı Gaziemir-İzmir, 5nci Hava Alayı Bursa(1942’de Bandırma, 1943 Bursa), 6ncı Hava Alayı İzmir(12 Şubat 1943’te yeni teşkil).

1928 yılında itibaren lojistik destek yönünden Milli Savunma Bakanlığı bünyesindeki Hava Müsteşarlığına hareket ve eğitim yönünden Genel kurmay Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren hava birliklerinin 1944 yılında tek bir komuta altında toplanmasına karar verilmiş ve bu amaçla 31 Ocak 1944 tarihinde Hava Kuvvetleri komutanlığı kurulmuştur. Böylece Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ilave olarak Türk Hava Kuvvetleri de Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde ayrı bir komutanlık hüviyetine kavuşmuştur. 4 Şubat 1944 tarihinde Kolordu seviyesinde fiilen faaliyete geçirilen Hava Kuvvetleri komutanlığının teşkilatlanmasında sadece muharip hava birlikleri Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlanmış, Lojistik destek birlikleri Milli Savunma Bakanlığına, eğitim kuruluşları da Genelkurmay Başkanlığının kuruluşuna bırakılmıştır.

Türk Hava Kuvvetleri Hava Kuvvetleri Komutanlığı ismini aldıktan sonra komutanlığa ilk olarak Korgeneral Zeki Doğan atanmıştır. 1947 tarihinde Erzincan’da 3ncü Hava Tümeni teşkil edildiğinden, teşkilat aşağıdaki şekilde olmuştur.

Eskişehir’de 1nci hava Tümeni; 1nci Hava Alayı Eskişehir, 5nci Hava Alayı Bursa, 7nci Hava Alayı Kütahya(1947’de yeni teşkil), İzmir’de 2nci Hava Tümeni; 3ncü Hava Alayı İzmir(1950’de lağvedildi), 6ncı Hava Alayı Bandırma(1947’de İzmir’den intikal), 9ncu Hava Alayı Balıkesir(1947’de yeni teşkil), Erzincan’da 3ncü Hava Tümeni; 2nci Hava Alayı Diyarbakır(1950’de Malatya’ya intikal), 4ncü Hava Alayı Merzifon, 8nci Hava Alayı Erzincan(1947’de yeni teşkil) olarak teşkil edilmişti⁴¹⁷.

a- Eğitim Yönünden

- **Harp Akademileri** : 23 Ekim 1923 tarihinde, Harp Akademisi, Beyazıt Meydanında Mekteb-i Ali-i Askeri adı altında yeniden öğretime açılmıştır.

24 Mart 1924’de Yıldız Sarayından taşınarak Erkan-ı Harbiye Mektebi adı ile öğretime devam etmiştir.

1927 yılında Akademinin adı Harp Akademisi Müdürlüğü olmuş ve bilahare Müdürlük unvanı, Komutanlığa çevrilmiştir. İlk kez 15 Ocak 1927 tarihinde öğretime açılan Yüksek Levazım Okulu; general ve üst subaylara mahsus Yüksek Komuta Kursuda Harp

⁴¹⁷ A.g.e. , s.188-208. Ayrıca bkz.; Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982.

Akademisine bağlandığından , Akademiye Askeri Akademiler Komutanlığı adı verilmiştir. 1928 yılında tekrar Harp Akademisi Komutanlığı adına çevrilmiştir.

2 Kasım 1930'da Deniz Harp Akademisi Müdürlüğü ve 1 Kasım 1937'de Hava Akademisi Komutanlığı emrinde olarak, öğretime başlamışlardır.

1 Eylül 1939'da II.Dünya Harbi'nin başlaması üzerine; 1880 yılından beri kademeli bir şekilde Almanya'dan getirilmiş bulunan Alman öğretim üyelerinin son kafiles, memleketlerine dönmüşlerdir. 1942-1947 yılları arasında Kuvvet Harp Akademilerinde İngiliz ve Amerikan uzmanlarından yararlanılmış, böylelikle Alman eğitim sistemi ile İngiliz eğitim sistemi karma olarak yürütülmüştür.

18 Nisan 1941- 15 Haziran 1941 tarihleri arasında, Harp Akademisi Ankara'ya Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin bulunduğu binaya taşınmıştır. Öğrencilere, Ekim 1941 yılında öğretime başlayıncaya kadar 2-3 ay süreli bir oryantasyon kursu açılmıştır.

Harp Akademisi, Ankara'dan tekrar İstanbul'a Yıldızdaki şimdiki binalarına taşınarak, 13 Kasım 1946'da öğretime başlamıştır.

Kurmay Subaylar, İngiltere'ye iki yıl kadar gönderildikten sonra vazgeçilmiş; 1969 yılına gelinceye kadar daha çok Amerika'ya aralıksız olarak gönderilmeye devam olunmuştur.

Bu arada bir kısım Kurmay Subaylar Fransa, Kanada ve Almanya'ya ve birkaç Kurmay Subayda Pakistan ve İran Harp Akademilerine gönderilerek öğretimleri tamamlattırılmıştır.

1948 yılından itibaren, Amerikan eğitim usulü kabul edilmiş ve öğretim metotlarında büyük değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Harbinden elde edilen denemelere göre, ihtisaslaşmaya geniş ölçüde yer verilmiş, Kuvvet Harp Akademileri birinci sınıfında bulunanlardan başlanarak Harekat Kurmay ve İkmal Kurmay yetiştirilmeye başlanmışsa da iki yıllık denemeden sonra bu çeşit öğretimden vazgeçilmiştir.

1949 Mart'ından itibaren Akademilere Harp Akademileri Komutanlığı adı verilmiştir.

1949-1950'den itibaren, Kuvvet Harp Akademileri öğrenimi Amerika'da ki Komuta ve Karargah Subayı Kolejinde olduğu gibi aralarında en az iki yıl fasıla bulunacak şekilde üç yıldan iki yıla indirildi. Bu şekilde 1952-1953 öğretim yılına kadar öğrencilerden dört sınıf, birer yıl okuyup Kurmay Yardımcısı unvanı ile Akademiden ayrıldığı ve başarı sağlayanlara birer yıl öğretim kıdemi verildi.

1 Ekim 1953'de Kuvvet Harp Akademilerinin ikinci sınıfları açılmıştır. Bu sınıflara başlangıçta sınavla, sonraları sınavsız olarak birinci sınıfı başarı ile bitirenler alınmıştır. 1954-1955 öğretim yılından itibaren görülen lüzum üzerine Kuvvet Harp Akademilerinin aralıksız iki sınıflı olarak öğretime devam etmesi uygun görülmüştür.

14 Ekim 1954'de bugünkü Silahlı Kuvvetler Akademisi, Müşterek Harp Akademisi ile öğretime açılmış; 1956 yılında ise adı Yüksek Komuta Akademisi olarak değiştirilmiş ve 7 Ağustos 1964 tarihine kadar, bu isim altında faaliyetine devam etmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 3 Haziran 1961 tarihli emriyle Harp Akademileri Komutanlığı bünyesi ve kuruluşuna Kurslar Komutanlığı ithal edilmiştir. Bu komutanlık Hava-Kara-Deniz İşbirliği kursu, Özel Komuta Kursu, Karargah Subay Kursu ve Nükleer Silahlar Kursu emrinde olduğu halde, 15 Şubat 1962 günü çalışmalarına başlamıştır.

7 Ağustos 1964 tarihinde, Yüksek Komuta Akademisi Silahlı Kuvvetler Akademisi adını almıştır.

7 Ağustos 1964 tarihinden itibaren Milli Savunma Akademisi, Milli Güvenlik Akademisi adını almıştır⁴¹⁸.

- Harp Okulları :

1- Kara Harp Okulu :

TBMM hükümetinin kurulmasından sonra, 1 Temmuz 1920 tarihinde Ankara'da Abidinpaşa talimghahında eğitim ve öğretime başlayan Harp Okulu ilk mezunlarını 1 Kasım 1920 tarihinde vermiştir.

1 Nisan 1923 tarihinde ise okulun adı Harbiye Mektebi olarak değiştirilmiştir.

Lozan Anlaşmasının imzalanmasından sonra Harp Okulu tekrar İstanbul'da öğretime başlamıştır. Bu yıllarda savaş dönemi mezunlarına tamamlama eğitimi de yaptırılmıştır.

1 Ağustos 1931 tarihinde Harp Okulu tabur kuruluşundan alay kuruluşuna, Nisan 1947 tarihinde ise tümen kuruluşuna çıkarılmıştır.

Harp Okulu, 25 Eylül 1936 tarihinde Ankara'ya nakledilerek yeni yapılmış olan binasında eğitimine başlamıştır. İki yıl olan eğitim 1948 yılında üç yıl 1963 yılında iki yıl, 1971 yılında üç yıl 1974 yılında dört yıl olarak düzenlenmiştir.

II.Dünya Savaşı Harp Okulunun faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Silahlı Kuvvetlerin Subaya duyduğu acil ihtiyaçtan ötürü I.Dünya Savaşında olduğu gibi öğrenciler hızlandırılmış eğitime tabi tutulmuşlardır. Altı aylık yoğun bir eğitim devresinden sonra Harbiyeliler sınıf okullarına gönderilmiştir.

Cumhuriyet döneminde bütün kara sınıflarına subay yetiştiren Harp Okulu, 1955 yılına kadar Hava Kuvvetlerinin ihtiyacı olan subaylarında kaynağı olarak görev yapmıştır⁴¹⁹.

2- Deniz Harp Okulu :

Kurtuluş Savaşından sonra 1921-1927 yılları arasında Bahriye Mektebi, yürürlükteki mevzuata göre normal eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 27 Mayıs 1928 tarihli emri ile Mekteb-i Bahriyenin "Bahriye Mektebi" adını alacağı talim-terbiye ve tedrisat işleri için doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na idari ve mali işler için Müdafaai Milliye Vekaletine bağlı olacağı bildirilmiştir.

⁴¹⁸ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri , Harita Genel Müdürlüğü yay, Ankara,1982, s.100.

⁴¹⁹ Mehmet Özel, a.g.e. ,s.275-276.

Böylece Bahriye Mektebi, Deniz Lisesi ve Deniz Harp Mektebi olarak iki kısma ayrılmış, lise Heybeliada'da kalırken, Harbiye kısmı Kasımpaşa'da halen Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'nın bulunduğu binaya taşınmış, sonrada Heybeliada'ya nakledilmiştir.

Okul öğretim sisteminde, 26 Kasım 1942 ve 10 Eylül 1946 tarihli emriler ile bazı değişiklikler yapılmış, okul gemisi ve okulda geçen eğitim ve öğretim süreleri, dönemler ve sıraları yeniden saptanmıştır. Bu arada II.Dünya Savaşı'nın gerekli kıldığı koşullarla Deniz Harp Okulu ve Lisesi 23 Mayıs 1941 tarihinde Mersin'e nakledilmiş, 9 Eylül 1946 tarihinde tekrar Heybeliada'ya dönmüştür.

Kara,Deniz ve Hava Harp Okullarının eğitim-öğretim süresi, 30 Ağustos 1972 gün ve 1462 sayılı Harp Okulları Kanununa dayalı olarak 1974-1975 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmak ve lisans seviyesinde öğretim yapmak üzere 4 yıla çıkarılmıştır.

31 Temmuz 1985 tarihinde Deniz Harp Okulu binası Heybeliada'dan Tuzla'da ki modern binasına nakledilmiştir.

1992-1993 eğitim-öğretim yılında Deniz Harp Okulu'na bayan öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır.

1974-1975 öğretim ve eğitim yılından itibaren, "Bilim Dalı Programı" ile, öğrenim süresi 4 yıla çıkarılan Deniz Harp Okulu, 1991 yılında mühendislik programlarını uygulamaya başlamıştır⁴²⁰.

3- Hava Harp Okulu :

Hava Okulu, 1951 yılında yerini Hava Harp Okulu'na bırakana kadar ;

- a- Kuruluşundan Kurtuluş Savaşı sonuna kadar " Tayyare Mektebi" devresi (I.Dünya Savaşı'na kadar Fransız sonra Alman Sistemi)
- b- Kurtuluş Savaşından 1939 yılına kadar " Hava Okulu Devresi" (Fransız Sistemi)
- c- II.Dünya Savaşı ve hemen sonrası 1939-1948 yılları arası "Hava Okulu" (İngiliz Devresi)
- d- 1948-1951 yılları arası "Uçuş Okulu" (Amerikan Sistemi) evrelerini geçirmiş ve sık sık yer değiştirmiştir.

Bu süreç içinde Hava Okulu'nda çoğunlukla Kara Harp Okulu mezunu subaylar uçucu olmak üzere eğitilmişler ve daha sonra bu subaylar Türk Hava Kuvvetlerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

II.Dünya Savaşı'nın oluşumu ve sonucu üzerinde hava gücünün oynadığı önemli rol ve gelecekteki savaşların sonucunu saptayan kesin etkisi, Hava Kuvvetlerini bağımsız bir sınıf olarak Silahlı Kuvvetler içindeki yerini alması sonucunu doğurmuş ve bu sınıfın ihtiyacı olan

⁴²⁰ A.g.e. , s.281-282.

hava Subaylarını yetiştirmek amacıyla 1 Ekim 1951 tarihinde Eskişehir’de “Hava Harp Okulu” öğretime açılmıştır. Okulun öğretim süresi iki yıl olarak belirlenmiştir⁴²¹.

c- Lojistik Yönden

- **Kara Kuvvetleri** : Amerikan yardımı öncesinde, Anadolu’da kurulan yeni Türk Devletinin Lojistik özelliklerini anlamak için Osmanlı Devletinin son dönemlerindeki silah ticaretine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1861-1865 Amerikan iç savaşının sona ermesiyle, ellerinde çok miktarda silah kalan Amerikan silah yapımcıları, Osmanlı Devletine önce savaş artığı silahları satmışlar, sonrada iyice eskiyen bu savaş artıklarını daha modern silahlarla yenilemişlerdir⁴²².

1869 yılında başlayan silah ticareti 1870 yılında yoğunluk kazanarak⁴²³, 1886 yılına kadar devam etmiş, bu tarihten itibaren Alman silah şirketleri , A.B.D. nin yerini almıştır⁴²⁴.

II. Abdülhamit döneminde, bir askeri heyet, Alman yapımı mavzer tüfeklerinden satın almak amacıyla Almanya’ya gönderilmiş, çeşitli çap ve modelde 728.404 silah alınmıştır⁴²⁵. II.Abdülhamit kendisine karşı siyasi bir hareketi önlemek için, yeni alınan silahlar birliklere dağıtılmayarak depolara konmuş ve sıkı bir muhafaza altına alınmıştır⁴²⁶. Bu alıma paralel Ankara Kayaş’ta, Kırıkkale’de, Yahşihan’da fişek ve tüfek bakım ve imalat yerleri açılmıştır⁴²⁷.

Meşrutiyet ilan edildiği zaman, ordunun elindeki silahlar tamamıyla adi ateşli olup Martin, Winchester, Şişhane gibi çok değişik markalardan oluşmaktaydı. Ağır silah olarak kullanılmakta olan topların büyük kısmı ise, adi ateşli sahra ve dağ toplarından oluşuyordu. Bu durum silah açısından çok çeşitlilik yaratmıştır⁴²⁸.

I.Dünya savaşına sürüklenen Osmanlı Devleti, silahlarda standardizasyona gitmediği için büyük problemlerle karşılaştı. Bunun sonucunda silah ve mühimmatın tedarik ve dağıtımı büyük güçlüklerle yapılabildi. Silahların büyük bir kısmı o tarihlerde Avrupa ordularının ellerindeki teknik ve yetenekli silahlara uymadığından çoğunun etki derecelerinin arttırılmasına gidilmiş ve çok sayıda eski çaplı silah ve mühimmatın mevcutlara uydurulması

⁴²¹ A.g.e. ,s.285. , Bkz. „Ali Güler ,Suat Akgül , **Türk Tarihinde Harbiye**, Kara Harp Okulu yay., Ankara, 1999, Muharrem Mazlum İskora, , **Harp Akademileri Tarihçesi (1846-1965)** Genelkurmay yay., Ankara ,1966.

⁴²² Oral Sander , Kurthan Fişek, **Türk , A.B.D. Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul ,1977, s. 13.

⁴²³ A.g.e. , s.27.

⁴²⁴ A.g.e. , s.35-36.

⁴²⁵ Selahattin Karatamu, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Genelkurmay yay., Ankara ,1996, s. 267.

⁴²⁶ A.g.e. , s.267.

⁴²⁷ Sıtkı Sunday , “Türk Savunma Sanayii’nin Dünü Bugünü” **Belgelerle Türk Tarih Dergisi** , (Ağustos ,1998), s.88.

⁴²⁸ Selahattin Karatamu, **a.g.e. , s.267-268.**

zaman almıştı. Örneğin Musul'a, 12 nci Kolordu için gönderilen 20.000 adet martin tüfeği, cephanesiyle birlikte, 4.ordu adına gönderilen mavzerlerle değiştirilmek zorunda kalınmıştı⁴²⁹.

Kurtuluş savaşı yıllarında da standardizasyona gidilmediği için sadece piyade tüfeklerinin beşli muaddel mavzer, anahtarlı mavzer, kasalı mavzer, dokuzlu mavzer, kasalı İngiliz, Rus, Japon, Fransız, Bulgar, Yunan Gra tüfeği, Amerikan Winchester, Hanri Martin, Muaddel Martin, Muaddel Rus, Romanya üretimi Şnayder olmak üzere 15 çeşidi bulunduğu görülmektedir.Çok çeşitlenen bu silahların cephanesini bulmak ve ayırmak, istek yerlerine zamanında ulaştırabilmek oldukça güç oluyordu⁴³⁰.

Cumhuriyetin ilanından sonra, 1924 yılında Atatürk tarafından Kırıkkale silah fabrikasının temeli atılmıştır. Bu fabrikalar Cumhuriyet hükümetinin ciddi gayretiyle ve edinilen tecrübelerle göre, tümü ile modern bir şekle sokuldu ve uzun sürecek bir harp halinde bile ordumuzun silah ve cephane ihtiyacını karşılayabilecek endüstri merkezleri haline getirildi. Bu sayede belli bir standart dahilinde silahlar üretilmeye başlanmış, Osmanlı devletinden beri devam eden silah ve mühimmat çeşitliliğine son verilmiştir. Ayrıca patlayıcı maddeler için barut fabrikaları, trotil fabrikası, fülmenat ve kapsül imalathanesi, gaz maskesi fabrikası, hafif silahlar için tüfek fabrikası, fişek fabrikası, bomba fabrikası ile bunlar için gereken malzeme ve maddeleri hazırlayacak çelik dökümhanesi, pirinç dökümhanesi, kereste ve marangoz imalathanesi, ağır silahlar için top fabrikası, mermi fabrikası, kovan ve tapa fabrikası tesis edildi, fabrika niteliğindeki dikimevleri yurdun emniyetli bölgelerinde faaliyete geçirildi⁴³¹.

Bütün fabrikalar bir namlu oluşturacak şekilde mümkün oranda kendi kendine yeterli olmayı sağlayacak şekilde oluşturuldu. Geleceğe yönelik akılcı bir planlama için ve çok kısa süreler içerisinde çıktı. Tesisler 1930'lu yıllarda gelişen teknolojilere uygun olarak değiştirildi⁴³².

⁴²⁹ Rauf Atakan, ve diğerleri *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Genelkurmay yay. ,Ankara ,1985 , s.182.

⁴³⁰ Şükrü Erkal, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*,Genelkurmay yay. , Ankara ,1984, s.239-240.

⁴³¹ *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, Harita Genel Müdürlüğü yay., Ankara , 1982. , 1920-1940 yılları arasında Türkiye'de kurulan Savunma Sanayi Tesisleri;

Kur.Tarihi	Fabrika Adı	Lisans Veren Firma	KurulduğuYer
1920	Top	Rheinmetall Borsing	Kırıkkale
1922	Kereste (Ambalaj)	----	Ankara (Etimesgut)
1923	Fişek	Winchester martin Mauser	Ankara (Gazifişek)
1925	Tüfek	Fritz Werner(Mauser)	Kırıkkale
1925	Mühimmat	Nielsen-Winther	Kırıkkale
1926	Pirinç	Landes Krona	Kırıkkale
1926	Enerji Santrali	Nielsen-Winther AEG	Kırıkkale
1930	Kapsül	F.W.	Kayaş
1930	Çelik	GHH Demag	Kırıkkale
1939	Muharebe Teçhizatı Tamir Atölyesi.		Kırıkkale

⁴³² Sıtkı Sunday a.g.m. s.88.

1914-1918 I nci Dünya Savaşı, büyük bir harp tekniği gelişmesinin ortasında bulunduğu zaman sona ermişti. Kendisini çok kuvvetli bir surette hissettirecek ve olağanüstü bir kudret göstermesi muhtemel yeni silahlar gelişmeye başlamıştı⁴³³.

Bu silahlardan biri olan zırhlı araçlar büyük bir gelişme sağlamıştı. Bu gelişmeleri gören Atatürk'ün Türk Silahlı Kuvvetlerinin motorize hale gelmesi konusunda vermiş olduğu direktife uygun olarak 1927-1928 yılından itibaren Türk Kara Kuvvetlerine Fransız Renault⁴³⁴ tankları girmeye başladı, alınmış olan bu tanklarla ilk defa Lüleburgaz'da bir tank birliği kurularak, Kara Kuvvetleri zırhlı birliklerinin çekirdeği oluşturuldu⁴³⁵.

1932 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Rus Harbiye Komiseri Mareşal Voroşilof'un hediye ettiği 4 adet çift kuleli Makineli tüfek tankı ile altı tanket (Bir Kişilik) ve birde amfibik Tank bu birliğe dahil edildi⁴³⁶.

Bu araçlarla, Kartal-Maltepe atış Okulu emrinde bir Bölük teşkil edilmiş, eğitim ve tatbikatlarda kullanılmaya başlanmıştır. Müteakiben Ruslarla yapılan anlaşma gereğince Türkiye 64 adet (1933 Model) T-26⁴³⁷ tankı ve 42 adette zırhlı oto satın almıştı. Bu araçlar 1934 yılında 2.Süvari Tümeni emrinde ve Süvari Subayları verilmek suretiyle ilk tank Taburu Lüleburgaz'da kurulmuştur. Bu Taburun kuruluşu şöyle idi; Tabur Karargahı, 102 Tank Bölüğü, 103 Tank Bölüğü, 1.Zırhlı Oto Bölüğü, 2.Zırhlı Oto Bölüğü, Depo Bölüğü (Tabur emrinde 22 Tank mevcuttu.)

⁴³³ Muzaffer Erendil, II. Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silah Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri, Genelkurmay yay, Ankara, 1994, s.4.

⁴³⁴ Renault Tankı :

İmal Tarihi : 1916-1918.

Mürettebatı : 3

Silahları : 3.7'lik top veya 1 Ağır Makineli Tüfek

Zırhı : 7/12mm

Hızı : 6 mil

Ebatı : 4.90m uzunluk, 1.70 genişlik, 2.25 yükseklik

Motor : 39 beygir

Engel Aşması : 1.95m hendek, 0.70 dere, 45 derece meyil, 0.60 dik engel

Siası : 24 mil (24 galon)

⁴³⁵ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982, s.103. , İhsan Gürkan, Tank ve Tankçılık 50 Yaşında, Kara Kuvvetleri yay. , İstanbul ,1967, s.85. , Behçet Özdemir ,Tek Tanktan Zırhlı Orduya, Genelkurmay yay. , Ankara ,1964, s.26.

⁴³⁶ Behçet Özdemir , a.g.e. , s.26.

⁴³⁷ T26 Tankının genel özellikleri şunlardır:

Ağırlık: 9 Ton (Muharebe Yüğü ile)

Sürat: 25 Km.(Azami)

Zırh Kalınlığı: 105 Mm.

Motor: Hava soğutmalı ve yatık silindirli 90 Beygir.

İrtibatı: Dış ile flama ve haberci, iç ses, el ve ayak işaretleri ile.

Mürettebat: 3 Kişi

Engel aşma: 1.20 m Hendek, 0.70 dik engel, 45 Derece meyil (Dağ Vitesiyle)

Silahları: 45 mm. Yan otomatik top, 7,62 dektroyef Makineli tüfek.

Kule 360 Derece ve mekanik bir kolla dönmekte mermileri ise, topun zırh ve tahrip, makinalı tüfeğin ise normal ve çelik çekirdekli mermilerdir. Hareket siası 60 Km.'dir.

Tank ve Zırhlı oto birlikleri dörder takımlık ve her takım beşer tank veya zırhlı otodan teşekkülledi.

1934 yılında Lüleburgaz'da 2. Süvari Tümeni emrinde bir zırhlı tabur kurulmuştur. Türk zırhlı birliklerinin başlangıcını bu birlik teşkil eder. Bu maksatla Rusya'dan 64 adet T-26 tankı ile 43 adet Zırhlı otomobil satın alınmıştı. Tabur bir karargah ile 3 tank ve zırhlı otomobil bölüğünden kurulmuştu.

İlk zırhlı Tugay yine Lüleburgaz'da 1937 yılında teşekkül etmiştir. Bu Tugay; Tugay Karargahı, Bindirilmiş Piyade Alayı, Tank Taburu, Motosiklet Bölüğü, Motorlu Topçu Taburu, Kara-Hava Def Taburu, En ağır Makineli Tüfek Taburu, İstihkam Bölüğü, Muhabere Bölüğü, Tugay Parkından oluşmaktaydı⁴³⁸.

1939 Yılında Tank Taburları birleştirilerek Fransızlardan 100 adet Renault, İngilizlerden ise 16 adet Vickers tankı alınarak zırhlı Alay olmuş ve bu Alaydan 21 adet T26 Tanklarından oluşan 1 Bölük (112.Tank Bölüğü) 1.Süvari Tümeni emrine verilmiş ve bu Bölük Temmuz 1939 yılında trenlerle Erzurum ve oradan kara yoluyla Ağrı'ya gönderilmişti. Savaş içinde İngilizlerden alınan Valentine, Amerikalılardan Şerman ve Almanlardan alınan Mark III ve Mark IV Tankları ile Davutpaşa' dan 1.Zırhlı Tümen Kartal-Maltepe'de 2.Zırhlı Tümen ve Gelibolu'da da 3.Zırhlı Tümenler kurulmuştu⁴³⁹.

II nci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte Türkiye, bu tehditler karşısında güvenliğini Batı ittifakı içerisinde görmüş ve mümkün olduğu kadar savaşa girmeme yönünde bir politika izlemiştir. İngiliz ve Fransızlarla karşılıklı yardım ve işbirliğinde bulunmayı öngören bir anlaşmayı 19 Ekim 1939 tarihinde imzalamıştır. I nci Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşının yaralarını sarmaya ve toparlanmaya çalışan Türkiye ve Silahlı Kuvvetleri, kendi vatan savunması dışında başka bir yerde yeniden savaşabilecek donanım, modern silah ve teçhizata sahip değildi. Bunun temin edilmesi ve geliştirilmesi gerekiyordu.Bu nedenle 1939 yılından itibaren Türkiye'nin ihtiyaçları, müttefiklere bildirilmeye ve karşılıklı yardımlaşmaya başlanılmıştır. Bu amaçla; İngilizlerin envanterden çıkardıkları, Stuart tipi hafif tanklardan 210 adet, Matilda ve Valentine tipi normal tanklardan 200 adet olmak üzere toplam 410 adet tankın İngiltere tarafından, Türkiye'ye gönderileceği açıklanmış, bu tanklardan 200 Valentine ve 176 Stuart tankı alınabilmiştir⁴⁴⁰.

1943 Yılında Amerikan ve İngiliz malzemesiyle biri İstanbul-Selimiye diğeri Niğde'de olmak üzere iki zırhlı tugay daha teşkil etmiştir. Bu yılın başlarında Almanya'dan 75 kadar personel Mark III ve IV tipi tank temin edilmiştir. Böylece o tarihlerde tank olarak Fransız ve

⁴³⁸ İhsan Gürkan, a.g.e. s.85.

⁴³⁹ A.g.e. , s.27.

⁴⁴⁰ Güngör Cebecioğlu , "II Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara , 1998 , s.331.

Alman tankları ile İngiliz Valentine, Amerikan Stuart ve Sherman tankları; ayrıca zırhlı araç olarak İngiliz Bren kariyerleri, Daimler, Scout zırhlı otomobilleri ve Bishop kundağı motorlu topları mevcut bulunuyordu⁴⁴¹.

1944 yılında bir Zırhlı Tümen karargahı teşkil edilmek ve iki bağımsız Zırhlı Tugay bu tümene, bilhassa eğitim maksatları için başlanmak suretiyle ilk Türk Zırhlı Tümeni kurulmuştur. Bu Karargah 1948 yılında lağvedilmiş ve Türk Zırhlı birlikleri altı bağımsız Tugay halinde bırakılmıştır. Bunlar sırasıyla Kartal, Maltepe, Etimesgut, Davutpaşa, Aşkale, Kandilli ve Mamak' ta bulunuyorlardı.

1947 Yılından itibaren eski tanklar kuruluştan çıkarılarak yerlerine Amerikan M-36 kundağı motorlu Tanksavar topları (Tank olarak kullanılmak üzere) ve M-24 hafif tankları verilmeye başlanmıştır. 1954 yılında ilk M-47 tankları Zırhlı Tugaylara verilmeye ve M-36 ile değiştirilmeye başlandı. Aynı yıl içinde Zırhlı Tugay tank Alayları Taburlar halinde getirildi. Müteakip yıllarda M-47 tankları gelmeye devam etmiştir⁴⁴².

Türk ordusunda 1905 yılından beri 9 sene devam eden 3 savaşta kullanılmış 114 cins top bulunmaktaydı. Bu nedenle bu silahların yenilenmesi, cins ve miktarının azaltılması önem arz etmiştir. Bunun için topçu sınıfı, koşulu ve motorlu toplarla yenilenerek Bofors, Skoda,

Mark III

Ağırlığı:20 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 50mm,Yanlarda 30mm(Kule)
Önde 30mm, Yanlarda 30mm (Zırh Gövdesi)
Silahlar : 50mm Top ve 2 Adet 7.9mm Mak.Tüfek
Uzunluğu : 5.39m
Yükseklik : 2.36m
Sürat : 35km/s
Hendek Aşma Kabiliyeti : 2.14m
Hareket Siası : 160km
Motor : 320 Beygir
Yere Yaptığı Basınç : 1.3kg/cm²

Sherman

Ağırlığı:30 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 75mm,Yanlarda 60mm(Kule)
Önde 75mm, Yanlarda 45mm (Zırh Gövdesi)
Silahlar : 75mm Top ve 2 Adet Makineli Tüfek
Uzunluğu : 5.57m
Yükseklik : 2.67m
Sürat : 40km/s
Hendek Aşma Kabiliyeti : 2.30m
Hareket Siası : 225km
Motor : 400 Beygir
Yere Yaptığı Basınç : 1.8kg/cm²

Valentine

Ağırlığı:17 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 65mm,Yanlarda 60mm(Kule)
Önde 60mm, Yanlarda 50mm (Zırh Gövdesi)
Sürat : 25km/s

Mark IV

Ağırlığı : 22 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 30mm,Yanlarda 20mm (Kule)
Önde 30mm, Yanlarda 20mm (Zırh Gövdesi)
Silahlar:75mm Top ve 2Adet 7.9mm Mak.Tüfek
Uzunluğu : 5.90m
Yükseklik : 2.59m
Sürat : 32km/s
Hendek Aşma Kabiliyeti : 2.44m
Hareket Siası : 160km
Motor : 320 Beygir
Yere Yaptığı Basınç : 1.4kg/cm²

Matilda

Ağırlığı : 26.5 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 75mm,Yanlarda 75mm (Kule)
Önde 78mm, Yanlarda 65mm (Zırh Gövdesi)
Silahlar:40mm Top ve 1Adet Makineli Tüfek
Uzunluğu : 6.02m
Yükseklik : 2.36m
Sürat : 25km/s
Hendek Aşma Kabiliyeti : 2.19m
Hareket Siası : 250km
Motor : 190 Beygir

Stuart

Ağırlığı:12.5 Ton
Zırh Kalınlığı:Önde 40mm,Yanlarda 25mm
Silahlar : 37mm Top
Sürat : 48-50km/s
Motor : Hava Soğutmalı/Uçak Benzinli

⁴⁴² İhsan Gürkan, a.g.e. s.87.

Krupp, Rheinmetall gibi çeşitli çap ve modeldeki toplarla yenilenerek, Kara Kuvvetlerinin güçlü bir sınıfı haline geldi⁴⁴³.

II.Dünya savaşının bunalımına girilmeden önce, bu savaş ihtimalinin belirmesi silahlı kuvvetlerin yeniden donatılması zorunluluğunu ortaya koydu. Böylece evvel görülen ikmal planlarına yenileri eklendi. Örneğin 4. İkmal Planında Kara Kuvvetlerinin 3'er Tümenli 14 kolordu ve bir süvari kolordusu ve bir zırhlı tugayı halinde indirimi öngörüldü.1939'da Türk Kara Kuvvetleri 15 kolorduya çıkarıldı. Bunlar eskiden olduğu gibi başlıca üç orduya bağlı olarak vazife görmekteydiler. 1940'lar da topçunun güçlendirilmesi için Almanya'dan Rheinmetall topları satın alındı. Mihver devletlerinin Balkanları tehdit ettiği 1941'ler de 15 seferi kolorduya bağlı olan 41 piyade tümeni, 3 süvari tümeni, 3 bağımsız tugay ve bazı bağımsız alaylarla müstahkem mevkiiler Türkiye'nin savunmasında aktif gücü oluştuyordu. Ordunun bu güce ulaştırılmasına kadar geçen çabalar arasında 8 Ocak 1940'da İngiltere ve Fransa ile yapılan ittifakın rolü ve önemi de vardır. Bundan diğer kuvvetlerle birlikte Türk Kara kuvvetleri de harp silah ve araçları yararlanmış, bu arada top, tank, tanksavar ve uçaksavar silahları alınmıştı⁴⁴⁴.

Türk ordusuna ilk modern uçaksavar silahlarının girişi 1931-32'lerdedir. İlk silahlar Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü törenlerinde Ankara'da yer aldığında, halkın beğeni ve hayranlığını çekmişlerdi. Bu yıllarda kurulmuş olan uçaksavar taburları İstanbul, Selimiye, Kütahya, Eskişehir ve Diyarbakır gibi merkezlerde görevlendirilmişti. Bu uçaksavar taburları her birinde dörder top bulunan üçer bataryadan kurulmuştu. Bunlardan başka taburların birer ağır makineli tüfek bölüğü de vardı. Uçaksavar bataryaları, 7.5/42.8'lik İngiliz Wickers Armstrong⁴⁴⁵ toplarıyla kurulmuştu. Bu toplar komuta aletlerinden aldıkları atış esaslarıyla hava, kara, zırhlı hedeflere ve deniz hedeflerine de atış yapabiliyordu.

⁴⁴³ Güngör Cebecioğlu, **a.g.m.**, s.331.

7.5/20'lik **Bofors** dağ topları müstakil nişan hatlı yarım otomatik kamalıydı, parçalanarak katır üzerinde taşınır gerektiğinde de birleştirilerek kullanılan toplardı. Üç barut haklı ve 6-7km menzilli İsveç yapısı bu topların Türkiye'ye girişi 1930'lara rastlar.

10.5cm'lik **Skoda** dağ obüsleri 5 barut haklı, 9600 m menzilli 3 parça(beşik, kundak, namlu arabası) halinde koşulu olarak hayvanla çekilen toplardır.Mermi ağırlığı 16kg'dır. Müstakil (bağımsız) nişan hatlı silahlardandır.

15/24cm'lik **Skoda** obüsleri; 1935'lerde Çekoslovakya'dan satın alınan bu orta obüsler 15km'lik menzile sahipti. Başlangıçta iki parça(kundak, namlu) halinde dörder çift hayvanla çekilen bu demir tekerlekli toplar daha sonra T6, T7, T8 adı verilen ÇKD traktörleriyle çekilmeye başlanmıştı. Zamanın en güçlü silahlarından olan bu Skoda obüsleri mevzide 5 ton ağırlıktaydı.

Krupp topları 10cm'lik ve 13cm'lik çaplara sahipti. Har iki Krupp topununda azami menzili 14.500m idi. Alman yapısı olan bu toplar özellikle I.Dünya harbi esnasında ve daha öncede 1870-1871 tarihindeki Fransız-Alman savaşında Almanlara üstün hizmetlerde bulunmuştu.

7.5/42cm'lik **Rheinmetall** topları; bu toplar 1940'ta Türk topçusuna girmiştir. Hayvanla çekilen bu toplar hem kara topçusu gibi kara hedeflerine, hem de hava hedeflerine atışta iner-kalkar yapılmış olduğu gibi tekerleklerin üzerinde tam dönüş yapabileceği döşeme(kürsü) düzeni de vardı. Menzilleri 16km olan bu topların cephaneleri "Ahen Arabası" denilen çift toparlaktan oluşan madeni arabalarla çekilirdi.

⁴⁴⁴ Muzaffer Erendil, **Topçuluk Tarihi**, Genelkurmay yay, Ankara ,1988, s.138.

⁴⁴⁵ 7.4/42.8'lik Wickers Armstrong topları hava hedeflerine olduğu gibi sahra topçusu olarak kara hedeflerine, zırhlı araçlara ve deniz hedeflerine görerek atış yapabilen toplardı. Komuta aletinden elektrikli olarak gelen atış esaslarına alarak çalışan -3 ile +80 derece alçalış ve yükseliş alan, dakikada 8-10 mermi atabilen bu toplar 420

Taburların özellikleri arasında ışıldaklarda vardı. Bu ışıldaklar gece atışlarında hava ve diğer hedeflerin aydınlatılarak hedef tanınmasında kullanılıyordu. Işıldaklar 6-12 ışıldaktan oluşan bölükler halinde kurulmuşlardı.

II.Dünya Savaşı bilindiği gibi hava kuvvetlerinin önemli rol oynadığı askeri hareketla doludur. Uçakların gelişmesine paralel olarak II.Dünya savaşında uçaksavar topçusunun önemi de artmıştır.

Bu savaş başlarında Türkiye'nin İngiltere ve Fransa gibi Batı devletleri ile yakınlaşması ve bağlaşması Türkiye Cumhuriyeti ordusunun bu devletler tarafından güçlendirilmesi yollarını da açmıştı. Bunun sonucu 68 adet 94mm'lik uçaksavar topuyla 40mm'lik 162 adet uçaksavar topunun ışıldaklar ve dinlenme aletleriyle birlikte Türk Silahlı Kuvvetlerine katılması gerçekleştirilmiştir.

9.4/52cm'lik uçaksavar topları çekil ve çakılı tipleriyle kullanılmaya başlanırken; Fransa'dan alınan 2.5cm'lik otomatik uçaksavar topları bunların yanında yer aldı.

1941-1942 yıllarında uçaksavar birliklerinde 40mm'lik toplar ile dört namlulu 12.20mm'lik taretler ve tek namlulu makineli tüfekler kullanılmaya başlandı. Bu yıllarda her uçaksavar alayının bir taburu 40mm'lik top ve taretlerden kurulmuştu. Bundan başka kolordu ve tümenlerde 40mm'lik ve 12.7mm'lik silahlardan oluşan birer hafif uçaksavar taburu yer alıyordu.

Radarın bulunuşu uçaksavar topçuluğunda büyük değişiklik hatta devrim yapmıştır. Elektrik dalgalarının hedefe sevk edilip çarptıktan sonra geri yansımaları esasına göre çalışan bu cihazlar zamanla uçaksavar topçusunun en önemli tamamlayıcısı olmuştu.

Uçaksavar topçuluğunda eğitim içeride ve dışarıda açılan kurslarla başlanmıştı. İlk uçaksavar kursu 1940 yılında İstanbul'da Metris de topçu atış okulunda açılmış ve kursta İngilizler öğretmenlik yapmıştır. Bu kursta İngiltere'den alınan 9.4/52'lik uçaksavar topları, komuta aleti, altimetre, ışıldak ve dinleme aletleri konu olmuştur.

1941-1942'lerde 40mm'lik taretler için kurslar 2-3 aylık dönemler halinde Ankara'da açılmaya başlamıştır. 1947'den sonra Tuzlada uçaksavar okulunun açılmasıyla, uçaksavar eğitimi daha derli toplu yürütülmeye başlandı Burada Türk , İngiliz ve Amerikalı uzmanlar gözetiminde "temel" tekamül (gelişme) oryantasyon (bilgi tazeleme) ve özel atış ve silah kursları halinde yapılan eğitim ve öğretim uçaksavar topçusunun verimini daha da arttırdı. Uçaksavar taburları, alayları ve tümeni bu silahların silahlı kuvvetlerdeki birliklerini oluşturuyordu. Uçaksavar okulunun Tuzla'da faaliyet gösterdiği dönemde silahlı atışları Tuzla'da, Tuzburnu'nda ve Şile'de yapılmaktaydı⁴⁴⁶.

⁴⁴⁶ Muzaffer Erendil, a.g.e. , s.141-143.

- **Deniz Kuvvetleri** : 1923 yılında donanma, esas onarıma muhtaç olan 11-30 yaşlarındaki gemilerden(1 eski muharebe gemisi, 1 muharebe kruvazörü, 2 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 5 muhrip, 8 torpido bot, 8 ganbot, 9 motor ganbot, 3 mayın gemisi, yat ve taşıt gemileri ile çeşitli yardımcı gemilerden) ibaret bulunmaktaydı. Bunlardan iki muhrip ile 3 torpido bot ve bir ganbot ön planda kadrodan çıkarılmış ve bunları sonradan bir eski muharebe gemisi ile 5 torpido bot ve 1 ganbot takip etmiştir.

Bu yıldaki kara tesisleri de İstanbul, İzmir, Amasra ve İzmit Deniz Komutanlıkları liman reislikleri, seyri sefai idaresi, Bahriye Mektebi, Gedikli Çırak okulları, Efradı Cedide Mektebi, Deniz fabrikaları, havuzlar, deniz hastanesi, deniz basımevi, deniz müzesi, dikimhane ve çeşitli ambarlarla depolardan ibaretti.

1930 yılına kadar Yavuz muharebe kruvazörü⁴⁴⁷ onarılmadığı ve Turgutreis zırhlısı⁴⁴⁸ da hizmette çok kısa süre bırakıldığı için donanma aşağıdaki şekilde teknil deniz tarihimizin en küçük donanması halinde idi.

- 3850 tonluk Hamidiye kruvazörü⁴⁴⁹
- 3250 tonluk Mecidiye kruvazörü⁴⁵⁰
- 750 tonluk Peyk ve Berk torpido kruvazörü⁴⁵¹
- 305 tonluk Taşoz⁴⁵², Basra ve Samsun muhripleri
- 420 tonluk İsa-Reis, Kemal- Reis ve Hızır-Reis gunboatları
- 616 tonluk İntibah (Sonra Uyanık) mayın gemisi⁴⁵³
- 365 tonluk Nusret mayın gemisi⁴⁵⁴

24 Kasım 1925'te Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin ilk harp gemisi siparişi yapıldı. Hollanda tezgahlarına I. İnönü ve II. İnönü denizaltı gemileri ısmarlandı. I. İnönü ve II. İnönü denizaltı gemileri Deniz Kuvvetlerine 9 Haziran 1928 gün katılınca bu iki gemi evvela

⁴⁴⁷ Yavuz Muharebe Zırhlısı : 1911 yapımı, 23.000 ton ağırlığında, azami hızı 27 mil, on adet 28'lik, oniki adet 15'lik, oniki adet 8.8'lik top ve dört adet torpido tüyubuna sahipti.

⁴⁴⁸ Turgut Reis Zırhlısı : 1891 yapımı, 10.000 ton ağırlığında, azami hızı 16 mil, altı adet 28'lik, sekiz adet 10.5'luk ve sekiz adet 8.8'lik top, iki adet torpido tüyubuna sahipti.

⁴⁴⁹ Hamidiye Kruvazörü : 1903 yapımı, 3850 ton ağırlığında, azami hızı 22 mil, iki adet 15'lik ve altı adet 7.5'luk toplara sahipti.

⁴⁵⁰ Mecidiye Kruvazörü : 1908 yapımı, 3250 tonluk ağırlığında, azami hızı 22 mil, altı adet 13'lük ve 4 adet 7.5'luk toplara sahipti.

⁴⁵¹ Peyk ve Berk Torpido Kruvazörleri : 1906 yapımı, 750 ton ağırlığında, azami hızı 22 mil, iki adet 10.5'luk ve dokuz adet ufak top, 3 torpido tüyubuna sahipti.

⁴⁵² Taşoz Muhribi : 1907 yapımı, 305 ton ağırlığında, azami hızı 28 mil, yedi adet ufak top, 3 adet torpido tüyubuna sahipti.

⁴⁵³ İntibah (Uyanık) Mayın Gemisi : 1886 yapımı, 616 ton ağırlığında, azami hızı 14 mil, 50 mayın taşıma kapasitelidir.

⁴⁵⁴ Belleten, Sayı:153 Yıl: 1975 Ocak , Türk Tarih Kurumu, Ankara

Nusret Mayın Gemisi : 1912 yapımı, 365 ton ağırlığında, azami hızı 14 mil, 40 mayın taşıma kapasitelidir.

filotilla kuruluşuna sokuldu, bilahare donanma kuruluşundan çıkarılıp ayrı bir birlik halinde Denizaltı gemileri kumandanlığı teşkil edildi⁴⁵⁵.

Yine 1928 yılında, “Mekteb-i Bahriye” Deniz Lisesi ve Deniz Harp Mektebi olarak iki kısma ayrılmıştır. 2 Kasım 1930 tarihinde ise Denizci Kurmay Subay yetiştirmek amacıyla Deniz Harp Akademisi kurulmuştur⁴⁵⁶.

1929 yılında İtalyan tezgahlarına iki muhrip, iki denizaltı gemisi, üç hücumbotun ismarlanması ve bunun ardından iki yeni muhribin satın alınması yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin modern bir donanma kurmak yolunda attığı ikinci adımdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında donanmamızı teşkil yirmiye yakın geminin tonajları tutarı 45.265 ton civarındaydı. Fakat bu tonaja dahil gemilerin birçoğu yaşlı ve eski tip gemilerdi. T.C.Hükümetleri 1928-1939 yılları arasında Türk deniz kuvvetine muhtelif memleketlerden 6 denizaltı gemisi, 4 muhrip, 2 mayın tarama gemisi, 3 hücumbot olmak üzere bu süre içinde 9.775 ton tutarında 15 gemi ile, Yavuz gemisinin havuz onarımında kullanılmak üzere 25.000 ton tutarında bir yüzer havuz temin etmişlerdir. Bu süre içerisinde Yavuz gemisi de bir Fransız firması tarafından onarılmıştır⁴⁵⁷.

Deniz Kuvvetlerinde Kurmay görevi alacak yeni bir sınıfın temeli 1939 yılında atıldı. 2 Kasım 1930 Deniz Harp Akademisi açıldı. Üç yıl sonra yedi kişilik Kurmay Subay grubu Deniz Kuvvetlerinin çeşitli teşkilllerinde görev almışlardır. Ayrıca II.Dünya Savaşının başlamasına kadar bazı Alman emekli deniz subayları, Deniz Harp Akademisinde öğretmen olarak görev almışlardır. 1932 yılında donanma, İtalya’dan satın alınmış olan iki modern muhribe daha kavuştu. Bu suretle sayısı dörde yükselen muhripler(Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe, Zafer) 4 denizaltı(I. İnönü, II. İnönü, Sakarya, Dumlupınar) ile birlikte donanma daha da güçlenmiştir. 8 Mayıs 1933 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Gölcük’te bir harp tersanesi ve limanı yapılmasını onayladı. Haziran’da Deniz Harp Akademisi ilk mezunlarını vermişti.

29 Mayıs 1934 yılında Gölcük akaryakıt gemisi, Gölcük tersanesinde kızağa konarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinde gemi yapma yolunda ilk adım atılmıştır. Ayrıca Almanya’dan satın alınan Ülkü taşıt gemisi⁴⁵⁸, kömür gemisi olarak kullanılmaya başlandı. Bu yıllarda ihtiyat filosu ve yardımcı gemiler henüz kömür yakmaktaydılar. Deniz Kuvvetlerinin ayakta durması her şeyden önce yeterli bir ikmal desteği ile mümkün olduğuna göre bir akaryakıt gemisi kızağa konması ve bir kömür gemisinin satın alınmasıyla bu alanda ilk adım atılmış oluyordu.

⁴⁵⁵ Atatürk’ün Doğumunun 100.yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982, s.179.

⁴⁵⁶ Mehmet Özel, a.g.e. , s.153.

⁴⁵⁷ Necmettin Olgaç, “Türk Deniz Tarihi Özeti” , Deniz yay. İstanbul, 1952, s.93.

⁴⁵⁸ Ülkü Kömür Gemisi : 1919 yapımı, 3669 ton ağırlığında, azami hızı 10 mil olan bir yük gemisiydi.

1934 yılında donanmanın kuruluşu, Harp filosu, ihtiyat filo, muhrip ve avcı botları filotillası, denizaltı ve mayın arama filotillalarından ibaretti. Bu kuruluşa 2 Ağustos'ta İspanya'dan satın alınan Alman yapısı Gür denizaltısı⁴⁵⁹ katıldı. Seyri Sefain idaresinden alınan Marmara yolcu gemisi de, denizaltı ana gemisi olarak kullanılmaya başlandı. İnşası ilerlemekte olan Gölcük tersanesinde Gölcük akaryakıt gemisi⁴⁶⁰ denize indirildi.

27 Temmuz 1936 yılında Almanya'dan satın alınan Erkin gemisi⁴⁶¹, denizaltı ana gemisi olarak donanmaya katıldı. Bu suretle denizaltıcılarımız hareket ve eğitim dışında nispeten normal bir yaşantıyı sağlayacak olan şartlara kavuştular.

1937'de Cumhuriyet donanmasının kuvvetlendirilmesi yolunda bir adım daha atılarak, Alman Krupp firmasına 4 denizaltı gemisi ısmarlandı. Bunlardan ikisi Taşkızak tezgahlarında diğer ikisi de Almanya'da Kiel-Germania tezgahlarında yapılacaktı. Almanya'dakiler 10 Şubat 1937'te Taşkızak'takiler ise 14 Ağustos ve 9 Eylül'de tezgaha konuldular.

1938 yılında, yapılmış olan Atak mayın gemisi Mart'ta, Almanya'da yapılan Saldıray ve Batıray denizaltıları⁴⁶² sırasıyla 23 Temmuz ve 28 Eylül'de denize indirildi. Batıray II.Dünya Harbinin çıkması nedeniyle yurda gelemedi. Alman deniz kuvvetlerine mal edilen bu gemi Almanya'nın teslim olduğu Mayıs 1945'te kendi kendini batıracaktır.

5 Haziran 1939'da Almanya da yapılan Saldıray denizaltı gemisi donanmaya katıldı. 19 Mayıs'ta Atılay denizaltısı⁴⁶³ ve 28 Ağustos'ta da Yıldırıy denizaltıları⁴⁶⁴ Taşkızak tersanesinden denize indirildi.

1942 yılında gemi yapımı alanında Gölcük ve Taşkızak tersaneleri küçük hücumbotlarının yapılmasına başlandı. Miyadını doldurmuş olan uçak motorları bunların makine aksamını teşkil etmekteydi. 1943 yılında İngiltere'den alınan 8 liman savunma botu ile 8 avcı botu Deniz Kuvvetlerimize katıldı. 1939-1946 yıllarında Donanmaya 6 denizaltı gemisi, 4 muhrip, 27 mayın arama gemisi, 2 mayın gemisi, 3 ağ gemisi, 8 araba vapuru, 5 küçük hücumbot, 8 avcı botu, 8 liman savunma botu, 8 mayın çıkarma botu, 7 yardımcı gemi katılmış oldu.

1948 yılında başlayan, Amerikan yardımları gelinceye kadar Türk Donanması yukarıda belirtildiği şekilde bir yapı arz etmekteydi⁴⁶⁵.

⁴⁵⁹ Gür Denizaltısı : 750/960 ton ağırlığında, 9/20 mil azami hızı, bir adet 10.2'lik top, bir adet 2 S/M'lik makineli top, altı adet 53.3'lük torpido kovanına sahipti.

⁴⁶⁰ Gölcük Akaryakıt Gemisi : 1255 ton ağırlığında, 12.5 mil azami hızındaydı.

⁴⁶¹ Erkin Gemisi : 1923 yapımı, 16.500 ton ağırlığında(safi ağırlığı 9.500 ton), azami hızı 12.5 mildir.

⁴⁶² Saldıray Denizaltısı: Donanmaya katılışı 5 Haziran 1939, 942.11 ton, 80m uzunluğunda, 2400 beygir gücünde,

Batıray Denizaltısı: 1938 yılında deniz indirildi. Alman Deniz kuvvetlerince el konuldu ve II. Dünya savaşından sonra 3 Mayıs 1945'te kendi kendini batırmıştır.

⁴⁶³ Atılay Denizaltısı: 1940 yılında donanmaya katıldı. 942.11 ton, 80m uzunluğunda, 2400 beygir gücündedir.

⁴⁶⁴ Yıldırıy Denizaltısı: 1946 yılında donanmaya katıldı. 942.11 ton, 80m uzunluğunda, 2400 beygir gücündedir.

⁴⁶⁵ Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Savunma Bakanlığı yay., Ankara ,1973, s. 99.

- **Hava Kuvvetleri** : Türk Havacıları İstiklal Harbinin buhranlı anlarını yaşarken ve bir ölüm kalım mücadelesini büyük yokluklar içerisinde sürdürürken, Avrupa’da havacılık mesleği gelişen tekniğin yenilikleriyle hızla ilerlemeye başlamıştı. Bu sıralarda Kurtuluş Savaşı sırasında Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması(20 Ekim 1921) sonucunda Adana’da Fransızlardan teslim alınarak Konya’ya getirilen 10 adet Breze tipinde iki kişilik keşif uçaklarından uçuşa hazırlanan 4 uçakla I. Tayyare bölümü teşkil edilerek 21 Mayıs 1922’de uçarak Akşehir’e gönderildi. Ayrıca İtalyanlardan satın alınan 20 Spat XIII av uçağının silahlarının monte edilmesine ve Almanlardan satın alınarak gemilerle Rusya’dan Samsun’a getirilmiş olan uçakların hazırlanmasına başlandı. Türk Havacılığının, yeniliklerden yararlanabilmesi için Macaristan’dan hava uzmanları getirildi. Fakat ne yazık ki büyük ümitlerle getirilen bu hava uzman pilotları uçuş okulumuzda mevcut ve hemen hepside harpten arta kalan eski emektar uçaklarla uçmak istememişlerdir. Bunun üzerine vakit kaybetmeden Avrupa’nın o zaman için hava teknolojisi yönünden en gelişmiş memleketi Fransa’dan bazı uzman hava personeli ile yeni Fransız okul uçakları getirildi. Türk havacılığına büyük hizmetleri geçen bu Fransız havacılarından Yüzbaşı Corsani, Yüzbaşı Cappait ve Üsteğmen Gonne hava okuluna yepyeni ufuklar açan bir yön verdiler.

Uçuş faaliyetlerinin daha iyi bir şekilde ve tecrübeli bir elden sevk ve idaresini sağlamak maksadıyla Batı cephesi Komutanlığı’nca Konya’dan Akşehir’e gelen I.Tayyare bölümü II. Tayyare bölümüne ilhak edilmiş ve buna cephe Tayyare bölümü adı verilmiştir. Ayrıca I.ve II. Ordulara ikişer uçaklık birer keşif müfrezesi ayrılmış ve isimlerine I.ve II.Keşif müfrezeleri denilmiştir. Müfrezelerde daima iki faal uçağın bulundurulması sorumluluğu Cephe Tayyare Bölük Komutanı’na verilmiş fakat bu faaliyet sağlanamamış ve ilerleyen safhada tüm uçaklar tek merkezde toplanmıştır⁴⁶⁶.

1923 yılında, Türk Hava Kuvvetlerini geliştirmek ve güçlendirmek için girişilen teşebbüslerin ilki, Avrupa ülkelerindeki gelişmeleri inceleyip bünyemize uygulanmasını sağlamak için dışarıya bir kurul göndermek oldu. Bu kurul, Hava Müfettişi Umumisi Albay Muzaffer(Ergüder) Başkanlığı’nda, Fransa da uçuculuk eğitim ve öğrenimini yapmış olan Binbaşı Fesa(Evren), Deniz pilotlarından Yüzbaşı Cemal, Makine Yüzbaşısı Murat ile sivil pilotlarımızdan Vecihi(Hürkuş) ve Halim(Cankö)’den teşekkül etmişti. Görevleri İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere’deki uçak sanayiini incelemek yeni tip uçaklarla uçmak ve bizim için uygun olan uçaklardan satın almaktı. Adı geçen Hava Kurulu, havacılığımızın geleceği ve gelişimi bakımından incelemelerini tamamlayarak 1924 yılı Mayıs ayının başında

⁴⁶⁶ A.g.e. , s.69.

yurda döndü. Bundan sonra, Cumhuriyet Türkiye'sinde Büyük Ata'nın isteklerine uygun yeni bir havacılığı yaratmak yolu tutuldu⁴⁶⁷.

Bir yandan Gaziemir'de yeniden açılan Hava Okulunda pilot yetiştirilirken, bir yandan da Fransa'ya uçuş öğrencileri gönderildi. 1924 yılında Fransa'dan 15 Gaudron 27 Okul uçağı getirildi.

Türk Hava Kuvvetlerinde bulunan, Brezuet XI, Spat XIII⁴⁶⁸, Dehavilland, Albatros⁴⁶⁹, Rohrbach uçaklarına, 1924'te alınan Junkers-A20, Gaudrean-59 uçakları da eklenerek bölükler çoğaltıldı. 1925 yılında İzmir'deki iki uçak bölüğü Eskişehir'e taşındı. Yeni alınan Junkers-A20 ve Bruzet XIX uçaklarıyla 6.bölük kurulmuştu. Gaudrean 27 ve Gaudrean 59 uçaklarıyla da 7.bölük kurulunca bu bölüklerle "Eskişehir Tayyare İstasyonu" oluşturuldu. Ayrıca Eskişehir'de Hava Okulu kuruldu.

İzmir Halkapınar'daki tamirhane 1922'de çalışmaya başlamıştı. Sonra deniz havacılığına son verilip Güzelyalı'daki deniz uçaklarının hangarları boşalınca oraya taşınmıştı⁴⁷⁰.

II nci Dünya Savaşı sırasında Afyon'a taşınan kuruluş, savaştan sonra kaldırıldı. Halkapınar ve Afyon depolarından bazı gereçler Eskişehir'e aktararak burada 1925'te Kuvayi Havaiye Müfettişliği kaldırılınca kuruluş 1.Tayyare Taburu emrine girdi. 1930'da genişletilerek Eskişehir Tayyare Tamir Fabrikası adıyla Hava Müsteşarlığı emrine girdi. 1942 yılında da Eskişehir Hava İkmal Merkezi Genel Müdürlüğü adını aldı. Taburlar 1932 yılında alaya dönüştürüldü. (Diyarbakır'daki 2 nci Alay 1933'te kuruldu.) İzmir – Güzelyalı'da bir Deniz Tayyare Taburu ve Yeşilköy'de bir Tayyare irtibat bölüğü vardı.

Gittikçe gelişen Yeşilköy'deki makinist okulu, artık havacılığımızın merkezi durumuna gelen Eskişehir'e taşındı.(1934) Hava birlikleri 1934 yılından başlayarak müşterek manevralara katılmaya başlamıştır. 1934 yılı sonbaharında Çanakkale yöresinde Kara ve

⁴⁶⁷ A.g.e. , s.68-71.

⁴⁶⁸ **Spat XIII**: 200'lük Hispano motorlu, saatte 200km hızı 170km'ye inmiştir. 2.5 saat havada kalır. Önde sabit iki makineli tüfek yeri varsa da tüfeksiz tayyareler teslim edilmiştir. Ahşap ve bezden, Fransız yapısı olup İtalyanlardan satın alınmıştır.

⁴⁶⁹ **Albatros C III** : 160'lık Mercedes motorlu, saatte 145 km hızı vardır. Havada 4 saat kalır. Önde motora bağlı ve arkada Rasit(Gözcü) yerinde müteharrik(hareketli) birer makineli tüfeği vardır. Tayyare Alman yapısı olup ahşap ve bezden ibarettir. İki kişilik ve çift satırlı olan tayyareden yalnız doğu cephesinde bir faal tayyare mevcut olup Ermeni hareketi esnasında keşif ve bombardıman vazifesinde kullanılmıştır. Malzemesizlikten bakımı yapılamamış ve faaliyeti kısa sürmüştür.

Albatros C. XV : 200'lük Benz motoru ve saatte 160 km hızı vardır. Havada 4 saat kalır, önde ve arkada birer makineli tüfek, Alman yapısı, çift satırlı, ahşap ve bezden, iki kişilik keşif tayyaresidir. 1922 Ağustos ayı ortasında Samsun'dan uçarak iki adedi cephe bölüğüne gelmiş ve yalnız İzmir'e kadar harekate katılmıştır.

Albatros DIII : 160'lık Mercedes motorlu, saatte 165km hız yapması lazımken ancak 120km yapabilmektedir. 2.5 saat havada kalır, 120lt benzin alır, kamilen ahşap ve kok gövdelidir. Çift satırlı, tek kişilik Alman yapısıdır. Önde sabit iki makineli tüfeği vardır.

⁴⁷⁰ **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, , Harita Genel Müdürlüğü yay., Ankara , 1982 ,s.247.

Deniz Kuvvetlerince yapılan manevraya Hava Kuvvetleri de geniş çapta katıldı. 1936'da Karacı Kurmay Subaylar Hava Kuvvetlerinden ayrıldı. Onların yerini yine Kara Harp Akademisinde okumuş Havacı kurmaylar aldı.

1937 yılında Hava Harp Akademisi açıldı. 1 nci Tayyare Taburu Kütahya'ya taşındı ve alınan yeni uçaklarla 4 ncü alay kuruldu. Trakya'da yapılan manevralara ilk kadın pilotumuzun da yer aldığı uçak filoları da katıldı. 1937 yılında Trakya'da, 1938 yılında Ege'de yapılan manevralarda hava filoları üstün başarı göstererek, güçlü bir hava kuvvetlerinin oluştuğunu ortaya koymuştu.

22 Mayıs 1939 tarihli Genelkurmay emriyle bağımsız bulunan tabur ve alaylar birleştirilerek tugay kuruluşuna geçildi.

II dünya savaşının başlamasıyla dışardan uçak ve malzeme alımının zorlaşmasından dolayı eldeki uçakların çalışır halde bulundurulması ve toprak alanların beton pistlere çevrilmesi en önemli sorundu. 1939'dan itibaren Eskişehir'den başlanarak pistlerin betonlaşmasına çalışıldı.

Hava Harp Akademisi 1939 yılında dört kişilik ilk mezunlarını verdi. Havacılıktaki teknik gelişmeleri izleyebilmek ve yurdumuzda bir hava sanayi kurulmasından gerekli teknik personel eksikliğini karşılayabilmek için Avrupa ve Amerika'ya mühendislik eğitime öğrenci gönderilirken İngiltere ve Fransa'dan havacılık uzmanları getirildi. 1940 yılında Hava kuvvetlerinde kullanılan savaş uçakları şunlardı. Blenheim I, Fairy Battle, Vultee V.2, Heinkel III, Martin 139W, Spitfire, Hurricane, Maurane Saulnier 406,PZL, Curtisa-Hawk, W Lysander, Super main Southamton, Supermain Walrus. Savaş ve eğitim uçaklarıda; Auro Ansen, Dragon Fly, Falcon, Foche_Wulf, Fledling,Bruzet XIX, Gotha 145, Smolik Koolmoven, Monsopar, Henriot 182, Fleet.

1, 2, 3, 4, 5 nci Alaylar, Müstakil Deniz Taburu, Harp Akademisi Keşif taburu, Eskişehir Hava Okulu, Merzifon Hava Okulu ile Eskişehir ve Kayseri ikmal merkezlerinden oluşan hava birlik ve kurumlarında bu uçakların toplamı 487 olarak görülmektedir.(1940) Hava Kuvvetleri 30.08.1940'da 4 general, 3 albay, 11 yarbay, 27 binbaşı, 70 yüzbaşı, 85 üsteğmen, 30 teğmen olmak üzere 230 uçucu subay, 48 makine subayı ve 20 rasit subay olmak üzere 248 subay, 143 uçucu erbaş, 39 bombardımancı erbaş ve 239 sivil ve erbaş makiniste, yani toplam 719 personele sahipti. Bu yıl Hava Kuvvetleri bütçesi 27.277.621 TL.dir.1941 yılından itibaren pilot eğitimi için İngiltere ve Kanada'ya havacı subaylar gönderilmeye başlandı.

1941 ve 1942 Harp okulu mezunları İngiltere'ye uçuş eğitime gitti. 1943'lülerle, hava sınıfı dışındaki sınıflardan da seçilerek toplamı 200'e çıkarılan pilot adaylarından sicil numaraları çift olanlar Amerika'ya tek olanlar İngiltere'ye gönderildi. Pilot adayları gittikleri yerde başarılı olamazsa dönüşlerinde kara birliklerine verilerek karacı subay olmaktaydılar.

16 Ağustos 1943 tarihli Genelkurmay emriyle mevcut iki hava tugayı tümen haline getirildi. Eskişehir’de kurulan 1 nci tümendenden sonra İzmir’de de 2 nci Tümen (sonra Balıkesir’e taşındı.) kuruldu. Bu büyümeye karşın Hava tümenleri hala Genelkurmay ve Milli Savunma Bakanlığınca ayrı ayrı yönlerden yönetiliyordu. 31 Ocak 1944’te Genel Kurmay Başkanlığınca Hava Kuvvetleri Komutanlığı kuruldu. 4 Şubat 1944 günü kolordu yetkisiyle göreve başlayan Hava Kuvvetleri Komutanlığı, henüz muharip birlikler dışındaki lojistik, destek birlikleriyle, eğitim ve sağlık kurumlarına komuta edemiyordu. Bunlar gene Genelkurmay ve Milli Savunma Bakanlığı emrinde bırakılmıştı. 1946 yılından sonra yetişmiş uçuş öğretmenlerinin ve eğitim araçlarının yeterli hale gelmiş olmasından uçucular yurt içinde yetiştirilmeye başlanmıştır⁴⁷¹.

Fransa’ya eğitime gönderilen havacı subayların brövelerini alarak yurda dönmeleri üzerine yeni bir grup subay Fransa’ya gönderildi. Fransa’dan öğretmenlerde getirildi. Eskişehir’de Hava Okulu Ekim 1925’te ilk mezunlarını verdi.

Havacılığımızın makinist gereksinimini karşılamak üzere 23 Nisan 1926’da Tayyare Cemiyetinin yardımıyla Yeşilköy’de Hava Makinist Okulu kuruldu. Yine cemiyet bu yıl uçak mühendisi yetiştirmek üzere Fransa’ya öğrenciler gönderdi.

Yukarıdaki gelişmelere paralel olarak Türk Havacılık Sanayii faaliyetleri, 1925 yılında Türk Hükümeti ile Junkers şirketi arasında yapılan bir anlaşma neticesinde Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TAMTAŞ)’ın kuruluşuyla başlamıştır. 1925 yılında İzmir Halkapınar Uçak Tamirhanesinde getirilen birimlerle kurulan Eskişehir Hava Tamirhanesi TAMTAŞ’ın bir birimi olarak uçak geliştirmek amacıyla bazı denemeler yapmış ancak başarılı olamamıştır. TAMTAŞ’ın Kayseri’de kurduğu tesisler ise 1928 yılında üretime başlamış ve 1939 yılına kadar Alman, Amerikan, Polonya ve İngiliz menşeele çeşitli tiplerde toplam 112 uçak üretilmiştir. O günkü makine ve teçhizatıyla birinci sınıf bir uçak fabrikası olan TAMTAŞ Kayseri tesisleri 1939 yılında lisans anlaşmazlığı sebebi ile ortaklığın fes edilmesini müteakip Hava Kuvvetleri Komutanlığı’na ait uçakların bakımına yönelik olarak üretimi durdurmuştur. 1926-1930 yılları arasında Hava Kuvvetlerimiz Dewatine 21 C-1, Nieuport, Spad 61, Savoia S/16, Breguet XIX, Potes 25-A/2 av uçakları ve Bruguet 19-B/2, Simolik S/16 tipi keşif bombardıman uçaklarıyla takviye edildi. Satın alınan bu yeni tip uçaklarla Hava Kuvvetlerinde eğitim heyecanlı ve hızlı bir tempo içerisinde geliyordu. İlk olarak 1926 yılından itibaren Pilot Yüzbaşı Muzaffer(Göksenin) tarafından Goudron 27 tipi bir uçağı akümülatörlerle beslenen bir projektör takılmak suretiyle gece uçuşlarına başlanıldı. Daha sonra ışıklı işaretler ve pist aydınlatılması yapılarak gece eğitim uçuşları arttırıldı. 1927 yılında bütün havacılık kursları Eskişehir’de toplanıp birleştirildi. 1928’de Astsubay pilot

⁴⁷¹ A.g.e. , s.262.

olmak üzere uçucu Astsubay sınıfı kuruldu. Pilot yetiştirmek için kurslar halinde sürdürülen uçuculuk öğretim ve eğitim faaliyeti, 1929 yılında kurs mahiyetinden çıkarılarak iki sınıflı bir uçuş okulu haline getirildi. Eskişehir'deki bu okulun birinci sınıfında nazari dersler ve gözlem uçuşları, ikinci sınıfında ise tatbiki pilotaj eğitimi yapılmaya başlandı. Diğer taraftan Fransa ve İngiltere'ye havacılık, eğitim, öğrenim ve ihtisası için elemanlar gönderilmesine devam edilmekteydi. 1930 yılından itibaren aynı amaçla İtalya ve Amerika Birleşik Devletlerine de uçucu subaylar gönderilmesine başlandı.

Bu dönemde yapılan değişikliklere, satın alınan yeni uçaklara ve geliştirilen teşkilat ve eğitime ilave olarak, yüksek sevk ve idare elemanı yetiştirmek amacıyla İngiltere'den hava uzmanları getirtildi. Hava teknolojisi ilerledikçe bu teknik gelişmeyi takip ve Milli Hava sanayiini daha da yükseltmek için mevcutları pek sınırlı olan uçak ve makine mühendislerini çoğaltmak üzere Almanya, Fransa ve Amerika'ya yeniden öğrenci ve subaylar gönderildi. Bu teknik gelişmelere paralel olarak hemen her yıl zamanın en modern uçakları satın alındı. Böylelikle Türk semalarının koruyucusu Hava Kuvvetlerimizin vurucu gücü artırıldı. Nitekim, 1930-1939 devresinde Türk Hava Kuvvetlerinde Curtis Hawk, P.Z.L., Heinkel-III, Martin-139, Wultee, Walrus Amphibian, Supermarine(Southampton), Falcon, Fleshing, Fleet, Dragon Rapid, Monospar, Gotha-149 ve Magister uçakları gibi günün en modern uçakları kullanılmaya başlandı. Bu gelişme programı en dikkate değer yönü, ancak büyük hava kuvvetlerine sahip ileri görüşlü devletlerin bile sonradan uygulamaya başladığı havacılık mesleğinin bundan böyle destek havacılıktan ziyade bağımsız taktik ve stratejik bir hava kuvveti meydana getirilmesi düşüncesi idi.

Bu devrede sivil havacılığı da organize eden ve Milli Hava Endüstrisinin başlangıç ünitelerini bir bir kuran Türk Hava Kuvvetleri özellikle 1936-1937 yılları arasında Balkanların havacılıkta en güçlü kuvveti haline gelmişti.

Türk Hava Kuvvetlerinin II.Dünya Harbi başlarında vurucu silah gücü çeşitli tip ve cinsten 298 harp ve 189 eğitim uçağından, yani toplam olarak 487 uçaktan ibaretti.

Türk Hava Kurumu'nun 1941 yılında Ankara'da kurduğu uçak fabrikası havacılık sanayiindeki ilk büyük girişim olarak kabul edilebilir. Bu fabrikada çeşitli tipte uçak ve planörler üretilmiştir. İlk uçak motoru fabrikası 1945 yılında Ankara'da kurulmuş ve 1948 yılında üretime geçmiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'den satın alınan uçakların bakım ve onarımları için 1942 – 1943 yıllarında Malatya'da uçak onarım atölyeleri kurulmuştur.

II.Dünya harbinin son safhasında İngiltere'den satın alınan Mosquito MK-VI uçakları ve daha sonra Amerika'dan alınan C-47 nakliye uçaklarıyla Hava Kuvvetlerinin muharebe gücü bir hayli artmış bulunuyordu. C-47 uçaklarının gelmesiyle Hava Kuvvetleri irtibat ve nakliye grubu, Etimesgut'ta XI. Nakliye Alayını teşkil etti.

Devlet bünyesinde ve askeri organizasyon içerisinde yürütülen bu faaliyetlerin yanı sıra bu dönemde çok küçük ve geçici de olsa özel teşebbüsün iştiraki gözlenmektedir. Bu konuda 1930'lu yıllarda İstanbul Haliç'te kurulan Nuri Killigil tesislerinde tabanca, 81mm'lik havan ve mühimmatı, çeşitli tahrip kalıpları, patlayıcı ve yanıcı maddeler ile piroteknik maddelerin üretimleri gerçekleştirilmiş ancak II.Dünya Savaşından sonra dış askeri yardımlarında etkisiyle bir süre yurt içinden tedarikin azalması sonucu bu fabrikalar üretimlerini sürdüremeyerek dağılmışlardır. Ayrıca 1936 yılında Nuri Demirağ İstanbul Beşiktaş'ta kurduğu uçak fabrikası da bu dönemdeki ikinci özel teşebbüs örneğidir. Bu fabrikada çok sayıda planörle birlikte 24 adet NU-37 kodlu uçak lisans altında üretilmiştir. Ancak o dönemlerde yurt içi talebin yeterli düzeyde bulunmayışı ve fabrikanın henüz uluslararası pazarlarda bir isim yapmamış olması sebebiyle ihracat imkanlarının kısıtlı oluşu fabrikanın bir süre sonra finansman sıkıntısı içerisinde girmesine ve 1943 yılında kapatılmasına neden olmuştur⁴⁷².

2- Amerikan Yardımı Sonrası Türk Silahlı Kuvvetlerinin Durumu

a- Teşkilat Ve İdari Yönden

- **Genelkurmay Başkanlığı (1935-1961 Dönemi)** : 1935 yılında Türk ordusundaki rütbe isimlerinin yeni Türkçe karşılıklarının kullanılmasına başlanmasıyla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin adı Genelkurmay Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Daha sonra yapılan değişikliklerle Genelkurmayda şube sayısı 12'ye indirilmiştir.

İkinci Dünya Harbi başladığı zaman (Eylül 1939) Genelkurmay teşkilatı şöyle idi;Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, Deniz Müşavirliği, Hava Müşavirliği, Adli Müşavirlik, Harekat Yar. Başkanı, I. Şube: Müstahkem Mevkiler, II.Şube:Teşkilat ve Seferberlik, III.Şube:Harekat, IV.Şube:Milli Seferberlik, V.Şube:Demiryolu ve Deniz Nakliyatı,VI.Şube:Deniz Harekatı, VII.Şube:Eğitim, VIII.Şube:Okullar ve Kurslar, IX.Şube:Deniz Şube, X.Şube:Yayın ve Kitaplık (Genelkurmay Basımevi, Askeri Basımevi), XI.Şube:İstihbarat, XII.Şube: Personel İşleri, Harp tarihi Encümeni, Coğrafya Encümeni, Daire Müdürlüğü II.Dünya Savaşı esnasında Genelkurmay teşkilatında yapılan değişikliklerle, 1942 yılında Hava Müşavirliği, Hava Harekat Yarbaskanlığına çevrilmiştir. 31 Ocak 1944 tarihinde kolordu seviyesinde Hava Kuvvetleri Komutanlığı kurulmuştur. Bu komutanlığın eğitim müesseseleri Genelkurmay Başkanlığı'nın uhdesinde kalırken, ikmal ve bakım tesisleri ile sağlık tesisleri ise Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Genelkurmay bünyesi içindeki Hava Harekat Yarbaskanlığı 1944 yılında Hava Kurmay Başkanlığı adını almıştır. Genel Kurmay ikinci başkanına bağlı olan

⁴⁷² Sıtkı Sunday , a.g.m. , s.88-89.

coğrafya encümeni ise Harp tarihi Başkanlığı'nın emrine verilerek birleştirilmiştir. Deniz Müşavirliği de 1945 yılında Deniz Kurmay Başkanlığı adını almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda "Topyekün Harp" kavramının ortaya çıkmasıyla, Genelkurmay Başkanlığı'nın memleketin topyekün harbe hazırlanması bakımından bütün devlet teşkilatının faaliyeti ile ilgili teknik bir ihtisas kurulu ve makamı olması göz önünde tutulmuş ve bu makam 13 Haziran 1944 tarihinde Büyük Millet Meclisine karşı sorumlu olan Başvekalet (Başkanlığa) bağlanmıştır. Beş yıl sonra 30 Mayıs 1949 tarihinde ise Genelkurmay başkanlığı doğrudan Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Genelkurmay bünyesinde daha önce bulunan Deniz ve Hava Kurmay Başkanlıkları kaldırılmış, bunların görevleri Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıklarına verilmiştir⁴⁷³.

- Türk Kara Kuvvetleri (1945-1952 Dönemi) : II.Dünya Harbi bitince bir taraftan seferi durumdaki orduyu barış konumuna geçirmek üzere bazı kolordu ve tümenler lağvedilirken, öbür taraftan barış teşkilatında kalacak birlikler kuruluş ve kadro bakımından tensik olundu. Kolordu sayısı 14'ten 8'e düşürüldü.(2,3,5,6,7,8,9,15nci Kolordular).

Savaş sonrası Amerikan yardımı ile Kara Kuvvetlerinde büyük gelişmeler oldu. Piyade birliklerine motorlu araçlar, ordu donatım malzemeleri, hafif ve ağır silahlar verildi. Bölükten itibaren her birlik yakın atış desteğine sahip bulundu. Piyade bölükleri bünyesinde silah takımları kuruldu ve bu takımlara 60mm'lik, taburların ağır bölüklerine 81mm'lik havanlar dahil edildi. Takım, bölük, tabur ve alaylar telli ve telsiz muhabere cihazlarıyla donatılarak emniyetli bir haberleşme sistemi kuruldu.

Kara Kuvvetleri topçu sınıfı Amerikan askeri yardımıyla standart cins ve çapta top ve obüslerle donatıldı. Yeni motorlu topçu birlikleri kuruldu. Kadrosunda çeşitli top bulunan topçu teşkilatı, kısmen standart cins ve çapta obüslerle donatıldı. Eskiden çok basit olan topçu ateş idare ve komuta muhabere sistemi, ilkel durumdan kurtarılarak güvenli bir şekle sokuldu. Topçu tabur ateş idaresi, 1nci hat piyade birliklerinde bulunan topçu ileri gözetleyicileri tabur ateş idare merkezinin kıymetlendirmesine göre yöneltilecek şekilde değiştirildi.

Topçu teşkilatına ölçme ve meteoroloji malzemeleri girerek kullanılmaya ve orduda ilk meteoroloji raporu hazırlanmaya başlandı. Bu devrede topçu teşkilatında hava gözetlemesiyle başlayan kara havacılığı 1948 yılında topçu havacılığı adı altında Kara Kuvvetleri bünyesine girdi ve giderek köklü bir sınıf haline geldi. Zırhlı birliklere gelince 1939 yılında T26 tankları ile donatılmış olan tank taburu tank alayı haline getirilmeye karar verilerek Fransa'dan 100 adet Renault ve İngiltere'den 16 adet Vickers tankı alındı. 1940 yılı başında zırhlı tugay tank taburu yeni tanklarla tank alayı haline getirildi ve bu alaya zırhlı alay denildi. Bu alayda birbirinden farklı özellikleri olan İngiliz, Fransız ve Rus tankları olmak üzere üç tip tank

⁴⁷³ Cemalettin Taşkiran ve diğerleri , a.g.e. , s.41-46.

vardı. 1943 yılında alınan zırhlı araçlarla zırhlı birlikler biraz daha güçlendirildi ve bu durum 1947 yılına kadar değişmedi. 1947 yılından itibaren Amerikan yardımı kapsamında M-24 ve M-36 orta tankları Türk ordusuna girdi ve zırhlı birliklerin kuruluş, kadro, sevk, idare ve eğitimleri Amerikan sistemine göre planlanarak uygulandı. II.Dünya harbinin sonunda nükleer silahlarında kullanılması dağılma ve yayılmayı zorunlu kıldı. Bu husus doğal olarak muhabere taktiğini de etkiledi ve bölge muhabere sistemini zorunlu kıldı. Bu nedenle muhabere birlikleri yeniden teşkilatlandırıldı.

Amerikan askeri yardımının başlamasıyla, 3 Ocak 1949 tarihinde ABD ordusundaki teşkilata uygun olarak ordu donatım sınıfı kuruldu. 2 Nisan 1949 tarihinde Ankara’da Dışkapı mevkiinde ordu donatım okulu açılarak öğretime başladı. Bu yeni gelişmeler olurken büyük karargahlarda da değişiklikler oldu. 1 Temmuz 1949 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı kuruldu. Bu tarihe kadar ordu komutanlıkları ile teşkiller, hareket ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığına, personel ve lojistik destek bakımından Milli Savunma Bakanlığına bağlı bulunuyorlardı. Kara Kuvvetleri Komutanlığı 1950 yılından itibaren bütün sınıf okulları ve eğitim merkezlerini bünyesine aldı. Aynı yıl görevleri daha ziyade lojistik destek hizmetlerini kapsamakta olan yurt içi bölge komutanlıkları da kuruldu. 1951 yılında 6ncı Kolordu lağvedildi. Aynı yıl içerisinde 7nci piyade Tugayı(2nci Kolordu), 19ncu Piyade Tugayı(15nci Kolordu), 57nci Piyade Tugayı(5nci Kolordu), 15nci ve 20nci Piyade Tugayı(8nci Kolordu), 16ncı Piyade Tugayı(7nci Kolordu) ile 5,6,7,8nci yurt içi bölge komutanlıkları teşkil edildi. İzmir Müstahkem Mevkii komutanlığı lağvedildi.

Türkiye’nin 16 Şubat 1952 yılında NATO’ya üye olmasından sonra, Kara Kuvvetlerinin teşkilat ve kadrolarında yeni düzenlemeler yapılarak bütün sınıflar hemen hemen NATO standartlarına göre modern silah ve teçhizatla donatıldı. Piyade birliklerinin kadrolarına konan motorlu araçlarla 1/3’ü motorize hale getirildi. Bir piyade tümeni gerektiği takdirde bir motorlu piyade alayı muharebe grubu, teşkil edebilecek şekilde hareket kabiliyetine sahip kılındı. Piyade birliklerinin kadrosuna daha fazla makineli tüfek, roketatar, 60 ve 81mm’lik havan ve 105mm’lik tanksavar silahları verilerek ateş gücü artırıldı.

II. Dünya harbinde hava taarruzlarının yıkıcı ve yıldırıcı gücü bütün Türkiye’nin üzerinde hassasiyetle duracağı bir konu haline gelmişti. Bu ihtiyaçla yurt içi uçaksavar topçu tümen komutanlığı teşkil edildi. Karargahı Ankara’da olan bu tümenin Eskişehir, Ankara ve Malatya’da olmak üzere üç uçaksavar topçu tugayı vardı. Teşkil edilen yurt içi uçaksavar birlikleri hareket kontrolü bakımından hava savunma komutanlığı emrindeydiler. Bundan başka güdümlü füze sistemi olan Nike hava savunma topçu birlikleri kuruldu.

1952 yılından sonra en çok gelişen sınıflardan biri zırhlı birlikler oldu. Zırhlı birlikler hava saldırıları için kıymetli ve önemli hedef olduklarından doğal olarak hava taarruzlarına karşı korunmaları gerekliydi. İşte bu hususun sağlanması için kuruluşu çift namlulu 40mm’lik

kundağı motorlu M-19 uçaksavar silahları ilave edildi. Zırhlı birliklerin silah gücü bu şekilde günden güne artarken muharebe kabiliyeti de eğitim ve tatbikatlarla üstün bir seviyeye yükseldi⁴⁷⁴.

- **Türk Deniz Kuvvetleri** : 1949 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin komuta teşkilatı modern usullere göre yeniden düzenlendi. Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlıkları kuruldu⁴⁷⁵. 15 Ağustos 1949 tarihinde yüksek askeri şurada alınan bir kararla yeni teşkilatın esasları kuruldu. Bu teşkilata göre kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı emrinde daha özerk bir durum aldılar. Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanlığı diye üç komutanlık ihdas edildi. Yapılan kadroya göre bu makamlarda kuvvetlerin en kıdemli ve tecrübelisi bulunacaktı. Genelkurmay Başkanlığının 12 şubesi de lağvedilerek bunların yerine personel, hareket ve lojistik başkanlıkları ihdas edildi. Bu daire başkanlıklarının emrinde üç kuvvet arasındaki işbirliğini sağlamak üzere bir miktar deniz subayı kadrosu açıldı. Kuvvet komutanları eğitim, hareket ve ikmal hususlarında tam yetkiliydiler. Deniz Kuvvetleri karargahı Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı tarafından idare ediliyordu. Bu başkanın emrinde hareket, lojistik, personel, teknik ve sağlık daireleri bulunuyordu. Oramiral Mehmet Ali Ülgen ilk Deniz Kuvvetleri komutanı oldu⁴⁷⁶.

1949 yılındaki önemli bir kuruluş değişikliği de daha önce Harita Genel Müdürlüğüne bağlı bir şube olan Seyir Hidrografi şubesinin Seyir Hidrografi dairesi adıyla yeniden teşkilatlanarak Deniz Kuvvetlerine bağlanması olmuştur. 1950 yılında ise Gölcük Tersanesi bünyesinde İkmal Merkezi Müdürlüğü kurulmuştur. 1951 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığının karargah kuruluşuna Ordonat Daire Başkanlığı eklenmiştir. 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya katılmasından sonra Türk Deniz Kuvvetleri diğer NATO ülkeleri ile birlikte deniz tatbikat ve eğitimlerine katılmaya başlamıştır. 28 Aralık 1952 tarihinde İstanbul Deniz Komutanlığı lağvedilerek yerine Marmara ve Boğazlar Komutanlığı kurulmuştur. 1953 yılında Karadeniz ve Akdeniz'deki üs adları; Karadeniz Üs Komutanlığı, Ege Denizi ve Üs Komutanlığı, Akdeniz Üs Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. Ege Denizi Üs Komutanlığı İzmir limanında, Akdeniz Üs Komutanlığı da İskenderun'da bulunacaktı⁴⁷⁷.

- **Türk Hava Kuvvetleri** : 1947 yılında Hava Kuvvetleri Komutanlığı ordu seviyesine çıkarılmış ve 1948 yılında lojistik destek kuruluşları 1950 yılında da Hava Harp Akademisi dışında kalan bütün hava birlik ve kurumları Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlanmıştır. 1951 yılında uçuş bölükleri- (kol, taburlar-filo), 2-3 filo ile uçuş grubu, 1-2 uçuş grubu ile üs

⁴⁷⁴ A.g.e. , s. 60-62. , bkz , Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara ,1982, Mehmet Özel, a.g.e. , Balıkesir Postası, 15 Ağustos 1947, Sayı 1432, 5 Eylül 1947, Sayı 1445, 3 Mart 1948, Sayı 1585.

⁴⁷⁵ Cemallettin Taşkiran ve diğerleri , a.g.e. ,s.129.

⁴⁷⁶ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara , 1982, s.195.

⁴⁷⁷ Mehmet Özel, a.g.e. , s.155.

oluşturulmuştur. Hava tümenleri de hava kuvveti adını almıştır. Eskişehir’de 1nci Hava Kuvveti; 1nci Hava Üs Eskişehir, 11nci Uçuş Grubu(111,112, 113ncü Filo), 5nci Hava Üs Bursa(1952’de lağvedildi), 55nci Uçuş Grubu(151,152nci Filo) Balıkesir’de 2nci Hava Kuvveti(1950’de İzmir’den intikal), 6ncı Hava Üs Bandırma, 66ncı Uçuş Grubu(161,162,163ncü Filo), 9ncu Hava Üs Balıkesir, 99ncu Uçuş Grubu(191,192,193ncü Filo), Diyarbakır’da 3ncü Hava Kuvveti(1951’de Erzincan’dan intikal), 2nci Hava Üs Malatya(1952’de lağvedildi), 22nci Uçuş Grubu(121nci Filo), 4ncü Hava Üs Merzifon, 44ncü Uçuş Grubu(141,142nci Filo), 8nci Hava Üs Diyarbakır(1951’de Erzincan’dan intikal), 88nci Uçuş Grubu(181,182,183ncü Filo), Hava Okul ve Kursları, İzmir’de Hava Teknik Okul Komutanlığı, Eskişehir’de Hava Uçuş Okulları Komutanlığı, Kütahya’da Hava Erat Hazırlama Komutanlığından oluşmaktaydı.

1950 tarihinde Etimesgut’ta teşkil edilen 12nci Nakliye Alayı 1951 tarihinde 12nci Hava Ulaştırma Üssü adını aldı. 1950 yılında Gaziemir/İzmir’de konuşlu bulunan teknik branşlardaki okullar(Hava Makine Okulu, Hava Muhabere ve Radyo Okulu, Foto Okulu, Esleha Okulu, Hava İdare Okulu, Hava Haber Okulu, Hava İkmal Okul Komutanlığı)Hava Teknik Okullar Komutanlığı çatısı altında toplanmış 1951 yılında Eskişehir’de Hava Harp Okulu açılmıştır⁴⁷⁸.

b- Eğitim Yönünden

- **Harp Akademileri** : 1948 yılından itibaren, Amerikan eğitim usulü kabul edilmiş ve öğretim metotlarında büyük değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Harbinden elde edilen denemelere göre, ihtisaslaşmaya geniş ölçüde yer verilmiş, Kuvvet Harp Akademileri birinci sınıfında bulunanlardan başlanarak Harekat Kurmay ve İkmal Kurmay yetiştirilmeye başlanmışsa da iki yıllık denemeden sonra bu çeşit öğretimden vazgeçilmiştir.

1948-1949 Öğretim yılında Yüksek Levazım Okulu son mezunlarını vererek öğretimine son vermiştir. Mart 1949’dan itibaren Akademilere; “Harp Akademileri Komutanlığı” adı verilmiştir. 1949-1950 öğretim yılından itibaren 3 yıl olan Akademi öğrenimi 2 yıla indirilmiştir.

1 Eylül 1952’de bugünkü “Milli Güvenlik Akademisi” “Milli Savunma Akademisi” adı ile kurularak, 2 Aralık 1952’de öğretime başlanmıştır. (7 Ağustos 1964’de “Milli Güvenlik Akademisi” adını almıştır.) 19 Ekim 1954’de bugünkü Silahlı Kuvvetler Akademisi “Müşterek Harp Akademisi” adı altında öğretime açılmıştır. 1956’da adı “Yüksek Komuta Akademisi” olarak değiştirilmiş ve 7 Ağustos 1964 tarihine kadar bu isim altında faaliyetine devam etmiştir. Bu tarihten sonra “Silahlı Kuvvetler Akademisi” adını almıştır. 6 Ekim 1958

⁴⁷⁸ Cemallettin Taşkiran ve Diğerleri , a.g.e. ,s.208-209.

tarihinde, henüz Kıt'a hizmetine çıkmamış subaylar için "Özel Komuta Kursu" açılmış ve dört ay süreli olarak 4 kez tekrarlanmıştır. 1954'ten beri Hava Kuvvetleri bünyesinde Ankara'da bulunan "Kara-Deniz-Hava İşbirliği" kursu, 1958-1959 öğretim yılından itibaren İstanbul'a taşınarak Hava Harp Akademisi Komutanlığı emrinde faaliyetine devam etmiştir⁴⁷⁹.

- **Kara ve Deniz Harp Okulları** : Kara,Deniz ve Hava Harp Okullarının eğitim-öğretim süresi, 30 Ağustos 1972 gün ve 1462 sayılı Harp Okulları Kanununa dayalı olarak 1974-1975 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmak ve lisans seviyesinde öğretim yapmak üzere 4 yıla çıkarılmıştır.

31 Temmuz 1985 tarihinde Deniz Harp Okulu binası Heybeliada'dan Tuzla'da ki modern binasına nakledilmiştir.

1992-1993 eğitim-öğretim yılında Deniz Harp Okulu'na bayan öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır.

1974-1975 öğretim ve eğitim yılından itibaren, "Bilim Dalı Programı" ile, öğrenim süresi 4 yıla çıkarılan Deniz Harp Okulu, 1991 yılında mühendislik programlarını uygulamaya başlamıştır⁴⁸⁰.

- **Hava Harp Okulu** : 1953 Mayıs'ında Hava Harp Okulunun bünyesi içerisinde "Yedek Subay Talimgah Komutanlığı" kurulmuştur. Hava Kuvvetleri'nin subay ihtiyacını kısa yoldan temin edebilmek amacı ile meydana getirilen okulun, ortaklaşa adı "Hava Harp Okulu ve Yedek Subay Talimgah Komutanlığı" şeklini almıştır. 1954 yılında ise "Yedek Subay Talimgah komutanlığı" kapatılmıştır.

30 Ağustos 1953 tarihinde ilk subay mezunlarını veren Hava Harp Okulu, Eskişehir'deki garnizonun yetersizliği nedeniyle 1954 yılında İzmir-Güzelyalı garnizonuna taşınmıştır.

1954-1956 devresinde Tabur Teşkilatı, 1957-1958 ders yılında Öğrenci Grup Komutanlığı geliştirilerek Alay Teşkilatı kurulmuştur. 1958 yılına kadar jet pilotajı için yurtdışına özellikle Kanada ve Amerika'ya öğrenci gönderilmiştir.

1960 yılından itibaren, 1957 yılında kurulmuş olan Askeri Hava Lisesi mezun vermeye başladığından, Hava Harp Okulu'nun öğrenci ihtiyacı bu yoldan geniş ölçüde karşılanmaya başlanmıştır. Bununla beraber kontenjanın dolmadığı hallerde sivil liselerden öğrenci alınmaya da devam edilmiş, Askeri Lise bilahare kapatılmıştır.

Dünya Havacılığındaki büyük gelişme, Hava Harp Okulu'nda eğitim ve öğretimde yeni bir düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Öğretim için Üniversite ve Harp Akademileri öğretim

⁴⁷⁹ Mehmet Özel, a.g.e. ,s.270. ,bkz, Ali Güler , Suat Akgül , a.g.e. , Muharrem Mazlum İskora, a.g.e. , Türk Dili Gazetesi , 18 Kasım 1950, No.5798 .

⁴⁸⁰ Mehmet Özel, a.g.e. ,s.280.

üyelerinden yararlanmak üzere bir kültür ve tarih hazinesi olan İstanbul'a okulun nakline karar verilmiş ve okul 21.07.1967 tarihinde İstanbul-Yeşilköy'e intikal etmiştir.

20 Kasım 1969 tarih ve 6/12691 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Hava Harp Okulu'nun öğretim süresi, diğer Harp Okulları ile birlikte üç yıla çıkarılmıştır.

30 Ağustos 1972'de Harp Okulu, Harp Okulları kanununa göre, üç yıllık öğretim yapan öğrencilerini ilk defa Teğmen rütbesi ile mezun etmiştir. En son gelişme olarak da Hava Harp Okulu'nun eğitim ve öğretim süresi, Kara ve Deniz Harp Okulları ile birlikte; 1462 sayılı Harp Okulları kanununa dayalı olarak, 1974-1975 ders yılından itibaren uygulanmak ve lisans seviyesinde öğretim yapmak üzere 4 yıla çıkarılmıştır⁴⁸¹.

c- Lojistik Yönden

- Kara Kuvvetleri : II nci Dünya Savaşı'nın bitiminde Türk Ordusunda bazı birliklerin lağvedilmesi yoluna gidilirken, Sovyet Rusya'nın tutumu dünya milletleri arasında bloklaşma ve yakınlaşmaya neden oldu. "Truman Doktrini" ve "Marshall Yardımı" adıyla bilinen yardımlaşmalar modern silah ve malzemelerinde sağlanmasına yol açtı. Bu tarihe kadar kadrosunda çok çeşitli top ve malzeme bulunan topçu, standart cinsten ve çapta top ve obüslere sahip oldu. 105, 155, 203mm.lik obüslerle, Honest John⁴⁸² silahları ve hava savunmasında kullanılan Nike⁴⁸³(Nayk – Nayki)'ler bu standartlaşmanın sonuçlarıdır. Topçuda bir yandan silah ve malzeme yenilikleri sürdürülürken, atış teknik ve esasları da değişikliğe uğradı. (Topçu taburlarında ateş idaresi, birinci hat piyade birliklerindeki topçu ileri gözetleyicilerinin değerlendirmelerine uyuldu.) Bu arada topçu teşkilatına modern ölçme ve meteoroloji malzemelerinin girmesi ve kullanılması da gerçekleştirildi. Hava gözetlemesi ve kara havacılığının ihdası ve yerleştirilmesi de bu dönemin yeniliklerindendir⁴⁸⁴.

1947 yılından itibaren eski tanklar kuruluştan çıkarılarak yerlerine Amerikan M-36 Kundağı motorlu Tanksavar topları (Tank olarak kullanılmak üzere) ve M-24 hafif tankları verilmeye başlanmıştır.

⁴⁸¹ A.g.e. , s.284. Ayrıca bkz., **Ayın Tarihi**, No .172, Mart 1948, **Ayın Tarihi** , No .180, Kasım 1948.

⁴⁸² **7.62mm'lik Honest John Roketi**: Tümen, Kolordu ve Ordu'ya konvansiyonel ve nükleer destek sağlar. Harp başlığı cephanesinin temelini teşkil eder. XM31 ve XM50 olmak üzere 2 adet roketi vardır. Uzun yollarda M78AL, 5 tonluk uzun şasili M55 modeli bir kamyon ısıtma ve bağlama aracı, bir roketi, 3 sandık ambalajı içinde veya yatakları üzerinde taşır. Birleştirilmiş roket, M39AL, veya M405 roket taşıma römorkunda, lanser üzerinde mevzi içinde ve kısa mesafelerde taşınır.

Roketler	<u>XM31 Roketi</u>	<u>XM50 Roketi</u>
Maksimum Menzil	25.900m	39.500m
Minimum Menzil	6.000m	8.400m
Hız	2.5mach	2.5mach'tan büyük
Toplam Ağırlık	2.675kg	1.950kg
Uçuş Süresi	87sn.	112.5sn.

⁴⁸³ **Nike/Hercules**: Değişik irtifalardaki yüksek performanslı uçaklara ve kısa menzilli balistik füzelerle karşı etkilidir.Uzun menzilli füze olup,yüksek, orta ve alçak irtifadan gelecek uçaklar için planlanmıştır.Azami menzili 40 km. kadardır.

⁴⁸⁴ Muzaffer Eremdil , a.g.e.

1954 yılında ilk M-47 tankları⁴⁸⁵ Zırhlı tugaylara verilmeye ve M-36 tankları ile değiştirilmeye başlandı. Aynı yıl içinde zırhlı tugay tank alayları taburlar haline getirildi. Mütعاekip yıllarda M-47 tankları gelmeye devam etmiştir.

10 Mayıs 1961 tarihinde; üç zırhlı Muharebe grubu, tümen topçu komutanlığı, tümen ağırlıklar komutanlığı ve tümen bağılı birliklerinden teşekkül eden 1. Zırhlı Tümen kurulmuştur.

Diğer tugaylar bağımsız tugaylar halinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca, zırhlı süvari alayları ile tümen tank taburları da son yıllarda kurulan zırhlı birliklerimizi teşkil etmektedir.

I nci Zırhlı Tümen, 1964 yılında ilk M-48 tanklarını⁴⁸⁶, 1965 başında da M-113 zırhlı personel taşıyıcılarını⁴⁸⁷ almaya başlamıştır⁴⁸⁸.

1947 yılından itibaren Türk Zırhlı Birlikleri standart hale gelerek M-24 ve M-36 orta tankları⁴⁸⁹ ile teçhiz edildi. 1974 yılından sonra muhabere sınıfının cihazlarında ve kullanma taktiğinde büyük yenilikler görölmektedir. Silahların ve uçakların günden güne etkilerini arttırması ateş gücünün artması muhabere sahasının genişlemesine ve yayılmasına neden olmuştur. II. Dünya Harbi sonlarında nükleer silahlarında kullanılmaya başlaması süratle dağılmayı gerekli kıldığından buna bağılı olarak muhabere taktiğinde bölge muhabere sistemine gidildi ve bunun neticesi olarak NATO'nun da katkısıyla yeni elektronik cihazlar ordumuza girerek uzak haberleşme imkanları sağlandı.

II. Dünya Harbi tecrübeleri de dikkate alınarak istihkamecilik fikir ve düşüncelerinde büyük değişiklikler oldu, en son engelleme sistemleri tahkimat sistemleri, sulardan geçiş usulleri Türk Kara Kuvvetlerine aktarılarak uygulama imkanı bulundu. Ayrıca günün gereğı

⁴⁸⁵ **M47 Tankı:** 20cm çelik zırhı delebilen ve maksimum menzili 1755m olan 90mm'lik bir top, 12.7mm'lik bir uçaksavar makineli tüfek, 2 tane 7.62mm'lik makineli tüfek, 810 beygirlik hava ile soğuyan dizel motor, 882Lt. yakıt alan bir galon yakıtla 1/3mil yol alabilen, maksimum menzili 130km olan, maksimum hızı saatte 48km'yi bulan sefere hazır ağırlığı 44 ton, 5 kişi ile kullanılan, %50 oranında meyil tırmanan, olduğı yerde dönebilen, 122cm suyu, 260cm eninde hendekleri ve 90cm yüksekliğinde engelleri aşabilen radyosu ve iç telefonu bulunan orta bir tanktır. Zırhlı Tümen, Piyade tümeni ve öteki tank birliklerinde başlıca savaş tankıdır. Saldırı ve karşı saldırının başarıyla yürütölmesi ve geliştirilmesi, kovalama ve savunmayı desteklemek amaçlarıyla kullanılır.

⁴⁸⁶ **M48 A2 Orta Tankı (Patton Tankı):** Bir tane 90mm'lik top, bir tane 12.7mm'lik uçaksavar makineli tüfeğı, motor M47 orta tankının aynıdır.

⁴⁸⁷ **M113 Zırhlı Personel Taşıyıcısı:** İki kişi tarafından kullanılan, tam teçhizatlı 13 kişiyi taşıyabilen, 10.5 ton ağırlığında, karada hızı saatte 65km, suda hızı saatte 4.32km, anfibik imkanları %60 oranındaki meyillere tırmanabilen, maksimum menzili 320km, 169cm eninde hendek, 62cm engel aşabilen, üzerinde su ile soğuyan 145 beygirlik bir dizel motoru olan, 385 galon yakıt alır. Bir tane 10.5mm'lik top, bir tane 12.7mm'lik uçaksavar makineli tüfeğı ve bir tane 7.62mm'lik makineli tüfeğı bulunan bir personel taşıyıcısıdır.

⁴⁸⁸ İhsan Gürkan , a.g.e.

⁴⁸⁹ **M36 Tanksavar Topu (Tank Olarak Kullanılmak Üzere):** Kundağı motorlu bir tank savar topu olarak yapılmış olan bu tankın topu 95.45mm çapında, azami menzili 1500m'dir. Tankın ağırlığı 29.8 ton, engel aşma imkanı 2.28m, hızı saatte 35-40km'dir.

M24 Tankı: Silahları zırh mermisi kullanarak 9cm kalınlığındaki çelik zırhları delebilen ve maksimum menzili 10.500m olan 75mm'lik bir top, 12.7mm'lik uçaksavar makineli tüfeğı, 7.62mm'lik bir otomatik tüfek, 110 beygirlik, distribütörlü su ile soğuyan dizel motor, 436Lt. Yakıt alan bir galon yakıtla 0.7mil yol alan maksimum menzili 160km, maksimum hızı saatte 54.5km, sefere hazır ağırlığı 18.400kg, 4-5 personelle kullanılan, %60 oranında meyil tırmanan, 100cm suyu, 443cm eninde hendekleri ve 91cm yüksekliğinde engelleri aşabilen, 7m'de dönebilen hafif bir tanktır. Keşif ve emniyet gibi hız ve hareket imkanları aranan görevlerde ve taktik amaçlarla kullanılır.

olarak lüzumlu bölgelerde kombine silah koruganları ve takviyeli modern tahkimat sistemleri gerçekleştirildi.

1952 – 1981 yılları arasında; 1950’li yıllarda Türkiye’nin ulusal çıkarlarını korumak ve güvenliğinin devamı ve desteğini sağlamak maksadıyla müşterek bir savunma sistemi olan NATO’ya girilmesiyle piyade sınıfının silahları standart hale gelmiş ve kadrolaşma daha fazla hafif ve ağır makineli tüfekler konmuştur. 89mm’lik Roketatarlar⁴⁹⁰, 60mm’lik⁴⁹¹ ve 81mm’lik⁴⁹² havanlar, 57mm’lik⁴⁹³ ve 106mm’lik⁴⁹⁴ Geri Tepmesiz toplar ile tanksavar desteği modern zırhlı birliklere büyük tahribat yapıcı düzeye getirilmiştir. Güçlü silahlarla donatılan piyade sınıfının kendi içinde düzenli ve emin biçimde haberleşmesini sağlayıcı telli ve telsiz cihazlarla teçhiz edilmiştir.

Nükleer silahların zorunlu kıldığı stratejik ve teknik nedenlerle dağılma, yayılma, sürat ve gömülme büyük önem kazandığından piyade sınıfı zırhlandırılarak her biri 11 kişi alabilecek M-113 zırhlı personel taşıyıcıları ile donatılmış ve tanksavar gücü artırılmıştı.

Türkiye’nin NATO standartlarına erişmesi ile topçu sınıfına kundağı motorlu topların girmesi ile nükleer mühimmat kullanma kabiliyetine sahip topların alınması ile topçu sınıfı yeni bir görünüş ve güç kazanmıştır. Son yıllarda Kara Kuvvetlerinin muharebe alanında etkili olması uçaksavar savunmasının önemini iyice belirlemiştir. Ülkemizde hassas bölgelerin ve tesislerin korunması büyük önem kazandığından milli bütçe imkanlarımız kullanılacak en son teknolojik gelişmeleri de ihtiva eden modern, elektronik cihazlı hava savunma silahları satın alınmış ve kara kuvvetleri topçusunun bünyesine verilmiştir. Bu arada kara topçusunun da gününü şartlarına ayak uyduracak şekilde devamını sağlamak maksadıyla milli bütçe imkanları ile modern elektronik cihazlar ve bilgisayarlar alınmaya başlanmış ve halende alınmaya devam etmektedir.

⁴⁹⁰ **M20 ve M20 A1 B1 Roket Atarları:** 89mm çapında, 200-300m tesir sahası bulunan maksimum menzili 875m, ağırlığı 6.8kg, dakika atış hızı 8-10 olan, 4 kişi ile kullanılır roket atıcısıdır. Tanklara karşı zeytuni renkli ve sarı işaretli, eğitim için mavi işaretli beyaz roketler kullanılır. Saldırı ve savunmada en yakın birinci derecede tanksavar silahı kullanılır.

⁴⁹¹ **M2 Piyade Havanı:** 60mm çapında 100-900m’lik tesir sahası olan, 1800m maksimum menzili bulunan, ağırlığı 19kg, dakika atış hızı 18-30 atış, 5 kişinin(bir manganın) kullandığı havan topudur. Saldırı ve savunmada genel destek olarak kullanılır.

⁴⁹² **Piyade Havanı:** 81mm çapında, yivsiz, 400-2000m’de tesirli, maksimum menzili 3200m, ağırlığı 62kg., dakika atış hızı 18-30 atış, 9 kişinin kullandığı havan topudur.

⁴⁹³ **M18 A1 Geri Tepmesiz Top:** 57mm çapında, 700-1700m’lik tesir sahası bulunan, maksimum menzili 4368m, ağırlığı 20.8kg, dakika atış hızı 2-7 mermi, 5 kişinin kullandığı kundaksız bir toptur. 7.5cm kalınlığında çeliği delebilir. Taarruz ve savunmada ikinci derecede tanksavar silahı ve direk destek silahı olarak kullanılır.

⁴⁹⁴ **Araca Bindirilmiş M40 Tepmesiz Top:** 106mm çapında, 1080-1350m’lik tesir sahası bulunan, maksimum menzili 7700m, görerek ateş mesafesi 2000m olan, ağırlığı 216kg, dakika atış hızı 5-6 atım, 4 kişinin kullandığı, 40-40cm’lik zırhları delebilen tepkisiz bir toptur. Saldırı ve savunmada taburun direkt desteği olarak kullanılır.

Topçu sınıfında kullanılan silah ve 105,155,175 ve 203mm çaplı kundağı motorlu ve çekili top ve obüslerdir⁴⁹⁵. Ayrıca topçu sınıfımız modern güdümlü füze sistemlerine de sahip bulunmaktadır.

Zırhlı birliklerimiz Amerikan yardımının başlamasıyla beraber M-47 ve M-48 tankları ile teçhiz edilmek suretiyle hareket kabiliyeti, darbe gücü ve elastikiyeti arttırılmıştır.Ülkemizde kutulan tırtıllı araç yenileştirme ve palet fabrikası ile zırhlı birliklerimiz dünya ordularındaki gelişme ve ilerlemeleri takip eder duruma gelmiştir.

Kara Kuvvetlerinin 1952 yılından itibaren güçlendirilme çalışmaları ile istihkam sınıfı motor ve makine gücüne dayalı bir sınıf haline gelmiştir. Kadrolarda birçok iş makinesi ve teknik cihaz yer alan istihkam sınıfının kullandığı silah ve gereçler şunlardır: Kara mayınları ve bubi tuzakları, çeşitli tesirde ve güçte tahrip maddeleri, Skayper, rutelkeci ayağı, greyder, dozer, kompresör, kreyn gibi iş makineleri mayın temizleme cihazları ve çeşitli köprüler ve köprücü malzemelerdir.

Kara taktik doktrinin de meydana gelen gelişmelere paralel olarak muhabere ve elektronik alanında da hızlı bir gelişme sağlanarak muhabere sınıfının kadrolarına yeni elektronik cihazların katılmasıyla bu alandaki teknik gelişmelere ayak uydurabilmek için üstün çabalar harcanmaktadır.

Türk Kara Kuvvetlerinin modern bir ordu görünümüne ulaşmasının esas nedenlerinden biri de tamamen motorize hale gelmesidir. Halen Kara Kuvvetlerinde çeşitli model ve tonajda hareket ihtiyacını tam olarak karşılayacak bir çok motorlu araç mevcuttur. Bunlar ½ tonluk Jeep, ¾ tonluk Dodge, 1 ½ tonluk Kayzer, 2 ½ , 5, 10 tonluk muhtelif isim ve maksat için kullanılan benzin ve dizel motorlu araçlar yakıt ve su tankerleri ve römorklardır⁴⁹⁶.

⁴⁹⁵ **105mm'lik M7 B1 Kundağı Motorlu Obüs:** Ağırlığı 23ton olup orta tank şasesi üzerine oturtulmuştur. Maksimum hızı 26mil/saat'tir. Maksimum menzili 10.800m, maksimum yükselişi 622m, maksimum alçalışı 89m, ateş hızı dakikada 1-2 mermi, 534m sağa, 267m sola dönebilir. Sudan geçebilir, 5 dakikada mevziye girebilir. Yüksek manevra ve hareket imkanları sebebiyle piyade tümenleri ve zırhlı tümenlerde direkt topçu desteği amacıyla kullanılmaktadır.

155mm'lik T196(L109) Kundağı Motorlu Obüs: Maksimum menzili 18.500m, maksimum yüksekliği 1333m, maksimum alçalışı 20m, atış hızı dakikada bir mermidir. Anfibiktir, yol durumundaki ağırlığı ortalama olarak 26 tondur. Piyade ve zırhlı tümenleri direkt desteklemekle görevlendirilmiştir.

175mm'lik M107 Kundağı Motorlu Top: Orta tank şasesine monte edilmiş, yüksek hareket kabiliyetli bir toptur. Maksimum menzili 32.800m, maksimum yüksekliği 1.156m, maksimum alçalışı 98m, 409m sağa ve sola dönebilir. Atış hızı dakikada 1 mermi, sudan geçer, yol durumundaki ağırlığı 31 tondur. Mermi ağırlığı 66.7kg, namlu boyu 1.087cm, 12 dakikada mevziye girebilir. Kolordu genel destek topçusu olarak kullanılmaktadır.

203mm'lik (8inçlik) M2 Amerikan Ağır Sahra Obüsü: Maksimum menzili 16.800m, atış hızı dakikada 1-2 mermi, yol ağırlığı 14.5ton, mevzide ağırlığı 13ton, uzunluğu 11m, mermi ağırlığı 90kg, servis süresi 5600 atım, geri tepmesi 74-178m, maksimum yüksekliği 1156m, maksimum alçalışı 36m, sağa ve sola 533m dönebilen, barut hakkı adedi 7.64 yiv ve set ihtiva eden bir atış tabanı ve iki çatal kundak üzerinde ateş eden mekanik ve hava karma frenli bir obüsdür. Tahrip tanesi ve nükleer olmak üzere iki türlü mermi atar. M4 ve M8 traktörleriyle tam römork halinde, 10 tonluk kamyonla ise yarım römork halinde çekilerek taşınır.

⁴⁹⁶ **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Hıriya Genel Müdürlüğü yay. , Ankara ,1982 , s.104-120.

1945 yılından sonra özellikle ABD'nin yardımıyla modern silah, teçhizat ve malzeme sağlanarak Kara Kuvvetleri sınıflarında yeniden düzenlemeye geçildi.

Kara Kuvvetlerindeki bu güçlenme ve gelişmeler istihkam sınıfında da kendini göstermiş ve özellikle 1953 yılından itibaren çalışmalar daha yoğun bir hal almıştır. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde dış yardımın Türkiye'ye gelmesiyle istihkam sınıfı motor ve makine gücüne dayanır bir sınıf oldu. Daha sonraları istihkam ana depo ve tamir fabrikaları komutanlığı, yurt içi kaynaklarından temin edilen malzeme ve personel ile istihkam sınıfının ana malzeme ihtiyacının büyük bir kısmını milli endüstri olarak yapmayı ekonomik gelişmeye katkıda bulunmayı başardı.

1952 yılından sonra levazım hizmetlerinde de büyük gelişmeler görüldü. O güne kadar kaba kumaştan yapılan er ve Astsubay elbiseleri ile nalçalı ve ham deriden yapılan ayakkabılar değiştirilerek kaliteli malzemeden elbise ve bot yapılmaya başlandı. O güne kadar her öğün tek çeşit olan yemek iki üç çeşide çıkarıldı ve eski tip mutfak kazan ve karavanaları değiştirildi. Çamaşır yıkamak için çamaşır makineleri ilk kez bu dönemde kullanılmaya başlandı⁴⁹⁷.

Atatürk'ün ölümünden sonra onun düşüncelerini tam olarak anlaşılabildiğini söyleyebilmek maalesef mümkün olmamaktadır. Bu konu genel olarak belirtilebileceği gibi savunma sanayii içinde geçerli olmaktadır. Peş peşe büyük ve yıpratıcı savaşlardan çıkmış bir ülke kendi kendine yetme çabalarını göstermektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki bu dönem içinde mevcutların modernizasyonu veya yeni bir tesis kurulması gibi bir faaliyet yoktur. Belki sadece bugünkü MKEK'nun askeri fabrikalar döneminde Gaz Maske fabrikası kurulmuştur. 1942 yılında bu tesisin laboratuvar imkanları örnek olarak gösterilmekteydi. Ancak bu tesis de dönemin başında kapanmıştır. Cihan harbi bitiminden sonra daha barışçıl bir döneme girilmiş olması savunma konusundaki çalışmaları durdurmuştur. Harbin sonu ve 1950'de başlayan Kore harbi savunma konularındaki yetersizliğimizin bir kere daha ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'nin tam ne istediğini bilmemesi ve yabancılarında demode ve kullanılmış malzeme vermeleri nedeniyle hem mevcut sanayii işlemez duruma getirmiş ve hem de hazır alma alışkanlığı kazandırmıştır. Savunma sanayiinin beslenebilmesi TSK'nın ihtiyaçlarının yurt içi imalatına bağlı olacaktır. İhtiyaçlar dışarıdan hazır olarak gelince savunma sanayiinin can damarları ister istemez tıkanmış olmaktadır.

1950'lerde askeri fabrika idaresinin sivil teslimi bir bakıma bu tesisleri sivil ihtiyaçlara yönelik çalışmalarına vesile amacını taşımaktadır.

⁴⁹⁷ Şeref Kanat , Şeref Oğuz , Türk Kara Kuvvetleri Tarihi ,Kara Kuvvetleri .yay. , Ankara ,1996, s. 294.

12 Mart 1947’de Harry S.Truman’ın “Silahla azınlıklar veya baskılar tarafından boyun eğdirilme girişimlerine karşı direnen hür milletleri desteklemek Birleşik Devletlerin politikası olmalıdır.” Sözüyle başlatılan yardımlar üç safhada devam etmiştir.

Bunlar:

- Hibe yardımları dönemi
- FMS kredileri dönemi
- Krediler dönemi şeklinde özetlenebilir.

NATO’ya girmekle birlikte ABD askeri mamullerinin de Türkiye’ye akışı başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye’de bir toplu iğne dahi imal edilememektedir. 1950’li yıllarda çatal, bıçak, kaşık ve mataralar ABD’den gelmekte potinlerin ismi Roosevelt olmaktadır. Doğu Beyazıt’ta üzerinde US yazan bir matarayı o tarihlerde bir er, komutanına getirerek “komutanım yanlış yazılmış bu SU olmayacak mı?” demiş⁴⁹⁸.

Parkalar ve giysilerde Amerikandır. Bu dönem Türkiye için bir taklit ve özenme dönemi olmuştur denebilir.

- **Deniz Kuvvetleri** : 1948 yılından itibaren Türkiye’ye A.B.D.yardımları başladı. Bu fasıldan ilk 4 denizaltı gemisi (I.İnönü, II.İnönü, Sakarya, Dumlupınar)⁴⁹⁹ donanmamıza katıldı. Bu gemilerle aynı adı taşıyan 4 eski denizaltı hizmet dışına çıkarıldı. Bu gemileri 1 ağ gemisi ile 8 adet K sınıfı mayın arama tarama gemileri takip etti. 1949 yılında yine ABD. yardımından 4 adet G sınıfı muhrip (Gaziantep, Gelibolu, Gemlik,Giresun)⁵⁰⁰, 1 tanker (Akpınar)⁵⁰¹, 2 denizaltı (Dumlupınar ve Çanakkale denizaltıları, Amerika da teslim alındı. Bu iki gemi ile denizaltıların su altında da dizel motorlarıyla seyrini sağlayan şnorkel deniz kuvvetlerimize girmiş oldu.) deniz kuvvetlerimize katıldı. Taşkızakta yapılan Yüzbaşı Tolunay hizmete girdi. Bu dönemde Deniz kuvvetlerimize radar cihazları da girmiştir⁵⁰². 1949 yılındaki önemli bir kuruluş değişikliği de daha önce Harita Genel Müdürlüğüne bağlı bir şube olan Seyir Hidrografi Dairesi adıyla yeniden teşkilatlanarak Deniz Kuvvetlerine bağlanması olmuştur⁵⁰³.

⁴⁹⁸ Sıtkı Sunday , a.g.m. ,s.88-90.Ayrıca bkz. , Balıkesir Postası, 3 Temmuz 1947, Sayı. 1394, Türk Dili Gazetesi, 1 Haziran 1948, Sayı 1659, 3 Haziran 1948, Sayı .1661, 15 Eylül 1948, Sayı .1834, 25 Haziran 1950, Sayı .5685, 13 Şubat 1948, Sayı. 4971, Ayın Tarihi , No 171, Şubat 1948, Ayın Tarihi, No .179, Ekim 1948

⁴⁹⁹ Tonajları 1525/2300 ton, azami hız 21/10 mil, iki adet 12.7’lik ve iki adet 4’lük top, on adet 53.3’lük torpidoya sahiptiler.

⁵⁰⁰ G Sınıfı Muhripler (Giresun, Gelibolu, Gemlik, Gaziantep) : 1942 yapımı, azami hızı 34 mil, 2850 ton ağırlığında, dört adet 12.7/38’lik, iki adet 4’lük çift namlulu top, iki adet 24’lü hedghog, dört adet su bombasına sahipti.

⁵⁰¹ Akpınar Mazot Gemisi : 2228/2700 ton ağırlığında, azami hızı 9 mil, 70m boyunda, bir adet 7.62 S/M, bir adet 4 S/M ve üç adet 20 M/M topa sahipti.

⁵⁰² Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Savunma Bakanlığı yay. , Ankara , 1973, s. 99.

⁵⁰³ Mehmet Özel, a.g.e. , s.155.

1950 yılında Savarona yatı⁵⁰⁴ deniz kuvvetlerine devredildi ve okul gemisi olarak kullanılmaya başlandı. Gerekliğinde Cumhurbaşkanına ve yabancı devlet başkanlarına tahsis olunabilecekti. 1931 yılında Almanya’da yapılmış olan bu 5100 tonluk yat Mart 1938’de satın alınmış ve o tarihten itibaren sivil personelle çalışmıştı.

1939-1952 devresi, II. Dünya harbi arifesinde İngiltere’ye yapılan siparişler, bu savaştaki İngiliz yardımı ve savaş sonrası 1949 yılından itibaren başlayan Amerikan yardımıyla Türk Deniz Kuvvetleri oldukça güçlü bir dönem yaşamıştır.

1954 yılında ABD’den alınan yeni denizaltılar donanmaya katıldı. 1957 ve 1958 yıllarında ABD. yardımından sağlanan Bangor sınıfı refakat gemileri iki parti halinde Deniz Kuvvetlerimize katıldı.

1957 yılında deniz kuvvetleri iki yeni tesise daha kavuştu; Seyir ve Hidrografi dairesi ile dalgıç okulu ve kıtası hizmete girdi.

Türk donanmasının ana kuvvetini oluşturan, amiral gemiliği görevini yapmış olan Yavuz muharebe kruvazörü 1957 yılında faal kadrodan çıkarıldı.

1958 yılında Amerikan yardımından sağlanan bir denizaltı gemisi, bir mayın gemisi, dört mayın arama gemisi ve ikinci parti B sınıfı refakat gemileriyle, Gölcük tersanesinde yapılmış olan bir su gemisinin katılmasıyla deniz kuvvetlerimizde önemli bir artış oldu⁵⁰⁵.

1959 Yılında İngiltere’den satın alınan 4 paşa sınıfı gemi (Kılıç Ali Paşa, Piyade Paşa, M.Fevzi Çakmak, Alparslan)⁵⁰⁶ ile ABD’den sağlanan “S” sınıfı mayın arama tarama gemileri Deniz Kuvvetlerimizde hizmete başladı. 1960 Yılından ABD’den alınan Piri Reis Denizaltısı⁵⁰⁷ donanmaya katıldı. 1962 yılında, Amerikan yardımından sağlanmış olan iki büyük açık deniz römorkörü Deniz kuvvetlerimize katıldı.

Aynı yıl tersanemizde yapılan TC6 Albay Hakkı Burak⁵⁰⁸, 1 torpido tahrip botu, 1 Karakol gemisi (TCG Koçhisar) hizmete sokuldu⁵⁰⁹.

- **Hava Kuvvetleri** : İkinci Dünya harbi sona erince seferi durumdaki Türk Hava Kuvvetleri barış üslerine dönerek seferberlik icabı harp süresince olağan üstü teşkil ettiği bazı birlik ve

⁵⁰⁴ İnşa yeri Almanya, 5100/6130 ton ağırlığında, 106.6-124.5m boyunda, dört adet 7.62 S/M selamlık dört adet 20mm’lik oerlikon uçaksavar topuna sahip olup, 20 mil hızında idi.

⁵⁰⁵ Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Savunma Bakanlığı yay. , Ankara ,1973, s. 127.

⁵⁰⁶ Alpaslan : İnşa yeri İngiltere, 1940 yapımı, 2840 ton ağırlığında, 110.5m boyunda, altı adet 12 S/M, altı adet 4 S/M, 4’ü tekli bir adet çiftli iki adet 7.5’luk selamlık topu, bir adet A/S Squid triple barret de motor 3’lü torpido, bir grup 53’lü kovana sahipti. Mareşal Fevzi Çakmak, Kılıç Ali Paşa, Piyale Paşa gemileri de Alpaslan gemisi ile aynı özelliklere sahipti.

⁵⁰⁷ Piri Reis Denizaltısı : 1523/2058 ton ağırlığında, 95m boyunda, bir adet 12.7 S/M top, 10 adet 53.3 S/M, torpido tüyubu, 24 torpido taşır.

⁵⁰⁸ TC6 Albay Hakkı Burak : 3800 ton ağırlığında, 83.69m uzunluğunda, 2 adet 4 S/M bofors topuna sahipti.

⁵⁰⁹ Cemalettin Taşkıran ve diğerleri , a.g.e. , Ayrıca bkz. , 21 Nisan 1948, Sayı .1627, 12 Mayıs 1948, Sayı .1643, 17 Temmuz 1948, Sayı .1698, 29 Aralık 1948, Sayı .1918, Türk Dili Gazetesi, 31 Mayıs 1949, Sayı 5354, 8 Kasım 1950, Sayı. 5789, 30 Nisan 1949, Sayı. 5330, 22 Mart 1949, Sayı .5298, 8 Nisan 1950, Sayı 5612, 12 Mayıs 1948, Sayı .5045, Ayın Tarihi, No .172, Mart 1948, Ayın Tarihi, No .173, Nisan 1948, Ayın Tarihi, No. 174, Mayıs 1948 .

müesseseleri lağvetmiş diğer taraftan barış teşkilatında kalacak birliklerde kurulmuş ve kadro bakımından tensik olunmuştur. Bu uygulama sonunda Türk Hava Kuvvetleri harbin verdiği tecrübeler ve ondan aldığı taktik ve stratejik derslere göre yeniden organize edildi. II. Dünya harbinin sonunda Truman Doktrini ve Marshall yardımından yararlanarak Türk Hava Kuvvetlerini günün modern silahları, muharebe araç ve gereçleri sağlanmıştı⁵¹⁰. Doğu Bölgesinde bulunan hava birliklerinin bir elden yönetilebilmesi için karargahı Erzincan'da olmak üzere 04 Nisan 1947 tarihli Genelkurmay emriyle 3'üncü Hava Tümeni kurulmuştur. 1947 yılında Ordu Komutanlığı seviyesine çıkarılan Hava kuvvetleri Komutanlığı 1948 yılında Lojistik destek kuruluşlarını ve 1950 yılında Harp Akademisi dışında Hava Kuvvetleriyle ilgili bütün birlik ve kurumları emrinde toplayarak bütünlüğü sağlamıştır⁵¹¹. Daha sonra 1951 yılında jet uçaklarına geçiş için bazı hazırlıklarda yapılmıştı. Türkiye 1952 yılında NATO teşkilatına girdikten sonra Türk Hava Kuvvetleri bir plan dahilinde pervaneli uçaklarını tasfiye etti. Bu şekilde yeni alınan jet uçaklarına geçiş dönemi başladı. Sağlanan modern hava araç ve gereçleriyle Türk Hava Kuvvetleri artık zamanın teknolojik gelişimine uygun bir yenilenme dönemine girmiş bulunuyordu.

Bu aşamada NATO standartlarına göre taktik hava kuvveti ve nakliye havacılığının kuvvet hedefleri de iyice belli olmuştu. Nitekim bu devrede demode olmuş pervaneli savaş uçakları kısa denecek bir sürede jet uçaklarıyla değiştirildi. Bunun sonucu ilk olarak uçak alayları hava üs teşkilatına dönüştü. Miatlarını doldurmuş olan pervaneli ağır ve orta bombardıman uçakları kadro dışı bırakıldı. Bundan kısa bir süre sonra tümen, alay, tabur bölük gibi kuruluşlarda kaldırıldı ve yerine hava kuvveti, hava üssü, hava grubu, filo gibi modern hava teşkilatı prensibi kabul edildi. Bu şekilde yeni alınan jet uçaklarıyla jet üsleri, jet grupları, jet filoları teşkil edildi.

Bu teşkilat değişikliği ile birlikte Türk Hava kuvvetlerinin bir parçası olan ve yeni teşkil edilmiş bulunan hava üsleri çok kısa bir zaman içerisinde T33, F84G, F84F, F86 SABRE, F100 gibi zamanın en modern jet uçaklarıyla donatıldı.

Hava kuvvetlerinin jet uçaklarıyla donatılmasından sonra personelin bu uçaklara adaptasyon problemi ortaya çıkmış, bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla özel bir jet eğitim merkezi kurularak bütün pilotlar ve makinistler ayrı ayrı bölümler halinde burada kursa tabi tutuldu. Bunun yanı sıra bir jet eğitim filosu kuruldu. Bu jet eğitim filosu o sıralarda geri hizmette çalışan pervaneli uçak pilotlarını jet uçaklarına adapte etmek için özel bir eğitim programı uygulamaya başladı. Diğer taraftan bir çok personel de yurt dışına özellikle Kanada

⁵¹⁰ Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Savunma Bakanlığı .yay ,Ankara, 1973.

⁵¹¹ Mehmet Özel, a.g.e. ,s.198-199.

ve Birleşik Amerika'ya kursa gönderilmek suretiyle bu işe hız verildi. Hava teknik okullarında da ket bakım ve ikmal kursları açıldı⁵¹².

Bu eğitim programları sayesinde bu uçakların bakım ve revizyonu için gereken teknik olanaklar ülkemizde sağlandığından özellikle Eskişehir jet bakım ve revizyon atölyelerinde jetlerin her türlü bakım ve revizyonu en iyi şekilde yapılmıştır.

Havacılığın gelişen teknik dallarını karşılamak için Hava Muharebe Okulu, İstikam Okulu, Radar Operatör Okulu gibi bazı Teknik Okullarda açılmıştır. Bu okullar 1950 yılında makinist Okulunu da içine alarak bir komutanlıkta birleştirildi ve Hava Teknik Okullar Komutanlığı adını aldı.

1949 yılında da şimdiye kadar birliklerce yapılan Hava Piyade Eğitimi, Kütahya'da kurulan Hava Er Eğitim Tugay Komutanlığına devredildi.

Ekim 1950'de Amerika'ya Jet Eğitimine giden 8 Subay 1951 Mayıs'ında uçuş öğretmeni olarak dönmüş ve birliklerine katılmışlardı.

1951 yılında Yeşilköy'e gelen T33 Jet uçağı, uçarak Balıkesir'e gelmiş ve Jet eğitiminde kullanılmaya başlanmıştır. (1953 yılında da Diyarbakır'da da Jet eğitimine başlandı) Eskişehir'de bulunan hava okulları, 1951 yılının 01 Ekim'de Hava Harp Okulu'na dönüştürülerek şimdiye kadar Kara Harp okulunu bitirerek Hava Okuluna gelen öğrencileri Hava kuvvetleri bundan böyle kendi bünyesinde yetiştirmeye başlanmıştır. (Hava Harp Okulu İlk Mezunlarını 1953 yılında vermiştir⁵¹³).

Hava Harp okulundan askeri kaynaktan öğrenci yetiştirmek üzere 1957 yılında Manisa'da Askeri Hava lisesi açılmıştır. 1958-1959 öğretim yılında İzmir'e taşınan Hava Lisesi Hava Harp okuluna girişte öğrencilerinin büyük bir kısmının uçuculuk niteliğini yitirdikleri neticesinde söndürülmüş ve öğretmenleri ile birlikte 1974 yılında Kara Kuvvetleri komutanlığına bağlı Bursa'da ışıklar askeri Lisesine devredilmiştir.

Yine 1958 yılında Kayseri İkmal ve Bakım Merkezinde monte esilen 5 helikopter Ankara'ya getirilerek ilk Helikopter filosu kurulmuş ve bu filoya helikopter kursu gören pilotlar verilmiştir.

1966 yılında jet pilotlarımız dünyada ilk kez F-5 uçaklarıyla Atlantığı geçen havacı oldular. Aynı yıl C-130 ulaştırma uçaklarının ve 1966'da F-5 jet uçaklarının hizmete girmesiyle daha da güçlenen Hava Kuvvetleri yüksek nitelikli füzelerle de donatılmış, C-160

⁵¹² Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Savunma Bakanlığı yay., Ankara, 1973, s. 136.

⁵¹³ Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982, s.268-270.

ulaştırma uçaklarının da katılmasıyla 12.Hava Ulaştırma Üssü ileri ve çağdaş bir ulaştırma gücü haline gelmiştir⁵¹⁴.

⁵¹⁴ Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982, s.268-270. , Ayrıca bkz. Balıkesir Postası, 19 Mart 1948, Sayı. 1599, 02 Nisan 1948, Sayı.1611, 03 Nisan 1948, Sayı .1612, 28 Nisan 1948, Sayı .1632, 31 Mayıs 1948, Sayı .1658, Türk Dili Gazetesi, 1 Nisan 1951, Sayı .5913, 1 Mayıs 1948, Sayı .5037, 11 Nisan 1947, Sayı .4725, Ayın Tarihi, No .172, Mart 1948, Ayın Tarihi, No .173, Nisan 1948, Ayın Tarihi, No 174, Mayıs 1948, Ayın Tarihi, No .176, Temmuz 1948.

SONUÇ

II.Dünya savaşından sonra Türkiye'nin dış politikasına hakim olan esas mesele, daha savaş sırasında tahmin ettiği gibi, savaş sonrası Avrupa dengesinde meydana gelen boşluklardan yararlanan ve bütün ağırlığı ile Türkiye üzerine de çöken Sovyet emperyalizmine karşı güvenliğini sağlama endişesi olmuştur.

Türkiye güvenliğini sağlamanın yegane yolunun genelde Batı özelde ise ABD'nin yanında yer almak olduğunu görmüştür. Bu yakınlaşma askeri ve sivil alanda olumlu sonuçlar doğurduğu gibi, olumsuz neticeleri de beraberinde getirmiştir.

Genelde Amerikan yardımları, özelde Marshall yardımları ve Truman Doktrini Türk devleti için bir milat özelliği taşımaktadır.

Yardımlar sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri modernizasyona tabi tutulmuş, birlikler motorize hale getirilerek çevik ve güçlü bir ordu tesis edilmiş, kol gücünün yerini makineler aldığından mevcut olan asker sayısında indirime gidilmiş, askerlik süresi kısaltılmış ve eldeki fazla asker sayısı terhis edilerek tüketici konumdan üretici konuma geçmeleri sağlanmıştır. Bu dönemde, makineleşme, dezavantajda beraberinde getirmiş bunun neticesinde akaryakıt sarfiyatı da bu oranda artmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerine yeni bir imaj kazandırmak amacıyla kılık kıyafet kanunu değiştirilmiş ve eğitim sistemi de Amerikan sistemi örnek alınarak yeniden oluşturulmuş, bu bağlamda Kuvvet Komutanlıkları tesis edilmiştir.

Truman Doktrini sayesinde alınan askeri yardım sonucunda silahlarda belli bir standart yakalanmış ise de uzun vadede Türkiye'yi silah yedek parça bağımlısı haline getirmiş, emekleme çağında olan Türk Savunma sanayisinin de duraklamasına neden olmuş, ordu büyük bir ölçüde dışa bağımlı bir özellik kazanmıştır.

Yapılan yardımlar, belli ödünleri de beraberinde getirmiş, bunun neticesinde Türkiye, ABD'ye bir çok üs vermek zorunda kalmıştır. Ayrıca Türkiye'nin yeni kurulan İsrail devletini tanımasıyla birlikte Ortadoğu devletleri Türkiye'ye karşı cephe almışlardır.

Bu durum Sovyet Rusya ile olan ilişkileri iyice gerginleştirmiş bu sorun iç siyasete de yansarak komünizm yanlılarıyla karşıtları arasında siyasi gerginlik yaratmış ayrıca liberalizm ve özel teşebbüs güç kazanmaya başlamıştır. Demokratikleşme sürecinde hızlı adımların atılmasına ve yeni kanunların çıkmasına vesile olmuştur.

Marshall yardımı Türk tarımını da etkilemiştir. Tarımın makineleşmesi üretimi arttırmış ise de bu durum kol gücü ile geçinen tarım işçilerinin işsiz kalmasına neden olmuş, bu kesimler büyük şehirlere göç ederek kentleşmenin temelini oluşturmuşlardır.

Amerikan kültürü bu dönemde Türkiye üzerinde etkisini göstermeye başlamış, film sektörü, eğitim, giyim kuşam, hatta yemek kültürü bundan nasibini almıştır.

Sonuç itibariyle Marshall yardımı ve Truman Doktrini, Türkiye üzerinde köklü değişikliklere yol açmıştır.

Türkiye, 1919-1922 yılları arası yaptığı “emperyalizme karşı bağımsızlık savaşını” zaferle noktalamış ve 1923’te Lozan ile iradesini “ihtilaf bloğuna” kabul ettirdikten sonra Cumhuriyeti ilan edip, Avrupa’nın savaş rüzgarları dışında kalmaya büyük önem göstermiştir. Dünya silahsızlanma, Milletler Cemiyetinin savaşı önleme anlaşmalarına destek veren Türkiye, barışı “milli politikasının” esası olarak belirlediğini Atatürk’ün 1931’de söylediği “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözüyle ortaya koymuştur. Diğer yandan Türkiye Türk devrimlerini gerçekleştirecek modern ülkeler ailesine katılıyordu⁵¹⁵.

Birleşik devletler, büyük güçler arasında, savaş yüzünden yoksullaşmak yerine, zenginleşen tek ülke idi. Savaşın bitiminde ABD’nin elinde 20 milyar dolarlık altın rezervi vardı. Bu 33 milyar dolarlık dünya toplamının neredeyse 2/3’si idi. Bunun gibi “... toplam imalat veriminin yarısı ABD’de elde ediliyor ve ülke aslında dünyadaki her türlü mal üretiminin 1/3’nü gerçekleştiriyordu”⁵¹⁶.

ABD’nin sahip olduğu olağanüstü ekonomik ve stratejik konum göz önüne alınırsa, 1945’ten sonra dışarıya yaptığı atılım sonucu geleneksel büyük güçler ortadan silinirken, ABD sürekli onların arkasından bıraktığı boşluğu dolduruyordu; bir numara haline geldikten sonra, kendi kıyıları hatta kendi yarım küresi içersine sıkışıp kalamazdı. Kuşkusuz ABD gücünün ve nüfuzunun böyle dışarıya doğru uzanmasının başlıca sebebi, savaşın kendisi olmuştu; sözgelimi, savaş yüzünden, 1945’te Avrupa’da 69, Asya ve Pasifik’te 26 Tümeni varken, kendi kıtası içinde hiç yoktu⁵¹⁷.

ABD ve Avrupa’da ki yaygın toplumsal hoşnutsuzluk ile Sovyet nüfuzunun genişlemesinden doğan tehlike Marshall Planının oluşturulması için itici güç olmuş, “özgür dünya da” sanayiinin yeniden esaslı bir gelişim göstermesi için gerekli paranın serbest bırakılmasına imkan sağlamıştır⁵¹⁸.

1945 Rusya’sı askeri bir dev aynı zamanda, ekonomik yönden yoksul ve yoksunluk içindeydi. Sovyetler Birliği, Ödünç Verme-Kiralama uygulamasının arkası kesildiği, sonra da, beraberinde getireceği politik koşullar yüzünden ABD’den gelecek parayı reddettiği için, 1928 sonrasının kendi kaynaklarını kullanarak bir büyüme programına döndü. Ve Tüketim malları ve tarımın zararına olarak yatırım mallarına(ağır sanayi, kömür, elektrik, çimento) ve

⁵¹⁵ Ergün Aybars “İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye” Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay Yayınları, Ankara ,1998, s.505.

⁵¹⁶ Paul Kennedy; Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri; , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4.Baskı, (Çev.: Birtane Karnakçı), Ankara ,1991, s.420.

⁵¹⁷ A.g.e. , s.421.

⁵¹⁸ A.g.e. , s.423.

ulaşıma büyük ağırlık veriyor ve askeri harcamalarda savaş zamanı düzeyine göre doğal bir indirim yapıyordu.

Sonuç: Baştaki bir takım güçlüklerden sonra, ağır sanayi gelişmiş ve verim 1945-1950 arasında neredeyse ikiye katlanmıştır. Rusya'nın ekonomik büyümesi bir kez daha uzun vade de hayati önem taşıyan tarım sektöründe ki gerilemeyi durduramamıştır. Savaş durumu acil teşvik önlemlerinin kaldırılması ve yatırımların tümünün yetersiz kalması yüzünden, tarımda verim düşmüştür. Rus tarımındaki geleneksel düşük verim ve ciddi boyutlardaki yetersizliğin yol açmasına neden olmuştur.

Buna karşı, Stalin, savaş sonrası dünyasında, askeri güvenliği üst düzeyde açıkça tutmaya kararlıydı. Ekonomiyi yeniden inşa gereği düşünüldüğünde, muazzam boyutlardaki Kızılordunun 1945'ten sonra, 2/3 oranında küçültülerek, gene de çok büyük bir toplam olan ve 25 bin cephe hattı tankının ve 19 bin uçağın desteklediği 175 Tümene düşürülmesi şaşırtıcı değildir⁵¹⁹.

II. Dünya Savaşı sonrası Almanya Avrupa'da ki kazançlarından ve doğudaki eski topraklarından oldu.(Silezya,Doğu Prusya vs.) Stratejik bombardımanın yarattığı sıkıntıya, ulaşım sisteminin aşırı zorlanmasına, konut sayısındaki gerilemeye, pek çok hammaddenin bulunmayışına ve ihracat pazarlarının kaybına, müttefiklerin sanayiye getirdikleri denetimlerde eklendi. Almanya'nın 1946'daki ulusal geliri ve verimi 1938'dekilerin 1/3ünden azdı; korkunç bir azalmaydı bu⁵²⁰.

1945'te İtalya'nın gayri safi milli hasılası (GSMH) 1911 düzeyine geri dönmüş ve gerçek anlamda, 1938'e kıyasla, yaklaşık %40 oranında küçülmüştü⁵²¹.

1944-1945'te Fransa'nın ithalat ve ihracatı hemen hemen sıfıra düşmüştü. Fransa'nın ulusal geliri o sıralar, karanlık bir yıl olan 1938'dekinin ancak yarısıydı. Fransa'nın döviz stokları tükenmişti. Frank'ın değeri, 1944'te dolar karşılığında 50 dolar olarak belirlendiği zaman, bu tamamen uydurma olmuştu. Ve bir yıl içinde dolar başına 119 frank düzeyine inmişti; durumun daha istikrara kavuşmuş görüldüğü 1949'da bir dolar 420 frank olmuştu.

Fransa'da ki parti politikaları özellikle de komünist partinin oynadığı rol, tümüyle ekonomik nitelikte olan bu yeniden imar devletleştirme ve enflasyon sorunlarıyla etkileşim halindeydi⁵²².

İngilizler savaşın zaferle sonuçlanmasını sağlarken kendilerini son derece zorlamışlar, altın ve dolar rezervlerini tüketmişler, ülke içindeki makineleri yıpratmışlar ve (kaynaklarını ve nüfusu olağanüstü bir biçimde seferber etmelerine rağmen) savaş içinde kalabilmek için

⁵¹⁹ A.g.e. ,s.425-426.

⁵²⁰ A.g.e. ,s.428.

⁵²¹ A.g.e. ,s.429.

⁵²² A.g.e. ,s.429.

ABD'den gelen mühimmata, gemilere, yiyecek maddelerine ve başka malzemeye giderek daha bağımlı hale gelmişlerdir. İngiltere'nin dışardan gelen bu ürünlere ihtiyacı yıldan yıla artarken ihracat ticareti sönüp gitmişti. İhracat 1944'te 1938'deki seviyenin ancak %31'i kadardı⁵²³.

Savaş sırasında ABD'nin GSMH'sı gerçek alanda %50'nin üzerinde bir artış kaydederken(Sovyetler Birliği dışında) bir bütün olarak Avrupa'nın ki yaklaşık %25 oranında düşmüştü⁵²⁴.

Rusya'nın Doğu Avrupa'da parlamenter demokrasiye izin vermeyeceğini gösteren belirtilerin artması, Rus silahlı kuvvetlerinin muazzam boyutları, komünistler ile Yunanistan, Çin ve başka yerlerdeki rakipleri arasında süren şiddetli iç savaş ve bir de "Kızıl Tehlike" casus şebekeleri ve ülke içindeki bozgunculara ilişkin korkuların artması, ABD'lilerin düşüncelerinde büyük bir yön değişikliğine yol açtı ve Truman yönetimi buna tepki verdi. Başkan Rusya'nın İngiltere'nin Yunanistan'a ve Türkiye'ye verdiği güvenceleri geri çekmesi ile doğan boşluğa sokulacağı kaygısıyla Mart 1947 tarihli "Truman Doktrini" konuşmasında, birbirinden farklı iki ideolojik ilkeler dizisi arasında seçim yapma durumunda kalan bir dünya tablosu çiziyordu;"Bu yaşam biçimlerinden biri, çoğunluğunun iradesine dayanmakta ve özgür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler ile kişisel özgürlük, konuşma ve din özgürlüğü ve politik baskılardan bağışıklık konularında verilen güvencelerle öbüründen ayrılmaktadır. İkinci yaşam biçimi azınlığın çoğunluğa zorla kabul ettirdiği iradesine dayanır. Terör ve baskıyla basının denetimi ile uydurma seçimlerle ve kişisel özgürlüklerin bastırılması ile ayakta kalır."

Truman , ABD politikasının, "özgür insanlara onlara totaliter rejimleri zorla kabul ettirme amacı güden saldırgan hareketler karşısında, kendi kurumlarını ve bütünlüklerini korumak için yardım etmek olacağını söylüyordu⁵²⁵."

ABD'nin Moskova stratejisi; Moskova'ya dünya üzerindeki bölgelerden hangilerinin ABD'nin "bize düşman olanların eline geçmesine izin vermeyecek" olduğunu göstermekti. Böylece bu devletlere direnme güçlerini takviye için askeri destek verilecek ve onlara yönelik bir Sovyet saldırısı hemen bir savaş sebebi olarak görülecekti. Çok daha olumlu olan ise II.Dünya Savaşının yol açtığı "sanayii demirbaşındaki, maddi, ruhsal güç açısından da manevi anlamdaki derin tükeniş" yüzünden Sovyet bozgunculuğu karşısındaki direnişin kırılmış olduğunu ABD'nin görmesiydi. O halde Sovyetleri uzun vadeli olarak tutma politikasının en önemli unsuru, Avrupa ve Japonya'da yerle bir olmuş sanayilerin , çiftliklerin ve kentlerin yeniden kurulmasına imkan vermek üzere çok geniş kapsamlı bir Amerikan ekonomik

⁵²³ A.g.e. , s.431.

⁵²⁴ A.g.e. , s.432.

⁵²⁵ A.g.e. , s.436.

yardımydı. Çünkü bu yalnızca komünist sınıf mücadelesi ve devrim doktrinlerine kapılmalı ihtimalini azaltmakta kalmayacak, güç dengelerini ABD'nin lehine olarak yeniden ayarlanmasında da yarayacaktı⁵²⁶.

Milyarlarca dolarlık Amerikan yardımıyla(bu yardım özellikle daha büyük devletler olan İngiltere, Fransa, İtalya, ve Batı Almanya'ya verilmişti.) Desteklenen Batı Avrupa'da ekonomik büyüme hızla arttı ve bir Kuzey Atlantik Ticaret Ağının içinde bütünleşti. Doğu Avrupa'da ise komünist denetimler sıkılaştı⁵²⁷.

Doğu-Batı ekonomik rekabetini yoğunlaşmasını, askeri düzeydeki rekabet tamamlıyor ve Almanya, bir kez daha tartışmanın merkezinde yer alıyordu. 1947 Mart'ın da İngilizler ve Fransızlar bir Alman saldırısı karşısında her iki tarafında imza sahibi öbür tarafa tüm gücüyle askeri yardım anlaşmasında bulunduğu **Dunkirk Anlaşmasını** imzaladılar. Bu paket,1948 Mart'ın da Brüksel Anlaşmasıyla, Benelux ülkelerini de kapsamak üzere genişletildi⁵²⁸.

Moskova 1946 başında İran'daki garnizonunu çekmeyip, bunun yerine, kuzeydeki ayrılıkçı Komünist yanlısı hareketleri teşvik eder görününce, İngilizlerin Rusya'nın bu bölge üzerindeki haksız nüfuzuna karşı geleneksel itirazları artmış, sonra da Truman yönetiminin şiddetli protestosu yanında bu itirazlar sönük kalmıştı. Rus askerlerinin geri çekilmesi ve çok geçmeden de bizzat İran ordusunun kuzey illerini ve komünist partisini sindirmesi Washington'da büyük bir memnuniyet yarattı ve Truman'ın Sovyetlerle "Sert dille konuşma"nın yararına olan inancı doğru çıktı⁵²⁹.

Yunanistan'daki süren iç savaş, Moskova'nın boğazlarda ve Kars sınırında ödünler konusunda Türklere yaptığı baskılar ve İngiliz hükümetini 1947'de, bu iki ülkeye vermiş olduğu güvenceleri artık sürdüremeyeceğini ilanı, Amerika'da zaten belli belirsiz başlamış bulunan (Truman Doktrini biçiminde) genel bir tepki doğurdu. Daha 1946 Nisan'ın da Dışişleri Bakanlığı " Birleşik Krallığın ve İngiliz uluslar Topluluğu arasındaki bağlantılarını" desteklemesi gereği üzerinde ısrar ediyordu. Bu tür düşüncelerin giderek daha çok kabul görmesi ve Washington'un Rusların Doğu Akdeniz ve Orta Doğuya doğru yayılmalarını engelleyen ülkelerin "kuzey hattı" üzerinde meydana gelen bunalımlar arasında bağlantı kurması, Amerikan dış politikasındaki idealist çizgilerin nasıl hızla jeopolitik hesaplara bağlanmaya, belki de yerlerini bunlara terk etmeye başladığına işaret etmektedir.

⁵²⁶ A.g.e. , s.441.

⁵²⁷ A.g.e. ,s.443.

⁵²⁸ A.g.e. , s.443.

⁵²⁹ A.g.e. ,s.447.

II nci Dünya savaşında Almanların Balkanlara inip Edirne sınırında Türkiye'nin sınırına dayanması üzerine Türkiye Hükümeti büyük seferberlik yapmış ve iki milyon genci silah altına almıştır. Bu sayı ülke nüfusunun 1/9 unu oluşturuyordu⁵³⁰.

Bu dönemde teknoloji ithali yapılmıyor, üretim düşmüş, karaborsa, sosyal çöküntü başlamıştı⁵³¹.

II nci Dünya savaşı sonrası ABD süper güç olurken Sovyetler Doğu Avrupa'ya yerleşiyor, Çin komünist rejime geçme sancıları yaşıyordu. Dünya dengeleri artık değişmişti. Faşizm çökmüş, demokrasiler ve komünist bloklar oluşmuştu. Dünya yeni bir döneme giriyordu ve Türkiye bu yeni dünyada yerini alacaktı. Sovyetler boğazlar, Kars, Ardahan üzerinde hak iddia edince Türkiye ABD ile olan ilişkilerini güçlendirdi ve demokrasiler safındaki yerini aldı.

1950 genel seçimleri sonunda DP'nin iktidarı ile Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Seçim öncesi din siyasi amaçlar için kullanılmıştı. DP iktidara geçince taviz kapısını da açmakta gecikmedi. Önce ezanın Arapça okunması gündeme getirildi. Laiklik üzerine yeni yorumlar yapılamaya başlandı. “ Tutan inkılaplar, tutmayan inkılaplar” söylemi ile Atatürkçülük üzerine tartışmalar açıldı⁵³².

Ekonomide DP borçsuz bir hazine devraldı. Planlı ekonomiden vazgeçildi. Demiryolu ulaşım politikaları bütünüyle bir yana bırakılırken, ABD'nin önerdiği ekonomi politikaları ön plana geçti. Plansızlık nedeniyle savurgan ve üretmeyen bir ekonomi 1959'da dar boğaza girerken Türkiye enflasyon ve devalüasyon sözcüklerini sık kullanır hale geldi⁵³³.

1952'de Türkiye NATO'ya katıldı. Türkiye için hayati önemi olan NATO'ya girişinde, Türkiye pazarlıklar konusunda, karşı tarafa kayıtsız boyun eğip, ikili anlaşmalarla ABD ye bağımsızlıkla bağdaşmayan ödünler verdi. Silah fabrikaları kapatılarak müttefiklerden hibe ucuz silah alımı tercih edildi⁵³⁴.

1960'a gelindiğinde DP iktidarı, siyasi- ekonomik-sosyal iç ve dış politika yanlışlarıyla yolun sonuna gelmiş gözüküyordu. Menderes ve DP 27 Mayıs 1960 günü askeri bir müdahale ile iktidardan uzaklaştırıldı⁵³⁵.

27 Mayıs askeri harekatı, halkın meşru isteklerine uygun yeni bir anayasa ile modern bir yapılanmaya gitti. Sivillerin yapamadıklarını askerler yaparak, kuvvet dengesine dayalı bir

⁵³⁰ Ergün Aybars “İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye” Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I , Genelkurmay Yayınları, Ankara 1998, s.505.

⁵³¹ A.g.m. , s.505.

⁵³² A.g.m. , s.506.

⁵³³ A.g.m. , s.506.

⁵³⁴ A.g.m. , s.506.

⁵³⁵ A.g.m. , s.506.

anayasa yaptılar. Yargının bağımsızlığı sağlandı. İşçi hakları güvence altına alındı. Demokrasi yolunda önemli adımlar atıldı ve askeri yönetim 1961’de seçim yapıp yönetimi bıraktı⁵³⁶.

1961’de koalisyon hükümetleri ile tanışan Türkiye, sanayide hamlelere girişti ise de istenen gelişme sağlanamıyordu. Üretim hala ziraat ağırlıklıyken montaj fabrikaları ile sanayileşme yoluna gidiliyordu. Ulaşım ise karayolu ağırlıklı olarak geliyordu⁵³⁷.

Bu tarihe kadar gözden kaçan bir gelişme açığa çıktı. “Siyasal işlem” hareketi, 1950’den başlayan dini politikaya alet etme ve buna bağlı olarak taviz verme ve hatta destek ve taviz hareketi merkez sağ kanat içinde kuvvetlendi⁵³⁸.

1973’ylı dünyadaki gelişmeler açısından çok önemliydi. Arap – İsrail savaşında Araplar ağır bir yenilgi almışlardı. Ve Araplar petrol ambargosuna başvurdular. Petrol krizinden en çok zararı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler gördüler. Hem petrol fiyatlarının artması, hem de buna paralel sanayi mallarının artması sebebi ile, Türkiye enerji ve teknoloji ithaline ödediği para birden artınca, ekonomik bir dar boğaza girmeye başladı⁵³⁹.

1974 yılında Türkiye uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını kullanarak Yunan oldu bittisine karşı Kıbrıs’a asker çıkarttı. Müttefiklerini bir kez daha karşısında düşmanca bir tavır içinde gören Türkiye’ye karşı ekonomik, mali, teknolojik, askeri, siyasi, mali ambargolar başladı⁵⁴⁰.

⁵³⁶ A.g.m. , s.507.

⁵³⁷ A.g.m. , s.507.

⁵³⁸ A.g.m. , s.507.

⁵³⁹ A.g.m. , s.507.

⁵⁴⁰ A.g.m. , s.508.

BİBLİYOGRAFYA

A- KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 – 1980)**, (Çeviren Ahmet Fethi), Hil Yay., İstanbul, 1994.

Akşin, Sina, **Türkiye Tarihi**, IV. Cilt, Cem yayınevi, V. Basım, İstanbul, 1997.

Armaoğlu, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, Cilt I, 9. Baskı , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993.

Atakan, Rauf ve diğerleri, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Genelkurmay yayını ,Ankara, 1985.

Ataöv, Türkkaya, **Amerika, NATO ve Türkiye (Marshall Planından NATO'ya)**, Aydınlık Yayınevi, 1. Baskı, 1969.

Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Aslanoğlu, Cemender, **Silahlar, Silahlı Kuvvetler ve Harp Sanayii**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1980.

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü yay. , Ankara, 1982.

Bilge, Suat ,**Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1920-1964)** Güç Komşuluk,1992.

Cillov, Haluk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972.

Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay yay. , Ankara ,1973.

Çev. Silan, Cenan Sahir, **Amerikan Yardım Programı (The Turkish Aid Program)**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1948.

Çorakçı, Belkıs, **Amerika Birleşik Devletleri – Türkiye – Orta Doğu**, Bilgi Yay., Aralık 1992.

Erkal, Şükrü , **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Genelkurmay yayını ,Ankara, 1984.

Erendil, Muzaffer, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1992.

Erendil, Muzaffer, **II. Dünya Harbinden Sonra Oluşan Silah Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

Erendil, Muzaffer, **Topçuluk Tarihi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1988.

Eruygur, M. Şener, **Osmanlı Ordu Teşkilatı**, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1999.

Erkin, Feridun Cemal , **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi** , Ankara , 1968.

Fişek, Kurthan – Sander, Oral, **Amerika Birleşik Devletleri Dışışleri Belgeleriyle Türk- Amerika Birleşik Devletleri Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829 – 1929)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977.

Güler, Ali – Akgül, Suat, **Türk Tarihinde Harbiye**, Kara Harp Okulu yayını, Ankara, 1999.

Gürkan, İhsan, **Tank ve Tankçılık 50 Yaşında**, Kara Kuvvetleri yay. ,İstanbul, 1967.

Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, S.B.F. Yayınları, Ankara, 1983.

Gürün, Kamuran, **Türk – Sovyet İlişkileri**, Ankara, 1991.

II. Dünya Harbinde Harp Ekonomisi, Harp Akademisi Yayınları, İstanbul, Nisan 1984.

Halliday, Free, **Yeni Soğuk Savaş Sovyet Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri**, Belge Yay., Kasım, 1985.

Kanat, Şeref – Oğuz, Şeref, **Türk Kara Kuvvetleri Tarihi**, Kara Kuvvetleri Yayınları, Ankara, 1996.

Karatamu, Selahattin, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Genelkurmay yay. , Ankara, 1996

Kurtbek, Seyfi, **Harp ve Ekonemi**, İnsel Kitabevi, İstanbul, 1942.

Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, İş Bankası Yay., 1991.

Oğuz, Orhan, **Marshall Planı (Konferans) İzmir 1951**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1966.

Okyar, Osman, **Amerikan Yardımları ve Türk Ekonomisi**, Siyasi Mimler Mecmuası, No:260, Kasım, 1952.

Orkunt, Sezai, **Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayın A.Ş. Yayınları, Yelken Matbaası, 1978.

Ökçün, A.Gündüz – Ahmet, **Türk Anlaşmaları Rehberi (1920–1973)**, S.B.F. Yayınları, No:372, Ankara, 1974.

Öndeş, Osman, **II Dünya Savaşı (1939-1945)**, Altın Kitapları yay. , İstanbul, 1974.

Özdemir, Behçet, **Tek Tanktan Zırhlı Orduya**, Genelkurmay yay. , Ankara, 1964.

Özel, Mehmet, **Türk Ordusu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Yayınları, Ankara, 1994.

Sander, Oral, **Türk Amerikan İlişkileri (1947 – 1964)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

Sever, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945 – 1958)**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.

Show, Stanford – Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt II, İstanbul, 1983.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945 – 1990)**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991.

Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitapevi, 2.Baskı, İstanbul, 1995.

Taşkıran, Cemalettin ve diğerleri, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

Toker, Hülya, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Cilt III, VI. Kısım, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1996.

Tuncer, Baran, **Milletlerarası İktisadi Yardımlar ve Kalkınma Meselesi**, Ankara, 1963.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, 4. Baskı, İstanbul, 1995.

Ünal, Oğuz, **“Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu”**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.

Ülman, Haluk, **Türk – Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Ankara, 1961.

Yurdoğlu, İhsan, **Amerikan Yardımı Hakkında Tahliller ve Düşünceler**, Ozansoy Basımevi, İstanbul, 1947.

B- MAKALELER

Ataöv, Türkkaya, “Marshall Planından NATO’nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp”, **S.B.F. Dergisi**, XXIII/3, (Eylül ,1968).

Ataöv, Türkkaya, “NATO’da Üyelik, Üsler ve İkili Anlaşmalar”, **S.B.F. Dergisi**, XXIV/1,(Mart, 1969).

Ataöv, Türkkaya, “Türk Dış Politikası Üzerinde Düşünceler”, **S.B.F. Dergisi**, XXIV/1, (Mart, 1969).

Aybars, Ergün, “Ortadoğu, Emperyalizm, Petrol ve Türkiye”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I** , Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Aybars, Ergün, “II.Dünya Harbi Sonrası Türkiye”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

Aydınalp ,Cemal , “Marshall Planı” , **Ordu Dergisi** , Sayı 148 , Askeri Basımevi , Aralık ,1948.

Baran, Tülay Alim, “II.Dünya Savaşı Türkiye’sinin Mali Portresi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Baykent, Tuğrul, “II.Dünya Savaşı Döneminde Kara Kuvvetleri Muhabere Sınıfında Gelişmeler”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Bilge, Suat, “Dış Yardımlar”, **S.B.F. Dergisi**, Cilt XX/2, (1965).

Büyüktuğrul, Arif, “Türk – Yunan Deniz Kuvvetleri”, **Belleten**, XXXIX , (Ocak,1975).

Caşın, Mesut Hakkı, “II. Dünya Savaşının Türk Dış Politikası ve Ulusal Güvenlik Stratejilerine Etkileri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Coşkun, Tacettin, “II.Dünya Savaşında Elde Edilen Tecrübelerin Türk Silahlı Kuvvetlerine Yansımaları”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

Çakır, Musa, “II.Dünya Harbi Döneminde Askeri Lojistik Hizmet ve Destek Sağlamaya Yönelik İngilizlerle Yapılan Temaslar”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

Çev : Rüştü Erdelhun , “Türkiye’de Bulunan Askeri Yardım Kurulu” , **Ordu Dergisi** ,Sayı 146, Askeri Basımevi , Haziran ,1948.

Çomak ,Hasret, “II. Dünya Harbi ve Türkiye , Harbin Sonrasında Türkiye – ABD İlişkileri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I** , Genelkurmay yay. , Ankara, 1998.

Dursun, Turan ve Uraz ,Tayfun, “Türkiye – ABD İlişkilerinin Dünü,Bugünü,Yarını” , **Harp Akademileri yay.** , İstanbul, Mayıs 1994.

Eke, Semih, “I.Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devletinin Askeri Durumu”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.

Ekinci, Necdet, “II.Dünya Savaşı Sonuna Doğru Türkiye’nin İç Siyasetinde Görülen Kimi Kökten Değişiklikler ve Nedenleri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Eralp, T.Nejat, “II.Dünya Savaşı Sonrasında Boğazlar Sorunu, İngiliz ve Amerika Birleşik Devletleri Basınındaki Akisleri”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Erhan, Çağrı, “Avrupa’nın İntiharı ve II. Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar”, **S.B.F. Dergisi Yayınları**, LI/1-4, (1998).

Erhan, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **S.B.F. Dergisi Yayınları**.

Gordon, Lincoln, “Marshall Planının Mirası”, **NATO Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 1987.

Gönlübol, Mehmet – Sar, Cem, “Olaylarla Türk Dış Politikası (Marshall Planı) 1919-1973”, **S.B.F. Dergisi Yayınları** , Ankara ,1987.

Gönlübol ,Mehmet – Ülman, Haluk , “Olaylarla Türk Dış Politikası (1945-1965)”, **S.B.F.Dergisi yay.** , 7. Baskı , Ankara , 1989.

Gürel, Ş.Sina, “Türk Dış Politikası (1919-1945)”.

Hergüner, Mustafa, “II.Dünya Savaşında Türk Boğazları”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Hergüner, Mustafa, “Denizciliğin Kurtuluş Savaşındaki Yeri”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi , Ankara, 1997.

İldeniz, Hüseyin, “II.Dünya Harbinin Siyasi ve Askeri Olaylarının TBMM Müzakerelerinde Değerlendirilmesi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

İlgazi, Abdullah, “II.Dünya Savaşının İç Politika Üzerindeki Etkileri ve Savaş Yıllarında Yaşanan Bazı Sorunlar”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi , Ankara, 1997.

“Kara Harp Okulu Tarihçesi”, **Harp okulu yayını** , Ankara, 1973.

Kurat, Yuluğ Tekin, “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası (1923 – 1973)”, **Belleten**, XXXIX/153, (Ocak ,1975).

Kurtcephe,İsrafil , “II. Dünya Savaşı Sonunda Türkiye üzerinde Rus Baskısı” , **Altıncı Askeri Tarih SemineriBildirileri I** , Genelkurmay yay. , Ankara, 1998.

“Marshall Planı ve Siz” , **Güney Matbaası** ,Ankara , 1950.

Oran, Baskın, “Türk Sovyet İlişkileri (1939-1970)”, **A.Ü.S.B.F. Yayınları**.

Özbey, Mustafa, “II.Dünya Savaşında Boğazların Türk – Rus İlişkilerine Etkisi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi , Ankara, 1999.

Özçelik, Selahattin, “I.Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Donanma Cemiyetinin Türk Denizciliğine Katkıları”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi , Ankara, 1997.

Özgüldür, Yavuz, “İki Savaş Arası Dönemde İngiltere ve Almanya’nın, Türkiye’deki Siyasi ve Askeri Yatırımları”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Öztoprak, İzzet, “II.Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

Randel, Alexander, “Truman Doktrininin Arifesinde”, **NATO Dergisi**, Sayı 3, Ankara, 1978.

“Soğuk Harp (Marshall Planı ve Moskova’nın Tepkisi)” **Genelkurmay yayınları** ,Ankara 1976.

Sarınay , Yusuf , “Türkiye’nin Batı ittifakına yönelişi ve Nato’ya Girişi ,(1939-1952)” ,**Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını** , Ankara , 1998.

Sunday, Sıtkı , “Türk Savunma Sanayiinin Düny Bugünü”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi** , (Ağustos, 1998).

Uman, Nuri – Öktem, A.Vural, “Az Gelişmiş Memleketlerin İktisadi Kalkınmasında Dış Yardım ve İhracatın Önemi”, **S.B.F. Dergisi**, , XX/2, (1965).

- Ulusar, Gündüz, “II.Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk Rus İlişkileri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Ülman, Haluk, – Gönlübol, Mehmet, , “Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1973)” , **S.B.F. Yayınları**, Ankara, 1987.
- Ülman ,Haluk, – Sander, Oral, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)” I, II, **S.B.F. Dergisi**, XXVII/1 , (Mart ,1972).
- Ülman, Haluk – Gönlübol, Mehmet, “Türk Dış Politikasının 20 Yılı (1945-1965)” **S.B.F. Dergisi Yayınları**, XXI, (1966).
- Ülman, Haluk , “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968) ”, **S.B.F. Dergisi**, XXIII/1,1968.
- Ünver, Mehmet İlhan, “Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”, **Harp Akademileri yayınları** , İstanbul, 1996.
- “Türkiye’de Marshall Planı , Hariciye Vekaleti, Milletlerarası İşbirliği Teşkilatı ,No .24 ,28,31,36” , **Başbakanlık yay.** , Ankara.
- Yargıç, Mahmut, “II.Dünya Harbi Öncesi, Harb Esnası ve Sonrasında Türkiye’nin Milli Politikası ve Milli Askeri Stratejisi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- Yiğit, Erdal, “Türkiye’nin II.Dünya Savaşındaki Ekonomik Güçlüklerin Askeri ve Siyasi Alanlardaki Stratejik Kararlarına Etkisi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- “Yunanistan ve Türkiye Askeri Yardım Programı”, **Genelkurmay Yayınları** ,1948.
- Zaif, Oktay, “Türk Havacılığının Kurtuluş Savaşındaki Etkisi”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.

C- GAZETE MAKALELERİ

- Abadan, Yavuz, “Amerikan Yardımının Tatbiki”, **Memleket**, 10 Temmuz 1947.
- Atay, Falih Rıfkı, “Amerikan Politikasında Neler Değişmelidir?”, **Dünya**, 8 Kasım 1952.
- _____, “Barış Kurucu Amerika”, **Ulus**, 15 Mart 1947.
- _____, “Avrupa’yı Nasıl Kurtarmalı?”, **Ulus**, 21 Haziran 1947.
- Baban, Cihad, “Amerika Avrupa’yı Bırakmıyor”, **Tasvir**, 18 Ocak 1948.
- Daver, Abidin, “Türk Donanması Bir Programla Takviye Edilmelidir”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1947.
- _____, “Amerikan Amiralinin Demeci ve Türk Donanması”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1948.

_____, “Truman’ın Kızıl arlara Sert Bir İhtarı Daha”, **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1948.

Emek, Selim Ragıp, “Amerikan Gazetecilerinin Ziyareti”, **Son Posta**, 30 Ekim 1951.

Erim, Nihat, “Başkan Truman’ın Mesajı”, **Ulus**, 14 Şubat 1947.

_____, “Amerikan Yardımı Dolayısıyla”, **Ulus**, 20 Mart 1947.

Esmer, Ahmet Şükrü , “Seçim Arifesinde Amerika”, **Ulus**, 16 Haziran 1948.

_____, “Amerikan Yardımı”, **Ulus**, 12 Aralık 1952.

_____, “Amerikan Yardımı Azaldı”, **Ulus**, 7 Ekim 1951.

_____, “Avrupa’ya Yardım”, **Ulus**, 20 Haziran 1947.

Nadi, Nadir, “Marshall Planı ve Biz”, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1948.

Oral, Cavit, “Makinelı Ziraat Politikamız”, **Hürses**, 19 Mart 1952.

Poray, Nazım, “Amerikan Kongresinin Çağırılışı”, **Memleket**, 29 Ekim 1947.

_____, “Büyük Amerika Yardımı Etrafında”, **Ulus**, 27 Haziran 1947.

Sadak, Necmettin, “Türkiye’nin Siyasi Zaferi”, **İstanbul**, 3 Eylül 1947.

_____, “Dünya Siyasetinde 100 Yılın En Ehemmiyetli Dönüm Noktası”, **Akşam**, 14 Mart 1947.

_____, “Amerikanın Gördüğü Tehlike ve Gösterdiği Acelenin Sebepleri Ne Olabilir?”, **Akşam**, 23 Mart 1947.

_____, “Türkiye ve Yunanistan’a Yardımın Sebepleri Açıklandı”, **Akşam**, 25 Mart 1947.

_____, “Türkiye ve Yunanistan Hakkında Amerikan Kaynaklarında Gelen Mühim Haberler”, **Akşam**, 5 Mart 1947.

Tekeli, Esat, “Yeni Bütçe”, **Ulus**, 5 Ekim 1947.

Us, Asım, “1. Ordumuzun Yaptığı Tatbikat”, **Yeni Gazete**, 14 Kasım 1947.

_____, “Truman Doktrininin Tarifi ve Monroe Kaidesinde Yeni Tekamul”, **Vakit**, 23 Mart 1947.

_____, “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Meselesi”, **Vakit**, 11 Mart 1947.

_____, “Avrupa’ya Yardım”, **Vakit**, 18 Haziran 1947.

_____, “Molotov Zor Durumda”, **Vakit**, 22 Haziran 1947.

Yalçın, Hüseyin Cahit, “Türk Amerikan Yardım Anlaşması”, **Tanin**, 14 Temmuz 1947.

_____, “Amerikan Senatosunun Kararı”, **Tanin**, 24 Nisan 1947.

_____, “Türkiye’ye Yardım Meselesi”, **Tanin**, 10 Mart 1947.

_____, “Türkiye’ye Yardım ve Kontrol”, **Tanin**, 23 Mart 1947.

Yalman, Ahmet Emin, “Havacı Türkiye”, **Vatan**, 2 Ekim 1951.

_____, “Amerika İle İşbirliğimiz”, **Vatan**, 4 Mart 1952.

D- GAZETE VE DERGİLER

Balıkesir Postası

Cumhuriyet

Dünya

Hürses

Kudret

Memleket Gazetesi

Son Dakika

Son Posta

Son Telgraf

Tanin

Tasvir

Türk Dili

Ulus

Vatan

Yeni Gazete

Yeni İstanbul

E- RESMİ YAYINLAR

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti – Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Ortak Yayını, Marshall Planı 3'er Aylık İzleme Raporları

Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı 13-759, 22 Mayıs 2000

Hariciye Vekaleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği İdaresi Teşkilatı (1948-1958 Yılları Arası çıkan 41 Adet Broşür), No 24, 28, 31, 36

Resmi Gazete, 28 Aralık 1948

Resmi Gazete, 13 Mart 1950

Resmi Gazete, 28 Şubat 1951

Resmi Gazete, 18 Aralık 1951

Ö Z E T

Belge gönderildiği
hk.

Amerika C.4 (42)

Dışışleri Bakanlığı MEİDUM. Ş.1 Müdürlüğü

Müstenit olduğu evrakın numarası	Şubenin kayıt numarası	Mübeyyiz	Müsavvit	Şube Müdürü	Daire Muavini	Reis Umum Müdür
107	1825					

Genel Sayısı

00496

Özel Sayısı

00500

Tarihi

28 MAYIS 1951

B.M.T.nezdindeki Daimî delegeliğe

X Büyükelçiliklere

Elçiliklere

Konsolosluklara

Memleketimizde Marshall Planının 1 Nisan-30 Haziran 1950 devresine ait 3 aylık tatbikatına mütedair, Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan İngilizce raporlardan nüshanın gerekli yerlere tevzi edilmek üzere, lütfen takdim kılındığını saygılarımla arz ederim.

- 1-B.M.T. nezdindeki Daimî Delegeliğe: 10 nüsha
- 2-Atina B.E.: 10 nüsha
- 3-Belgrad B.E.: 3 "
- 4-Bükreş " : 3 "
- 5-Kabil " : 3 "
- 6-Karaçıl " : 5 "
- 7-Londra " : 20 "
- 8-Moskova " : 5 "
- 9-New-Delhi " : 3 "
- 10-Ottowa " : 5 "
- 11-Paris " : 20 "
- 12-Rio de J. " : 3 "
- 13-Roma " : 20 "
- 14-Tahrân " : 5 "
- 15-Vaşngton " : 3 "
- 16-Vaşngton " : 25 "
- 17-Kahire " : 5 "
- 18-Madrid " : 3 "

x19xx

Rapt numarası

* Demir Perde arkasında ki temsilcilerimize yazıl

T. C.

MİLLETLERARASI İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

TELGRAFI ADRESİ: DETBA - ANKARA

İÇİŞİ SERVİS TELEFON NO: 1

Kİ 400

İSARETİ

NUMARASI

TARİHİ

ZİN
Kİ
ZİN

Dışişleri Bakanlığına

ANKARA

ZİN 622-00 10-D/145/6 21.5.1951

İT:

1 Nisan 1950-30 Haziran 1950 tarihleri arasındaki
üç aylık devre zarfında Türkiye'de Marshall Planı faaliyet-
lerini hülâsa eden No:3 İngilizce rapordan (400) adet gön-
derilmiştir.

Mezkûr raporların Türkiye'deki yabancı temsilcilik-
lerle, yabancı memleketlerdeki Türk Hükûmeti Mümessillik-
lerine ve müvazip görülecek diğer yerlere tevziine müsaade-
lerinizi saygı ile arz ve rica ederim.

Genel Sekreter

24.5.95 /
1048

Amerika C4 (74)

893

D EA/Sg

15.5.

İkinci Dünya Harbi neticesinde Avrupa Devletlerinin
maruz kaldıkları iktisadî güçlükleri izale maksadile tanzim
olunan Marshall Planı programının tatbikine devam olunmakta-
dır. Amerika Birleşik Devletlerinin yardımı ile tahakkuk etti-
rilen bu program gereğince bugüne kadar memleketimize yapılan
yardım 252.200.000 Birleşik Amerika dolarına baliğ olmuştur.
Bu yardım sinai ve zirai gelişiminde müspet neticeler tevhit
etmeye başlamıştır.

İktisadî faaliyet sahası bakımından bu yardımın 46.1300
doları tarım işlerine, 25.172.000 doları bayındırlık işlerine,
27.538.000 doları ulaştırma işlerine, 75.504.000 Devlet işletme-
lerine, 77.863.000 doları da iktisadî ve sinai bakımdan memleke-
timizde ihtiyac hissedilen ithal maddelerinin teminine tahsis
olunmuştur.

Yapılan yardım Devlet teşebbüsü ve özel teşebbüs bakımın-
dan mütalâa olunduğunda, bu yardımın 144.550.000 dolarının Devlet
teşebbüsüne, 107.670.000 dolarının da özel teşebbüse tevcih edil-
diği görülmektedir.

Memleketlerin ekonomik gelişmelerinde özel teşebbüsün^{ün}
işgal ettiği ehemmiyetli mevki gözönünde bulundurularak, memleke-
timizin iktisadî kalkınmasında özel teşebbüsten de faydalanabil-
mek maksadile Marshall Planı programı gereğine temin edilen yar-
dımın mühim bir kısmı özel teşebbüse tahsis olunmuştur, ve bu ma-
satla da "Karşılık Paralar" fonundan 54,5 milyon lira bilhassa
kısa bir zamanda tahakkuk ettirilebilecek çeşitli sanayi teşeb-
büslerine uzun vadeli ve ucuz faizli ikrazlarda bulunabilmek
üzere Sinai Kalkınma Bankasına devredilmiştir.

Devlet teşebbüsü ile özel teşebbüs arasında ahenkli bir
işbirliğinin vücut bulması Türkiye'nin iktisadî kalkınma hamle-
sinde ehemmiyetli bir merhale teşkil etmektedir.

Sayın Cumhurbaşkanımız için hazırlanmış ve 15 Ekim 1951 günü tevdi c
lunmuştur.

n . h .

Sayın Cumhur Başkanına Marshall yardımı hakkında not:

Türkiye Marshall plânınının bidayetinden itibaren doğrudan doğruya ve bilvasıta olmak üzere başlıca iki kanaldan yardım görmüştür.

Doğrudan doğruya olan yardımlar Amerikada kullanılmak üzere verilen ve oraşaki mübayaâ, nakliye ve teknik asistans işlerinde kullanılan dolarlardır.

Bilvasıta yardım ise Amerika tarafından verilen dolarların Avrupada yapılacak mübayaalarda veya tediye müvazenesi açıklarında kullanılmasıdır. Bu bilvasıta yardım önce keşide hakkı (tiraj hakkı) bilahâre başlangıç kredisi (position initiale) halende hususi menabi (ressource spéciale) şeklinde verilmektedir.

Doğrudan doğruya yardım kredi veya hibe şeklinde yapılmaktadır. ~~Kredinin~~ Hibe şeklinde olduğu zaman bunların mukabilinde teşkil eden türk paraları Merkez Bankasında açılan iki hesaba yatırılmaktadır. Bu hesaplardan birisi % 5 ler diğeri ise % 95 ler hesabıdır. % 5 ler hesabı Amerikalıların emrine ^{amade} ~~xxx~~/olup sarfı onlara aittir. Bu paralar onların idarî masraflarının karşılığını teşkil ettiği gibi burada istihsalinin arttırılmasını istedikleri bazı krof, manganez, antimuan, bakır gibi stratejik maddelerin iç finansmanlarıyla temininde de kullanılmaktadır. % 95 ler hesabı ~~xxx~~ ise Türkiye Hükümeti ile Amerika Hükümetinin mutabık kalacakları ve Maliyemizin istikrarı veya istihsalâtımızın artması gibi iktisadiyatımıza yarayan sahalarda kullanılabilmektedir. Bu paraların sarfı için behemahal iki Hükümetin mutabık kalması lâzımdır. Yardımların doğrudan doğruya ve bilvasıta olmak üzere taksim

Yardımların ~~XXXX~~ sektör itibarıyla taksimi

ikinci tablo

Yardımların ~~XXXX~~ amme ve hususi sektörler itibarıyla taksimi

Üçüncü tablo

% 95 ler hesabı ~~XXXXXX~~ bındaki paraların ~~XXXXXX~~ muhtelif
sektörlere suretli taksimi

Dördüncü tablo

Marshall Yardımı Hakkında Not :

Türkiye Marshall Plânının bidayetinden itibaren doğrudan doğruya ve bilvasıta olmak üzere başlıca iki kanaldan yardım görmüştür.

Doğrudan doğruya olan yardımlar Amerikada kullanılmak üzere verilen ve oradaki mübayaâ, nakliye ve teknik asistans işlerinde kullanılan dolarlardır.

Bilvasıta yardım ise, Amerika tarafından verilen dolarların Avrupada yapılacak mübayaalarda veya tedkiye muvazenesi açıktıkları da kullanılabazdır. Bu bilvasıta yardım üçe beşide hakki (tiraj hakkı) bilâhare bağlanmış kredial (position initiale) şeklinde verilmiş hâle de hususî cenabi (ressource spéciale) şeklinde verilmektedir.

Doğrudan doğruya yardım, kredi veya hibe şeklinde yapılmaktadır. Bilvasıta yardım da hibe şeklindedir. Hibe şeklinde yapılan yardımların muhtabillini teşkil eden Türk paraları Merkez Bankasında açılan iki hesaba yatırılmaktadır. Bu hesaplardan birisi % 5 ler difteri ise % 95 ler hesabıdır. % 5 ler hesabı Amerikalıların serine amade olup sarfı onlara aittir. Bu paralar onların idarî masraflarının karşılamasını teşkil ettiği gibi, burada istihsalinin artırılmasını istediği bazı krom, manganez, antimon, bakır gibi stratejik maddelerin iç finansmanlarının temininde de kullanılmaktadır. % 95 ler hesabı ise Türkiye Hükûmeti ile Amerika Hükûmetinin mutabık kalacakları ve maliyeminin istikrarı veya istihsalâtının artması gibi iktisadiyatımıza yarayan sehalarda kullanılabilmektedir. Bu paraların sarfı için beher mahal iki Hükûmetin mutabık kalması lâzımdır.

+ Sade, 1950-51 Geyroni için idarî masraflar başlangıç kredisi tablasıyla hibe maddiyetinde değildir,

15. 7. 1957

Yardımların doğrudan doğruya veya bilvasıta
olmak üzere taksim şekli ve miktarı

<u>Devreler</u>	<u>Direkt yardım dolar</u>	<u>Endirekt yardım dolar</u>	<u>Yekûn dolar</u>
1948/49	49.049.000	-	49.049.000
1949/50	58.342.000	74.200.000 (1)	132.542.000
1950/51	45.000.000	25.000.000 (2)	70.000.000

			251.591.000

(1) Tiraj hakkı

(2) Başlangıç kredisi

Yardımların amme ve hususî sektörler
itibarile taksimi

	<u>Dolar</u>
1- <u>Hususî Sektör</u>	107.159.000
a) Ziraat alat ve makineleri	46.123.000
b) Özel teşebbüs	658.000
c) Çeşitli ithalât	60.378.000
2- <u>Âmme sektörü</u>	144.432.000

Yekûn.....	251.591.000

Umumî yardım yekûnundan hususî sektöre ayrılan tahsisat
nisbeti % 42,6 tır.

**% 95 ler hesabındaki paraların muhtelif sektörlerle
sureti tahsisi**

Tiraj haklarının kullanılmasından mütevellit
% 95 ler hesabına yatırılan meblağ 190.248.520

Hibe şeklinde sağlanan direkt yardım karşılığı
olarak % 95 ler hesabına yatırılması lâzım gelen
meblâğ 165.600.000

Yekûn..... 355.848.520

I- 1.inci liberasyon anlaşması :

A- Amme sektörü :

1- a) Karayolları	35.677.378
b) İskenderun-Erzurum şosesi	1.320.000
2- Ziraat Bankası	15.339.097
3- Teknik yardım	310.000
4- Etibank	30.169.000

Yekûn..... 82.815.475

B- Rüşuf Sektörü:

1- Çimento sanayii:	
a) Daraca ve zeytinburun fabrikası	7.063.000
b) İzmir çimento	5.600.000
c) Kartal fabrikası (çimento)	784.000
2- İzmir çirçir ve yağlı tohumlar fabrikası	462.000
3- İstanbul soğukhava deposu ve buğ fabrikası	611.800
4- Piramit peyve iplik fabrikası	1.812.000
5- İbrahim Etem Ulugay kimya evi	1.534.000
6- Sınaf Kalkınma Bankasına devrolunmuş miktar.	24.452.725

Yekûn..... 42.319.525

Umumî Yekûn..... 125.135.000

II- 2.inci liberasyon anlaşması :

A- Amme sektörü:

1- Güçmenler	30.000.000
2- Tarım Bakanlığı	48.300.000
3- Ziraat Bankası	13.000.000
4- Ziraat Sayım	1.000.000
5- Pamuk standardizasyonu	700.000
6- Etibank	25.000.000
7- Makina ve Kimya Endüstrisi	5.500.000
8- Belediye Su İşleri	5.900.000
9- Ankara Hastanesi	7.300.000
10- Teknik Yardım	1.000.000
11- Millî Savunma için münka yardım	10.640.000

Yekûn..... 148.340.000

B- Rüşuf Sektörü:

1- Rüşuf teğebbüs	12.000.000
2- Hilton oteli	4.500.000

Yekûn..... 16.500.000

Umumî Yekûn..... 164.840.000

III- Yapılan münferit Anlaşma ile:

A- Amme Sektörü

1- Tekkele ait çamaltı ve Yavşan tuzlaları yolları	403.500

290.378.500

Henüz tahsis yapılmayan miktar 65.470.020 Türk lirasıdır.

% 95 ler hesabında mevcut 190.248.520 liradan fiilen 95.478.475

lira kullanılmıştır.

REPORT TO THE

Ug senelik
direkt ve
indirekt
: 70km

S e k t ö r l e r													
I - T A R İ M B A K A M L İ Ğ İ :													
a) Ziraat alet ve makineleri													
b) Mücadele ilaçları ve kimyevi maddeler													
c) T e h u m													
II - B A Y İ N D İ R L İ K B A K A M L İ Ğ İ :													
a) Su İşleri													
b) Hava alanları													
c) Kara yolları ve limanlar													
d) Elektrik ve KİTİD İşleri													
III - M A Ğ L İ E V E S O S Y A L Y A R D İ M B A K A M L İ Ğ İ :													
a) Sıtma Mücadele													
IV - U L A Ş T İ R M A B A K A M L İ Ğ İ :													
a) Denizyolları													
b) Demiryolları													
V - İ Ş L E T M E L E R B A K A M L İ Ğ İ :													
a) Ş u m e r B a n k													
1- Kek Fabrikası													
2- Kükürt Sülfat Üretim Tesisi													
b) K e t i B a n k													
1- Zonguldak Kömür Havzası													
2- Çarp Linyitleri													
3- Düzümlü demir													
4- Enerji nakil hattı ve Sarıyer Barajı													
c) Maden Tedkik Arama Enstitüsü													
1- Çeltik Kömürleri													
2- Sendaş makineleri													

İkinci Dünya harbini müteakip iktisadî zorlukları ve bilhassa Amerika'dan yapmak mecburiyetinde bulundukları geniş ithalât dolayısıyla dolar sıkıntısına maruz kalan Avrupa ve İktisadî Birlikleri tarafından tatbiki bir şekilde tahsis edilmiş iktisadî yardım programının an mevkîlerinde bu sene 45 milyon dolarlık direkt hibe yardımı ve 25 milyon dolarlık (endirekt) bağlanmış kredisi yardımı olarak cuman 70 milyon dolarlık bir yardıma ulaşılmıştır ki 1950-51 devresi sonu olan 30.6.1951 gününe kadar yapılmış olan direkt ve endirekt yardımlar devreler itibarıyla aşağıda gösterilmiştir.

Devreler	Direkt yardım dolar	Endirekt yardım dolar	Yekûn dolar
1948/49	49.045.000	-	49.045.000
1949/50	38.025.000 (1) (4.000)	74.000.000 (1)	112.025.000
1950/51	45.000.000	25.000.000 (2)	70.000.000
49/50 devresinde tedarik müessesesine bağlanmayıp 50/51 devresinde kullanılmış olan			3.256.000
			252.266.000

(1) - Tiraj Hakkı

(2) - Bağlanmış kredisi

1951/52 devresi yardımının da 74 milyon dolar olacağı bildirilmiş bulunmaktadır. Bu yardımların bir kısmı endirekt olarak ve bakiye 25 milyonunun da doğrudan doğruya Amerika'dan sağlanması tahakkur etmiştir. 1951/52 yardımına ek olarak 1951/52 devresinde 17 milyon 700 bin dolarlık bir avans verilmiştir.

İktisadî birliğin gerçekleştirilmesi için sağlanan yardımlar, 4 sene-lik uzun vadeli bir programla derli toplu ve her sene yapılan programlarla revizyona tâbi tutulan, iktisadî kalkınma mevzularına tahsis olmaktadır.

Bu mevzuların başında bilhassa İktisadî Birlik için hayati ehemmiyeti haiz olan tarım ve ticaret ile ilgili sektörler gelmektedir.

1950/51 devresi yardımının tevzi şekli şöyle olmuştur:

Gumhurbaşkanı'nın Meclisi açış nutku için M.İ.İ.T. ce hazırlanan ve fakat Dairece yenisi kaleme alındığından gönderilmeyen metin

4 Ocak 1951

1930/31 Devresi yardımıyla tevsi şekli

A - PLAET VASFI (45.000.000 dolar)

	dolar
1- Tarım Bakanlığı (Tarım alet ve makinaları, tohum ve mücedele ilaçları)	8.501.000
2- Milli Savunma	13.877.000
3- Etl Bank: a) Zonguldak Havzası	1.236.000
b) Enerji ve Barıyar barajı	3.682.000
4- Bayındırlık Bakanlığı:	
a) Karayolları	4.500.000
b) Hava Alanları	801.000
c) Elektrik tttü idleri	60.000
5- Bağılı ve Sosyal Yardım Bakanlığı (sıtta mücedele)	1.644.000
6- Maden Tedbii Arama Enstitüsü	795.000
7- Özel Teşebbüs: a) Hilton oteli	210.000
b) Ulupay Kinyeevi	387.000
c) İstanbul Çimento Fabrikaları	61.000
8- Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı: (Kanyon, kanyon yedekleri, oto lastikleri, ilaçlar, makine yedekleri, gazete kâğıdı, teneke, maden dizeci, mücedele ilaçları, baykırı).	3.301.000
Y e k ü n	45.000.000

B - REKİTİT TAVEL (25 milyon dolarlık bağlanmış kredisi)

1- Devlet Demiryolları (alpari edilen yedeklerin tekeit kargılı olarak)	4.360.000
2- Devlet Demiryolları (Lokomotif yedek parçaları)	1.160.000
3- Sumey Bank (Parabük kök ve sinter tesisleri)	1.680.000
4- Tekel (Yavşan ve Çamaltı teneke teneke tevsi)	495.000
5- Etl Bank (Barıyar barajı, Zonguldak ve Garp limanları emenajmanı).	16.905.000
Y e k ü n	25.000.000

30.6.1951 gayesi itibariyle Marshall Planından sağlanan 252.200.000 doların muhtelif sektörlerle tevzi şekli aşağıdaki tabloda hülfese edilmiştir :

S e k t ö r l e r	dolar
1- Tarım Bakanlığı	46.123.000 ✓
2- Bayındırlık Bakanlığı	24.372.000 ✓
3- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	2.494.000 ✓
4- Ulaştırma Bakanlığı	25.535.000 ✓
a) Devlet Demiryolları 12120000	
b) Devlet Demiryolları 13418000	
5- İşletmeler Bakanlığı	66.525.000 ✓
a) Eti Bank 62370000	
b) Sumer Bank 1360000	
c) M.T.A. 795000	
6- Gümrük ve Tekel Bakanlığı	1.335.000 ✓
7- İstatik ve Harita İşleri	600.000 ✓
8- Millî Savunma Bakanlığı	13.822.000 ✓
9- Özel Teşebbüs projeleri	658.000 ✓
10- Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	68.533.000 ✓
a) Et ve Balık projeleri 7644000 ✓	
b) Çeşitli ithal maddeleri 60889000 ✓	
11- Havlun (ihtiyaca göre tevzi edilecek)	2.000.000 ✓
Y e k ü m	252.200.000

Anma ve Hususî sektörlerin umumî tahsisatı
H i s s e l e r i

1- <u>Hususî sektör</u>	107.670.000
a) Ziraat alet ve makineleri	
46.123.000	
b) Özel teşebbüs	658.000
c) Çeşitli ithalat	60.889.000

2- <u>Anma sektörü :</u>	144.530.000

Y e k ü m 252.200.000

Umumî yardım yekûnundan hususî sektöre ayrılan tahsisat nispeti % 42,5 tur.

Amerika Birleşik Devletlerinin hibe olarak sağladığı yardımlara mukabil Hükümetimizin Merkez Bankasına yatırmak mecburiyetinde bulunduğu karşılık paraların Devlet yatırımları ile özel teşebbüs mevzuatlarına sarf için Hükümetimizle Amerika İktisadi İşbirliği İdaresi arasında iki ayrı liberasyon programı üzerinde mütahakat hası olmuştur.

Karşılık paralar hesabıyla iki ayrı liberasyon anlaşmasına göre bu paraların tevzi şekli ekli listelerde gösterilmiştir:

Karşılık Paralar % 95 ler Hesabı

Tiraj haklarının kullanılmasından mütevellit % 95 ler hesabına yatırılan meblağ	190.248.520
Hibe şeklinde sağlanan direkt yardım karşılığı olarak % 95 ler hesabına yatırılması lazım gelen meblağ	165.600.000
Umumi Yekûn.....	355.848.520
	=====

I -1.inci Liberasyon Anlaşması :

A- AGRE SEKTÖRÜ :

1-a) Karayolları	35.677.378
b) Iskenderun-Erzurum Şosesi	1.320.000
2-Ziraat Bankası	15.339.097
3-Teknik Yardım	310.000
4-Etibank	30.169.000
Yekûn.....	82.815.475

B- HUSUSİ SEKTÖR :

1- <u>Çimento Sanayii</u>	
a) Darıca ve Zeytinburnu Fabrikası	7.063.000
b) İzmir Çimento	5.600.000
c) Kartal Fabrikası	784.000
2- İzmir Çirçir ve Yağlı Tohumlar Fabrikası	462.000
3- İstanbul Boğuk Hava Deposu ve Buz Fabrikası	611.800
4- Piramit Fabrikası	1.812.000
5- İbrahim Ethem Ulugay Kimya Evi	1.534.000
6- Sinaî Kalkınma Bankasına devrolunmuş miktar	24.452.725
Yekûn.....	42.319.525

Umumi Yekûn.. 128.135.000
=====

II. inci Liberasyon Anlaşmasıyla
yapılan tahsisler :

/ Göçmenler	30.000.000
/ Tarım Bakanlığı	48.300.000
/ Ziraat Bankası	13.000.000
/ Ziraat Suyu	1.000.000
/ Pamuk Standardizasyonu	700.000
/ Etibank	25.000.000
/ Kimya ve Makina Enstitüsü	5.500.000
/ Belediye Su İşleri	5.900.000
/ Ankara Hastahanesi	7.300.000
+ Hususi Teğabül	12.000.000
+ Hilton Oteli	4.500.000
/ Teknik Yardım	1.000.000
/ Millî Savunma için münzam yardım	10.640.000
Yekûn.....	164.840.000

III-Yapılan münferit Anlaşma ile
Tekele ait Çamaltı ve Yavşan
Tuzlaları yolları

403.500

Umumi Yekûn.....290.378.500

=====

Henüz tahsisi yapılmıyan miktar 65.470.000 T.L.dir

NOT: % 95 ler hesabında mevcut

190.248.500 T.L.den fiilen

95.478.475 lirası kullanılmıştır.

Raporların irsalinde göz önünde
tutulacak esaslar hakkında not :

Bu raporların irsaline ecnebî memleketlerdeki temsilciliklerimize irsaline 3 sayılı (İng.) nüsha ile başlanmıştır, ve bundan başka 4 sayılı (Türkçe ve İng.) nüsha da gönderilmiştir. 4 sayılı (İng.) nüsha ayrıca Ecnebî Temsilciliklere de gönderilmiştir. Bu temsilciliklerin bazıları tarafından evvelki nüshaların da irsalı hakkında vaki talepler ayrıca is'af edilmiştir.

Bundan böyle bu hususta takip edilecek yol Sayın U. Müdürün tensibine iktiran etmiştir. Şöyle ki :

1 - Yeni nüshalar intişar ettikçe, bunlar Temsilciliklerimize işbu tamim sayılı (10920/12) ile irsal edilecektir. Bu itibarla Evrak ile mutabık kalındığı üzere raporlar kendilerine tevdi edilecektir. ~~Her yere ne miktarda gönderileceği işbu tamim müsveddesinde gösterilmiştir.~~

(Demir perde arkasındaki temsilciliklerimize yalnız bilgi için gönderilmektedir.)

2 - Ecnebî Temsilciliklere, Evraktan yeni sayı alınarak gönderilecektir. Bu hususta doldurularak istimal edilmek üzere tarda tamim teksir ettirilmiştir.

Her yere ne miktarda gönderileceği (10920/12) sayı tamim müsveddesinde gösterilmiştir.

(Demir perde arkası memleketleri Temsilciliklerine nderil-memektedir.)

Ecnebî Temsilciliklere kaçar nüsha gönderileceği bunların memleketimizdeki Konsoloslukları sayısı, Katı an memleket olup olmadığı hususları nazarı itibara alınarak tesbit edilmiştir.

0. A.

T.C.
Dışışleri Bakanlığı
Milletlerarası Ekonomik İşler
Dairesi Umum Müdürlüğü

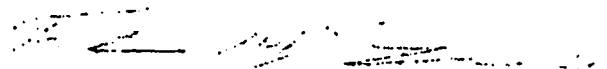
No: 109707-72

Ankara, 21 Eylül 1951

T A N İ M

Memleketimizde Marshall Plânının tatbikatına dair Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliği tarafınca yayımlanan üç aylık raporlardan Türkçe , İngilizce nüshasının, bilgileri için ve ilgili makamlara tevzi edilmek üzere, raporlar intişar ettikçe bundan böyle işbu tamim sayısız tahdında irsal edileceğini ve bu defa nesretilmiş bulunan, 1 Ekim- 31 Aralık 1950 devresine ait İngilizce rapordan yukarıda kayıtlı nüshanın leffen tahdim kılındığını saygılarımla arz ederim.

Dışışleri Bakanı Y.

Not: Belgrat, Bükreş, Moskova ve Varşova
Büroşiliklerine +; Budapeşte, Prag
Sofya Büroşiliklerine 3 or nüsha Türkçe
rapor yalnız bilgi için gönderilecektir .

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI

No:

Le Ministère des Affaires Etrangères a l'honneur
de faire parvenir ci-joints à

exemplaires en anglais du rapport publié par le Secrétariat
Général de l'Organisation pour la Coopération Economique Inter-
nationale, sur l'application du Plan Marshall en Turquie, dans
la période du

Le Ministère des Affaires Etrangères saisit
cette occasion pour Lui renouveler les assurances de sa
haute considération .

Ankara, le

T. C.

MİLLETLERARASI İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

TELGRAF ADRESİ DETBA - ANKARA
HİZMET SERVİS TELEFON NOSU

KKI 2

İSARETİ

NUMARASI

TARİHİ

98054/111

26.4.1951

Dışişleri Bakanlığına

622-00

11-D/14203

30.4.1951

ANKARA

İngilizce üç aylık raporun
gönderildiği hk.

Yukarıda gün ve sayısı kayıtlı yazıya karşılıktır:

Türkiyede Marshall Planı faaliyetleri hakkında
neşredilen üç aylık raporlardan elde mevcut İngilizce
nüshalarından iki adedi Birleşmiş Milletler Kütüphanesine
tevdii edilmek üzere ilişikte sunulmuştur.

Mezkûr raporlardan 3-4-5 ve 6 numaralı nüshaların
İngilizcesi henüz basılmakta olduğundan hazırlandıkça
peyderpey takdim olunacağını saygılarımla arz ederim.

Genel Sekreter a.

M. E. İ. D. U. M.	
Tarih	: 2.5.1951
Kayıt No.	: 866
Özellik	: Arşiv C4 (22)

784

30/4

D	FA/Sg

27.4.

Ö Z E T

Şubeye İadesi

Dışişleri Bakanlığı MEİDUM. Ş.1 Müdürlüğü

Müstenit olduğu evrakın numarası	Subeün kayıt numarası	Mübeyyiz	Müservit	Şube Müdürü	Daire Muavini	Reis Umum Müdür
M.İ.İ.T.G. Sök. 622-00 11-D/14203	866	7	Bahir 15.5.951			

Genel Sayısı

98999

Özel Sayısı

Tarihi

8 MAYIS 1951

UÇAKLA

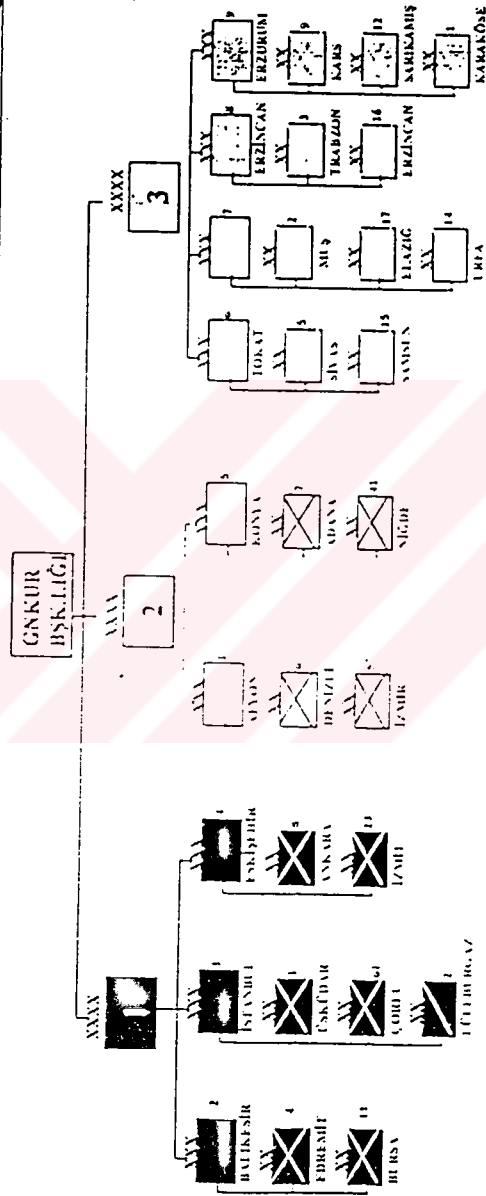
Washington Büyükelçiliğine

11 Nisan 1951 tarihli ve 232/180 sayılı yazıla karşılığıdır;

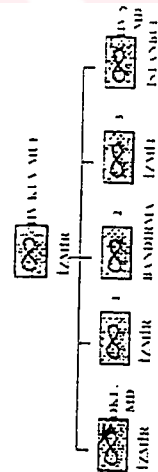
Türkiye'de Marshall Planı faaliyetleri hakkında neşredilen üç aylık raporlardan elde mevcut İngilizce nüshalarından iki adedin, bu kerre Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı genel Sekreterliğinden alınmış olmakla, Birleşmiş Milletler Kütüphanesine tevdi edilmek üzere leffen takdim kılındığını ve mezkûr raporlardan 3-4-5- ve 6 numaralı nüshaların İngilizcesi nin henüz basılmakta olduğundan hazırlandıkça peyderp sunulacağını, adı geçen Sekreterliğin bir yazısına atfen, saygılarımla arz ederim.

Rapt numarası

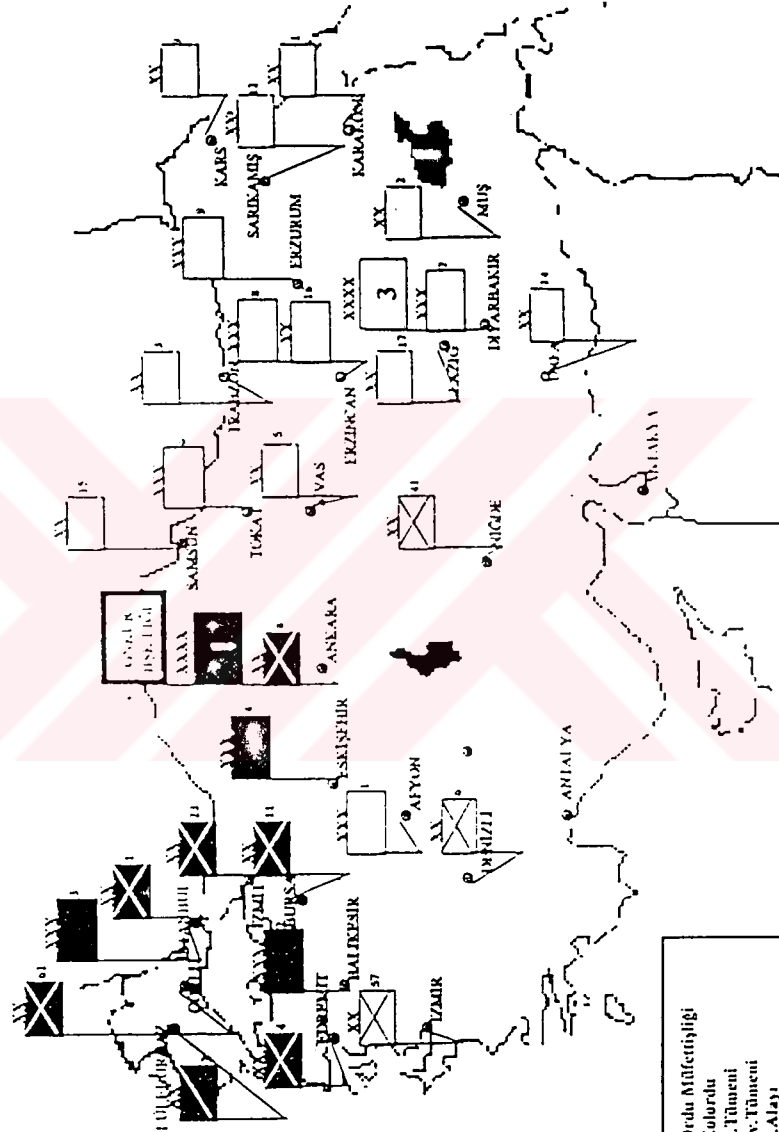
Kavdettim

NOT: İzmir, Çatalea, Erzurum ve Kars Müstahkem Mevazeli bölgelerindeki Kuloduların kuruluşundadır.

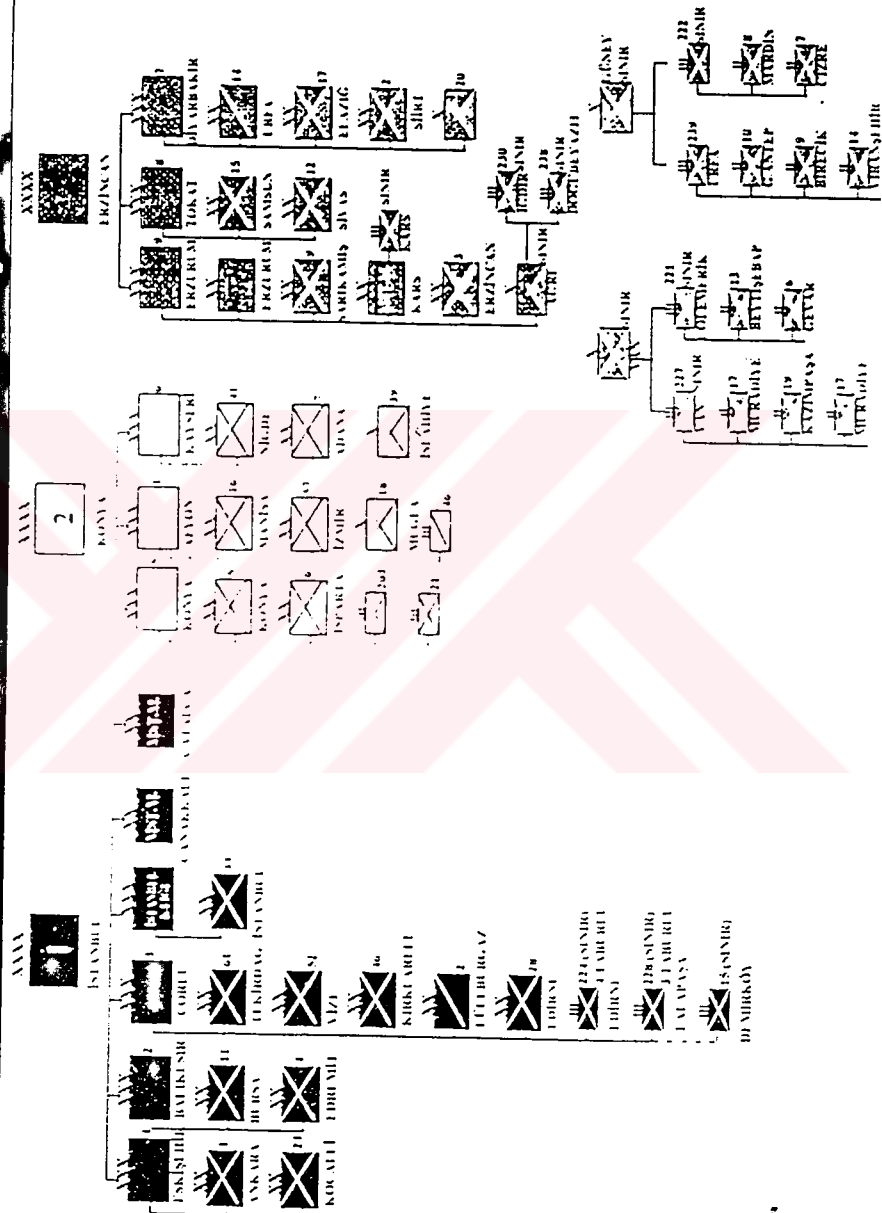
1 KASIM 1923 KONUSU

Not: Erzurum, Çatalca, Erzurum ve Kars'ta Müstahkem Alevî Ki Komutanlıkları bulunmaktadır.

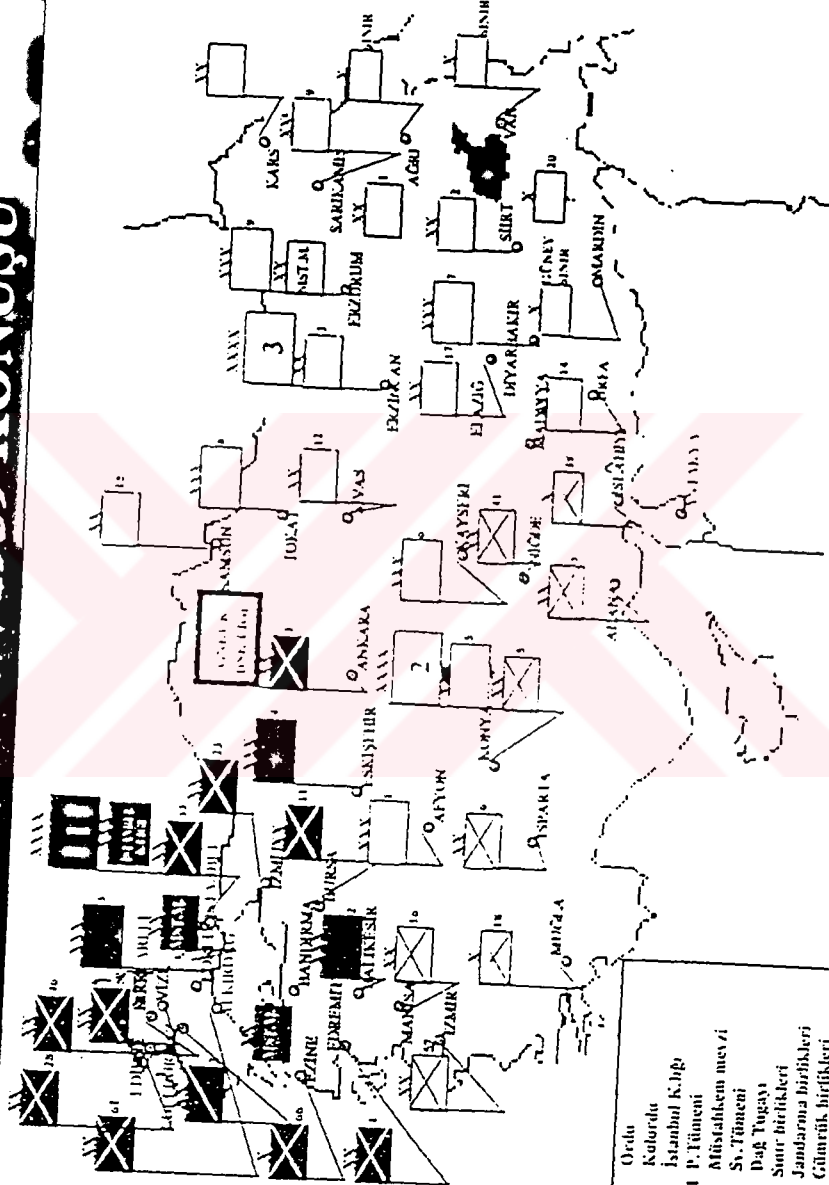
- 3 Ordu Mafeciyiği
9 Kolordu
18 P.Tümeni
3 Sv.Tümeni
54 P.Alayı
12 Süvari Alayı
Sınır birlikleri

27 NİSAN 1939 KURULUŞU

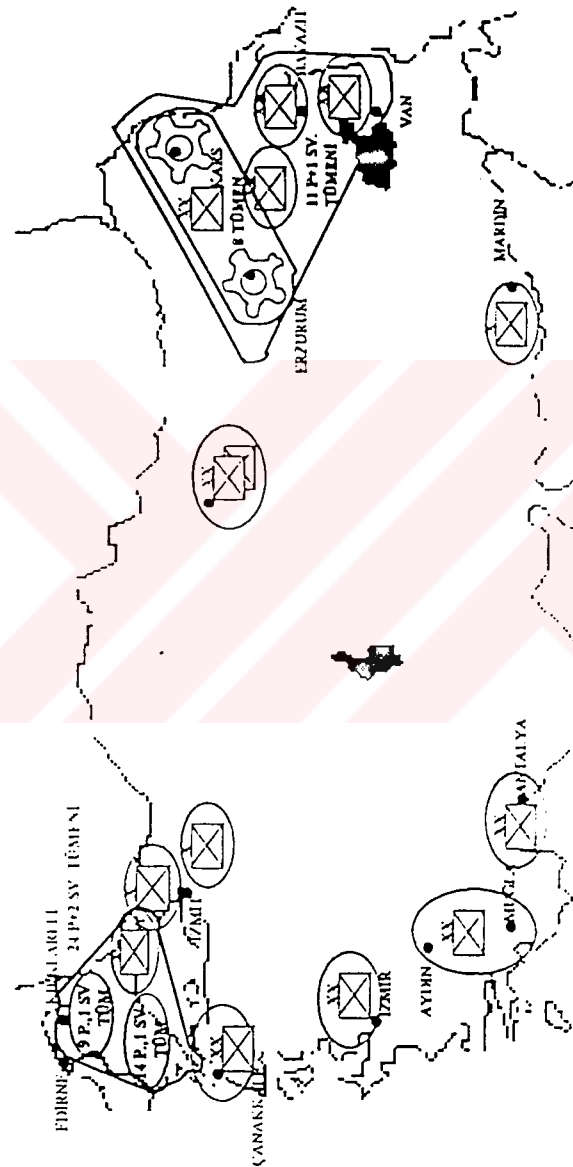
EK-4

27 NISAN 1939-KONUŞU

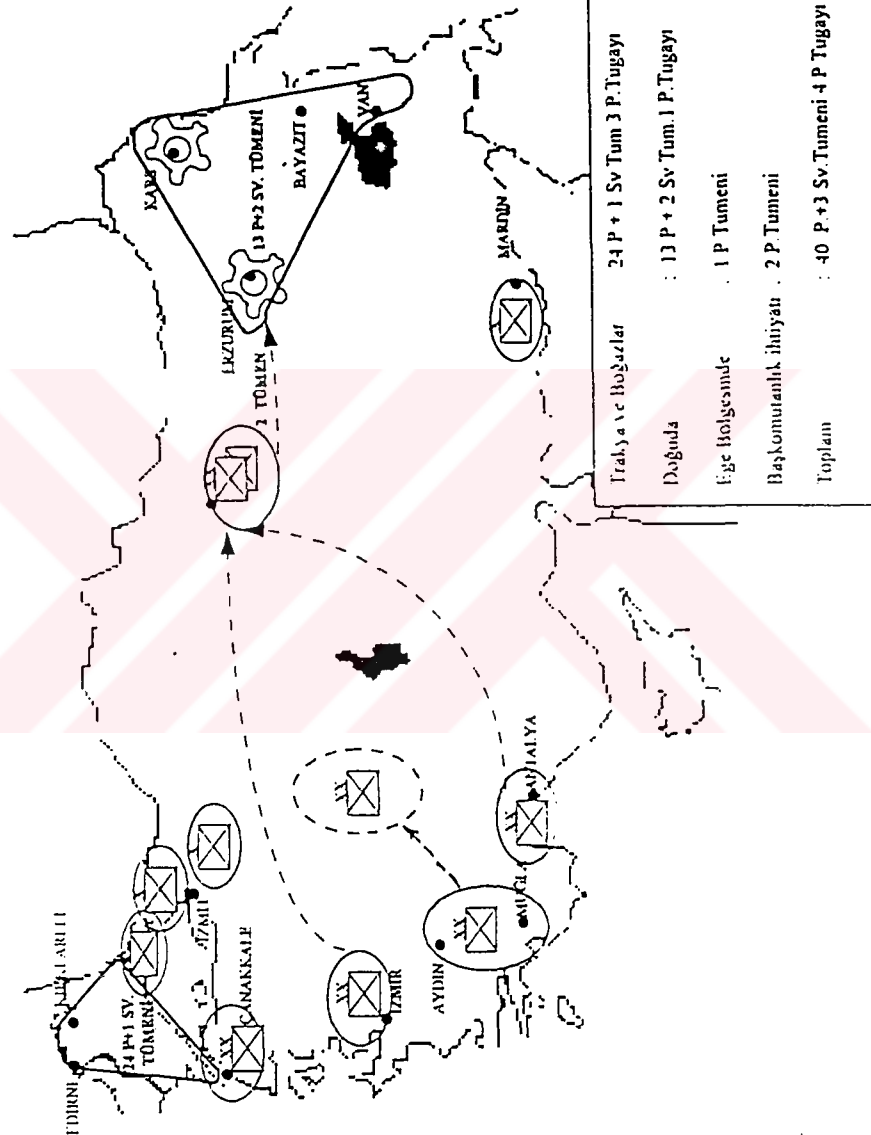
3	Ordu
9	Kolordu
1	Istanbul K.hp
21	P. Tümeni
4	Müstahkem mevzi
3	S. Tümeni
3	Dağ Tugayı
	Sınır birlikleri
	Jandarma birlikleri
	Gümrük birlikleri
	Orman koruma birlikleri

KROKÍ-1

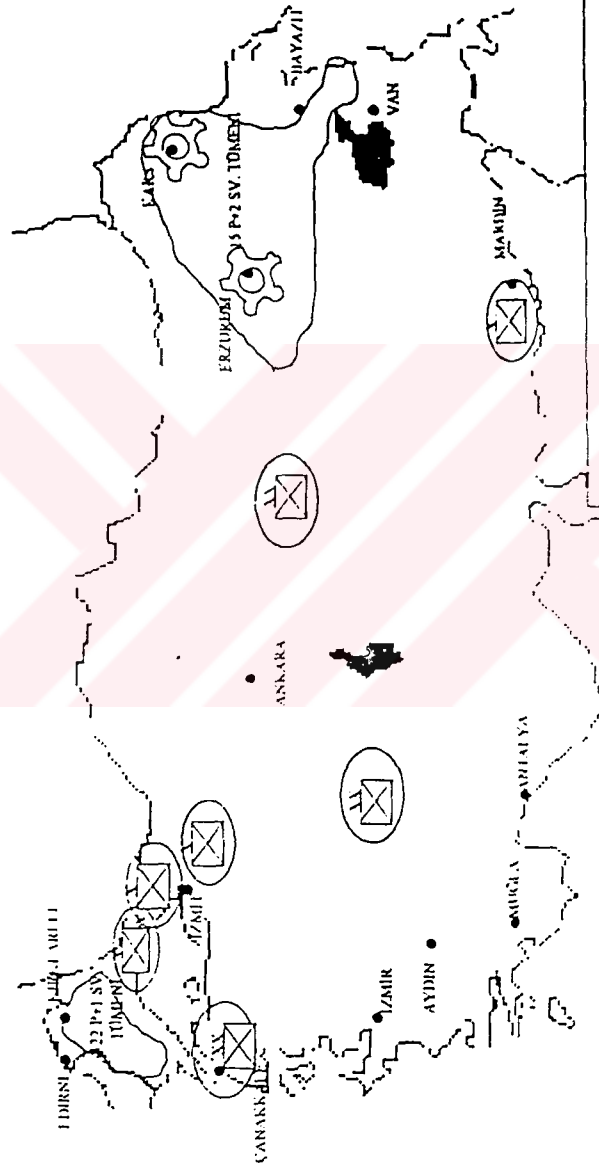
%60'ı	İrakiya ve Bağazlarda	24 P + 2 Sv Tum	3 P Tugayi
%30'u	Doğuda	11 P + 1 Sv Tum	1 P Tugayi
%60'sı	Ege Bölgesinde	3 P Tumeni	
%4'u	Sivas Antalya bölgesinde	2 P Tumeni	
Toplam		40 P + 3 Sv Tumeni	4 P Tugayi

KROKi-2

EK-7

KROKİ-3

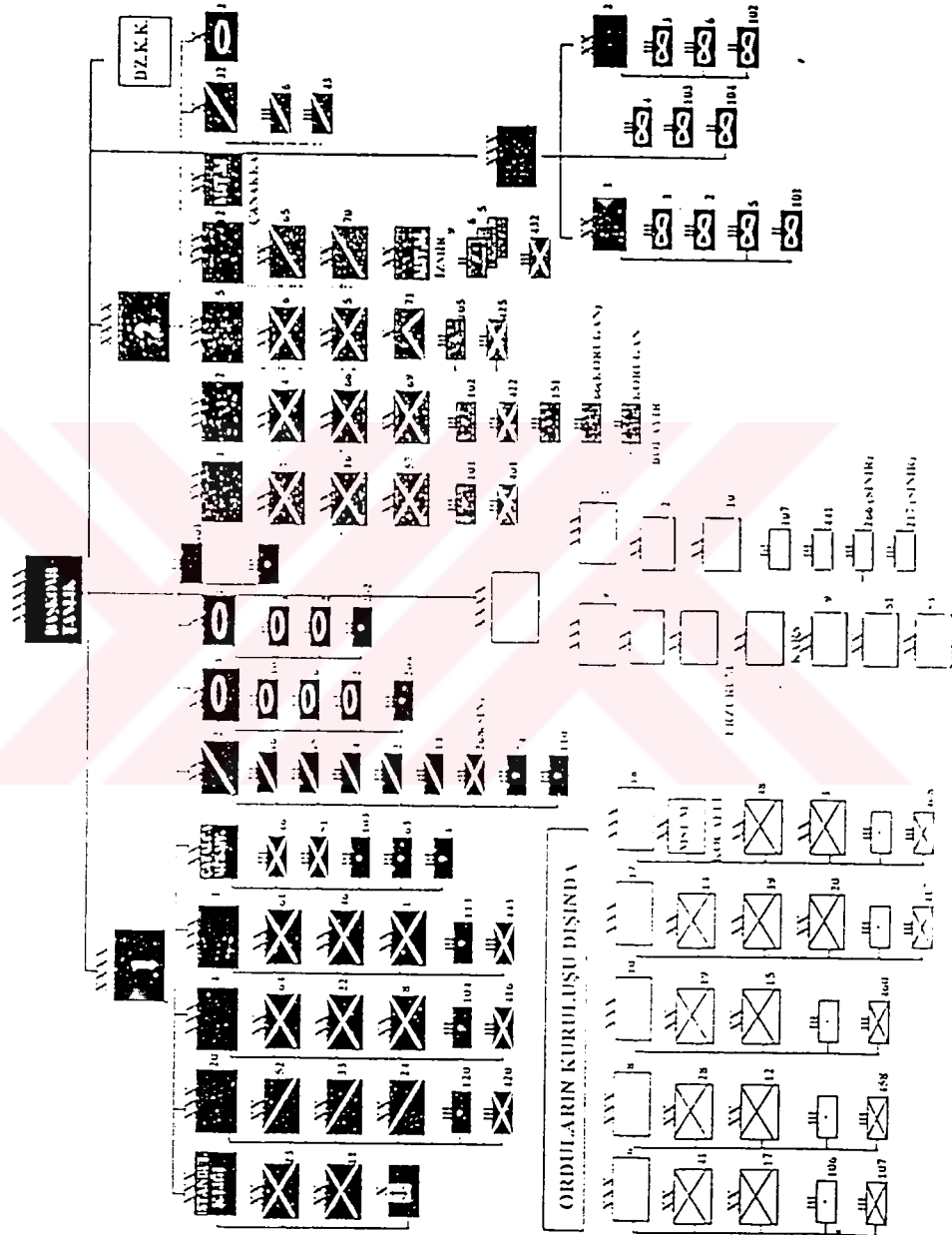

Ulusal ve Boğazlar	% 58 23 P + 1 Sv Tum 3 P Tugay
Doğuda	% 38 15 P + 2 Sv Tum 1 P Tugay
Ege Bölgesinde	% 2 1 P Tumani
Başkomutanlık Hiyay	% 2 1 P Tumani
Toplam	40 P + 3 Sv Tumani 4 P Tugay

**TÜRK-ÇARA KUVVETLERİNİN
27 NİSAN 1939 DURUMU İLE HAZİRAN 1943
DURUMU ARASINDAKİ FARK**

ORDU KOR. R.TÜM. SV.TÜM. ZIL.TÜM. P.TUG. SV.TUG. ZIL.TUG.							
27 NİSAN 1939 DURUMU	3	10	21	3	-	3	-
HAZİRAN 1943 DURUMU	3	15	41	3	1	3	1
FARK	-	+5	+20	-	+1	0	+2

EK-9

1. 1952-53 devresi Karşılıklı Güvenlik yardımlarından memleketimize, tamamı hibe olmak üzere, 67 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmıştır.

Bu 67 milyon dolarlık "İktisadi" veya diğer tabiriyle "Milli Savunma Faaliyetini Destekleyici" yardımın 12 milyon doları askeri gücümüze takviyeye matuf aynı askeri yardım şeklinde olup bakiye 55 milyon doların 33 milyonu Amerika üzerinden mübayaaya imkan veren Direkt yardım, diğer 22 milyonu da Avrupa üzerinden kullanılan (Özel Kaynak) Endirekt yardımdır.

2. 1952-53 devresi yardımının muhtelif Daire ve Müesseseler arasında tevzi ancak Haziran snlarında ikmal edilebileceğinden 55 milyon dolarlık ekonomik yardımın kati tevzi ve kullanma programı gelecek raporumuzda açıklanacaktır.

**Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan
(ECA) ve (MSA) Yardımları**

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :						
a) Hibe	1.200.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.000.000	106.660.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.800.000	7.503.000	-	-	-	17.303.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	33.000.000	208.003.000
II- Endirekt yardım :						
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	22.000.000	141.022.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	22.000.000	196.022.000
III- Teknik yardım :						
a) Hibe	-	-	-	-	-	2.663.000
b) Kredi	-	-	-	-	-	1.160.000
Y e k ü n	-	-	-	-	-	3.823.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	130.025.000	100.000.000	70.000.000	67.000.000	407.848.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.

3/4- "Özel Kaynak" olarak.

5- Aynı askeri yardım olarak (MDAP)

B) 30/9/1952 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşm a	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mum- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	50.000.000
Yekün.....	269.024.000	269.024.000			219.024.000
II- Amme Sektörü :					
1 - İskenderun-Erzurum şosesi	1.320.000	1.320.000	6	21/12/1950	1.320.000
2 - Karayolları	35.677.378	35.677.378	2	1/12/1950	35.677.378
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	8 17	26/2/1951 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000	{ 310.000 1.000.000	3 9	1/12/1951 20/7/1951	{ 310.000 1.000.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Tarım Vekaleti	24.300.000	24.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
Yekün.....	137.362.878	137.362.878			137.362.878
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.000	15.339.000	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.000
2 - Özel Teşebbüs ve Sınai Kalkınma Bankası	54.500.000	54.500.000	18	18/8/1951	37.867.000
Yekün.....	69.839.000	69.839.000			53.206.000
UMUMİ YEKÜN	476.225.878	476.225.878			409.592.878

IV- 31/3/1953 tarihi itibarıyla karşılık paralar durumu aşağıdaki tabloda hulasa edilmiştir:

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı askeri masraflarından bazı- larının karşılığı	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	-	-	-	-
Yekün.....	380.424.000	269.024.000			269.024.000
II- Anıme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1951	8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	35.677.378 16.595.000	35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	30.169.000 12.183.000	30.169.000 12.183.000	8 17	26/2/1953 10/8/1951	30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	310.000 1.000.000	310.000 1.000.000	3 13	1/12/1951 20/7/1951	310.000 1.000.000
5 - Zirai sayım	2.000.000	-	-	-	-
6 - Göçmenler	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
7 - Tarım Vekaleti	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	34.300.000	24.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
9 - Tuzla Yolları	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
10 - İstatistik	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
11 - Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	1.000.000	-	-	-	-
12 - Su işleri	1.000.000	-	-	-	-
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
14 - Programa bağlan- mak üzere bulunan	4.000.000	-	-	-	-
Yekün.....	10.264.340	-	-	-	-
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Sınai Kalkınma Ban- kasının ihdasından evvel finanse edilen özel teşebbüs proje- leri	17.255.000	17.255.000	Mukhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu	57.245.000	37.245.000	18	10/8/1951	20.611.800
Yekün.....	74.500.000	54.500.000			37.866.800
UMUMİ YEKÜN	655.890.315	496.225.975			479.592.775

MİLLİ SAVUNMA

I. Direkt Yardım :

- a. Milli Savunma ihtiyaçları için 1950-1951 devresi yardımından ayrılan 13.822.000 dolarla Amerika'ya sipariş edilen malzemenin cins ve miktarı evvelki raporlarımızda belirtilmişti. Bu malzemenin tamamı memleketimize gelmiş olup, fiyat farklarından dolayı 925.000 dolarlık alacaklı bakiye kaldığı anlaşılmıştır. Bu bakiyenin 250.000 dolarıyla er fotini; 250.000 dolarıyla muhtelif ilaç ve 425.000 dolarıyla da sıhhi malzeme siparişine çalışılmaktadır.
- b. Milli Savunma Vekaletince, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na verilmiş olan siparişlerin imali için 1951-1952 devresi direkt yardımından tahsis edilmiş olan 1.990.000 dolardan faydalanarak Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından Amerika'ya sipariş edilmiş bulunan muhtelif cins malzeme bedelinin 830.448 dolarlık kısmının akreditifi açılmış, ayrıca 992.157 dolarlık tezgah siparişi verilmiştir.
- c. 1952-1953 devresi direkt yardımı ilk programından Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu fabrikaları pirinç haddehanesinin tevsii için lüzumlu ekipmanın siparişinde kullanılmak üzere tahsis edilmiş olan 1.246.000 dolarla gerekli siparişler yapılmıştır.

II. Endirekt Yardım :

1952-1953 devresi endirekt yardımından Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na ayrılan 1.204.667 dolarlık tahsisin 320.000 doları ile imlahane için lüzumlu tezgahlar ve 884.667 doları ile de çeşitli yedek parça, alet ve hammadde, muhtelif Avrupa memleketlerine sipariş edilmiştir.

III. Karşılıklı Paralar :

- a. Geçen devre sonuna kadar Milli Savunma sektörü programında yer alan Karşılık Paralardan fiilen serbest bırakılanlar şöyle idi:

T.L.

1. Milli Savunma Vekaletine verine siparişleri karşılamak üzere 5.500.000

Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna

2. Astsubay programı için 10.640.000

3. Munzam askeri yardım programı için 72.884.000

4. 1951 mali yılı askeri masraflarından bazılarının karşılığı olarak 80.000.000

169.024.000

b. Türk silahlı kuvvetlerinin 1952 mali yılı içindeki askeri imalat, inşaat, teçhizat ve malzeme masraflarında kullanılmak üzere 05.08.1952 tarihinde serbest bırakılması takarrur eden 100 milyon liranın tamamı bu devre içinde libere edilmiştir. Bu suretle Milli Savunmaya fiilen tahsis edilen Karşılık Paraların yekunu 269.024.000 liraya baliğ olmuştur.

c. Ayrıca, bu devre içinde Türk silahlı kuvvetlerinin 1953 mali yılı zarfındaki ihtiyaçları için 11.400.000 liralık bir meblağın daha serbest bırakılması programa ithal edilmiştir.

ÖZEL TEŞEBBÜS

“Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu”ndan istifade etmek üzere 31.03.1953 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.’na 700 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 419 adedi bankaca tetkik edilerek ret veya iptal edilmiş, 84 proje ise kabul olunmuştur.

Tasvip edilen projeler sanayii nevileri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

Nevileri	Adedi	Kredi
Miktarı(T.L.)		
Gıda maddeleri sanayii	10	2.559.600.-
Mensucat sanayii	12	11.916.700.-
Kimya sanayii	11	3.588.850.-

Taş, toprak, cam, çini sanayii	3	13.447.000.-
Nakliye vasıtaları (Gemi mubayaası)	6	3.211.000.-
Tamir ve bakım atölyesi	32	755.450.-
Elektrik santralleri	1	25.000.-
Madencilik	1	90.000.-
Diğer sanayii	8	1.546.200.-
	<u>84</u>	<u>37.139.800.-</u>

Bankaca tasvip edilen bu kredi taleplerinden aşağıda gösterilenler 31.03.1953 tarihine kadar mukaveleye raptedilerek tatbikata girişilmiştir.

Nevileri	Adedi	Kredi
Miktarı(T.L.)		
Gıda maddeleri sanayii	10	2.559.600.-
Mensucat sanayii	12	11.006.700.-
Kimya sanayii	9	3.498.850.-
Taş, toprak, cam, çini sanayii	3	13.447.000.-
Nakliye vasıtaları (Gemi mubayaası)	6	3.211.000.-
Tamir ve bakım atölyesi	30	710.450.-
Elektrik santralleri	1	25.000.-
Madencilik	1	90.000.-
Diğer sanayii	7	1.466.200.-
	<u>78</u>	<u>36.014.800.-</u>

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 1 Ocak 1958 – 31 Mart 1958 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 35 adet talep vaki olmuş buna mukabil 22 adet ret 15 adet iptal edilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL.	Adet	Kredi Tutarı TL.
Gıda maddeleri	- (*)	500.000.-	3 (*)	960.840.-
Mensucat	-	-	1	53.000.-
Deri ve mamülleri	- (*)	120.000.-	- (*)	120.000.-
Kauçuk mamülleri	-	-	1	155.000.-
Taş, toprak, cam ve çini	- (*)	1.255.000.-	- (*)	5.000.-
Maden izabesi	1 (*)	1.641.130.-	- (*)	1.534.660.-
Madeni eşya	1	150.000.-	-	-
Diğer	1	50.000.-	1	50.000.-
Yekün	3	3.716.130.-	6	2.878.500.-

* Munzam kredi talepleri dahildir.

MİLLİ MÜDAFAA

01.01.1958 – 31.03.1958 tarihleri arasında gelen Amerikan iktisadi aynı yardım malzemeleri tutarı itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

Kuvvetler Kumandanlığı	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Kumandanlığı	1.863.576,14
Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı	436.146,06
Sağlık Dairesi Başkanlığı	118.816,18
Hava Kuvvetleri Kumandanlığı	21.470,69
Harita Umum Müdürlüğü	4.421,20
Yekün.....	2.444.430,27

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA) ve (MSA) yardımları
31/3/1954 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :							
a) Hibe	1.200.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.000.000	76.000.000	182.660.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.800.000	7.503.000	-	-	-	-	17.303.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	-	12.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.000.000	76.000.000	296.003.000
II- Endirekt yardım :							
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	22.000.000	-	141.022.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	22.000.000	-	196.022.000
III- Teknik yardım :							
a) Hibe	-	-	-	-	-	-	2.663.000
b) Kredi	-	-	-	-	-	-	1.160.000
Y e k ü n	-	-	-	-	-	-	3.823.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	130.025.000	100.000.000	70.000.000	67.000.000	76.000.000	492.025.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.

3/4- "Özel Kaynak" olarak.

D) 31/3/1954 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	101.500.000
Yekün.....	380.424.000	380.424.000			370.524.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 500.000
5 - Ziraat sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	24.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri Balıkesir ve	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	3.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projeksi }	25/6/1953	1.000.000
Yekün.....	200.966.315	187.086.315			183.066.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	37.245.000	18	18/8/1951	35.111.800
Yekün.....	74.500.000	54.500.000			52.366.800
UMUMİ YEKÜN	655.890.315	622.010.315			605.957.115

MİLLİ MÜDAFAA

1. Direkt Yardım :

1952 – 1953 Direkt yardımından Amerikaya sipariş edilen 33.600.000 dolarlık malzemeden 31.03.1954 tarihine kadar tahminen 12 000.000 TL'lık akaryakıt gelmiştir.

2. Karşılık Paralar :

1952 – 1953 Karşılık Paralar Programından Millî Müdafaa Vekaletine ayrılan 111.400.000 liranın 7.900.000 TL'sinin liberasyon muamelesi henüz ikmal edilmemiş olup diğer kısmı alakalı dairelerce sarfedilmiştir.

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
YERİNDEN YERİNE

GİRİŞ

1. 1953 – 1954 devresi için memleketimize 46 milyon dolarlık Milli Savunma faaliyetlerini destekleyici yardım tahsisatı ayrılmıştır.
Bu tahsisatın ne şekilde tevzi edildiği "A" cetvelinde gösterilmiştir.
2. 1952 – 1953 tahsisatından kullanılmayan bakiyeler yeniden tahsise tutulmuş olup program "B" cetvelinde gösterilmiştir.
3. Başlangıç tarihi olan Nisan 1948'den 31 Mart 1954 tarihine kadar memleketimize yapılan ve 495.848.000 dolara balığ olan direkt ve endirekt yardımın devreler ve nevileri itibariyle ayrılışı "C" cetvelinde gösterilmiştir.
4. 31.03.1954 tarihi itibariyle Karşılık Paralar Durumu "D" cetvelinde gösterilmiştir.

A. 46 Milyon dolarlık 1953-54 devresi İktisadi yardım programı

Daire		Kıymeti (\$)
I.	Piyasa :	
	1. Antibiyotik	200.000
	2. Antibiyotik vesair ilaçlar için hammadde	1.185.000
	3. Ziraat ilaçları için hammadde	535.000
	4. Kamyon ve kamyon yedek parçası	5.000.000
	5. Kamyon lastiği	1.500.000
	6. Karayolları müteahhitleri için makineler	1.500.000
	7. Su işleri müteahhitleri için makine	1.251.000
II.	Karayolları Umum Müdürlüğü :	
	(Yenileme ve Yedek Parça)	5.700.000
III.	Etibank :	
	a. Tunçbilek	432.000
	b. Sarıyar	3.311.000
	c. Bursa – Eskişehir	
	enerji nakil hattı	417.000
	d. Asma ocak tesisatı	50.000
	e. Teknik Hizmet	
	(Paul Weir)	50.000
		4.260.000

IV.	T.M.O :	3.783.000
V.	Ziraat Vekaleti	9.436.000

VI. M.K.E. :

a. Tezgah	677 000	
b. Fişekhane için teknik hizmet	120.000	
c. Hammadde	202.000	999.000

VII. Devlet Su İşleri :

a. Boru	81 000	
b. Yedek Parça	50.000	
c. Jeep	75 000	206.000

VIII. Sınai Kalkınma Bankası :

a. Hususi madenciler için ekipman	1.900.000
b. Hususi madenciler için hususi tipte madencilik kamyonu	200.000
c. Hususi imalatçılar için ekipman	3.000.000

IX. Et ve Balık Kurumu Umum Müdürlüğü :

Erzurum et kombinası için malzeme	400.000

X. Hava Alanları İnşaat Müdürlüğü :

(Hava Muhabere vasıtaları)	275.000

XI. Navlun :	4.673.000

YEKÜN.....	46.003.000

B. 1952 – 1953 tahsisatından kullanılmayan bakiyelerin 1953 –1954 programı

Daire	Kıymeti (\$)
Teknik Yardım	227.000
Toprak Ofis	111.000
Su İşleri	50.000
Üretim Çiftlikleri	262.000
Hava Alanları	40.000
Tarım	35.000
Müteahhitler	788.000
Kamyon Yedekleri	300.000
Kamyon Lastiği	300.000

2 113.000

Komisyonlara

Tayyare benzini	200.000
Madeni Yağ	150.000
MTA (Sondaj Ekip)	260.000
Galvanizli Saç (MKE)	177.000
Gübre (Piyasa)	211.000
Liman Malzemesi (DDZ)	200.000

1.548.000

MİLLÎ MÜDAFAA

1. Direkt Yardım :

1952 –1953 Direkt yardımdan Amerika'ya sipariş edilen 33.600.000 dolarlık malzemeden 31.03.1954 tarihine kadar tahminen 12.000.000 TL akaryakıt gelmiştir.

2. Karşılık Paralar :

1952 – 1953 Karşılık Paralar Programından Milli Müdafaa Vekaletine ayrılan 111.400.000 liranın 7.900.000 TL'sinin liberasyon muamelesi henüz ikmal edilmemiş olup diğer kısmı alakalı dairelerce sarf edilmiştir.

GİRİŞ

A. Direkt ve Endirekt Yardımlar :

1953 –1954 devresi için memleketimize 46 milyon dolarlık Milli Savunma faaliyetlerini destekleyici yardım, 30 milyon dolarlık da askeri istihlak maddeleri (common use items) yardım yapılmıştır. Başlangıçtan 30.06.1954 tarihine kadar direkt yardımından 190.551.118 dolarlık, endirekt yardımdan 140.422.000 dolarlık malzeme memleketimize sevk edilmiştir.

Bu suretle başlangıç tarihi olan Nisan 1948'den 30 Haziran 1954 tarihine kadar yekünü 495.848.000 dolara balığ olan yardımın devreler ve nevileri itibariyle ayrılışı "A" cetvelinde gösterilmiştir.

B. Askeri İstihlak Maddeleri Yardımı .

1953 – 1954 senesi için ayrılan 30 milyon dolarlık askeri istihlak maddeleri yardımından 30.06.1954 sonuna kadar 7.206.050 dolarlık malzeme sevk edilmiştir.

C. Teknik Yardım :

Başlangıçtan 30.06.1954 tarihine kadar 1.513.965 dolarlık hibe ve 966.730,05 dolarlık kredi olmak üzere cem'an 2.480.695,21 dolarlık teknik yardım tahsisi istimal edilmiştir.

D. 30 Haziran 1954 tarihi itibariyle karşılık paralar durumu "B" cetvelinde gösterilmiştir.

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA) ve (MSA) yardımları
30/6/1954 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :							
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	153.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	42.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	296.603.000
II- Endirekt yardım :							
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	195.422.000
III- Teknik yardım :							
a) Hibe	-	-	-	-	-	-	2.663.000
b) Kredi	-	-	-	-	-	-	1.160.000
Y e k ü n	-	-	-	-	-	-	3.823.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	130.025.000	100.000.000	70.000.000	67.000.000	76.000.000	492.025.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
3/4- "Özel Kaynak" olarak.

B) 30/6/1954 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	103.500.000
Yekün.....	380.424.000	380.424.000			372.524.000
II- Anme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 500.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	24.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projeksi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	187.086.315			185.586.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	37.245.000	18	10/8/1951	36.911.800
Yekün.....	74.500.000	54.500.000			54.166.800
UMUMİ YEKÜN	655.890.315	622.010.315			612.277.115

MİLLÎ MÜDAFAA

I. Direkt Yardım :

1. 1951 yardımından, MMV bütçesine tek olarak verilen 83.5 milyon liranın, 32.5 milyon lirası ile Amerika'ya hava ve malzeme siparişi yapılmıştı. Bu tahsisat içinden yapılan siparişlerin tamamına yakın bir kısmı gelmiş ve o zaman ki miktarların bakiye hesabından 14.000 dolarlık bir miktarın artmış bulunduğu JAMMAT ile yapılan temaslardan öğrenilmiş ve bu artan miktar ile sağlık malzemesi sipariş edilmiştir.
2. 1952 yardımına 4 milyon dolar tahsisattan 1.950.000 doları ile jet akaryakıtı ve 250.000 doları ile tıbbi malzeme temin edilmiş, 1.500.000 doları ile mübayaa edilen akaryakıt tankerlerinin yakında teslimine başlanacak olup, 300.000 doları kalan kısmın ile de lastik tamir malzemesi mübayaasına çalışılmaktadır.
3. 1953 yılındaki 33.600.000 liralı yardım yardımıdan (Commun Use Items Aid) sipariş edilen malzemelerden 06.1954 tarihine kadar, 12.000.000 Türk lirası tutarı akaryakıt ve 100 çift ayakkabıdan başka malzeme gelmemiştir.
4. 1953 Karşılık Paralar Fonunda liberasyon yolu ile ödenecek olan 11.400.000 liradan bakiye kalan 7.900.000 Türk Lirası da MMV bütçesinin çeşitli bölümlerine intikal ettirilmiştir.

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Hususi Teşebbüs Fonu ile istifade etmek üzere 03.06.1954 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na 996 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 246 adedi ret ve 426 adedi iptal edilmiştir.

156 proje hali tetkikde olup tasvip edilen projeler sanayi neveleri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

Nevileri	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	34	10.955.695,---
Mensucat Sanayi	13	13.083.693,40
İçki Sanayi	1	710.920,---
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	3	167.000,---
Selüloz Sanayi	1	70.000,---
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1	30.000,---
Kimya Sanayi	20	5.487.631,96
Taş, Toprak, Cam, Çini Sanayi	12	17.490.500,---
Maden İzabesi Sanayi	1	500.000,---
Makine ve Malzeme Sanayi	3	876.450,---
Nakliye Vasıtaları Sanayi	6	2.449.602,---
Tamir ve Bakım Atölyeleri	71	1.629.023,---
Elektrik Santralleri	1	25.000,---
Madencilik Sanayi	2	290.000,---
Diğer Sanayi Türleri	3	2.476.000,---
	178	56.221.815,36

Tasvip edilen bu kredilerden 30.06.1954 tarihine kadar aşağıda gösterilenler mukaveleye raptedilerek tatbikata girişilmiştir

Nevileri	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	13	10.557.946,---
İçki Sanayi	1	710.920,---
Mensucat Sanayi	3	12.517.162,---
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	1	95.000,---
Selüloz Sanayi	1	70.000,---

GİRİŞ

A. Direkt ve Endirekt Yardımlar :

1953 – 1954 devresi için memleketin 46 milyon dolarlık Milli Savunma faaliyetlerini destekleyici yardım, 30 milyon dolarlık da askeri istihlak malzemeleri (common use items) yardım yapılmıştır. Başlangıç tarihi 30.09.1954 tarihine kadar direkt yardımından 140.422.000 dolarlık malzeme memleketimize sevk edilmiştir.

Bu suretle başlangıç tarihi olan Nisan 1953'ten 30 Haziran 1954 tarihine kadar yekünü 495.848.000 dolara baliğ olan yardımın kalemleri ve nevileri itibariyle ayrılışı "A" cetvelinde gösterilmiştir.

B. Askeri İstihlak Maddeleri (Common Use Items) Yardımı : 1953 – 1954 senesi için ayrılan 30 milyon dolarlık askeri istihlak maddeleri yardımdan 30.09.1954 sonuna kadar 7.214.758 dolarlık malzeme sarfedilmiştir.

C. Teknik Yardım :

Başlangıçtan 30.09.1954 tarihine kadar 1.100.000,92,73 dolarlık hibe ve 966.730,05 dolarlık kredi olmak üzere cem'an 2.583.722,78 dolarlık teknik yardım tahsisi istimal edilmiştir.

D. 30 Eylül 1954 tarihi itibariyle kurulan paralar durumu “B” cetvelinde gösterilmiştir.

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA) ve (MSA) yardımları

30/9/1954 durumu

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	Yekün
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :							
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	153.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	42.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	296.603.000
II- Endirekt yardım :							
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	195.422.000
III- Teknik yardım :							
a) Hibe	-	-	-	-	-	-	2.663.000
b) Kredi	-	-	-	-	-	-	1.160.000
Y e k ü n	-	-	-	-	-	-	3.823.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	130.025.000	100.000.000	70.000.000	67.000.000	76.000.000	492.025.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.

3/4- "Özel Kaynak" olarak.

B) 30/9/1954 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	-
Yekün.....	496.344.000	496.344.000			380.424.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 500.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	197.086.315			185.586.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	10/8/1951	36.911.800
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			54.166.800
UMUMİ YEKÜN	771.810.315	767.930.315			620.177.115

MİLLÎ MÜDAFAA

I. Direkt Yardım :

1. 1952 yılında bütçemiz dışında verilen 4 milyon dolardan 250.000 dolarlık tıbbi malzeme siparişi edilmiş ve 330,284 TL'lık tıbbi malzeme gelmiştir.
2. 1953 yılındaki 33.600.000 TL'lık aynı yardımdan sipariş edilen malzemelerden akaryakıt kamilen gelmiş, diğer malzemelerden de Levazım eşyası olarak 13.764 adet Amerikan fotini, 121.600 adet matra kılıfı, muhabere malzemesinden de 40.000 TL'lık film makinesi, ayrıca sağlık dairesinin 28.917,49 TL'lık da ilaç malzemesi gelmiştir.
3. 1954 yılında Liberasyon yolu ile ödenecek olan 116.000.000 TL'lık yardımdan 50.000.000 TL kalmıştır.

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Hususi Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 03.06.1954 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 1034 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 262 adedi ret ve 427 adedi iptal edilmiştir.

335 proje hali tetkikde olup tasvip edilen projeler sanayi neveleri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

Nevileri	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	37	11.865.895,---
Mensucat Sanayi	15	15.125.593,40
İçki Sanayi	1	710.920,---
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	3	242.000,---
Selüloz Sanayi	1	70.000,---
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1	30.000,---
Kimya Sanayi	21	5.941.631,96
Taş, Toprak, Cam, Çini Sanayi	12	17.920.500,---
Maden İzabesi Sanayi	1	500.000,---
Makine ve Malzeme Sanayi	3	876.450,---
Nakliye Vasıtaları Sanayi	6	2.449.602,---
Tamir ve Bakım Atölyeleri	73	1.750.523,---
Elektrik Santralleri	1	25.000,---
Madencilik Sanayi	3	290.000,---
Diğer Sanayi Türleri	11	2.734.200,---
	189	61.052.315,36

Tasvip edilen bu kredilerden 30.09.1954 tarihine kadar aşağıda gösterilenler mukaveleye raptedilerek tatbikata girişilmiştir

Nevileri	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	27	10.587.045,30
İçki Sanayi	1	710.920,---
Mensucat Sanayi	16	12.517.162,---
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	2	170.000,---
Selüloz Sanayi	1	70.000,---

GİRİŞ

A. Direkt ve Endirekt Yardımlar :

1953 - 1954 devresi için memleketimize 46 milyon dolarlık Milli Savunma faaliyetlerini destekleyici yardım, 30 milyon dolarlık da askeri istihlak malzemeleri (common use items) yardım yapılmıştır. Başlangıçtan 31.12.1954 tarihine kadar direkt yardımdan 219.087.911,72 dolarlık, endirekt yardımdan 140.422.000 dolarlık malzeme memleketimize sevk edilmiştir.

Bu suretle başlangıç tarihi olan Nisan 1948 den 30 Haziran 1954 tarihine kadar yekünü 495 848 000 dolara balığ olan yardımın devreler ve neveleri itibariyle ayrılışı "A" cetvelinde gösterilmiştir.

B. Askeri İstihlak Maddeleri (Common Use Items) Yardımı : 1953 - 1954 senesi için ayrılan 30 milyon dolarlık askeri istihlak maddeleri yardımdan 31.12.1954 sonuna kadar 7.517.551,61 dolarlık malzeme sevk edilmiştir.

C. Teknik Yardım :

Başlangıçtan 31.12.1954 tarihine kadar 1.823.280,38 dolarlık hibe ve 966.727,35 dolarlık kredi olmak üzere cem'an 2.790.007,73 dolarlık teknik yardım tahsisi istimal edilmiştir.

31 Aralık 1954 tarihi itibariyle karşılık paralar durumu "B" cetvelinde gösterilmiştir.

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA) ve (MSA) yardımları
31/12/1954 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :							
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	153.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	42.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	296.603.000
II- Endirekt yardım :							
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	195.422.000
III- Teknik yardım :							
a) Hibe	-	-	-	-	-	-	2.663.000
b) Kredi	-	-	-	-	-	-	1.160.000
Y e k ü n	-	-	-	-	-	-	3.823.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	130.025.000	100.000.000	70.000.000	67.000.000	76.000.000	492.025.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.

3/4- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/12/1954 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	44.000.000
Yekün.....	496.344.000	496.344.000			424.424.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 1.400.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	24.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	197.086.315			186.486.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	10/8/1951	37.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			54.500.000
UMUMİ YEKÜN	771.810.315	767.930.315			665.410.315

MİLLİ MÜDAFAA

I. Direkt Yardım :

1. 1952 yılında bütçemiz dışında verilen 4 milyon dolardan 1.500.000 dolarlık sarnıçlı vagon siparişinden 1.738.500 TL'si karşılığı 87 adet vagon gelmiştir.
2. 1953 - 1954 yılındaki yardımdan sipariş edilen malzemedan; aşağıdaki listede gösterilen malzeme gelmiştir.

Hangi Yıla Ait olduğu	Gelen Malzemenin cinsi	Miktarı
1953	Jüt, şerit renkli	6950 Top
1953	Branda bezi	76.324 Yarda
1954	Galvanizli bidon	23.128 Adet
1954	Matra Tası	137.676 Adet
1954	Mutfak (Kuzine)	85 Adet
1954	Yemek Çatalı	5.466 Adet
1954	Ambalaj Çemberi	2 Kutu
1954	Müzik Aleti	37 Adet
1954	Kuzine	19 Adet
1954	Er Kumaşı	768 Top
1954	Er Fotini	171.504 Çift
1954	Battaniye	35.200 Adet
1954	Singer Makinesi	778 Adet

3. Karşılık Paralar : 1954 yılında Liberasyon yolu ile ödenecek olan 115.920.000 TL'lık yardımdan 34.000.000 TL libere edilmiş ve alakalı dairelerce sarfediimiştir.

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Hususi Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 31.12.1954 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 1061 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 274 adedi ret ve 439 adedi iptal edilmiştir.

149 proje hali tetkikde olup tasvip edilen projeler sanayi nevileri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	38	14.304.499,57
Mensucat Sanayi	15	15.309.593,40
İçki Sanayi	2	1.036.920,---
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	3	225.463,50
Selüloz Sanayi	1	70.000,---
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1	30.000,---
Kimya Sanayi	22	6.09.631,96
Taş, Toprak, Cam, Çini Sanayi	13	18.474.750,---
Maden İzabesi Sanayi	1	500.000,---
Makine ve Malzeme Sanayi	3	876.450,---
Nakliye Vasıtaları Sanayi	6	2.449.602,---
Tamir ve Bakım Atölyeleri	78	1.900.523,---
Elektrik Santralleri	1	25.000,---
Madencilik Sanayi	4	340.000,---
Diğer Sanayi Türleri	10	2.726.200,---
	199	64.800.633,43

GİRİŞ

A. Direkt ve Endirekt Yardımlar :

1954 – 1955 senesi direkt yardımından memleketimize 45 milyon dolarlık Milli Savunma faaliyetlerini destekleyici yardım, 25 milyon dolarlık da askeri istihlak maddeleri yardımı yapılmıştır. Bu suretle başlangıçtan 31 Mart 1955 tarihine kadar direkt yardımdan 232.420.236,49 dolarlık, endirekt yardımdan 140.422.000 dolarlık malzeme memleketimize sevk edilmiştir.

Başlangıç tarihi olan Nisan 1948 den 31 Mart 1955 tarihine kadar yapılan yardımlar devreler ve nevileri itibariyle ayrılışı “A” cetvelinde gösterilmiştir.

B. Teknik Yardım :

Başlangıçtan 31.03.1955 tarihine kadar 10.000.000 kredi, 8.400.000 dolarlık hibe olmak üzere cem'an 9.400.000 dolarlık teknik yardım tahsisi istimal edilmiştir.

C. 31.03.1955 tarihi itibariyle karşılık paralar durumu “B” cetvelinde gösterilmiştir.

*A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA), (MSA), (FOA) yardımların
31/3/1955 durumu*

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	Yek t n
	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :								
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	45.000.000	198.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	67.000.000
Y e k t n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	70.000.000	366.603.000
II- Endirekt yardım :								
a) Hibe	-	71.522.000	-	(2)	(3)	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	(2)	-	-	-	55.000.000
Y e k t n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :								
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	7.900.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k t n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	9.000.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	70.600.000	571.025.000

1- Tırar hakkı olarak

2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.

3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/3/1955 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mum- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı mun- zam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
Yekün.....	496.344.000	496.344.000			496.344.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 2.000.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	26.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	197.086.315			189.086.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	10/8/1951	37.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			54.500.000
UMUMİ YEKÜN	771.810.315	767.930.315			739.930.315

MİLLÎ MÜDAFAA

1. Direkt Yardım :

1953 - 1954 yılı yardımından sipariş edilen askeri istihlak maddelerinden aşağıdaki listede gösterilenler bu devre zarfında memleketimize gelmiştir.

Cinsi	Tutarı
Tıbbi Malzeme	212.920,00 TL
Muhtelif levazım eşyası	1.437.003,56 TL

2. Karşılık Paralar :

Karşılık paralardan 1954 senesi için Milli Müdafaaya ayrılan 115.920.000.- TL yardımın tamamı libere edilmiştir.

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 31 Mart 1955 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 1089 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 78 adedi ret ve 457 adedi iptal edilmiştir.

351 proje hali tetkikte olup tasvip edilen projeler sanayii nevileri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	37	13.976.225,53
İçki Sanayi	2	1.036.920,---
Mensucat Sanayi	16	16.745.698,12
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	5	240.463,50
Selüloz Sanayi	1	70.000,---
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1	30.000,---
Kimya Sanayi	17	5.672.391,86
Taş, Toprak, Cam, Çini Sanayi	11	18.568.465,28
Maden İzabesi Sanayi	1	500.000,---
Madeni Eşya Sanayi	1	500.000,---
Makine ve Malzeme Sanayi	5	922.450,---
Nakliye Vasıtaları Sanayi	6	2.173.427,---
Tamir ve Bakım Atölyeleri	82	1.951.226,14
Elektrik Santralleri	1	25.000,---
Madencilik Sanayi	5	340.000,---
Diğer Sanayi Türleri	12	2.928.746,---
YEKÜN	202	65.681.013,43

Tasvibedilen bu kredilerden 31.03.1955 tarihine kadar aşağıda gösterilenler mukaveleye bağlanmıştır:

	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	31	13.485.323,53
İçki Sanayi	2	1.036.920,---
Mensucat Sanayi	16	16.199.266,72
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	3	148.963,50
Selüloz Sanayi	1	70.000,---

B) 30/6/1955 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı mun- zam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
Yekün.....	496.344.000	496.344.000			496.344.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000	3 9 EK	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953	{ 310.000 1.000.000 2.000.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	29.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - Programa bağlanmak üzere bulunan	6.400.000	2.520.000	Moody } projeksi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	197.086.315			192.086.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	10/8/1951	38.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			55.500.000
UMUMİ YEKÜN	771.810.315	767.930.315			743.930.315

MİLLİ SAVUNMA

1. Direkt Yardım :

- a. Milli Savunma ihtiyaçları için 1950 – 1951 devresi direkt yardımından ayrılan 13.882.000 dolarla Amerika'ya sipariş edilen malzemelerin müfredatı geçen raporumuzda belirtilmişti. Bu devre içinde memleketimize gelmiş olanların dökümü ise aşağıda gösterilmiştir.

Cinsi	Bu devre içinde gelenler
Kumaş	6.000 Metre
Er Kundurası	51.108 Çift
Kaput	3.067 Adet
Canlı Hayvan	1.593 Baş Katır
Sihhi Malzeme	72 Ton

- b. Milli Savunma Bakanlığınca verilmiş siparişlerin imal edilebilmesi için 1951 – 1952 devresi direkt yardımından Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna ayrılan 2.000.000 dolarla sipariş edilen malzemenin cins, miktar ve değerleri aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Cinsi	Miktarı	Değeri (\$)
Gliserin	200 ton	187.040
Parafin	85 ton	12.000
Alüminyum	19 ton	8.000
Çinko Tuzu	50 ton	31.650
Glikol	50 ton	22.000
Ferro - Molibden	2985 kg	5.000
Matkap Makinesi	2 Adet	2.680
	Yekün	268.370
	Navlun	30.000
	Umumi Yekün	298.370

I. Endirekt Yardım

- a 1951 – 1952 devresi yardımından Milli Savunma ihtiyaçları için Özel kaynaktan 14.000.000 dolar daha ayrılmış ve sarf programı aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

Malzemenin Cinsi	Tutarı (\$)
Tepkili Uçak Akaryakıtı	1.950.000
Sarnıç Vagonları	1.500.000
Tıbbi Malzeme	250.000
Lastik Tamir, teçhizat ve malzemesi	300.000
Sair Malzeme	10.000.000
Yekün	14.000.000

- b 1951-1952 devresi yardımından Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna özel kaynak olarak 2.500.000 dolar ayrılmış olup bu tahsisat henüz siparişe bağlanmamıştır.

II. Karşılık Paralar

- a. Geçen raporumuzda Karşılık Paralardan Milli Savunma ihtiyaçlarını karşılamak üzere Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu emrine tahsis edildiği bildirilen 5.500.000 lira mukabilince verilen siparişler ikmal edildikçe Kurum tarafından Milli Savunma Bakanlığına teslim edilmektedir.
- b. Milli Savunma ihtiyaçları için karşılık paralar programında yer alan meblağlardan aşağıda gösterilenler bu devre zarfında fiilen serbest bırakılmıştır.

Mevzuu	T.L.
1. Astsubay Programı	10.640.000
2. Munzam askeri yardım programı	72.884.000
3. 1951 mali yılı askeri masraflarından bazılarının karşılığı	80.000.000

MİLLÎ SAVUNMA

a Direkt Yardım :

1. Milli savunma ihtiyaçları için 1950 – 1951 devresi direkt yardımlarından ayrılan 13.822.000 dolarla Amerika'ya sipariş edilen malzemenin cins ve miktarı ile bu malzemedan 30.06 1952 tarihine kadar gelenler aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Malzemenin Cinsi	Sipariş edilen	30.06.1952 tarihine kadar gelen
Ayakkabı (Savaş Botu)	57.905 çift	57.905 çift
Kışlık er kumaşı (yün, serj)	352.230 yarda	352.230 yarda
DDT (%100)	7 Ton	-
Fenni ve Mesleki Sıhhat Malzemesi ve ilaç	-	280.419 dolarlık
At ve Katır	6.090 adet	4.759 adet
Eczalar	42.274 dolar	42.274 dolar
DDT (%100)	40.000 libre	14.000 libre
Kışlık Haki Palto (pamuklu)	3.080 adet	3.067 adet
Parka tip palto	1.980 adet	1.971 adet
Kılfık bez (pamuklu)	902.700 yarda	893.275 yarda
Kışlık Haki Kumaş (yün,serj)	80.585 yarda	21.511 yarda
Portatif Çadır	20.940 adet	20.940 adet
Çadır için kazık	213 adet	213 adet
Çadır için direk	210 adet	210 adet
Depo ve baraka malzemesi	80 parça	Mühim parçaları gelmiştir.
Depo ve baraka malzemesi	69 parça	Mühim parçaları gelmiştir.
Depo ve baraka malzemesi	105 parça	105 parça
Depo ve baraka malzemesi	16 parça	16 parça
Traktör	11 adet	11 adet
Yağmurluk	10.800 adet	10.549 adet
Ayakkabı Bot	29000 çift	29000 çift

- b. Milli savunma bakanlığınca Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna verilmiş olan siparişlerin imali için 1951 – 1952 devresi direkt yardımından ayrılmış olan 2.000.000 dolarlık tahsisin 1.885.000 dolarlık kısmının tedarik müsaadesi gelmiş ve bunun 788.000 doları kullanılmıştır.

C. 1954 – 1955 devresi İCA Yardım Programının Daireler Arasındaki Tevzi Şekli

(\$)

Divani Muhasebat	184.000
Etibank Umum Müdürlüğü	11.489.000
Nafia Vekaleti	7.057.500
Maarif Vekaleti	308.000
Emniyet Genel Müdürlüğü	47.000
Maden Tetkik Arama Enstitüsü Umum Müd.	410.000
Ankara Belediyesi	246.000
Ziraat Vekaleti	8.664.000
İktisat ve Ticaret Vekaleti	32.142.760
Toprak Mahsulleri Ofisi	7.780.000
Teknik Yardım	956.000
FOA İdaresine Araba	40.000
Milli Müdafaa Vekaleti	3.000
Et – Balık Umum Müdürlüğü	65.000
Sınai Kalkınma Bankası	891.000
Devlet Demiryolları	2.000.000
Navlun	25.000.000

74.783.260

MİLLİ MÜDAFAA

1. Direkt Yardım :

1954 – 1955 yılı 25 milyon dolarla sipariş edilen malzemeden aşağıdaki listede gösterilenler memleketimize gelmiştir.

Cinsi	Miktarı	Tutarı (TL)
Muhabere Malzemesi		258.000
<u>K.K.Levazım Eşyası</u>		
Terazi	15 Adet	4.288
1000 Lb. Baskül	175 Adet	26.141
Gemici Feneri	875 Adet	4.217

Zeytuni	50820 Çift	92.492
Tramper	16 Adet	4.425
Trombon	24 Adet	6.720
500 Lb. Baskül	150 Adet	20.920

Deniz K. Levazım Malzemesi

Karyola	1700 Adet
Tel Halat	26220 Lb.
Tel Halat	8400 Fit.

K.K.Ord.Malzemesi

Branda Bezi, Çelik Bidon	1.430.363

Hava K.Kumandanlığı

Akaryakıt ve Muhtelif Malzeme	3.833.566

Sağlık Dairesi

Muhtelif Tıbbi Malzeme ve İlaç	952.938

2. Karşılık Paralar :

Karşılık paralardan 1954 – 1955 senesi için Milli Müdafaa Vekaletine 130 milyon TL'si ayrılmıştır.

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Hususi Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 30.06.1955 tarihine kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 1141 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 104 adedi ret ve 481 adedi iptal edilmiştir.

347 proje hali tetkikte olup tasvip edilen projeler sanayi neveleri itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	38	13.661.169,53
İçki Sanayi	2	1.036.920,---
Mensucat Sanayi	16	16.745.698,12
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	5	240.463,50
Selüloz Sanayi	2	143.400,---
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1	30.000,---
Kimya Sanayi	17	5.947.391,86
Taş, Toprak, Cam, Çini Sanayi	10	18.266.465,28
Maden İzabesi Sanayi	1	500.000,---
Madeni Eşya Sanayi	1	500.000,---
Makine ve Malzeme Sanayi	5	922.450,---
Nakliye Vasıtaları Sanayi	6	2.173.427,---
Tamir ve Bakım Atölyeleri	85	2.011.326,40
Elektrik Santralleri	1	25.000,---
Madencilik Sanayi	5	444.532,40
Diğer Sanayi Türleri	12	2.928.746,---
YEKÜN	207	65.576.989,83

Tasvibedilen bu kredilerden 30.06.1955 tarihine kadar aşağıda gösterilenler mukaveleye bağlanmıştır:

	Adet	Kredi Miktarı
Gıda Maddeleri Sanayi	34	12.667.166,53
İçki Sanayi	2	1.036.920,---
Mensucat Sanayi	16	16.199.266,72
Kereste ve Tahta Mamulleri Sanayi	3	148.963,50
Selüloz Sanayi	1	70.000,---
Deri ve Deri Mamülleri Sanayi	1	30.000,---

*A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan (ECA), (MSA), (FOA) yardımlarının
30/9/1955 durumu*

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	Yekûn
	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	Devresi	
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :								
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	75.000.000	228.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	67.000.000
Y e k û n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	396.603.000
II- Endirekt yardım :								
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	55.000.000
Y e k û n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :								
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	7.900.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k û n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	9.000.000
UMUMİ YEKÛN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	601.025.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 30/9/1955 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
Yekün.....	496.344.000	496.344.000			496.344.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	3 9 Ek-1 Ek-2	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953 11/8/1955	{ 310.000 1.000.000 2.000.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	29.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Balıkesir ve Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - (115-K) Moody programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	200.966.315			192.086.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18/8/1951	40.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			57.500.000
UMUMİ YEKÜN	771.810.315	771.810.315			745.930.315

C. Amerikan yardımının başladığı 1948 senesinden 30 Haziran 1955 gününe kadar memleketimize tahsis edilmiş bulunan 601.000.000 dolarlık iktisadi yardımın Daire ve Müesseseler arasında tevziini gösterir cetvel.

	<u>Tahsis Olunan (000 ilavesiyle \$)</u>
Ziraat Vekaleti	74.689
İktisat ve Ticaret Vekaleti	68.815
Etibank	56.760
Toprak Mahsulleri Ofisi	34.108
Karayolları	33.321
Milli Müdafaa Vekaleti	13.041
Sınai Kalkınma Bankası	5.991
Makine Kimya Endüstrisi	5.537
Sıhhat Vekaleti	4.152
Devlet Su İşleri	4.136
Devlet Demiryolları	2.787
Petrol Ofisi	2.601
Maden Tetkik Arama	2.184
Hava Meydanları	1.983
Et ve Balık Kurumu	1.907
Denizcilik bankası	1.113
İstatistik Umum Müdürlüğü	444
Maarif Vekaleti	308
PTT	945
Maliye Vekaleti	283
Harita Umum Müdürlüğü	271
Hususi Teşebbüs	1.246
Emniyet Umum Müdürlüğü	113
Ankara Belediyesi Sular İdaresi	246
Divanı Muhasebat	184
Elektrik Etüt İdaresi	85
Sümerbank	26
Navlun	24.291
Teknik Yardım	9.000

Askeri İstihlak Maddeleri	67.000
YEKÜN	417.567
Tiraj Hakları, EPU, Kota Kredi	195.422
	612.989 (*)

(*) 601.000.000 dolar ile 612.000.000 yekün arasındaki fark, senelik tahsis bakiyelerinin gayri muhassese fona intikaliyle yeniden programa bağlanarak tahsisinden doğmaktadır.

MİLLİ MÜDAFAA

1. Direkt Yardım :

Direkt yardım vasıtası ile sipariş edilen malzemeden 01.07.1955 ile 30.09.1955 tarihleri arasında teslim edilen malzeme listesi aşağıda gösterilmiştir.

Cinsi	Miktarı	Tutarı (TL)
K.K. Muhabere D.Bşk.		
Kağıt ve film fikirzer tozu	400 Adet	361,63
Developman Tozu	400 Adet	361,63
Banyo Mati	800 Adet	587,64
K.K.Levazım D.Bşk.		
Baskül	325 Adet	
Ayakkabı Keçesi	49.993 Çift	
Dikiş Makine Başlığı	1.409 Adet	
Dikiş Makinesi Masa ve Oturağı	795 Adet	
Dikiş Makinesi Elektrik Motoru	795 Adet	
Dikiş Makinesi Parçaları	3 Karton	
Melton Kaputluk Kumaş	116.683 Metre	
Dikiş Makinesi ve Parçaları	262 Adet	
Alüminyum Levha	25.000 Kg.	
Yelken Bezi	43.903 5 Metre	
Yemek Ocağı	1.870 Adet	

Lastik Kopçalı Bot

15.367 Adet

Fotin

4.473 Çift

Kep

20.000 Adet

Deniz K.Lv.Grp.Bşk.

Mazot

14.680 Ton

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımlar
31/12/1955 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	1954-55 Devresi \$	Yekûn
I- Direkt yardım :								
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	75.000.000	228.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	67.000.000
Y e k û n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	396.603.000
II- Endirekt yardım :								
a) Hibe	-	71.522.000	(1)	(2)	(3)	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	(2)	-	-	-	55.000.000
Y e k û n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :								
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	7.900.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k û n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	9.000.000
UMUMİ YEKÛN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	601.025.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.

3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/12/1955 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı mun- zam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı mun- zam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29/12/1955	
Yekün.....	604.944.000	604.944.000			496.344.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	3 9 Ek-1 Ek-2	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953 11/8/1955	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 400.000
5 - Ziraat sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	31.800.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - (115-K) Moody programları	2.520.000	2.520.000	Moody projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	200.966.315			194.986.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasından evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18/8/1951	38.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			55.500.000
UMUMİ YEKÜN	880.410.315	880.410.315			746.830.315

MİLLÎ MÜDAFAA

1. Aynî Yardım :

01.10.1955 – 31.12.1955 tarihleri arasında iktisadi aynî yardımdan aşağıdaki listede gösterilen 8.848.917 TL'lik malzeme tesellüm edilmiştir.

Kuvvetler Kumandanlığı ve Malzeme Çeşidi	Özel Anlaşmalarla verilen tahsisatla satın alınanlar (TL)	Tutarı (TL)
K.K.K.lığı :		
İstihkam D.Bşk. Çeşitli		
İstihkam Malzemesi Çeşitli	-----	274.724
Levazım Malzemesi Çeşitli	-----	1.250.839
Ordonat Malzemesi Çeşitli	-----	3.807
Veteriner Malzemesi Çeşitli	6 215.002	-----
Sağlık D.Bşk. Çeşitli		
İlaç ve Sıhhi Malzeme	-----	570.972
Deniz K.K.lığı :		
Oto iç ve dış lastikle çeşitli malzeme	-----	59.507
Hava K.K.lığı :		
Oto iç ve dış lastikle çeşitli malzeme	-----	474.066
Yekün.....	6 215.002	2.633.915

İktisadi aynî yardımdan 01.01.1956 – 31.03.1956 tarihleri arasında tesellüm edilen 10.471.670 liralık malzeme listesi aşağıda gösterilmiştir.

K.K.K.lığı :		
İstihkam D.Bşk.	Çeşitli İstihkam Malzemesi	162.313
Levazım D.Bşk.	Kaputluk kumaş ve teferruatı su	
	Isıtma cihazı vs	3.899.598
Ordonat D.Bşk.	Akaryakıt, Harp gereçleri ve ikmal	
	Maddeleri vs	1.602.760

Sağlık D.Bşk. Muhtelif ilaç ve ecza malzemesi 48.838

Deniz K.K.lığı :

Oto iç ve dış lastiği, dok, bezi çelik makine
Civatası, Galvanizli dönme ve demir boru 28.793

Hava K.K.lığı :

Oto iç ve dış lastiği, yazı, istif makinesi,
büro malzemesi, benzin, motorin, ambalaj
malzemesi 4.729.368

Genel Toplam..... 10.471.670

İktisadi aynı yardımdan 01.04.1956 – 30.06.1956 tarihleri arasında da aşağıdaki
listede gösterilen 7.908.854 liralık malzeme teslim edilmiştir.

K.K.K.lığı :

İstihkam D.Bşk. Çeşitli İstihkam Malzemesi vs. 98.403

Levazım Malzemesi Kaputluk kumaş ve teferruatı ile
Çamaşır makinesi vs. 6.025.037

Muhabere D.Bşk. Muhtelif Foto Malzemesi vs. 7.350

Ordonat D.Bşk. Tamirhane Demirbaşları vs. 526.625

Sağlık D.Bşk. Otoskop, termometre, mikroskop ilaç vs. 841.187

Toplam 7.498.602

Deniz K.K.lığı :

Oto iç ve dış lastiği, pirinç çubuk, yağları
Tamir takımı vs 8.386

Hava K.K.lığı :

Boylar, kumaş ve kağıt kesme makinesi, oto,
İç, dış lastiği, döküm, matbaa makinesi,
ambalaj malzemesi. 377.946

Harita Umum Müdürlüğü :

Signal iteme, fotoğraf malzemesi vs. 23.920

Genel Toplam..... 7.908.854

*A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/3/1956 durumu*

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	1954-55 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :								
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	75.000.000	228.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	67.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	396.603.000
II- İndirekt yardım :								
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :								
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	7.900.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	9.000.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	601.025.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/12/1956 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10 1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12 1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12 1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5 8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5 8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı mun- zam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9 9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı mun- zam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29 12 1955	108.600.000
Yekün.....	604.944.000	604.944.000			604.944.000
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10 1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12 1950 27 2 1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26 2 1953 10 8 1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	3 9 EK-1 EK-2	1/12 1951 20 7 1951 15 10 1953 11 8 1955	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 600.000
5 - Ziraî sayım	1.000.000	1.000.000	14	20 7 1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10 8 1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20 12 1951	31.800.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20 12 1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20 7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5 8 1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15 5 1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27 2 1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7 7 1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27 2 1953	3.864.340
15 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody projesi }	25 6 1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	200.966.315			195.186.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbü fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhalef		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbü fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18 8 1951	38.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			55.500.000
UMUMİ YEKÜN	880.410.315	880.410.315			855.630.315

MİLLİ MÜDAFAA

İktisadi aynı yardımdan 01.01.1956 – 31.03.1956 tarihleri arasında tesellüm edilen 10.471.670 liralık malzeme listesi aşağıda gösterilmiştir.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı :

İstihkam D.Bşk.	Çeşitli istihkam malzemesi	162.313
Levazım D.Bşk.	Kaputluk kumaş ve teferruatı su ısıtma cihazı vs.	
	3.899.598	
Ordonat D.Bşk.	Akaryakıt, harp gereçleri ve ikmal maddeleri vs.	
	1.602.760	
Sağlık D.Bşk.	Muhtelif ilaç ve ecza malzemesi	48.838
Toplam.....		5.713.509

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı :

Oto iç, dış lastiği, dok bezi, çelik makine civatası galvanizli dönme ve demir boru	28.793

Hava Kuvvetleri Komutanlığı :

Oto iç ve dış lastiği, yazı, istif makinesi, büro malzemesi, benzin, motorin, ambalaj malzemesi	4.729.368
Genel Toplam.....	10.471.670

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 01 Ocak 1956 – 31 Mart 1956 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 24 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 4 adedi ret ve 3 adedi iptal edilmiştir.

Sözü geçen devre içinde Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan kredi talepleri kabul edilen ve mukaveleye bağlanan projelerin sanayi grupları itibariyle durumları aşağıda gösterilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL	Adet	Kredi Tutarı TL
Mensucat	1	1.750.000.-	1	1.750.000.-
Kimya	1	62.000.-	2	1.262.000.-
Taş, toprak, cam ve çini	-	-	1	100.000.-
Maden izabesi	1	100.000.-	-	-
Makine ve malzeme	-	-	1	350.000.-
Madeni eşya	1	200.000.-	-	-
Tamir ve Bakım Atölyeleri	2	42.000.-	-	-
	6	2.154.000.-	5	3.462.000.-

*A) Devreler itibarıyla Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/6/1956 durumu*

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	Yekün
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :								
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	75.000.000	228.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	-	84.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	67.000.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	396.603.000
III- Endirekt yardım :								
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :								
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	7.900.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	9.000.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	601.025.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.

3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/6/1956 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18 10 1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20 12 1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20 12 1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20 12 1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı mun- zam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5 8 1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı mun- zam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5 8 1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı mun- zam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9 9 1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı mun- zam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29 12 1955	108.600.000
Yekün.....	604.944.000	604.944.000			604.944.000
II- Anne Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22 10 1950	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1 12 1950 27 2 1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etilbank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26 2 1953 10 8 1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	3 9 Ek-1 Ek-2	1 12 1951 20 7 1951 15 10 1953 11 8 1955	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 1.600.000
5 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20 7 1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10 8 1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20 12 1951	34.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20 12 1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20 7 1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5 8 1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15 5 1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27 2 1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7 7 1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27 2 1953	3.864.340
15 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projeksi }	25 6 1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	200.966.315			198.686.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbü fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Ban- kası özel teşebbü fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18 8 1951	39.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			56.500.000
UMUMİ YEKÜN	880.410.315	880.410.315			860.130.315

MİLLÎ MÜDAFAA

İktisadi ayni yardımdan 01.04.1956 – 30.06.1956 tarihleri arasında da aşağıda listede gösterilen 7.908.854 liralık malzeme tesellüm edilmiştir.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı :

İstihkam D.Bşk.	Çeşitli istihkam malzemesi vs.	98.403
Levazım D.Bşk.	Kaputluk kumaş ve teferruatı ile çamaşır makinesi vs.	6.025.037
Muhabere D.Bşk.	Muhtelif foto malzemesi vs.	7.350
Ordonat D.Bşk.	Tamirhane demirbaşları vs.	526.625
Sağlık D.Bşk.	Otoskop, Termometre, Mikroskop, ilaç vs.	841.187
Toplam.....		7.498.602

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı :

Oto iç, dış lastiği, pirinç çubuk yağları, tamir takımı vs. 8.386

Hava Kuvvetleri Komutanlığı :

Boyalar, kumaş ve kağıt kesme makinesi, oto, iç, dış lastiği, döküm,matbaa makinesi, ambalaj malzemesi 377.946

Harita Umum Müdürlüğü :

Signal isteme, fotoğraf malzemesi vs. 23.920

Genel Toplam..... 7.908.854

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 01 Nisan 1956 – 30 Haziran 1956 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 33 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 4 adedi ret ve 4 adedi iptal edilmiştir.

Sözü geçen devre içinde Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan kredi talepleri kabul edilen ve mukaveleye bağlanan projelerin sanayi grupları itibariyle durumları aşağıda gösterilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL	Adet	Kredi Tutarı TL
Gıda maddeleri	2	2.273.000.-	1	1.245.000.-
Mensucat	- (*)	500.000.-	- (*)	500.000.-
Selüloz	1	300.000.-	1	73.400.-
Kauçuk	1	250.000.-	-	-
Kimya	2	648.000.-	1	348.000.-
Taş, toprak, cam ve çini	1	1.150.000.-	-	-
Maden izabesi	1	350.000.-	1	100.000.-
Madeni eşya	-	-	1	200.000.-
Makine ve malzeme	1	38.000.-	-	-
Nakliye vasıtaları	1	1.000.000.-	-	-
Tamir ve Bakım	- (*)	9.000.-	2	30.000.-
	10	6.158.600.-	7	2.496.400.-

* Munzam kredi miktarları.

A) Devreler itibarıyla Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların

30/9/1956 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	1954-55 Devresi \$	1955-56 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :									
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	263.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	129.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	19.100.000	86.100.000
e) Ziraî sürplüs maddesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	129.256.000	525.859.000
II- İndirekt yardım :									
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :									
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	10.095.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	11.195.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	131.451.000	732.476.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.

3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 30/9 1956 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Münferit liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Millî Savunma Sektörü					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5 500.000	5 500.000	20	18/10/1951	5 500 000
2 - Astsubay programı	10 640.000	10 640 000	22	20/12/1951	10 640 000
3 - Munzam askeri yardım programı	72 884 000	72.884 000	23	20/12/1951	72 884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000 000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100 000 000	100 000.000	26	5/8/1952	100 000 000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111 400 000	111 400.000	32	5/8/1953	111 400 000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115 920.000	115 920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı munzam askeri programı	108 600 000	108 600.000	34	29/12/1955	108 600 000
9 - 1956 mali yılı munzam askeri programı	91 520 000	91 520 000	34	29/12/1955	91 520 000
Yekün.....	696 464 000	696 464 000			696 464 000
II- Anıme Sektörü					
1 - Ziraat Bankası	15 339 097	15 339 097	1	22/10/1950	{ 8 000 000 7 339 097
2 - Karayolları	{ 35 677 378 16 595 000	{ 35 677 378 16 595 000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35 677 378 16 595 000
3 - Etibank	{ 30 169 000 12 183 000	{ 30 169 000 12 183 000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30 169 000 12 183 000
4 - Teknik yardım	{ 310 000 1 000.000 2 000 000 3 880.000	{ 310 000 1 000.000 2 000 000 3 880 000	3 9 EK-1 EK-2	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953 11/8/1955	{ 310 000 1 000 000 2 000 000 2 150 000
5 - Zirai sayım	1 000 000	1 000.000	14	20/7/1951	1 000 000
6 - Göçmenler	30 000 000	30 000.000	16	10/8/1951	30 000 000
7 - Ziraat Vekaleti	34 300.000	34 300.000	21	20/12/1951	34 300 000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1 000.000	1 000.000	24	20/12/1951	1 000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
10 - İstatistik	1 000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1 000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4 725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4 725 000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4 000 000	4 000.000	30	7/7/1953	4 000.000
14 - Devlet Demiryolları	3 864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3 864.340
15 - (115-K) Mood programları	2 520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2 520.000
Yekün.....	2 0966.315	200.966.315			199.236.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18/8/1951	39.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			56.500.000
UMUMİ YEKÜN	971 930.315	971 930.315			952 200.315
Programa bağlanmayarak bloke edilen	77 080.000				
	1 049.010.315				

1955 – 1956 Devresi İCA İktisadi yardımının tevzi listesi.

	TL
İktisat ve Ticaret Vekaleti	39.000.000
Ziraat Vekaleti	8.101.000
Etibank Umum Müdürlüğü	8.110.000
Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğü	2.750.000
Sümerbank umum Müdürlüğü	545.000
Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürlüğü	9.629.000
Belediyeler	714.000
Elektrik İşleri Etüd İdaresi	25.000
Devlet Su İşleri	200.000
Karayolları Umum Müdürlüğü	50.000
Maden Tetkik Arama Enstitüsü	200.000
Karabük Demir Çelik	500.000
Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü	300.000
PTT Umum Müdürlüğü	503.000
Sınai Kalkınma Bankası	1.000.000
İzmit Kağıt Fabrikası	550.000
Şeker Fabrikaları	500.000
Şekerbank	35.000
Denizcilik Bankası	200.000
	72.892.000

MİLLİ MÜDAFAA

01 Temmuz 1956 – 30 Eylül 1956 tarihleri arasında gelen Amerikan iktisadi aynı yardım malzemesi tutarı ve cinsi itibarıyla gösterilmiştir.

Kuvvetler Kumandanlığı	Malzemenin çeşidi	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	Akaryakıt	756.003,60
	Harp gereçleri ve ilk maddeler	549.141,72

	Tamirhane demirbaşı malzemesi	893.797,47
	Çeşitli muhabere ve foto malzemesi vs.	557.405,22
	Elbiselik kumaş, dikiş makinesi yedek	
	Parçaları ve çeşitleri	2.644.528,29
	Çorap soğuk hava dolabı, çeşitli bidonlar	
	ve lüks lambası	239.729,14
	Çeşitli istihkam malzemesi	503.762,00
Sağlık Dairesi Başkanlığı	Battaniye, gaz elbisesi, ilaç vs.	366.150,00
	YEKÜN.....	6.530.517,44

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	Alüminyum boru, kuplaj, demir T borusu,	
	mumlu kağıt gizleme boyası vs.	6.683,29
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	JP-4 jet yakıtı, benzin, oto dış lastik, Sinema	
	projeksiyonu, şevrole kamyonu vs	17.353.956,90
Harita Umum Müdürlüğü	Kağıt, foto, tabi makinesi mürekkep vs	666.400,00
	UMUMİ YEKÜN.....	24.557.557,63

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların

31/12/1956 durumu

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	1954-55 Devresi \$	1955-56 Devresi \$	Yekün
I- Direkt yardım :									
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	263.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	129.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri istihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	19.100.000	86.100.000
e) Ziraat sürlplüs maddesi.	-	-	-	-	-	-	-	30.156.000	30.156.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	129.256.000	525.859.000
II- Endirekt yardım :									
a) Hibe	-	71.522.000	-	(3)	21.400.000	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	17.500.000	21.400.000	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :									
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	10.095.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	11.195.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	131.451.000	732.476.000

1- Tiraj hakkı olarak

2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.

3- "Özel Kaynak" olarak.

MİLLÎ MÜDAFAA

01 Ekim 1956 – 30 Aralık 1956 tarihleri arasında gelen Amerikan iktisadi aynı yardım malzemesi tutarı ve cinsi itibarıyla gösterilmiştir.

Kuvvetler Kumandanlığı	Malzemenin çeşidi	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	Akaryakıt, harp gereçleri ve çeşitli malz.	97.945,47
	Çeşitli muhabere ve foto malzemesi vs.	1.891.106,92
	Muhtelif adet ilaç ve malzemesi	2.076,18
	Çeşitli levazım malzeme ve teçhizat	4.640.954,73
Sağlık Dairesi Başkanlığı	Muhtelif cins ilaç vs.	275.400,00
	YEKÜN.....	6.907.483,30
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	Bu aylarda malzeme gelmemiştir.	
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	Kristal, oto dış lastik, kimyevi maddeler, Er fotini vs	985.997,73
Harita Umum Müdürlüğü	Cam, foto. film, kağıt, mürekkep, alüminyum matra	51.253,20
	UMUMİ YEKÜN.....	7.044.734,23

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 01 Ekim 1956 – 31 Aralık 1956 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 34 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 7 adedi ret edilmiştir.

Sözü geçen devre içinde Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan kredi talepleri kabul edilen ve mukaveleye bağlanan projelerin sanayi grupları itibariyle durumları aşağıda gösterilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL.	Adet	Kredi Tutarı TL.
Gıda maddeleri	- (*)	35.000.-	1 (*)	1.245.000.-
Kimya	- (*)	500.000.-	1 (*)	500.000.-
Taş, toprak, cam ve çini	1	1.750.000.-	-	73.400.-
Maden izabesi	1 (*)	2.566.000.-	1 (*)	-
Makine ve malzeme	3	515.000.-	3	348.000.-
Nakliye vasıtaları	- (*)	408.700.-	- (*)	-
Tamir ve Bakım	3 (*)	87.700.-	4 (*)	100.000.-
Madencilik	1	140.000.-	1	200.000.-
YEKÜN	9	6.002.400.-	11	3.266.453,78

* Munzam kredi miktarları.

**A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/3/1957 durumu**

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	Yekün
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :									
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	45.000.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	263.276.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	129.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri İstihlak maddeleri var.	-	-	-	-	12.000.000	30.000.000	25.000.000	19.100.000	86.100.000
e) Zirai sürplüs madde.	-	-	-	-	-	-	-	30.156.000	30.156.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	100.000.000	129.256.000	525.859.000
II- Endirekt yardım :									
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :									
a) Hibe	-	1.000.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	10.095.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	400.000	800.000	2.190.000	2.910.000	600.000	2.195.000	11.195.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.400.000	70.800.000	69.190.000	78.910.000	100.600.000	131.451.000	732.476.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
- 2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
- 3- "Özel Kaynak" olarak.

B) 31/3/1957 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı munzam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29/12/1955	108.600.000
9 - 1956 mali yılı munzam askeri programı	91.520.000	91.520.000	35	9/8/1956	91.520.000
Yekün.....	696.464.000	696.464.000			696.464.000
II- Anne Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22.10/1950	8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27.2.1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Ftiibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26.2/1953 10.8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000	3 9 EK-1 EK-2	1/12/1951 20.7/1951 15.10/1953 11.8/1955	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000
5 - Ziraat sayım	1.000.000	1.000.000	14	20.7/1951	1.000.000
6 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10.8/1951	30.000.000
7 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	34.300.000
8 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
9 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20.7/1951	403.500
10 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5.8/1953	1.000.000
11 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15.5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27.2/1951	4.725.000
13 - Balıkesir ve Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7.7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27.2/1953	3.864.340
15 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25.6/1953	2.520.000
Yekün.....	200.966.315	200.966.315			200.966.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüt fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhetir		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüt fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18.8/1951	45.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			62.500.000
UMUMİ YEKÜN	971.930.315	971.930.315			959.930.315

MİLLİ MÜDAFAA

01 Ocak 1957 – 30 Mart 1957 tarihleri arasında gelen Amerikan İktisadi yardım malzemeleri tutarı ve cinsi miktar itibariyle aşağıda gösterilmiştir:

Kuvvetler Kumandanlığı	Malzemenin çeşidi	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	Akaryakıt, harp gereçleri, muhabere malzemesi vs.	72,00
	Çeşitli istihkam malzemesi	77.368,17
	Çeşitli levazım malzemesi ve teçhizat	3.806.889,73
	Muhtelif veteriner ilaç ve malzemesi	80.161,49
Sağlık Dairesi Başkanlığı	Muhtelif cins ilaç vs.	175.212,00
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	Yazı takımı, oto dış lastikleri vs.	262.658,29
	YEKÜN.....	4.139.703,39
Harita U. Müdürlüğü	Uyku tulumu, kuşe kağıdı mürekkep vs.	55.234,00
	UMUMİ YEKÜN.....	4.457.595,68

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 01 Ocak 1957 – 31 Mart 1957 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 28 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 2 adedi ret edilmiştir.

Sözü geçen devre içinde Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan kredi talepleri kabul edilen ve mukaveleye bağlanan projelerin sanayi grupları itibariyle durumları aşağıda gösterilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL.	Adet	Kredi Tutarı TL.
Gıda maddeleri	1	180.000.-	1	1.028.000.-
Maden izabesi	- (*)	49.775.-	1	(*) 5.075.775.-
Tamir ve Bakım	-	-	1	(*) 36.000.-
Yekün	1	3.716.130.-	3	6.121.775.-

* Munzam kredi talepleri.

A) Devreler itibariyle Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/12/1957 durumu

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	Yekun
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :										
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	37.200.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	310.476.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	25.000.000	154.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askeri istihlak maddeleri var.	-	-	7.800.000	-	12.000.000	30.000.000	25.500.000	19.100.000	24.000.000	118.400.000
e) Ziraat sürplüs maddesi.	-	-	-	-	-	-	29.423.000	29.850.000	68.900.000	128.173.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	129.923.000	128.950.000	172.900.000	728.376.000
II- Endirekt yardım :										
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :										
a) Hibe	-	1.000.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	13.836.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	14.936.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.800.000	71.000.000	69.190.000	78.700.000	130.523.000	131.150.000	176.246.000	938.734.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
2- 25 milyonu "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
3- "Özel Kaynak" olarak.
4- Bu miktarın 14.750.000 doları Kızılay'a hibe edilmiştir.

B) 31/12/1957 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı munzam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29/12/1955	108.600.000
9 - 1956 mali yılı munzam askeri programı	91.520.000	91.520.000	35	9.8.1956	91.520.000
10 - 1957 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	36	30.9.1957	50.000.000
Yekün.....	796.464.000	796.464.000			746.464.000
II- Anne Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1951	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26.2/1953 10.8.1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000	3 9 EK-1 EK-2 EK-3	1/12/1951 20.7/1951 15/10/1953 11/8/1955 27.6/1957	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000
5 - İCA'ye ikraz	320.000	320.000	37	27.6/1957	320.000
6 - Zirai sayım	1.000.000	1.000.000	14	20.7.1951	1.000.000
7 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
8 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	34.300.000
9 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
10 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
11 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
12 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
13 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
14 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
15 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
16 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	205.786.315	205.786.315			205.786.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18/8.1951	57.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			74.500.000
UMUMİ YEKÜN	1.076.750.315	1.076.750.315			1.026.750.315

HUSUSİ TEŞEBBÜS

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan istifade etmek üzere 01 Ekim 1957 – 31 Aralık 1957 tarihleri arasındaki üç aylık devre içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.O.na 16 adet talep vaki olmuştur. Bunlardan 3 ret ve 1 adedi iptal edilmiştir.

Sözü geçen devre içinde Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonundan kredi talepleri kabul edilen ve mukaveleye bağlanan projelerin sanayi grupları itibariyle durumları aşağıda gösterilmiştir.

Sanayii Grupları	Kabul Edilenler		Mukaveleye Bağlananlar	
	Adet	Kredi Tutarı TL.	Adet	Kredi Tutarı TL.
Gıda maddeleri	2 (*)	1.872.000.-	-	(*) 1.150.000.-
Mensucat sanayii	1	53.000.-	-	-
Selüloz sanayii	-	-	-	(*) 150.000.-
Kauçuk mamülleri	2	212.350.-	-	-
Taş, toprak, cam ve çini	-	-	-	(*) 150.000.-
Maden izabesi	- (*)	34.660.-	-	-
Madeni eşya	1	20.000.-	-	-
Makine malzeme	1	250.000.-	1	250.000.-
Tamir ve Bakım	-	-	-	(*) 10 000.-
		2.442.010.-	6	1.710 000.-

* Munzam kredi talepleri.

MİLLİ MÜDAFAA

01.10.1957 – 31.12.1957 tarihleri arasında gelen Amerikan iktisadi aynı yardım malzemesi tutarı itibariyle aşağıda gösterilmiştir:

Kuvvetler Kumandanlığı	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Kumandanlığı	3.886.294,97
Sağlık Dairesi Başkanlığı	439.233,85
Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı	398.118,00
Hava Kuvvetleri Kumandanlığı	61.725,61
Umumi Yekün.....	4.785.372,32

**A) Devreler itibarıyla Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/3/1958 durumu**

Yardımların nevi	1948-49 Devresi \$	1949-50 Devresi \$	1950-51 Devresi \$	1951-52 Devresi \$	1952-53 Devresi \$	1953-54 Devresi \$	1954-55 Devresi \$	1955-56 Devresi \$	1956-57 Devresi \$	Yekûn
I- Direkt yardım :										
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	37.200.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	310.476.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	25.000.000	154.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askerî İstihlak maddeleri var.	-	-	7.800.000	-	12.000.000	30.000.000	25.500.000	19.100.000	24.000.000	-
e) Zirai sürplüs maddesi.	-	-	-	-	-	-	29.423.000	29.850.000	68.900.000	128.173.000
Y e k û n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	129.923.000	128.950.000	172.900.000	728.376.000
II- İndirekt yardım :										
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k û n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :										
a) Hibe	-	1.000.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	13.836.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k û n	-	2.100.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	14.936.000
UMUMİ YEKÛN	49.000.000	132.125.000	100.800.000	71.000.000	69.190.000	78.700.000	130.523.000	131.150.000	176.246.000	938.734.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
- 2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi"; 30 milyonu "Kota Kredisi" olarak.
- 3- "Özel Kaynak" olarak.
- 4- Bu miktarın 14.750.000 doları Kızılay'a hibe edilmiştir.

B) 31/3 1958 tarihi itibariyle karşılık paralar durumu

Mevzular	Program T.L.	Liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü :					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı munzam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29/12/1955	108.600.000
9 - 1956 mali yılı munzam askeri programı	91.520.000	91.520.000	35	9/8/1956	91.520.000
10 - 1957 mali yılı munzam askeri programı	104.796.840	104.796.840	36	30/9/1957	104.796.840
Yekün.....	801.260.840	801.260.840			801.260.840
II- Amme Sektörü :					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1951	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etibank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
4 - Teknik yardım	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000	3 9 EK-1 EK-2 EK-3	1/12/1951 20/7/1951 15/10/1953 11/8/1955 27/6/1957	{ 310.000 1.000.000 2.000.000 3.880.000 4.500.000
5 - İCA'ye ikraz	320.000	320.000	37	27/6/1957	320.000
6 - Ziraat sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
7 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
8 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	34.300.000
9 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
10 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
11 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
12 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	205.786.315	205.786.315			205.786.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhtelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18/8/1951	57.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			74.500.000
UMUMİ YEKÜN	1.081.547.155	1.081.547.155			1.081.547.155
Bugüne kadar fiili g	1.094.903.326				

DAHİLİYE VEKALETİ

a. Ankara Belediyesi :

I. Ankara Elektrik, Havagazı, Otobüs İşletme Müessesesi :

Ankara Elektrik, Havagazı, Otobüs İşletme Müessesesi ICA Fonundan ilk defa 1956 yılında faydalanmış ve bu fondan temin edilen "Açık hava tipi saçtan mamul komple transformatör istasyonları" 1957 yılı sonuna kadar yurdumuza ithal edilmiştir.

Bu transformatör istasyonlarından 1 Ocak 1958 ve 31 Mart 1958 tarihleri arasında kurularak işletmeye alınanların isimleri aşağıdadır.

1. Güven Evleri Transformatör İst. 6300/400 231 Volt
2. Tasarruf Evleri Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt
3. Yenimahalle Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt
4. Olgunlar Sokak Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt
5. İşçi Sigortaları Hast. Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt
6. Yeşilyurt Sokak Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt
7. Yenimahalle Blok Apt. Transformatörleri İst. 6300/400 231 Volt

Bu transformatör istasyonlarının servise girmesi ile mevcut şebekeye yeniden 1850 KVA'lık güç ilave edilmiştir.

II. Sular İdaresi :

1. 01.01.1958 – 31.03.1958 tarihleri arasında 77-660-99-H8-7267 numaralı PA ile 660 No.lu kottan 350.00 dolar kıymetinde kaynaklı çelik borular ve filitre merkezi malzemesi bir Belçika firmasına sipariş edilmiştir. Bu sipariştten 700mm. Kutrunda 759 ton kaynaklı çelik boru İstanbul'a gelmiş, olup bunların takriben yarısı Ankara'da iş mahalline nakledilmiştir.
2. Filtre merkezine dair planlar ve ihale evrakı hazırlanmıştır. Yakında ihaleye çıkarılacaktır.

b. İller Bankası :

I. Su Boruları :

ICA yardımından İller Bankasına tahsis edilen 37.000 dolarla Fransa'ya sipariş olunan 16518 metre 80'lik borudan 16.398 metresi 1958 yılı başında yurda gelmiş olup, aşağıda yazılı belediyelere tevzi edilmiştir.

	Metre
İçeri Çumra	2.360
Merkez Çumra	4.933
Yenipazar	3.015
Ersis	1.795
Çiçekdağ	1.000
Tefenni	158
Kızılhisar	3.137
	16.398

II. Armatör (Su boruları hususi aksamı) :

Ayrıca, 478.000 Alman markı tutarında, 113.800 dolarlık Amerikan yardımı ile Almanya'ya sipariş edilmiş bulunan armatörlerden 35.000 dolarlık kısmı gelmiş olup, gümrük muamelesi yapılmaktadır.

Mütebaki kısmı da yapılan anlaşmaya göre 15.08.1958 tarihine kadar ithal edilmiş olacaktır.

III. Elektrik Malzemesi :

İller Bankasına tahsis edilen 840.000 Alman markı tutarında, 200.000 dolarlık Amerikan yardımı ile inşaatları tamamen ikmal edilmiş olan,

Çıldır, Besni, Çemişkezek, Göksun, Başkale

A) Devreler itibarıyla Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımların
31/3/1959 durumu

Yardımların nevi	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	1958-59	Yekün
	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	\$	
I- Direkt yardım :												
a) Hibe	1.216.000	16.160.000	37.200.000	11.300.000	33.600.000	46.000.000	55.000.000	55.000.000	55.000.000	70.000.000	100.000.000	480.476.000
b) Kredi	38.000.000	34.840.000	-	11.200.000	-	-	20.000.000	25.000.000	25.000.000	-	-	154.040.000
c) Şarta bağlı	9.784.000	7.503.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17.287.000
d) Askerî istihlak maddeleri var	-	-	7.800.000	-	12.000.000	30.000.000	25.500.000	19.100.000	24.000.000	-	-	118.400.000
e) Ziraî süpürüş maddeleri var	-	-	-	-	-	-	29.423.000	29.850.000	68.900.000	52.000.000	37.700.000	217.873.000
Y e k ü n	49.000.000	58.503.000	45.000.000	22.500.000	45.600.000	76.000.000	129.923.000	128.950.000	172.900.000	122.000.000	137.700.000	988.076.000
II- Endirekt yardım :												
a) Hibe	-	71.522.000	-	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	-	-	140.422.000
b) Kredi	-	-	55.000.000	-	-	-	-	-	-	-	-	55.000.000
Y e k ü n	-	71.522.000	55.000.000	47.500.000	21.400.000	-	-	-	-	-	-	195.422.000
III- Teknik yardım :												
a) Hibe	-	1.000.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	4.500.000	4.500.000	22.836.000
b) Kredi	-	1.100.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.100.000
Y e k ü n	-	2.100.000	800.000	1.000.000	2.190.000	2.700.000	600.000	2.200.000	3.346.000	4.500.000	4.500.000	23.936.000
UMUMİ YEKÜN	49.000.000	132.125.000	100.800.000	71.000.000	69.190.000	78.700.000	130.523.000	131.150.000	176.246.000	126.500.000	142.200.000	1.207.434.000

- 1- Tiraj hakkı olarak
- 2- 25 milyon "Başlangıç Kredisi", 30 milyon "Kota Kredisi" olarak.
- 3- "Özel Kaynak" olarak.
- 4- Bu miktarın 14.750.000 doları Kızılay'a hibe edilmiştir.

B) 31/3 1959 Tarihi İtibariyle Karşılık Paralar Durumu

Mevzular	Program T.L.	Liberasyon anlaşması yapılanlar			Fiilen serbest bırakılan T.L.
		T.L.	Anlaşma No:	Anlaşma tarihi	
I- Milli Savunma Sektörü					
1 - Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500.000	5.500.000	20	18/10/1951	5.500.000
2 - Astsubay programı	10.640.000	10.640.000	22	20/12/1951	10.640.000
3 - Munzam askeri yardım programı	72.884.000	72.884.000	23	20/12/1951	72.884.000
4 - 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000.000	80.000.000	25	20/12/1951	80.000.000
5 - 1952 mali yılı munzam askeri programı	100.000.000	100.000.000	26	5/8/1952	100.000.000
6 - 1953 mali yılı munzam askeri programı	111.400.000	111.400.000	32	5/8/1953	111.400.000
7 - 1954 mali yılı munzam askeri programı	115.920.000	115.920.000	33	9/9/1954	115.920.000
8 - 1955 mali yılı munzam askeri programı	108.600.000	108.600.000	34	29/12/1955	108.600.000
9 - 1956 mali yılı munzam askeri programı	91.520.000	91.520.000	35	9/8/1956	91.520.000
10 - 1957 mali yılı munzam askeri programı	104.796.840	104.796.840	36	30/9/1957	104.796.840
11 - 1958 mali yılı munzam askeri programı	170.000.000	170.000.000	39	25/9/1958	170.000.000
12 - Erlere okuma yazma programı	30.000.000	30.000.000	41	16/1/1959	10.000.000
Yekün.....	1.001.260.840	1.001.260.840			981.260.840
II- Anne Sektörü					
1 - Ziraat Bankası	15.339.097	15.339.097	1	22/10/1951	{ 8.000.000 7.339.097
2 - Karayolları	{ 35.677.378 16.595.000	{ 35.677.378 16.595.000	2 28	1/12/1950 27/2/1953	{ 35.677.378 16.595.000
3 - Etlbank	{ 30.169.000 12.183.000	{ 30.169.000 12.183.000	17 EK	26/2/1953 10/8/1951	{ 30.169.000 12.183.000
	{ 310.000 1.000.000	{ 310.000 1.000.000	3 9	1/12/1951 20/7/1951	{ 310.000 1.000.000
4 - Teknik yardım	{ 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000	{ 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000	Ek-1 Ek-2 Ek-3 Ek-4	15/10/1953 11/8/1955 27/6/1957 28/5/1958	{ 2.000.000 3.880.000 4.500.000 7.200.000
5 - İCA'ye ikraz	320.000	320.000	37	27/6/1957	320.000
6 - Ziraat sayım	1.000.000	1.000.000	14	20/7/1951	1.000.000
7 - Göçmenler	30.000.000	30.000.000	16	10/8/1951	30.000.000
8 - Ziraat Vekaleti	34.300.000	34.300.000	21	20/12/1951	34.300.000
9 - Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu	1.000.000	1.000.000	24	20/12/1951	1.000.000
10 - Tuzla Yolları	403.500	403.500	15	20/7/1951	403.500
11 - İstatistik	1.000.000	1.000.000	31	5/8/1953	1.000.000
12 - M.T.A. Enstitüsü	1.000.000	1.000.000	29	15/5/1953	1.000.000
12 - Su işleri Balıkesir ve	4.725.000	4.725.000	28	27/2/1951	4.725.000
13 - Çanakkale deprem bölgelerine yardım	4.000.000	4.000.000	30	7/7/1953	4.000.000
14 - Devlet Demiryolları	3.864.340	3.864.340	27	27/2/1953	3.864.340
15 - (115-K) Mood programları	2.520.000	2.520.000	Moody } projesi }	25/6/1953	2.520.000
Yekün.....	212.986.315	212.986.315			212.986.315
III-Özel Teşebbüs Sektörü :					
1 - Özel teşebbüs fonunun ihdasında evvel yapılanlar	17.255.000	17.255.000	Muhelif		17.255.000
2 - Sınai kalkınma Bankası özel teşebbüs fonu olarak verilen	57.245.000	57.245.000	18	18.8.1951	57.245.000
Yekün.....	74.500.000	74.500.000			74.500.000
UMUMİ YEKÜN	1.288.747.155	1.288.747.155			1.268.747.155
Yatırılan miktar	1.273.242.429	1.288.747.155			1.268.747.155

MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

01.01.1959 – 31.03.1959 tarihleri arasında gelen Amerikan iktisadi ayni yardım malzemesi cinsi ve tutarı itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

Kuvvet Kumandanlığı	Malzemenin Cinsi	Tutarı (TL)
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	Harp gereçleri malzemesi	
390.294		
	Çeşitli istihkam malzemesi	1.145.736
	Çeşitli muhabere malzemesi	
100.890		
	Çeşitli levazım malzemesi	802.044
	Muhtelif ilaç ve veteriner malzeme	
81.192		
	Kara Kuvvetleri K. Toplamı	2.520.156
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	Muhtelif malzeme	173.882
	Akaryakıt	3.213.399
	Hava Kuvvetleri K. Toplamı	3.387.281
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	Muhtelif malzeme	156.106
	GENEL TOPLAM.....	6.063.543

VI. Kalkınma İkraz Fonu :

Kalkınma İkraz Fonu (DLF) ekonomik gelişmeyi teşvik için kredi vermek maksadıyla kurulmuş bir Amerikan Müessesesi idi. Kalkınmakta olan memleketlerin tediye güçlüklerini halletmek için, dolar olarak verilen bu krediler mahalli para ile (TL) ödenebilecektir.

**A- BAŞLANGIÇTAN 30.06.1962 TARİHİNE KADAR TÜRKİYE'YE YAPILAN
AMERİKAN İKTİSADİ YARDIMLARI (milyon dolar)**

Seneler	Bağış b)	İkraz	Şarta bağlı a)	Yekün	Teknik İşbir- liği	Zirai	Kalkınma İkraz Fonu (DLF)	Yekün
1949	---	24.0	9.8	33.8	---	---	---	33.8
1950	13.1	49.8	7.5	70.4	1.6	---	---	72.8
1951	49.0	---	---	49.0 c)	0.8	---	---	49.8
1952	57.4	11.2	---	68.6	1.0	---	---	69.6
1953	56.4	---	---	56.4	2.1	---	---	58.5
1954	75.8	---	---	75.8	2.9	---	---	78.7
1955	66.6	20.0	---	86.6	4.1	26.6	---	117.3
1956	82.0	25.0	---	107.0	2.2	15.1	---	124.3
1957	30.5	25.0	---	55.5	3.4	68.8	---	127.7
1958	70.0	---	---	70.0	4.5	52.0	10.0	136.5
1959	100.0	---	---	100.0	4.5	34.7	25.2	176.7
1960	83.0	---	---	83.0	4.4	35.0	---	124.4
1961	90.0	---	---	90.0	4.4	26.0	135.6	256.0
1962	58.0	---	---	58.0	4.9	126.9	---	199.8
Yekün	831.8	155.0	17.3	1004.1	40.8	385.1	170.8	1.600.8

B - 30.6.1962 TARİHİ İTİBARIYLA KARŞILIK PARALAR DURUMU
(TL.000)

MEVZULAR	Tutarı	Anlaşma No	Tarihi	Odenen Miktar (TL.000)
I - MİLLİ MÜDAFAA SEKTÖRÜ :				
1 Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	5.500	20	18/10/1951	5.500
2 Astsubay programı	10.640	22	20/12/1951	10.640
3 Askeri Yardım programı	72.884	23	20/12/1951	72.884
4 1951 mali yılı bazı askeri masraf	80.000	25	20/12/1951	80.000
5 1952 yılı munzam askeri yardım	100.000	26	5/8/1952	100.000
6 1953 yılı munzam askeri yardım	111.400	32	5/8/1953	111.400
7 1954 yılı munzam askeri yardım	115.920	33	9/9/1954	115.920
8 1955 yılı munzam askeri yardım	108.600	34	29/12/1955	108.600
9 1956 yılı munzam askeri yardım	91.520	35	9/8/1956	91.520
10 1957 yılı munzam askeri yardım	104.796	36	30/9/1957	104.796
11 1958 yılı munzam askeri yardım	170.000	39	25/9/1958	170.000
12 Erlere okuyup yazma programı	43.000	41	16/1/1959	43.000
13 1959 yılı munzam askeri yardım	110.000	42	21/6/1959	110.000
14 1959 yılı munzam askeri yardım	240.000	42	18/9/1959	240.000
15 1959 yılı munzam askeri yardım	280.000	42	19/12/1959	280.000
16 1960 yılı munzam askeri yardım	500.000	46	4/7/1960	500.000
17 1961 yılı munzam askeri yardım	363.300	54	29/7/1961	363.300
18 1962 yılı munzam askeri yardım	550.000	57	30/6/1962	-
Yekün.....	3.057.560			2.507.560

MEVZULAR	Tutarı	Anlaşma No	Tarihi	Odenen Miktar (TL.000)
II - AMME SEKTÖRÜ :				
1 Ziraat Bankası	15.339	1	22/10/1950	15.339
2 Karayolları ve Suşleri	56.997	2,28,6	1/12/1950	56.997
3 Teknik Yardım	73.477	3,9,37	(Yıllık)	73.477
4 Zırai Sayım	1.000	14	20/7/1951	1.000
5 Tuzla Yolları	404	15	20/7/1951	404
6 Göçmenlere Yardım	30.000	19	10/8/1951	30.000
7 Tübank	42.352	8	26/2/1951	42.352
8 Tarım Bakanlığı	34.300	21	20/12/1951	34.300
9 Ankara Has ve Hemşirelik Ok	1.000	24	20/12/1951	1.000
10 Devlet Demiryolları	3.864	27	27/2/1953	3.864
11 M F A Enstitüsü	1.000	29	15/5/1953	1.000
12 Deprem bölgesine yardım	4.000	30	7/7/1953	4.000
13 İstatistik Programlarına	1.000	31	5/8/1953	1.000
14 Moody Projesi	2.520	---	25/6/1952	2.520
15 İktisadi Devlet Teşebbüslerine	280.000	43	5/8/1953	280.000
16 Teknik İşbirliği	70.000	44	26/3/1960	66.596
17 İktisadi Devlet Teşebbüslerine	90.000	49	24/2/1961	90.000
18 İktisadi Devlet Teşebbüslerine	30.000	53	27/6/1961	30.000
Yekün.....	737.253			733.849

MEVZULAR	Tutarı	Anlaşma No	Tarihi	Odenen Miktar (TL.000)
III - ÖZEL TEŞEBBÜS SEKTÖRÜ :				
1 Sanayi Kalkınma Bankası Hususi Teşebbüs Fonu ihdasından evvelki	17.255	Muhtelif	Muhtelif	17.255
2 Sanayi Kalkınma Bankası Hususi Teşebbüs Fonu	107.245	18	10/8/1951	114.500
3 Sanayi Kalkınma Bankası Sermaye İştirak Fonu	40.000	50	1/3/1961	40.000
4 Teknik İşbirliği Projeleri	64.335	44	26/3/1960	56.610
5 Sanayi Kalkınma Bankası Sınai İhracat İşletme Sermayesi Fonu	75.000	51	13/4/1961	22.000
6 Özel Teşebbüs İşletme Sermayesi Fonları	70.000	Oswet/1	18/4/1961	49.000
7 Turizm	25.000	55	9/10/1961	-
Yekün.....	398.835			299.365
Genel Yekün (I-II-III)	4.193.648			3.540.774

1957'de kurulmasından beri Kalkınma İkraz Fonu Türkiye'ye 183.1 milyon dolar kredi vermiştir. Bunun 10 milyon doları Sanayi Kalkınma Bankası tarafından tasvip edilen yatırım projelerinin döviz ihtiyaçlarına tahsis edilmek üzere bankaya verilmiş ve 37.5 milyon dolarının 1958 Stabilizasyon Programı gereğince kullanılması Fon tarafından kabul edilmiştir. 1961'de Kalkınma İkraz Fonu Türkiye'nin İkinci Ereğli Demir, Çelik Fabrikası inşa tahsisat masraflarının finansmanına yardım etmek üzere 129.6 milyon dolar ve Muş Tatvan demiryolu inşaatı finansmanına yardım etmek üzere 6 milyon dolar tahsis etmiştir.

Birleşik Devletler Yardım Programının reorganizasyonu ile birlikte DLF'nun vazifeleri de AID'ye verilmiştir.

VII. Amerikan İhtiyaç Fazlası Yardımları :

Amerika Birleşik Devletleri Daire ve Müesseselerinin elinde ihtiyaç fazlası olarak bulunan malzeme ve teçhizatın 1 Temmuz 1960 tarihinden 30 Nisan 1961 tarihine kadar olan devre zarfında mahiyetlerinin %10'u bir bedel ödenmek suretiyle ve 1 Mayıs 1961 tarihinden itibaren de tamamen bedelsiz olarak dost memleketlere bir yardım mahiyetinde tahsisi Amerikan Hükümetince kararlaştırılmıştır.

Amerikan ihtiyaç fazlasından temini mümkün malzeme ve teçhizat çok çeşitli olduğu gibi bunların mühim bir kısmı hiç kullanılmamış vaziyettedir.

Memleketimizde 01.07.1960 tarihi ile 30 Haziran 1962 tarihi arasında %61'i Amerika Birleşik Devletleri, %27'si Almanya, %7'si İspanya ve %4'ü de Fransa'daki Amerikan daire ve müesseselerinden olmak üzere \$ 10.8 milyon kıymetinde malzeme sevk ve teslim alınmıştır.

Bu malzemenin nakliye masrafları kendi kaynaklarımızdan tediye olunmuştur.

Ekli (C) tablosunda bu malzemenin teferruatı gösterilmiştir.

TEC. YÜKSEKOKUL KURULU
T.C. YÜKSEKOKUL KURULU